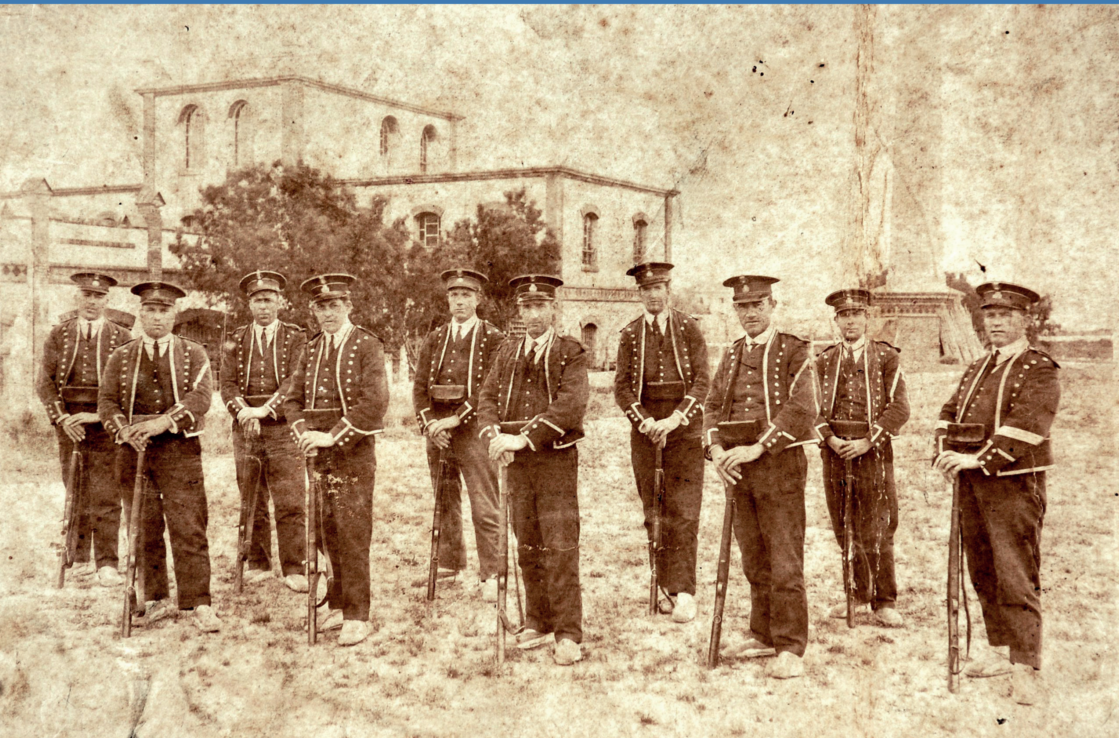
ESTUDIS SOBRE CONFLICTES SOCIALS

Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària

A cura de
Judit Vidal Bonavila
i Jaume Camps Girona

[publicacions] urv

Estudis sobre Conflictes Socials

Direcció
Alberto Reig Tapia
Josep Sánchez Cervelló

Consell de redacció
Mario Arias Oliva, Jordi Àngel Carbonell Pallarés,
Santiago Castellà Surribas, Manuel Fuentes Vázquez

Consell assessor
Manuel Alcántara Sáez (Universidad de Salamanca), Enrique Gil Calvo (Universidad Complutense de Madrid), Carlos Imaz Gispert (Universidad Nacional Autónoma de México), María Rosa Lojo (Consejo Nacional de Investigaciones Científicas y Técnicas, Argentina), Paul Preston (London School of Economics and Political Science), Francesc M. Quílez Corella (Museu Nacional d'Art de Catalunya), Ángel Viñas Martín (Universidad Complutense de Madrid)

CECOS
CENTRE D'ESTUDIS SOBRE CONFLICTES SOCIALS

ELS MOSSOS D'ESQUADRA, HISTÒRIA I EVOLUCIÓ D'UNA INSTITUCIÓ TRICENTENÀRIA

A cura de
Judit Vidal Bonavila
i Jaume Camps Girona

[publicacions]
urv

Tarragona, 2022

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili
Av. Catalunya, 35 · 43002 Tarragona
Tel. 977 558 474 · publicacions@urv.cat
www.publicacions.urv.cat

1a edició: gener de 2022
ISBN (paper): 978-84-8424-927-6
ISBN (PDF): 978-84-8424-928-3

DOI: 10.17345/9788484249276
Dipòsit legal: T 1158-2021

Cita el libre.

Consulta el llibre a la nostra web.

Llibre sota una llicència Creative Commons BY-NC-SA.

Publicacions de la Universitat Rovira i Virgili és membre de la Unión de Editoriales Universitarias Españolas i de la Xarxa Vives, fet que garanteix la difusió i comercialització de les seves publicacions a nivell nacional i internacional.

ÍNDEX

PRÒLEG

El 15 de novembre de 2019 la Universitat Rovira i Virgili (URV) va acollir la celebració de la jornada «Els Mossos d'Esquadra i els seus avatars», en el marc del Tricentenari del Cos de Mossos d'Esquadra. Aquesta trobada va permetre aplegar els principals historiadors i investigadors sobre la història d'aquesta institució policial entorn d'unes conferències que abastarien els tres primers segles del cos. L'obra que teniu a les mans recull, precisament, les conclusions de l'esmentada jornada.

L'estudi d'aquesta matèria ha estat incentivat i promogut pel Cos de Mossos d'Esquadra amb la creació el 2013 del seu Servei Històric, que recerca, recupera, investiga i difon la història policial dels Mossos d'Esquadra. L'objectiu és donar-la a conèixer a la ciutadania i fer-la partícip d'una institució arrelada al nostre país des de fa tres-cents anys, malgrat el desconeixement que encara se'n té.

Aquesta tasca no hauria prosperat sense el suport incondicional d'actors externs interessats en la nostra història (i en la difusió del coneixement i la cultura en general), que ens ha acompanyat durant aquests anys. I és precisament aquí on la URV s'ha mostrat com una ferma defensora d'aquests valors, acollint la present jornada com un acte d'importància cabdal dins la celebració d'aquesta efemèride. Així doncs, que aquestes línies siguin una mostra del més sentit agraïment a la Universitat Rovira i Virgili i a la rectora, la Dra. María José Figueras Salvat, i un reconeixement al suport del catedràtic Josep Sánchez Cervelló. Gràcies a la seva contribució el nostre Tricentenari ha esdevingut un èxit.

Les dotze actes publicades recullen les exposicions presentades per deu ponents, historiadors de reconegut prestigi que, cadascú en el seu l'àmbit històric de referència, han analitzat les vicissituds del cos policial i els seus membres del segle XVIII ençà. Un recull dels moments més rellevants de la nostra historia: la seva constitució arran del conflicte de la Quàdruple Aliança, la importància de la nissaga Veciana al capdavant dels Mossos d'Esquadra, el paper que van jugar en conflictes bèl·lics com la Guerra del Francès o les guerres carlines, el paper durant la II República i

VIDAL BONAVILA, Judit i CAMPS GIRONA, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 7–9. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

la Guerra Civil Espanyola, o la transició democràtica i el naixement de la policia autonòmica.

Aquestes ponències s'han defensat en quatre taules rodones: en la primera, titulada «Els Mossos a l'època moderna», hi van participar el Dr. David Hidalgo Cela, el Dr. Joan Papell Tardiu i la Dra. Anna Borruel Llovera; la segona, «De la Guerra del Francès a la persecució del carlisme», va comptar amb la presència del catedràtic Josep Sánchez Cervelló, el sotsinspector M. Félix Gonzalez Fraile i el Dr. Albert Estrada-Rius; la tercera, «La policia catalana al segles XIX i XX», va recollir les intervencions del Dr. Roc Salvador, el sotsinspector M. Félix Gonzalez Fraile i del Dr. David Hidalgo Cela, i l'última, «El difícil segle XX per als Mossos d'Esquadra», va comptar amb les ponències del catedràtic Manel Risques Corbella, la historiadora Vanessa Gómez Hernández, el Dr. Jordi Figuerola Garreta i el Dr. Joan Miquel Capell Manzanares. A tots ells, gràcies.

L'interès demostrat pel món acadèmic per estudiar i difondre la història d'aquesta institució posa de relleu el pes social, històric i cultural del Cos de Mossos d'Esquadra dins la societat catalana present, passada i futura. Un cos policial que durant 300 anys ha vetllat per la seguretat dels ciutadans, protegint-ne les vides i propietats. Tres segles en què la policia de Catalunya ha caminat al costat de la seva gent, evolucionant i adaptant-se als canvis que tota societat viu. Per això aquesta jornada mostra que l'estudi històric sobre la matèria no ha esgotat la seva font, sinó que es presenta com un element dinamitzador que permetrà que neixin noves iniciatives i estudis que complementin, modifiquin o il·luminin els racons de la nostra història encara avui desconeguts.

És significativa l'evolució soferta en l'estudi històric d'aquest cos policial des que pioneres com la Dra. Núria Sales va publicar, l'any 1959, el seu treball de llicenciatura, *La polémica sobre Pere Anton Veciana y el origen de las Escuadras del Baile de Valls*, que iniciava l'anàlisi científica i acadèmica de la nostra història. És cert que prèviament havien vist la llum estudis sobre els orígens del Cos, però cap amb el rigor històric demostrat per aquesta historiadora. Molts n'han seguit els passos, mostrant l'ampli camp científic que resta esperant sota l'empremta històrica deixada pel Cos de Mossos d'Esquadra durant tres segles. I és encara avui que nous treballs veuen la llum, com la tesi doctoral del caporal David Hidalgo, que fa llum a la nebulosa existent sobre la data fundacional i el paper desenvolupat pels Mossos d'Esquadra durant la Guerra de la Quàdruple Aliança, demostrant que el Cos va ser fundat per una Reial ordre de 21 d'abril de 1719.

Tant de bo que aquests exemples permetin a futurs investigadors veure en la història del Cos de Mossos d'Esquadra un recurs històric en bona part desconegut on focalitzar els interessos, per estudiar i analitzar com pertoca la història que la institució ha anat forjant al llarg dels anys servint la ciutadania de Catalunya i garantint-ne els drets i les llibertats.

En paraules de William Shakespeare, el passat és el pròleg.

Josep Lluís Trapero i Álvarez
Major - Cap del Cos de Mossos d'Esquadra

21 D'ABRIL DEL 1719: L'ORIGEN DELS MOSSOS D'ESQUADRA

David Hidalgo Cela
Doctor en Història Moderna

Resum. L'origen de l'actual Cos de Mossos d'Esquadra ha estat objecte d'anàlisis, estudi i debat des de la segona meitat del segle XIX fins als nostres dies. Una gènesi que s'ha vist enfosquida a causa de diverses circumstàncies històriques a la qual, mitjançant la present tesi, pretenem donar llum.

L'estudi sobre aquesta matèria ha versat tradicionalment sobre la seva controvertida data de fundació, sobre la família Veciana i sobre el nombre d'esquadres que es van projectar, inicialment, en la proposta presentada per la Reial Audiència a instàncies del capità general de Catalunya l'any 1719. Aquests tres pilars han fonamentat els treballs realitzats fins a la data; uns estudis que concloïen amb la instauració de les esquadres al Principat de Catalunya, però sense analitzar aspectes tan rellevants com el paper que aquesta força va jugar al llarg del conflicte bèl·lic que la va engendrar: la guerra de la Quàdruple Aliança.

Actualment, s'ha demostrat científicament i documentalment, que l'origen del Cos de Mossos d'Esquadra l'hem de marcar el 21 d'abril del 1719 i que el seu promotor fou el marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya, en el marc de la guerra de la Quàdruple Aliança; un conflicte bèl·lic l'origen del qual, precisament, va establir el naixement de l'actual cos policial de la Generalitat de Catalunya. El present article ens acostarà als seus orígens, la seva organització, distribució, funcions, reglamentació i efectius. Es tracta d'un treball que pretén donar llum a una institució que ha caminat paral·lelament a la història de Catalunya des de fa 300 anys.

Paraules clau: Mossos d'Esquadra, 21 d'abril del 1719, origen, Veciana, marquès de Castel-Rodrigo.

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària*. Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 11–31. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

Abstract. The origin of the present corps of the Mossos d’Esquadra has been subject of analysis, research and debate since the second half of the nineteenth century up to present times. The issue has been coloured by different historical circumstances, hence the present article’s aim of shedding some light on the matter.

Many studies have traditionally focused on the controversial founding date of the police force, on the role of the Veciana family, and on the number of squadrons that were first planned in the proposal presented by the new Royal Court at the insistence of the general captain of Catalonia in 1719. These are the three main issues that so far have most interested scholars, who have overlooked or dismissed other important aspects such as the important role of the new police force in the Quadruple Alliance war. Such a conflict was partly responsible for the institution’s creation.

At present, research of the documents has demonstrated that the Mossos d’Esquadra Corps was created on 21 April 1719 and that its patron was the Marquis of Castel-Rodrigo, general captain of Catalonia.

The backdrop of its creation was the War of the Quadruple Alliance, a conflict which led to the birth of the current police force of the Generalitat de Catalunya. This article brings us closer to its origins, organization, distribution, functions, regulation and staffing and sheds light on an institution that has walked in parallel to the history of Catalonia for 300 years.

Keywords: Mossos d’Esquadra, 21 April 1719, origin, Veciana, Marquis of Castel-Rodrigo.

La mort sense descendència de Carles II va provocar un dels conflictes successoris més rellevants de la història de humanitat: la guerra de Successió Espanyola (1701-1715); una lluita pel regi seient que tindrà com a resultat un canvi de dinastia al tron d'Espanya que vindrà acompanyat, irremeiablement, d'un seguit de canvis de caire polític, militar, econòmic, cultural… Una nova dinàmica que abastarà més enllà del propi territori espanyol, afectarà a escala internacional i generarà unes tensions polítiques que desembocaran en ulteriors conflictes bèl·lics, que tindran com a rerefons l'hegemonia mundial d'un imperi per sobre de l'altre.

La signatura del tractat d'Utrecht (1713-1715)[1] va posar fi a una guerra, però no va evitar que les tensions sociopolítiques, tant internes com externes, continuessin latents. El reconeixement internacional de Felip d'Anjou com a rei d'Espanya, sota el nom de Felip V, va venir condicionat per una sèrie de concessions imposades per la resta d'actors en escena. A la renúncia per part del monarca espanyol als seus drets sobre el tron de França, tant per a ell com per a la seva descendència, s'afegien la pèrdua d'enclavaments estratègics que passarien sota el control de la resta de potències que van intervenir en el conflicte.

S'establia així un *statu quo* europeu que es va veure trencat, anys després, amb l'inici d'un segon conflicte bèl·lic que va posar en relleu la feblesa de la diplomàcia internacional, alhora que revifava les cendres d'un conflicte successori que encara no s'havien apagat.[2] L'inici de les hostilitats s'esdevingué arran de l'intent del rei Felip V de recuperar alguns dels territoris italians perduts pel tractat d'Utrecht.

Deu mesos després de la mort de la seva primera esposa, Maria Lluïsa Gabriela de Savoia, el monarca va contraure matrimoni en segones núpcies amb Isabel de Farnesio, que aspirava que un dels seus futurs fills aconseguís ser coronat. Aquest fet esdevenia poc probable ja que Felip V era pare de tres barons del seu primer matrimoni, fet que els situava al capdavant de la línia de successió al tron d'Espanya.[3] Davant d'aquesta situació, la

---

1 Sánchez Cervelló, J. (dir.). *Història Moderna. Història de les Terres de l'Ebre*, vol. 3. Tortosa, Imp. Querol, 2011, p. 271 i s.

2 Sallés Vilaseca, N. *Giulio Alberoni y la dirección de la política exterior española después de los tratados de Utrecht: 1715-1719*. Barcelona, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), 2016; Maqueda Abreu, C. *Alberoni. Entorno jurídico de un poder singular*. Madrid, UNED, 2009.

3 Pérez Samper, M. A. *Barcelona, Corte. La visita de Carlos IV en 1802*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1973, p. 24 i s.

consort va veure que la recuperació dels territoris italians permetria a la seva descendència governar sobre aquestes possessions, fet que finalment aconseguirà: situarà al capdavant del regne de Nàpols i Sicília el seu fill Carles, i el seu fill Felip serà nomenat duc de Parma.

L'ocupació de les illes de Sicília i Sardenya per part de l'exèrcit espanyol fou el detonant definitiu. La motivació d'aquest posicionament espanyol es fonamentava, al marge del que ja s'ha exposat, en tres aspectes. Per una banda, Felip V es va mostrar en desacord amb les negociacions que el duc de Savoia duia a terme amb l'emperador austríac Carles VI sobre un intercanvi de les illes de Sicília i Sardenya,[4] una operació que per al monarca espanyol demostrava una violació del tractat d'Utrecht.[5] El segon fet rellevant fou la detenció de l'inquisidor general espanyol Josep Molinés a la ciutat italiana de Milà, la qual es trobava sota control austríac quan Molinés circulava en direcció al Vaticà amb l'empara d'un passaport diplomàtic. Com a últim motiu, destaca el risc que suscitava per a l'Imperi austríac el fet que Espanya es pogués integrar en la coalició de la Triple Aliança.

L'acció de la reina, juntament amb el suport de la seva mà dreta, el cardenal Giulio Alberoni,[6] va aconseguir apartar de les seves funcions els cortesans d'origen francès i substituir-los per amics i personal de confiança d'origen italià. El cardenal, conscient del rebuig internacional que la política de recuperació dels territoris perduts a Itàlia generava, va iniciar una política d'aproximació a Anglaterra i a les Províncies Unides dels Països Baixos; una maniobra política que no va aconseguir el seu propòsit i que tampoc va evitar que la tríada coneguda com la Triple Aliança[7] (Províncies Unides, Regne Unit i França) s'alcés contra Espanya en defensa dels pactes signats a Utrecht.

---

4 Alonso Aguilera, M. A. *La conquista y el dominio español de Cerdeña (1717-1720): introducción a la política española en el Mediterráneo posterior a la Paz de Utrecht*. Valladolid, Ed. Universidad de Valladolid. Facultad de Filosofía y Letras, 1977.

5 BN (Biblioteca Nacional), FA, Sala Cervantes, MSS 6408, manuscrit de Guzmán-davalos y Spínola, J. M. *Memorias militares sobre la guerra de Cerdeña y Sicilia en los años de 1717 a 1720*.

6 Lynch, J. *Los primeros Borbones: 1700, 1756*. Madrid, El País, 2007, p. 159.

7 Aquesta coalició, nascuda el 4 de gener del 1717, fruit de la signatura del tractat de La Haia, tenia com a finalitat el manteniment de l'equilibri europeu originat pel tractat d'Utrecht. Anònim, *A Collection of all the Treaties of Peace, Alliance and Commerce, between Great-Britain and other povers from the Revolution in 1688 to the present.* Londres, Print. J. Almon, 1772.

La signatura del tractat de Passarowitz (21 de juliol del 1718), que posava fi a la guerra austroturca, va impulsar els austríacs a ingressar, el dia 2 d'agost del 1718, a la Triple Aliança, que es va convertir, d'aquesta manera, en la coneguda com a *Quàdruple Aliança*. Així doncs, la guerra iniciada amb l'ocupació de les illes mediterrànies de Sicília i Sardenya es rebatejava amb el nom que passarà a la història: la guerra de la Quàdruple Aliança. S'iniciava, per tant, un conflicte bèl·lic de caire internacional que, al marge d'abastar els territoris europeus, va esquitxar les possessions colonials espanyoles al continent americà, especialment aquelles que estaven situades en el territori que actualment ocupen els Estats Units d'Amèrica, on els anglesos disposaven de diverses colònies i els francesos tenien el territori colonial de Louisiana.

L'embarcament de les forces militars espanyoles en direcció a les illes va causar que el territori català es trobés en una situació crítica quant a seguretat pública. Fins aquell moment, les aleshores funcions policials, conegudes amb el nom de «Seguretat Ciutadana», eren exercides per les forces militars reglades, i quan van marxar a combatre a l'estranger, el Principat va quedar desprotegit davant de qualsevol amenaça. Es produïa, doncs, una situació general d'inseguretat originada en bona part per l'aixecament, a les terres tarragonines, de la insurgència austriacista, i el més que possible enfrontament militar amb l'exèrcit francès a la frontera catalana. Aquest escenari va provocar que, el 30 de març del 1719, el capità general de Catalunya, el marquès de Castel-Rodrigo, s'adrecés als ministres de la Reial Audiència per sol·licitar una solució per aquesta greu situació. Nombrosos grups sediciosos, formats per antics partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria, que operaven a les zones aïllades de la frontera, així com a Barcelona, Mataró, Manresa, Vic, Cervera, Tarragona, Vilafranca del Penedès, Tortosa o Lleida, suposaven un perill per a la causa borbònica, la qual no disposava ni de tropa reglada, ni de milícies o fusellers de muntanya suficients.

En resposta a l'esmentada petició, el 5 d'abril del 1719, la Reial Audiència presentà un projecte al capità general de Catalunya on proposava establir partides de paisans armats en un total de nou corregiments. Tres dies després, el marquès de Castel-Rodrigo s'adreçà a Miguel Fernández Durán, secretari del Despatx de Guerra, sol·licitant permís reial per alçar les Esquadres de Paisans Armats al Principat de Catalunya.[8] Finalment,

8 ACA (Arxiu de la Corona d'Aragó). Villetes 363 (1718-1719). Carta enviada pel marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya a Miguel Fernández Durán, secretari del

el 21 d'abril del 1719, el rei Felip V, mitjançant el secretari del Despatx de Guerra, aprovarà el projecte proposat pel capità general de Catalunya. Aquesta reial ordre esdevindrà el document fundacional del Cos de Mossos d'Esquadra.

El 25 d'abril, el marquès de Castel-Rodrigo es va adreçar per carta a Miguel Fernández Duran, secretari de la Guerra, informant-lo de la posada en marxa d'aquest projecte. Dies després comunicà a la Reial Audiència el beneplàcit de Felip V en relació amb el naixement de les Esquadres de Paisans Armats. Alhora marcava unes directrius sobre les formes de pagament als seus membres, així com la distribució territorial i el nombre d'efectius que les haurien de compondre.[9]

El 4 de maig, la Reial Audiència informà el marquès de Castel-Rodrigo de l'aprovació d'un conjunt de més de 3.000 homes repartits per tot el Principat de Catalunya.[10] El fiscal de la Reial Audiència li comunicà que, per poder nomenar els caps de les respectives esquadres i fer-los entrega de les instruccions pertinents, caldria que els ministres comissionats fossin nomenats mitjançant un despatx que els permetés identificar-se en la seva missió davant les autoritats civils i militars dels corregiments. Aquests comissionats es desplaçarien, en primera instància, a les respectives capitals corregimentals per recollir l'armament escaient. La nova força seria mantinguda econòmicament mitjançant el cadastre, i se'ls facilitaria el pa de munició i el sou a càrrec d'aquest impost.

Els ministres comissionats aixecarien acta dels allistats on es faria constar la data de creació de l'esquadra, els efectius que la componien i els noms dels seus membres. Els allistats havien de procedir de les viles i ciutats designades o dels seus voltants. S'informaria als caps de les esquadres que depenien de la Reial Audiència en tot el que feia referència a temes de govern i justícia i, respecte a les operacions militars, respondrien a les ordres emeses per les autoritats militars pertinents.

Així mateix, s'ordenava als comandants militars que castiguessin aquells allistats que no prestessin el seu servei quan fossin requerits, i per fer incrementar aquesta tasca inspectora, la Reial Audiència sol·licitava

---

Despatx de Guerra, sol·licitant l'aixecament de les esquadres (8 d'abril del 1719). Document transcrit al núm. 3, apartat «Documents Rellevants», de l'«Annex Documental».

9 ACA. Registres 6; ACA. Villetes 363 (1718-1719). Ofici enviat pel capità general a la Reial Audiència (29 d'abril del 1719). Document transcrit al núm. 5, apartat «Documents Rellevants», de l'«Annex Documental».

10 ACA. Registres 232, exped. 110 (1719-1789).

que es nomenessin dos inspectors de les esquadres. Un d'ells seria Francesc Anglasell i de Cortada,[11] que s'encarregaria de la inspecció de les esquadres dels corregiments de Barcelona, Mataró, Manresa, Vic i una part de Girona, mentre que les esquadres dels corregiments de Vilafranca, Tarragona, Tortosa, Lleida i Cervera serien inspeccionades per Jacint Gomar.[12] Tots dos inspectors gaudirien de sou de capità d'Infanteria.[13] Però malgrat aquesta planificació, en molts casos no es va fer efectiva perquè els comissionats no van arribar a personar-se en determinades poblacions, en bona part dels casos per por de ser víctimes d'atacs enemics.

S'han localitzat un total de 91 esquadres. Una xifra que dobla la més recent coneguda fins ara, que situava el nombre total en poc més de 50. Aquesta dada desmitifica la manca de seguiment de la causa filipista en el territori català. Una mobilització voluntària de, com a mínim, 5.400 homes en edat d'armes. L'estudi estadístic de la implicació per poblacions/famílies mostra dades sorprenents com la contribució d'un membre de cada família a l'esquadra de la seva població. Un percentatge que en determinats municipis era superat, com són els casos de Manlleu o Cervera.

El 5 d'abril la Reial Audiència presentava al capità general la seva proposta per tal d'elaborar un reglament que vertebrés aquesta força armada. Definitivament, el 8 de juny del 1719, veu la llum el primer reglament del Cos de Mossos d'Esquadra, un total de 16 normes recollides sota el nom de «Reglas que deveran observar las Esquadras que se establecen en varios lugares del Principado [...]».[14]

---

11 Francesc Anglasell, destacat filipista gironí, nomenat veguer de Girona per Berwick quan va ser creada la Reial Junta de Govern i Justícia del Principat, cessat després de la presa de possessió com a corregidor de Girona per part de Tiberio Caraffa, amb qui mantingué importants desavinences. Anglasell s'incorporà com a voluntari al Regiment de Dragons del coronel Bernardino de Marimón durant el setge de Barcelona. Mercader Riba, J. *Felip V i Catalunya*. Barcelona, Ed. Edicions 62, 1968, p. 315 i 400; Torras Ribé, J. M. «De jurats a regidors: l'ajuntament borbònic de Girona en el segle xviii», *La red urbana catalana en los siglos xvi-xvii*. Projecte d'investigació d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2008, p. 139-140.

12 Jacint Gomar, veguer de Tàrrega quan va ser creada la Reial Junta de Govern i de Justícia del Principat. Mercader, J. *Op. cit.*, p. 79.

13 ACA. Consultas 127 (1719). Carta adreçada al capità general (5 de maig del 1719). Document transcrit al núm. 6, apartat «Documents Rellevants», de l'«Annex Documental».

14 AGS (Archivo General de Simancas). Secretaría de Guerra. Suplement 195. «Reglas que deveran observar las Escuadras que se establecen en varios lugares del Principado de Cathaluña, con aprobacion de Su Magestad (que Dios Guarde) para que puedan estar defendidos los pueblos, y caminos publicos de los insultos de ladrones, y de gente inquieta, y enemiga

El document està constituït per un total de tres folis, amb text d'impremta; un reglament breu que recollirà i assentarà els principis rectors i els pilars fonamentals de les esquadres, així com regularà aspectes com la retribució dels seus membres i el seu finançament, l'armament, la comandància, les normes operatives i l'ordenació i disciplina d'aquest nou cos:

- Retribució i finançament: S'establia el sou (1 ral) i el pa de munició diari que corresponia a un esquadrista així com la regulació del subaltern com a gestor de les despeses generades per una esquadra. El finançament de les esquadres arran de l'impost del cadastre quedà recollit en la quarta de les regles. La despesa total del manteniment d'una esquadra havia de ser descomptat de la quantitat anual que el municipi havia d'abonar en concepte d'aquest impost.[15]
- Armament i munició: Tota esquadra havia de disposar de tants fusells com esquadristes l'integressin, a més d'una arma curta per al subaltern i dues pistoles més per al cap de l'esquadra. L'armament s'havia de conservar en un mateix lloc, contínuament vigilat i, únicament se'n faria distribució i ús, si ho ordenava el cap de l'esquadra. Les armes s'assignaven als efectius quan entraven de servei i únicament per a aquest efecte, de manera que se'n prohibia la possessió fora de les seves obligacions com a esquadristes, si no és que se'n tingués l'autorització per escrit dels corresponents superiors jeràrquics.
- Comandància: S'especificava la dependència del capità general i de la Reial Audiència en tot allò referent a funcions i missions de la policia judicial i governativa. Per contra, quan realitzaven missions militars restaven sotmesos a la dependència del comandant militar del districte o la demarcació on es trobessin situades. La regla 10 recollia l'auxili i coordinació entre diferents esquadres veïnes en aquells casos en què el reforç d'efectius fos imprescindible, com ara per la persecució de partides insurgents, amenaces objectives contra una esquadra o la seva vila, etc. En aquests

de el sossiego que tanto importa a todos, y a cada uno»; AMHS. AMH 455; ACBC. Ordres, Edictes i Pregons (1715-1726), Unitat Instrumental 334; AGS. Secretaría de Guerra. Suplement 195 (8 de juny del 1719). Document transcrit al núm. 9, apartat «Documents Rellevants», de l'«Annex Documental».

15 ACA. Consultas 127 (1719).

casos, la primera comandància de l'esquadra resultant de la suma de les esquadres cridades a socórrer requeia sobre la figura del cap de l'esquadra que havia reclamat l'auxili i, en cas que la vila que fes la crida no disposés de cap esquadra pròpia, se'n feia càrrec el cap de l'esquadra més proper al poble sol·licitant.

- Normes operatives: El document també dictamina un seguit d'obligacions operatives referents a l'aquarterament, les rondes o la direcció de la força durant les operacions. Normes on es disposava, per exemple, que els allistats havien d'estar sempre disponibles i fer nit junts al mateix lloc, o en habitatges confrontats, alhora que havien d'establir-se rondes de seguretat nocturnes (regla 8), les quals es veien ampliades en horaris diürns, a fi i efecte d'assegurar els camins que circumdaven la zona i proporcionar cert grau de seguretat als vilatans (regla 11). La coordinació entre les diferents esquadres esdevenia un element fonamental, tant pel seu funcionament operatiu com per la cohesió i el sentit de pertinença a un mateix cos. S'establia, doncs, l'obligació d'auxiliar-se mútuament entre les esquadres veïnes, restant únicament al lloc la força mínima imprescindible (regla 10).
- Ordenació i funcions respecte al 1719: En la guerra de la Quàdruple Aliança, origen dels Mossos d'Esquadra com a unitats armades, l'intendent exercia funcions de control de policia de les tropes, una tasca que desenvolupava mitjançant els comandants militars dels corregiments i els sotsdelegats d'intendència. Així mateix, el capità general va ordenar la creació de dos inspectors amb la missió específica de controlar les dotacions de personal i material de què disposaven. Al marge de la seva principal tasca, consistent en la persecució de partides austriacistes que deambulaven pel territori, també realitzaven el que en terminologia policial civil moderna es qualificaria de «seguretat ciutadana» (control de les vies de comunicació, presència física a les viles i les seves rodalies donant seguretat als seus ciutadans, vigilància dels pobles, detenció i trasllat de delinqüents comuns, etc.) o altres tasques de caire més militar, com ara l'assumpció de l'última de les regles, en què se'ls encarregava la persecució i detenció d'aquells desertors de les tropes reglades que fossin localitzats fora dels seus regiments.

Així doncs, amb l'autorització formalitzada en la Reial ordre del 21 d'abril, juntament amb la regulació interna que suposava la publicació del seu primer reglament el 8 de juny del 1719, el Cos de Mossos d'Esquadra engegava una marxa que arribarà fins als nostres dies.

Aquelles primigènies esquadres responien a uns criteris de practicitat i adaptació a les circumstàncies del moment que forçaven una distribució al territori que permetés, per una banda, fer front als principals nuclis de resistència austriacista i, per l'altra, poder controlar els principals camins i vies de comunicació que travessaven el territori català.

Fou precisament aquest el motiu pel qual, el mateix capità marquès de Castel-Rodrigo, veient la situació de necessitat que es vivia a l'interior de Catalunya, va ordenar l'aixecament d'una esquadra a la localitat de Vic durant el mes de febrer del 1719.[16] D'aquesta manera, l'esquadra de Vic esdevindrà la primera de les aixecades al territori, inclús prèviament a l'autorització del 21 d'abril. Així doncs, esdevindrà l'embrió sobre el qual naixeran i es reflectiran la resta d'esquadres que s'aixecaran a posteriori en la resta de corregiments. La totalitat de les forces es van situar a l'interior del territori, ja que la zona fronterera es trobava controlada per l'exèrcit. L'única excepció la trobem en l'esquadra de la Seu d'Urgell, al corregiment de Puigcerdà, formada per un total de 216 efectius.

El gairebé centenar d'esquadres es distribuïen en un total de nou corregiments: 8 al corregiment de Vic, 8 al de Vilafranca, 14 al de Mataró, 6 al de Manresa, 9 al de Cervera, 8 al de Lleida, 6 al de Tortosa, 13 al de Tarragona, 10 al de Girona, 1 al de Puigcerdà i 7 al de Barcelona.[17]

Aquestes esquadres eren integrades per gairebé 5.500 efectius, l'estudi dels quals ens permet proporcionar un perfil de l'esquadrista del segle XVIII. Analitzar socialment i demogràficament els integrants de les esquadres en funció dels diferents llistats d'esquadristes que s'han conservat arreu del territori català, ens permet realitzar un extracte significativament rellevant sobre la xifra contrastada de 5.409 persones que, com a mínim, integraven aquest cos l'any 1719. D'aquests, s'han obtingut les dades (nom i cognoms, edat i/o professió) de 832.

---

16 AMCV (Arxiu Municipal Ciutat de Vic). Correspondència. Entrades (1718-1730). Carta del marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya, a l'Ajuntament de Vic (15 de febrer del 1719).

17 Hidalgo Cela, D. *1719: la Guerra de la Quàdruple Aliança i l'origen dels Mossos d'Esquadra*. Tarragona, Tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili (URV), 2019, p. 166 i s.

Els 5.409 efectius que integraven aquesta força es dividien entre 197 comandaments i 5.212 mossos d'esquadra. Territorialment, els més de 5.000 efectius es distribuïen desigualment al llarg dels 11 corregiments en els quals es trobava dividida Catalunya. Així doncs, la major concentració d'esquadristes la trobem localitzada al corregiment de Cervera (1.010), seguit pel de Vic (730), Manresa (752), Tarragona (660), Vilafranca del Penedès (615), Mataró (505), Lleida (290), Girona (250), Puigcerdà (216), Tortosa (210) i Barcelona (170).[18]

Malgrat les vicissituds que van condicionar el desplegament de les esquadres, es pot observar com van proliferar més enllà del projecte inicial de la Reial Audiència, mutant a mesura que la guerra avançava i que les necessitats bèl·liques requerien la constitució d'adaptacions, segons si el teatre d'operacions es modificava. Fou en aquest moment quan les autoritats militars van establir nous destacaments, únicament sota el seu criteri, fet que provocà un notable descontrol per part de la Reial Audiència, que ignorà quines s'havien constituït o bé quines havien estat dissoltes, o derrotades.

El perfil de l'esquadrista correspon a un home, de 40 anys i de professió jornaler, que compartia un fort sentiment d'odi contra l'austriacisme motivat per: la repressió que la Generalitat de Catalunya i els virreis havien realitzat contra el moviment gorreta o barretina (1687-1689);[19] els abusos que havien motivat diferents revoltes antisenyorials des de la guerra dels Remences (segona meitat del segle xv) en endavant, especialment contra els dominis eclesiàstics i de la baixa noblesa catalana, i pel ressentiment d'algunes poblacions per la pèrdua de privilegis que havien estat concedits pel monarca Felip V i que van ser suprimits per l'arxiduc Carles. Per tots aquests motius, podem parlar d'una forta implicació dels esquadristes en les seves accions, motivada per la defensa dels seus interessos econòmics i polítics; una actitud que trenca amb el paradigma de la historiografia romàntica catalanista on se'ns mostra una lluita unànime del poble català contra el Borbó, fortament arrelada.

Així doncs, analitzant les dades facilitades podem observar com l'estratègia militar del marquès de Castel-Rodrigo en el front de batalla de Catalunya va ser clarament defensiva. Conscient que aquesta força no

18 Hidalgo Cela, D. *Op. cit.*, p. 407 i s.

19 Espino López, A. «El coste de la guerra para la población civil. La experiencia catalana, 1653-1714», *Millars: Espai i Història*, núm. 26, Castelló de la Plana, 2003, p. 171.

podria aturar l'exèrcit reglat francès, sí que pretenia que esdevingués un revulsiu contra la resistència austriacista, alhora que servissin de «mur de contenció» contra l'avanç francès mentre l'exèrcit espanyol no recuperés el territori. La inferioritat numèrica espanyola vers el seu enemic francès era compensada per la informació facilitada pels serveis secrets, que alertaven sobre un hipotètic atac sobre Catalunya a partir del mes de setembre. Segons el capità general, les primeres operacions franceses al País Basc, Navarra i a l'Alt Aragó, eren únicament una maniobra diversiva.

Davant la manca de tropes, el capità general va decidir que les forces regulars de l'exèrcit espanyol es posicionessin fonamentalment a la zona fronterera amb França, especialment a les comarques d'Osona i Girona, per on el capità general de Catalunya temia que es produís l'ofensiva. La resta de tropes regulars es van encarregar de la custòdia de les fortaleses i grans ciutats del Principat de Catalunya. Únicament les fortaleses de Castella-Lleó i de la Seu d'Urgell van ser ocupades, mentre que ciutats com Lleida o Girona van ser defensades de manera efectiva. La resta de tropes regulars espanyoles, amb el suport de les esquadres de paisans armats de Cervera, Manresa, Igualada i Martorell, es van destinar a protegir les vies de comunicació amb l'Aragó, formant així una línia defensiva que permetés garantir l'arribada de reforços al Principat de Catalunya.

Les funcions de l'esquadra de Cervera —que, juntament amb la de Manresa, va esdevenir vital per donar suport a les tropes regulars espanyoles i mantenir obert aquest camí— van consistir en l'escorta de combois i en la realització d'operacions antiguerrilleres contra els arcabussers francesos.

L'objectiu de l'enemic es focalitzava en l'acció militar dels batallons d'arcabussers catalans al servei de França, que pretenien aconseguir un aixecament popular que permetés una revolta armada important que posés en perill l'estratègia militar defensiva espanyola.

Els focus insurreccionals més importants es trobaven a les zones muntanyenques del Priorat, l'Alt Camp, l'Alt Penedès, la Segarra, el Lluçanès, el Vallès i el Maresme, des d'on els insurgents, auxiliats pels arcabussers francesos, realitzaven les seves operacions contra les vies de comunicació i les viles. És precisament en aquests corregiments on la presència de mossos d'esquadra és més elevada. La revolta interna sufragada tant ideològicament com econòmicament per França es va traduir en un fracàs degut a quatre causes principals:

- L'escàs suport que el poble de Catalunya, esgotat per la guerra de Successió, va mostrar als arcabussers francesos.
- La pèssima imatge que transmetia Carrasclet amb els seus nombrosos robatoris i saquejos indiscriminats contra persones i propietats. La negativa a integrar-se en un batalló d'arcabussers quan es va enrolar a l'exèrcit francès venia donada pel fet que volia actuar de manera independent, sense cap comandant militar que el supervisés, situant-se com a cap d'una companyia que posteriorment transformaria en un batalló; una negativa que respon al seu desig personal de dur a terme una autèntica campanya de bandidatge contra la població catalana a les comarques tarragonines. Aquests robatoris, segrestos i violacions van fer que la criminalització vers la seva persona respongués a la realitat de les seves accions. Inclús els alts comandaments militars francesos eren conscients que en Carrasclet duia a terme accions pròpies del bandolerisme, fet que provocà que el definissin com a criminal, emprant termes com «bandit», «assassí» o «lladre» quan es referien a ell; una destacada figura de la historiografia que, contràriament, ens ha estat presentat com un fervent i desinteressat seguidor austriacista, alhora que un destacat líder militar. En primer lloc, podem afirmar que, a diferència d'altres comandaments d'arcabussers francesos, com Francesc Bernich o Francesc Vilà i Ferrer, els quals van mantenir en tot moment un respecte per les normes de la guerra, les accions realitzades per Carrasclet no ho van fer. El seu comportament durant el conflicte bèl·lic correspon més a la pràctica del bandolerisme i altres actes de terror, que no pas a l'acció d'una tropa armada regular. Molt probablement, els diners obtinguts mitjançant els segrestos, els saquejos i les extorsions, no anaven destinats a finançar la causa de l'austriacisme, ni a aixecar més tropes, sinó simplement al seu enriquiment personal.
- La manca de col·laboració dels antics dirigents austriacistes amb els arcabussers francesos a les ordres de comandaments catalans. Bona part del sector austriacista actiu a Catalunya es va mostrar molt escèptic amb l'aparició en escena de Carrasclet i de la resta de comandaments austriacistes catalans que obeïen les ordres emeses des de França, cometent tot tipus de delictes

contra les persones i els béns. Els sectors austriacistes catalans es van inhibir completament d'aquest conflicte per diversos motius. En primer lloc, perquè ja veien la causa austriacista completament perduda, arran del reconeixement de Felip V com a rei d'Espanya per les potències europees. En segon lloc, per la manca absoluta d'implicació dels principals líders austriacistes, com, per exemple, el cas d'Antoni Desvalls i de Vergós —que es va negar a dirigir un nou sollevament al Principat ja que, segons el seu parer, «el poble estava fart de guerra»— o el de Francesc de Portolà i Subirà, amic del general Moragues —el qual es va posar a les ordres del rei Felip V per lluitar contra les tropes franceses, malgrat haver sortit recentment de presó. Un altre exemple el trobem en els líders militars austriacistes Ambròs Roquer i Jaume Forgàs i Birola, considerats els capitosts miquelets més destacats de la província de Girona durant la guerra de Successió, que no van dubtar a comandar unitats de fusellers de muntanya filipistes contra els seus antics companys austriacistes, a les ordres dels arcabussers francesos. En tercer lloc, destaca la col·laboració activa en tasques de vigilància armada que van realitzar destacats líders austriacistes durant els controls sanitaris que es van establir per impedir l'entrada a Barcelona d'antics arcabussers francesos i persones provinents de França. Aquests controls, de naturalesa sanitària, es van constituir amb motiu d'un dels brots de pesta a Marsella (1720), amb la principal finalitat d'evitar l'accés a aquelles persones que estiguessin infectades, però, alhora, permetia a les autoritats borbòniques realitzar un control social dels ciutadans.[20]

- La constitució de les 91 esquadres de paisans armats va permetre assegurar gran part del territori català i aturar, així, el moviment sediciós en determinades zones. La mobilització de més de 5.000 seguidors catalans filipistes situava les esquadres en una posició de superioritat numèrica vers els batallons d'arcabussers francesos. Una superioritat que, sumada al coneixement del territori així com del paisanatge autòcton de la zona, els dotava d'unes elevades probabilitats d'èxit en les seves accions.

20 Castellví, F. *Op. cit.*, vol. 4, p. 648 i 663-664; Alcoberro Pericay, A. *L'exili austriacista (1713-1747)*, vol. 1. Barcelona, Ed. Fundació Noguera, 2002, p. 179-181.

Malgrat que al llarg de la historia algunes veus s'han alçat en contra de l'efectivitat militar de les Esquadres, actualment podem afirmar que del dels enfrontaments armats i les derrotes patides van ser poc rellevants i decisòries.

Els arcabussers francesos van aconseguir derrotar 26 esquadres de paisans armats sobre un total de 91, deixant fora de combat un total de 986 seguidors filipistes que formaven part d'aquestes unitats. El nombre total d'esquadres derrotades assoleix un percentatge del 28,57% del total, és a dir, 26 de les 91 existents al Principat de Catalunya. Els esquadristes derrotats mai van arribar al 30% dels efectius mobilitzats.

La major part dels atacs materialitzats pels arcabussers francesos es van concentrar en esquadres que tenien menys de 30 efectius. Així doncs, podem afirmar que la derrota d'un 30% de les esquadres actives al territori no va suposar una pèrdua significativa dels seus efectius. Hem d'afegir que no hi ha constància d'una derrota estratègica rellevant, ni per part dels arcabussers francesos ni per part de la guerrilla austriacista.[21]

La finalització de la guerra de la Quàdruple Aliança no es va traduir en una immediata pau a l'interior de Catalunya, ja que part dels catalans havien format part dels arcabussers francesos que no es van voler acollir a l'indult o que tenien processos per fets delictius i molts guerrillers austriacistes van iniciar una carrera delinqüencial en el camp del bandolerisme. És, des d'aquest moment, que no podem parlar de «guerrilla austriacista» sinó de «bandolerisme d'arrel austriacista».

Però no tots van voler agafar el camí de la delinqüència, ja que amb la finalització de la guerra, i acollint-se a l'indult reial, diversos catalans que havien format part dels fusellers de muntanya de França es van personar a les seves localitats i van comparèixer davant de les autoritats militars per ser exculpats dels seus càrrecs penals. D'aquesta manera, els antics combatents recuperaven la seva vida passada, abandonant les armes i apartant-se d'un futur incert i perillós que, probablement, tindria com a resultat la seva detenció i execució.

La resistència a abandonar les armes per part d'alguns antics combatents austriacistes va fer que les actuacions policials de les esquadres no disminuïssin; de fet, en determinats moments es van veure incrementades. Les oscil·lacions viscudes en l'àmbit de la seguretat pública van fer que aquest cos policial s'adaptés a les circumstàncies, veient incrementat o re-

21 Hidalgo Cela, D. *Op. cit.*, p. 730 i s.

duït el seu nombre d'efectius en funció de l'activitat delinqüencial de cada moment. En concret, durant el període comprès entre el 1720 i el 1729, les esquadres van patir un total de quatre reformes.

La nova realitat en la qual es va veure submergida Catalunya va provocar que aquesta força s'adaptés i fes front a una notable manca de seguretat al Principat, bàsicament produïda per l'aparició de bandes criminals, integrades per antics arcabussers francesos, que es dedicaven al bandidatge. La primera reforma es produí l'any 1720[22] quan, malgrat l'ordre de dissolució dictada pel capità general de Catalunya, un mínim d'onze esquadres van restar operatives. La continuïtat efectiva d'algunes esquadres desmenteix el fet que haguessin patit una dissolució definitiva, ja que se'n perllonga ininterrompudament l'existència des del 21 d'abril del 1719 fins a la seva dissolució l'any 1868. Era inconcebible que, immediatament després de la finalització de la guerra, quan els reductes austriacistes encara restaven latents, s'ordenés la desaparició d'una força policial especialitzada en la seva persecució. De fet, fou el seu increment, derivat de la no acceptació per part dels antics arcabussers, el que va originar una proliferació de bandes criminals a les zones muntanyenques. La greu situació va motivar una nova reforma o reestructuració del cos, l'any 1721,[23] amb la creació de noves esquadres, algunes d'elles mòbils i supramunicipals, destinades a mantenir la pau arreu del territori, i amb capacitat operativa per poder desplaçar-se perseguint aquests grups criminals. D'aquesta manera, es produïa un canvi de model policial: les esquadres deixaven d'estar circumscrites en una determinada població i les seves rodalies per abastar extenses extensions de territori.

L'any 1725,[24] les esquadres van quedar reduïdes a deu (sis sota el comandament de Pere Anton Veciana i Rabassa, i quatre a les ordres de

22 AGS. Secretaría de Guerra. Suplement 226. «Instruccion para el gobierno politico de Cathaluña que queda a cargo del Thent. General Don Francisco Caetano de Aragón en el interin» (24 de maig del 1720).

23 ACA. Villetes 366 (1721-1723). Carta del marquès de Castel-Rodrigo, capità general de Catalunya a la Reial Audiència (28 de setembre del 1721); ACA. Consultas 133 (1721-1722). Carta de la Reial Audiència al capità general de Catalunya (18 d'octubre del 1721); ACA. Consultas 133 (1721-1722). Carta de la Reial Audiència al capità general de Catalunya (28 de novembre del 1721).

24 ACAC (Arxiu Comarcal Alt Camp). Fons: Impremta Castells. Secció: Col·lecció documents. Sèrie: Mossos d'Esquadra-família Veciana. Carta del capità general comte de Montemar al comandant de les Esquadres ordenant ampliar les esquadres (21 de gener del 1725); ACAC. Fons: Impremta Castells. Secció: Col·lecció documents. Sèrie: Mossos d'Esquadra-

Francesc Estruch). Aquest fet respon a la reducció de la delinqüència existent, en bona mesura per les pressions exercides pel Cos de Mossos d'Esquadra. Finalment, la reforma del 1729[25] nomenà, com a comandant únic d'aquesta força, Pere Anton Veciana, qui gestionà un total de vuit esquadres, distribuïdes en quatre corregiments. Serà a partir d'aquest moment quan s'iniciarà una nova etapa dins la història d'aquest cos policial, que va arribar a la seva consolidació formal, allunyant-se del límit temporal que li atorgava la durada del conflicte bèl·lic i esdevenint un nou cos policial amb la força que li proporcionava l'eficàcia demostrada durant la guerra de la Quàdruple Aliança.

Serà precisament la reforma del 1729 la que situarà al capdavant del cos a qui serà un dels comandants més coneguts de la seva història: Pere Anton Veciana i Rabassa. El nou comandant havia nascut a la localitat de Sarral, el 9 d'abril del 1682. Es va casar amb Maria Civit i Llobera a la localitat de les Piles, el 7 d'abril del 1704, on semblava ser que posseïa alguna propietat. El pare de Pere Anton Veciana vivia amb el seu germà, que era escultor, a la localitat de Valls, població on es va establir el matrimoni l'any 1709. Pere Anton Veciana exercí de pagès i comerciant de porcs fins que el 10 de desembre del 1714 va ser nomenat sotsbatlle de la vila de Valls, càrrec que va exercir fins al 30 de juny del 1721. Com a sotsbatlle va realitzar diverses comissions per perseguir lladres i bandolers d'arrel austriacista.

Durant la guerra de la Quàdruple Aliança es va crear a Valls una esquadra que va ser comandada per Baltasar Martí. Una de les tres companyies que formaven aquesta força va ser comandada pel sotsbatlle Pere Anton Veciana. Va participar en la defensa de la vila de Valls durant l'atac que el coronel d'arcabussers francesos Carrasclet va realitzar per intentar ocupar la vila. La direcció de la defensa la va realitzar el batlle Baltasar Martí. Pere Anton Veciana i el seu fill, Pere Màrtir Veciana, van participar en aquesta empresa.

---

família Veciana. Nota i relació de les necessitats del Reial Servei per a l'augment del nombre d'esquadra. Entre la documentació del 1723, però correspon a l'any 1725.

25 ACAC. Fons: Impremta Castells. Col·lecció documents. Sèrie: Mossos d'Esquadra-família Veciana. Carta del comandant Pere Anton Veciana al marquès de Risbourg, capità general de Catalunya, sobre la reforma dels Mossos d'Esquadra (14 de novembre del 1728); ACAC. Fons: Impremta Castells. Col·lecció documents. Sèrie: Mossos d'Esquadra-família Veciana. Ordre sobre la reforma de les Esquadres realitzada per Guillermo de Melun, marquès de Risbourg, adreçada al comandant Pere Anton Veciana (24 d'agost del 1729).

El 1719 es va fer tractant de mules i cavalls, i es va associar amb el seu amic Francesc Font, en aquells moments l'agutzil de la Reial Audiència, el qual es va convertir en el seu gran avalador davant aquest organisme judicial i de govern. L'any 1720, un cop finalitzada la guerra, restà com a sotsbatlle de Valls i s'encarregà de la direcció de l'esquadra d'aquesta població. L'any 1721, arran de la reforma de les esquadres va exercir el càrrec de comandant de les esquadres ubicades a Valls, Riudoms i Rodonyà. El 1725, amb motiu d'una nova reforma del cos, fou nomenat comandant de les esquadres que actuen als corregiments de Vilafranca, Tarragona i Tortosa. El 15 de setembre del 1729, Pere Anton Veciana va ser nomenat cap de les Esquadres del Principat de Catalunya per ordre del marquès de Risbourg.

Pere Anton Veciana i Rabassa, com a primer comandant de les Esquadres, va esdevenir un pioner en l'àmbit policial, amb l'aplicació de tècniques i sistemes revolucionaris en aquells moments, com ara la creació d'un servei centralitzat d'informació policial. Aquest servei residia a la mateixa comandància de les Esquadres i s'hi abocaven totes informacions sobre persones d'interès policial, així com altres notícies de les quals eren coneixedors els caporals de les esquadres, les autoritats municipals, corregimentals i judicials, així com també la Sala del Crim de la Reial Audiència o els confidents policials.

La Reial Audiència de Catalunya, presidida pel capità general de Catalunya, remetia a la comandància tots aquells requeriments que eren del seu interès: recerques i captures de delinqüents, ordres d'espionatge; suport en l'embargament de béns de lladres i sediciosos; auxili a les justícies dels pobles; ordres de col·laboració amb l'exèrcit en la recluta de quintes o en la captura de desertors; etc. A la comandància se centralitzaven aquestes ordres i s'enviaven posteriorment als respectius caporals de les demarcacions perquè en fessin compliment.

Així mateix es portava un registre de persones sospitoses i d'altres que es trobaven en recerca i captura. A les ordres que s'enviaven als destacaments, hi constava una filiació detallada de la persona: nom i cognoms, àlies, descripció física (estatura, color de cabell i dels ulls, roba que portaven), si anaven armats, així com altres dades d'interès que permetessin la seva captura.

Les ordres de la comandància i els informes de la Reial Audiència eren adreçats als caporals mitjançant mossos especialitzats, coneguts com a

«mossos vereders».[26] En determinades ocasions aquests correus eren derivats a particulars de confiança que, a canvi d'una compensació econòmica, traslladaven els missatges fins als seus destinataris.

A la comandància se centralitzaven, en un registre, les dades que subministraven els confidents, així com la despesa econòmica que aquestes confidències generaven. En moltes ocasions aquests pagaments eren avançats pel comandant Veciana per ser, a posteriori, reemborsats per la Reial Audiència. Aquests confidents van ser en gran mesura l'èxit de les esquadres en convertir-se en una gran xarxa que facilitava enormement les operacions policials. El control dels confidents era dut a terme pels comandants Veciana, juntament amb el Fiscal de la Sala del Crim de la Reial Audiència.

El comandant Pere Anton Veciana, cap de les Esquadres, va exercir aquest càrrec fins a la seva mort. Però malgrat atresorar en la seves mans la comandància suprema, va començar a donar cada vegada més protagonisme al seu fill Pere Màrtir Veciana i Civit amb l'objectiu que assumís el futur comandament. Així doncs, el 15 de juny Bernardo Santos Calderón de la Barca, regent de la Reial Audiència, tramità una instrucció i comissió per a Pere Màrtir Veciana perquè pogués operar amb llibertat arreu del Principat de Catalunya.

El 20 desembre del 1735, el comandant Pere Anton Veciana, veient ja pròxima la seva retirada del servei actiu, va adreçar una carta al capità general de Catalunya, demanant que el seu fill, Pere Màrtir Veciana i Civit, fos nomenat cap de les Esquadres, ja que ell ja no podia prestar el servei per la seva edat i pel seu deficient estat de salut.[27] La resposta de la Reial Audiència no es va fer esperar i en data 5 de gener va informar favorablement perquè el càrrec de cap de les Esquadres fos exercit per Pere Màrtir Veciana i Civit. El nomenament va ser emès pel comte de Glimes,[28] capità general de Catalunya, en data 12 de gener del 1736.

---

26 ACA. Consultas 127 (1719). Carta de la Reial Audiència al capità general de Catalunya (2 de maig del 1719).

27 ACAC. Fons: Mercadé. Secció: Col·lecció documents. Sèrie: Mossos d'Esquadra-família Veciana. Carta de Pere Anton Veciana demanant el nomenament de cap de les Esquadres pel seu fill Pere Màrtir Veciana (20 de desembre del 1735).

28 ACAC. Fons: Impremta Castells. Secció: Col·lecció documents. Sèrie: Mossos d'Esquadra-família Veciana. Nomenament de comandant de les Esquadres en favor de Pere Màrtir Veciana realitzat pel comte de Glimes, capità general de Catalunya (12 de gener de 1736).

Amb l'arribada al comandament de les Esquadres de Pere Anton Veciana i Rabassa l'any 1729 i el posterior nomenament de Pere Màrtir Veciana com a successor al càrrec s'inicià el comandament dinàstic per part de la família Veciana del Cos de Mossos d'Esquadra que perdurarà fins a l'any 1834. El comandant Pere Anton Veciana i Rabassa, cap de les Esquadres del Principat de Catalunya, va morir el dia 30 de gener del 1736, essent enterrat a l'església del Carme de Valls, lloc on encara avui se'n conserva la sepultura.

Aclarim, doncs, que la importància de la nissaga Veciana al capdavant de les esquadres és un pilar essencial en la història d'aquesta institució, conservant la comandància del cos des del 1729 fins al 1835. Però, malgrat la força que els atorga el fet de dirigir durant més d'un segle aquest cos policial, hem d'establir definitivament que el veritable promotor i impulsor del seu naixement, va ser el capità general de Catalunya, el marquès de Castel-Rodrigo.

Fonts

- Archivo General de Simancas (AGS)
- Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)
- Arxiu Municipal Ciutat de Vic (AMCV)
- Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC)

Bibliografia

Alcoberro Pericay, A. *L'exili austriacista (1713-1747),* volum 1. Barcelona, Ed. Fundació Noguera, 2002, p. 179-181.

Alonso Aguilera, M. A. *La conquista y el dominio español de Cerdeña (1717-1720): introducción a la política española en el Mediterráneo posterior a la Paz de Utrecht*. Valladolid, Ed. Universidad de Valladolid. Facultad de Filosofía y Letras, 1977.

Espino López, A. «El coste de la guerra para la población civil. La experiencia catalana, 1653-1714», *Millars: Espai i Història*, núm. 26, Castelló de la Plana, 2003, p. 171.

Hidalgo Cela, D. *1719: la Guerra de la Quàdruple Aliança i l'origen dels Mossos d'Esquadra*. Tarragona, Tesi doctoral, Universitat Rovira i Virgili (URV), 2019, p. 166 i s.

Lynch, J. *Los primeros Borbones: 1700*, 1756. Madrid, El País, 2007, p. 159.

Maqueda Abreu, C. *Alberoni. Entorno jurídico de un poder singular*. Madrid, UNED, 2009.

Mercader Riba, J. *Felip V i Catalunya*. Barcelona, Ed. Ediciones 62, 1968, p. 315 i 400.

Pérez Samper, M. A. *Barcelona, Corte. La visita de Carlos IV en 1802*. Barcelona, Universitat de Barcelona, 1973, p. 24 i s.

Sallés Vilaseca, N. *Giulio Alberoni y la dirección de la política exterior española después de los tratados de Utrecht: 1715-1719*. Barcelona, Tesi doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), 2016.

Sánchez Cervelló, J. (dir.). *Història Moderna. Història de les Terres de l'Ebre*, vol. 3. Tortosa, Imp. Querol, 2011, p. 271 i s.

Torras Ribé, J. M. «De jurats a regidors: l'ajuntament borbònic de Girona en el segle xviii», *La red urbana catalana en los siglos xvi-xvii*. Projecte d'investigació d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2008, p. 139-140.

LA DINASTIA VECIANA I EL COS DE MOSSOS D'ESQUADRA

Joan Papell Tardiu
Doctor en Història Medieval

Resum. La primera etapa de la història dels Mossos d'Esquadra està clarament lligada a la d'una família: la dinastia Veciana. La present aportació pretén analitzar els orígens i les relacions de parentiu entre els diferents personatges que durant més d'un centenar d'anys van estar al capdavant de les Esquadres de Catalunya. La informació que es presenta ha estat obtinguda, en bona part, gràcies als llibres sagramentals de la diòcesi de Tarragona, entre altres fonts complementàries, destacant la de l'Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC).

A més d'analitzar la línia successòria de la família, aquest article se centra a conèixer una mica més la biografia de Pere Anton Veciana: quines eren les seves tasques i contactes en dates anteriors a la fundació dels Mossos, com la de sotsbatlle i després batlle de Valls i, posteriorment, la seva funció com a primer comandant de les Esquadres, iniciant la trajectòria per part de la dinastia Veciana. Seguidament, se n'analitza la successió, i especialment el relleu en el seu fill Pere Màrtir Veciana i Civit, que després va recaure, en tercer lloc, en la figura de Felip Veciana i Dosset, en quart lloc en la de Pere Màrtir Veciana i de Miró i, finalment, en el cinquè i darrer cas de la família: en Pere Pau Veciana i de Pastoret.

Paraules clau: Família Veciana, Pere Anton Veciana i Rabassa, Pere Màrtir Veciana i Civit, Felip Veciana i Dosset, Pere Màrtir Veciana i de Miró, Pere Pau Veciana i de Pastoret.

Abstract. The first period in the history of the Mossos d'Esquadra is closely intertwined with the history of one family: the Veciana dynasty. The present article analyses the origins and kinship relationships between the different individuals who for more than a hundred years were at the helm of the "Esquadres de Catalunya" (Squadrons of Catalonia). The information presented has been obtained, in large part, through the sacramental books

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 33–44. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

of the diocese of Tarragona, among other complementary sources, in particular that of the District Archive of the Alt Camp.

In addition to analysing the family's line of succession, the present article focuses on the biography of Pere Anton Veciana, his positions and contacts on the dates before the founding of the Mossos, such as deputy mayor and then mayor of Valls, and his subsequent role as first commander of the "Esquadres". This is followed by an analysis of his successors, especially his son Pere Màrtir Veciana i Civit, who in turn was followed by Felipe Veciana i Dosset, Pere Màrtir Veciana i de Miró and, finally, the fifth and last of the family, Pere Pau Veciana i Pastoret.

Keywords: Veciana family, Pere Anton Veciana i Rabassa, Pere Màrtir Veciana i Civit, Felip Veciana i Dosset, Pere Màrtir Veciana i de Miró, Pere Pau Veciana i de Pastoret.

1. Introducció

En primer lloc, vull agrair al Centre d'Estudis dels Conflictes Socials de la URV de Tarragona i al seu director, el Dr. Josep Sánchez Cervelló, catedràtic d'Història Contemporània, la gentilesa d'haver-me convidat a participar en aquesta jornada commemorativa dels 300 anys de la creació del Cos de Mossos d'Esquadra i pronunciar la conferència «La dinastia Veciana i el Cos de Mossos d'Esquadra».

No vull entrar en la polèmica que durant anys i panys la historiografia ha sostingut sobre la fundació del Cos de Mossos d'Esquadra des que el vallenc Ortega i Espinós va escriure la *Historia de las Escuadras de Cataluña*, un relat ple de falsedats i inexactituds, que va ser copiat i seguit per altres autors posteriorment. Aquesta obra va propiciar escrits revulsius en autors posteriors que defensaren postures en contra d'Ortega i els seus seguidors. Cal citar Núria Sales, Indaleci Castells i altres. Avui l'origen del Cos ha estat esbrinat i donat a conèixer gràcies als treballs del Dr. Joan Papell, *L'origen dels Mossos d'Esquadra. Guerra de Successió i postguerra a Valls. Pere Anton Veciana*, i al caporal dels Mossos, el Dr. David Hidalgo, en la seva tesi doctoral defensada l'any 2019 en la Universitat Rovira i Virgili.

Però la conferència que se m'ha encarregat és parlar de la dinastia Veciana. Parlar del genoma Veciana avui sols dues persones ho podríem fer. Una, malauradament, no ho podrà fer ja que va morir l'any 2001. Era el

Dr. en Antropologia Antoni de Veciana i Vilaldach, un director i ministre de la UNESCO pels països sud-americans, que residia a Mèxic (potser ho podrien fer la seva viuda Lourdes i els seus fills, residents als EUA i professors d'algunes universitats d'aquest país). L'altra és un servidor, i ara us en parlaré.

2. La família Veciana

Hem pogut determinar la dinastia Veciana gràcies a la consulta de llibres sagramentals de l'AHAT, i als protocols notarials de l'Església i de l'AHCV,[1] i de l'AHN (Archivo Histórico Nacional).[2] La podem remuntar al segle xv. Tenim el coneixement d'un Veciana sarralenc, Pere Veciana, *c.* 1460. No sabem amb qui es va maridar. Suposem que ho faria aproximadament en la dècada dels anys vuitanta. D'aquest matrimoni hi va haver dos fills: Antoni Veciana, *c.* 1487-1550, i Joan Veciana.

L'esposa d'Antoni Veciana es deia Eulàlia i va morir l'any 1568. El seu successor en la línia masculina fou Pere Veciana, *c.* 1526-1598, que va deixar testament datat el 5 d'abril del 1587. Es va casar amb Margarida i fruit d'aquest matrimoni tingué dos fills: Pere Veciana i Antoni Veciana. D'aquest segon (1588-1668), en sabem que va ésser teixidor de lli i que es va casar amb Magdalena Espinach. D'altra banda, del primer fill, Pere (*c.* 1572), en sabem que la seva esposa es deia Andrea. Fruit d'aquest matrimoni nasqué un fill, Jaume (I).

Jaume (I), que va viure entre el 1597 i el 1667, succeí en la línia masculina i va ser l'hereu dels Veciana. La mort de Jaume l'atribuïm a l'any 1667 ja que va testar el dia 4 d'agost del 1667. S'havia casat amb Rafaela en primer matrimoni i en segones núpcies amb Agna. Del primer matrimoni amb Rafaela va tenir dos fills: Jaume i Joan. Aquest segon es casaria amb Esperança i tindrien un fill: Pere Anton Veciana (1647-1704), que va ser rector de les Piles. En coneixem el testament datat el 26 de juliol del 1702.

El seu successor va ésser Jaume Veciana (II), fill de Rafaela, la primera dona de Jaume (I), nascut l'any 1627 i mort l'any 1667. Va testar el dia 8 de

1Actualment conegut com a Arxiu Comarcal de l'Alt Camp (ACAC).

2 Hem pogut determinar les dates de naixement, casament i testament gràcies a les certificacions del notari Bernat Generés i Mateu de Sarral, juntament amb els senyors Felipe Peñacarrillo, Francisco José de Quincoces, cavallers religiosos professos de l'orde de Santiago, informants en les proves de Josep Veciana per a cavaller de l'orde de Santiago. AHNM. Pruebas de Nobleza de Joseph Veciana y Cibit. Caballero de Santiago y Comendador de Enguera. 15 de juliol del 1769. Órdenes Militares 1709. Año 1769. Signatura 8599.

setembre del 1666. Es va casar, en primeres núpcies, amb Maria Vellet i, en segones, amb Maria Moles, l'any 1652. De Maria Vellet, no n'hi va haver descendència. Del matrimoni amb Maria Moles, en nasqueren tres fills: Jaume (III), Josep i Francesc. Jaume es va maridar amb una tal Maria, i van tenir dos fills: Francesc, que seria rector d'Aguiló —d'ell en tenim notícia per un rebut signat d'haver cobrat de Pere Anton Veciana la quantitat de setanta-vuit lliures i vuit sous[3] i pel seu testament datat el 29 de juny de 1738—, i Francesca —de la qual no n'hem aconseguit saber res. Del darrer fill, Francesc, en sabem que es va casar amb una tal Mònica, amb qui va engendrar un fill: Francesc, que seria doctor en Medicina.

El segon fill és el personatge que més ens interessa, car de Josep Veciana i Moles (1654-1710) i de Maria Rabassa (1660-*c.*1710), que testaria el dia 1 de setembre del 1710, en naixeria el fill que donaria lloc a la nissaga dels comandants dels Mossos d'Esquadra. Va ésser un matrimoni, molt fructífer. D'ell en varen néixer Josep (1679), que es va maridar amb una tal Maria, i del matrimoni nasqueren: Joan, que va ser clergue, Teresa, Francesc, Anton, que va ser escultor, i Pere Anton, un personatge que en vida va tenir molt a veure amb el quart dels germans. Pere Anton vivia a Valls i estava casat amb la Maria Arnet, filla de Francesc Arnet i Maria, família de paraires i negociants porcaters.[4] Vivien al carrer del Carme, casa que més endavant, quan Pere Anton fou comandant de les Esquadres, va comprar a la sogra del seu difunt germà, establint el seu habitatge definitiu a Valls, així com la comandància de les Esquadres de Catalunya, fins a l'any 1835. Els seus sogres van formar societat pel negoci de compra i venda de porcs amb Pere Anton, essent l'àrea de la seva actuació la zona del port i la ciutat de Tortosa, on va fer amistat amb Francesc Font, fervent Borbó, que seria empresonat pels austriacistes tortosins, de qui parlarem més endavant en parlar de les esquadres. Cal dir, també, que l'escultor Anton durant la guerra de Successió va ostentar el grau d'alferes de les tropes austriacistes de Valls. Va morir l'any 1713, poc abans que les tropes de Lede ocupessin Tarragona i, per tant, Valls.

3 4 març del 1711. Santa Coloma de Queralt. ACAC. Impremta Castells. Secció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.

4 El germà de Pere Anton, Anton, de professió escultor, durant la guerra de Successió va ostentar el grau d'alferes de les tropes austriacistes de Valls. Va testar el 10 de març del 1703 a Valls. AHCV. Impremta Castells. Secció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana. Va fer un codicil al testament en data 11 d'abril del 1713. AHCV. Impremta Castells. Secció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana. Va morir el dia 20.

Per a nosaltres, els estudiosos de l'origen del Cos de Mossos d'Esquadra, sols ens interessa el quart dels fills de Josep Veciana i Moles: Pere Anton Veciana i Rabassa, que, per circumstàncies pròpies del moment, la postguerra de la guerra de Successió d'Espanya, arribaria a ostentar el comandament del recent creat, l'any 1719, Cos de Mossos d'Esquadra.

Abans de continuar, si algú estigués interessat en la genealogia dels Veciana també la tenim tota fins a l'actualitat: Margarida de Veciana, nascuda a París l'any 1958; Theresa de Veciana, també nascuda a París l'any 1959, que va morir l'any 1998, i Gustau, que va néixer a Montevideo, l'any 1966, foren els fills d'Antoni de Veciana i Vilaldach i de Brynhild Anderson, el seu primer matrimoni. Aquests darrers Veciana són professors de diferents universitats dels Estats Units d'Amèrica: Sussex, Nordfolk, Cambridge i Berkeley.

Pere Anton Veciana i Rabassa va ser el primer comandant de les Esquadres de Catalunya. No el fundador, com ens narra la història d'Ortega i Espinós i dels seus seguidors.[5] A més, donaven per fet que les esquadres havien estat fundades l'any 1690. Un altre error. Anem per parts.

Comencem per l'any de naixement de Pere Anton. Tenim la seva fe de baptisme. Per ella sabem que va veure la llum del món a la vila de Sarral, a la Conca de Barberà, el dia 8 d'abril del 1682. Fou batejat el dia següent, 9 d'abril, a l'església parroquial d'aquesta població.[6] Foren els seus padrins de fonts l'oncle per part paterna, Pere Anton Veciana i Moles, prevere i beneficiat, i Magdalena, muller de Francesc Veciana, doctor en Medicina. Els seus progenitors eren pagesos benestants, i no donzells com alguns autors han volgut creure i deien que pertanyien a la petita noblesa catalana.

Fins als 22 anys va viure a Sarral, la seva vila nadiua. En aquesta edat, el dia 7 d'abril del 1704, va contraure matrimoni amb Maria Civit i Llobera, donzella de Rocafort de Queralt, nascuda el 18 de febrer del 1683, filla de Pere Civit Contijoch i de Llúcia Llobera. El matrimoni va anar a residir

---

5 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadres de Cataluña: su origen, sus procesos, sus visicitudes, intercalada con la vida y hechos de los mas celebres ladrones y bandoleros*. N'hi ha una edició facsímil d'A. Calderer i Morales de l'any 1921.

6 9 d'abril del 1682. Sarral. Fe de Baptisme de Pere Anton Veciana i Rabassa. Certificació legalitzada i legitimada pel notari de Sarral, Bernat Generés i Matheu, el 29 de juny del 1769. AHN, Órdenes Militares 1709. Año 1769. Sig. 8599.

a les Piles, a fer de pagesos, ja que en aquest lloc els Veciana hi tenien una propietat mitjana.[7]

El 25 de març del 1709, van arrendar aquesta propietat a Miquel Elies de Santa Perpètua de Gaià; aleshores ell, amb la seva dona i els seus fills, Pere Màrtir i Maria Eugènia, va passar a residir a Valls, on el seu germà Anton estava casat amb Maria Arnet i tenien cura del seu pare, ja vidu, Josep, el qual moriria l'any següent, el 1710.

Pere Anton Veciana, contràriament al que els seus biògrafs n'han dit, no va assistir —és un fet llegendari, a partir d'Ortega i Espinós— a l'acte d'homenatge que els representants de Valls van retre a Lede el dia 8 de juliol del 1713, quan aquest va entrar triomfant a la ciutat de Tarragona. Els síndics que hi varen anar foren el notari Joan Sardà i l'adroguer Jaume Sarrà. També és llegendari —fantasia d'Ortega i Espinós— que Veciana va contribuir a la victòria borbònica aidant Lede a la campanya de rendició de Barcelona, l'11 de setembre del 1714.

Pere Anton Veciana va mantenir una fervent amistat amb el botifler tortosí Francesc Font, empresonat pels austriacistes a Tortosa. L'amistat venia del temps en què Veciana com a porcater tenia la seva àrea d'actuació al port de Tortosa i la seva circumscripció. Una vegada els borbònics van alliberar Tortosa, Font sortí de la presó i, una vegada caiguda Barcelona, se'l va premiar amb el càrrec d'algutzir de la Reial Audiència de Barcelona. Aleshores es va recordar del vell amic Pere Anton Veciana. Fou el seu protector i valedor perquè Pere Anton fos nomenat sotsbatlle de Valls el 10 de desembre del 1714 pel marquès de Castellfort.[8] En aquell moment era batlle de Valls Joan Sardà, antic partidari de l'arxiduc Carles, que aleshores era un botifler convençut —havia anat a Tarragona a presentar a Lede el seu acatament i el de la vila de Valls. Com a sotsbatlle Veciana era el braç executor de la justícia en nom del batlle, que representava el poder del Borbó i de la Reial Audiència;[9] per tant, Veciana va dur a terme a Valls i als seus entorns actes d'empresonament i imposicions de multes contra els antics partidaris austriacistes, segons la documentació existent a l'AHCV, ara ACAC, en un temps comprès entre el 1714 i el 1719, abans de la fundació

7 AHCV. Impremta Castells. Secció Col·lecció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana. 11 de juliol del 1711. Santa Coloma de Queralt. Debitori.

8 Confirmat de nou el 24 de maig del 1719 per un reial despatx.

9 AHCV. Impremta Castells. Secció Col·lecció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana, documents del 24 de març i del 3, 8 i 14 d'abril del 1717. Cartes de l'alcalde de la Sala del Crim, Honorato Pellejá i Riera, a Pere Anton Veciana.

i formació de les esquadres de Catalunya.[10] En la fundació de les esquadres Veciana no hi tindrà res a veure. I la comandància li serà concedida molt temps després. La persecució d'austriacistes i contraris al règim borbònic, la farà Veciana com a comandant de les Esquadres i en comissió atorgada per la Reial Audiència de Catalunya. Per tant, les dues comeses citades suara eren diferents, les primeres com a sotsbatlle i representant de la batllia, i les segones com a cap de la policia judicial del seu Capità i la Reial Audiència. No cal confondre l'actuació de Pere Anton Veciana.

Quan va esclatar la revolta dels Carrasclets al Camp de Tarragona, Veciana era sotsbatlle de Valls, el braç executor del batlle de la vila.[11] Les esquadres no havien estat encara fundades i, per tant, Pere Anton no les va fundar. Foren fundades per disposició reial i l'executor de les ordres de la monarquia va correspondre al capità general de Catalunya, el marquès de Castel-Rodrigo, el 21 d'abril del 1719, per una ordre que li fou enviada des de la Cort de Madrid. Es varen crear les esquadres en tots els corregiments i partides a les principals viles i ciutats del Principat.[12] La partida de Valls, depenent del corregiment de Tarragona, fou establerta el dia 28 de juny i el subaltern que la manava va ésser el semoler Josep Massó, i no Pere Anton Veciana, com sempre, a partir del que Ortega i Espinós havia dit.[13] Fent un incís, com tants episodis llegendaris a partir d'aquest autor, direm que la lluita haguda el 5 de desembre del 1719 entre Carrasco i Veciana al Pati del Castell també és un episodi de la llegenda vallenca. Una altra fita llegendària era que Veciana havia fundat les esquadres amb els seus mossos, que portaven d'un lloc a l'altre les mules i els béns semovents, ja que Pere Anton era un afamat i ric rambler que amb els animals havia contribuït a la rendició de Barcelona, fent de caravaner per Wervick. Porcater sí que ho

10 Carta de Josep Gastó de Cartellà, Sabastida, Erill, Cardona i Fons a Pere Anton Veciana, sotsbatlle de Valls, del dia 15 de maig del 1715. AHCV. Impremta Castells. Secció col·lecció de documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.

11 Rebut fet per Pere Anton Veciana, sotsbatlle de Valls, el 5 d'abril del 1716. AHCV. Impremta Castells.

12 Comunicat del governador militar de Tarragona als batlles i regidors de les poblacions del corregiment de Tarragona de l'ordre de mobilització dels paisans, en data 29 d'abril del 1719. AHCV. Impremta Castells.

13 Trasllat notarial del dia 2 d'octubre del 1720, del memorial de les racions de pa que la vila de Valls ha distribuït als Paisans Armats que integraven l'esquadra de Valls des del 29 de juny del 1719 al 24 de maig del 1720. AHCV. Fons Imprenta Castells. Secció Col·lecció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.

era;[14] rambler ho serà a partir del 1719, quan juntament amb el seu amic Francesc Font, algutzir de la Reial Audiència, varen fundar la companyia.

Segons documentació servada a l'AHCV, l'any 1721 fou nomenat batlle de Valls. Així el trobem referit en diferents documents.[15] Aquest any tingué lloc la primera reforma de les esquadres, una vegada finida la guerra amb França i signada la pau. Les deu esquadres, que corresponien als deu corregiments, foren reduïdes a dues: una a Cardona i l'altra a Valls. La de Valls, amb dues sotsesquadres, sota el comandament del *quefe* Pere Anton Veciana.

L'any 1723, hi va haver una segona reforma de les esquadres de Catalunya. Pere Anton Veciana fou nomenat comandant de les Esquadres, encara que la de Cardona tenia independència logística, però no econòmica.[16] La comandància fou instituïda a Valls i comandada pels Veciana fins a l'any 1835 que passà a Barcelona. L'any 1723 també fou nomenat agutzil de la Reial Audiència de Catalunya.[17]

---

14 Testimoni i peritatge professional de Pere Anton Veciana i de Ramon Ferrer, el primer com a negociant de porcs i el segon com a pagès, dels preus dels porcs i de la carn de porc posada en venda a les carnisseries, així com del valor de l'arrendament de les herbes. Data: 2 de gener del 1716. AHCV. Impremta Castells.

15 18 d'agost del 1721: Carta de Josep Ventura Güell i Trelles, de la Sala del Crim de la Reial Audiència de Catalunya, a Pere Anton Veciana, batlle de Valls. 30 d'agost del 1722: Carta del caporal de Riudoms, Francesc Martí, a Pere A. Veciana, batlle de Valls. Ofici del tinent general Tiberi Carafa, governador militar i corregidor de Tarragona, al batlle de Valls, Pere A. Veciana. Però a manca del document d'atorgament de la vara de batlle, tenim una certificació del general Carafa, en data 31 d'octubre del 1722, que diu: «Certifico que des del mes d'octubre del año próximo pasado dde 1721,hasta hoy en día de la fecha que me hallo de governador i comandante general de la referida plaza de Tarragona y sus tierras he puesto al cargo del vayle de Valls, Pedro Antonio Veziana, nom brado por el excelentísimo señor Príncipa Pio […].» AHCV. Fons Impremta Castells. Secció Col·lecció de Documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.

16 Així es fa constar en un document en data 12 de juny del 1723. Instrucció donada a Pere A. Veciana, comandant de les Esquadres de Catalunya. Instrucción de lo que deverá executar Pedro Antonio Veciana, bayle de la villa Valls y comandante de las Esquadras de Paysanos establecidas en este Principado para la persecución de los facinerosos. AHCV. Impremta Castells. Col. De Doc. Ser. Mossos d'Esquadra-família Veciana.

17 AHN. Órdenes Militares. Año 1769. Sig. 8599. Pruebas de Nobleza de Joseph Veciana y Cibit. Caballero de Santiago y Comendador de Enguera. 15 de Julio de 1769.

La tercera reforma fou la de Risbourg i va tenir lloc l'any 1729, i Pere Anton Veciana fou nomenat comandant absolut de les Esquadres, depenent solament de la Sala del Crim de la Reial Audiència de Catalunya.[18]

L'any 1735, malalt i decrèpit va renunciar al comandament, però abans va sol·licitar per al seu fill Pere Màrtir Veciana i Civit el càrrec de comandament de les Esquadres,[19] gràcia que li fou concedida pel capità general de Catalunya, el comte de Glimes, el 12 de gener del 1736.[20] Va morir el 30 de gener d'aquell any i fou sebollit davant el presbiteri de l'església del Carme de Valls. Avui encara podem veure-hi una làpida que cobreix la fossa sepulcral amb una inscripció en què es pot llegir: «Sepultura de Pere Anton Veciana i per tots los seus. Morí el 30 de ianer de 1736».[21]

Hem dit suara que el capità general de Catalunya, comte de Glimes, a petició de Pere Anton Veciana, el 12 de gener del 1736, va atorgar i nomenar comandant de les Esquadres de Catalunya el seu fill Pere Màrtir Veciana i Civit. Hem de dir que aquest era el fill gran del matrimoni amb Maria Civit i Llobera, nascuda a Rocafort de Queralt l'any 1683 i morta a Valls l'any 1761. S'havia casat amb Pere Anton l'any 1704 i, d'aquest matrimoni, a més de Pere Màrtir, tingueren altres fills: Maria Eugènia (1708-1762), que va maridar amb Francesc Vives (1686-1766), doctor en Medicina. Josep Veciana (Valls, 1715–Màlaga, 1787), que va ser tot un personatge: caporal de les Esquadres, coronel d'Infanteria, cavaller de Santiago, comanador d'Énguera, mariscal de Camp i governador militar de Màlaga.[22] Es va casar amb Teresa Boronat Esteve l'any 1750; i fruit d'aquest matrimoni nasqué Maria Anna Veciana (1756-1829), que es va casar l'any 1775 amb Felip de Baldrich i Vallgornera. Fruit d'aquesta unió va néixer Albert de Baldrich i de Veciana (1786-1864), marquès de Vallgornera. Entre Maria

18 Document de la redistribució dels Mossos d'Esquadra i de les esquadres pel territori de Catalunya, i disminució dels efectius, feta i ordenada pel marquès de Ruby. AHCV. Fons Impremta Castells. Sec. Col·lecció de documents. Ser. Mossos d'Esquadra-família Veciana.

19 Carta enviada per Pere Anton Veciana al Capità General, demanant el càrrec de Comandant de les Esquadres per al seu fill Pere Màrtir Veciana. AHCV. Fons Impremta Castells. Sec. Col·lecció de Documents. Ser. Mossos d'Esquadra-família Veciana.

20 AHCV. Fons Impremta Castells. Secció Col·lecció de documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.

21 Notificació de la mort de Pere Anton Veciana. AHCV. Fons Impremta Castells. Secció Col·lecció de documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.

22 Pruebas de Nobleza de Joseph Veciana y Cibit (1715-1787). AHN. Órdenes Militares 1709. Año 1769. Signatura 8599.

Eugènia i Josep de Veciana hi va haver tres albats. Després de Josep va néixer Francesc de Veciana (1718-1746), que va seguir la carrera militar. Essent tinent de dragons del regiment de Mérida va morir en la batalla de Piacenzia (Plasència), a Itàlia.[23] Després de Josep, el matrimoni va tenir dos fills més que també moriren albats.

Tornem a Pere Màrtir Veciana i Civit (Les Piles, 1705–Madrid, 1763). Com hem dit al principi no va néixer a Valls, sinó a les Piles, durant l'estada en aquesta població de Pere Anton Veciana i Rabassa, que feia de pagès abans de baixar a residir a Valls. Va exercir el càrrec de batlle de Valls, segon comandant de les Esquadres, capità d'Infanteria i ciutadà honrat de Barcelona. Es va casar l'any 1728 amb Francesca Dosset Gassol (1704-1738). Vidu de Francesca, l'any 1739 es va casar amb Gertrudis Vives Borràs, i vidu d'aquesta l'any 1747 amb Rosa Palau, que el va sobreviure. Fruit del primer matrimoni hi va haver un fill, dues filles i dos albats. La primera en néixer fou una filla, Maria (1729-1783), que es va maridar amb el doctor en Medicina Josep Vives i Borràs. L'altra filla, Tecla, es va maridar en primer matrimoni amb Jaume Freixa (1732-1765) l'any 1755, i en segon matrimoni amb Francesc Sunyer (1716-1778) i de la unió tingueren un fill: Francesc Narcís Sunyer i Veciana (1768-1847), prohom de Reus. Dos anys després de quedar-se vídua, i en tercer matrimoni, va casar-se amb Pau Miró i Sabater, doctor en Dret, l'any 1779. L'únic fill baró que Pere Màrtir tingué fou Felip, el segon en descendència, i va ser qui el va succeir en el comandament de les Esquadres.

Felip Veciana i Dosset va néixer i morí a Valls (1733-1798). Igual que el seu pare va ser, l'any 1745, primer caporal de les Esquadres, amb destinació a Torres de Segre. En vida del seu pare Pere Màrtir fou nomenat sotscomandant de les Esquadres l'any 1762. Després, en morir el seu pare a Madrid l'any 1763, fou batlle de Valls, així com tinent coronel i tercer comandant de les Esquadres de Catalunya. Es va casar l'any 1755 amb Maria de Miró i Bover (1739-1806). Fruit d'aquest matrimoni, tingueren sis fills i quatre albats. En ordre de naixement hi va haver primer tres albats, essent la quarta Teresa, que es va maridar amb el doctor en Dret, Ramon Gassol i Alsamora. La següent fou Felipa, casada amb Pau Baldrich i de Martí, doctor en Filosofia. Després de Felipa va néixer Pere Màrtir Veciana i de Miró (Valls, 1767–Tarragona, 1836). Fou batejat el 6 de novembre del 1767. Va

23 Pruebas de Noblesa de Dn. Joseph Veciana y Cibit. AHN. Órdenes Millitares 1709. Año 1769. Signatura 8599.

ser batlle de Valls, brigadier d'Infanteria, tinent de rei a Tarragona i quart comandant de les Esquadres de Catalunya. Després de Pere Màrtir varen néixer tres noies més: Maria, casada en primeres núpcies amb Francesc Guardiola i en segones, amb Marià Vignau; la següent fou Mariagna, casada em Francesc A. Calbet, doctor en Dret, i la darrera fou Alberta, casada amb Josep Cañellas, tinent coronel d'Infanteria.

Pere Màrtir Veciana i de Miró es va casar amb Elena de Pastoret i de Bufalà, nascuda a Barbens, el 1771 i morta a Tarragona l'any 1833. D'aquest matrimoni, en va néixer Pere Pau de Veciana i de Pastoret, que va ser coronel d'Infanteria i cinquè comandant de les Esquadres de Catalunya, el darrer de la família Veciana. Després d'ell la comandància passà a Barcelona. Un altre fill d'aquest matrimoni fou Benvingut de Veciana, que va ser capità de l'exèrcit i es va casar amb Rosa Bassa. Tingueren un fill que fou Lluís de Veciana i Bassa, que fou fundador del Banc de Valls, i una filla, Josepa, que es maridà amb Francesc Martí.

El fill de Pere Pau Veciana i de Pastoret fou Anton de Veciana i de Martí, que no va continuar ostentant el càrrec de comandant de les Esquadres, després que la família Veciana l'ostentés durant cent dotze anys.

La nissaga dels Veciana, com hem dit en un principi, continuà fins a Antoni de Veciana i Vilaldach i els seus fills —suposem encara vius— que resideixen als Estats Units. Però la continuació des del darrer comandant de les Esquadres no ens interessa per a la nostra dissertació encomanada en aquesta jornada: «La policia catalana i els seus avatars».

Fonts

- Arxiu Històric Nacional de Madrid (AHN). Pruebas de Nobleza de Joseph Veciana y Cibit. Caballero de Santiago y Comendador de Enguera. 15 de juliol del 1769. Órdenes Militares 1709. Any 1769. Signatura 8599.
- Arxiu Històric Comarcal de Valls (ACAC). Impremta Castells. Col·lecció de documents. Sèrie Mossos d'Esquadra-família Veciana.
- Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadres de Cataluña: su origen, sus procesos, sus visicitudes, intercalada con la vida y hechos de los mas celebres ladrones y bandoleros*. Edició facsímil d'A. Calderer i Morales (1921).

ELS MOSSOS D'ESQUADRA I LA GUERRA DE LA CONVENCIÓ

Anna Borruel Llovera
Doctora en Història, professora de la URV

Resum. L'esclat de la guerra de la Convenció fou una etapa històrica que serví per posar al descobert la doble vessant de les esquadres com a cos auxiliar de l'exèrcit espanyol i de força policíaca. Comandades per Felip Veciana i Dosset la fluida correspondència que mantingué amb els seus caporals, amb influents amistats o amb autoritats polítiques i militars del moment li permeteren mantenir-se al corrent de l'evolució de la guerra, dels èxits i les derrotes d'un i altre bàndol, del seu impacte en la població civil o de les conseqüències de l'enfrontament bèl·lic en les esquadres, en particular les situades més a prop dels escenaris bèl·lics. Les notícies publicades a *La Gazeta* o els diversos comunicats de guerra també arribaren a mans d'un comandant aleshores ja malalt i vell.

Foren anys complicats per unes esquadres que, amb poc més d'un centenar d'efectius, hagueren de demostrar la seva eficàcia policíaca en la persecució i captura de lladregots habituals, de contrabandistes o dels nombrosos desertors d'un i altre bàndol que se'ls enfrontaren armats i sense cap temor. Els mossos treballaren de valent ajudant les tropes espanyoles en la conducció de bagatges, en la requisa d'animals i carros, reclutant lleves, fent circular ordres, instruint els sometents o fent de sapadors.

Paraules clau: Guerra de la Convenció, mossos d'esquadra, Felip Veciana i Dosset, desertors, delinqüència.

Abstract. The outbreak of the War of the Pyrenees (Guerra de la Convenció) was a historical period that highlighted the dual nature of the Mossos d'Esquadra (Catalan police force) as an auxiliary wing of the Spanish army and as a police force. Commanded by Felip Veciana i Dosset, the fluid correspondence that he maintained with his corporals, with influential friends and with the political and military authorities of the time allowed him to keep abreast of the evolution of the war, the successes and defeats

---

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 45–74. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

on each side, its impact on the civil population and its consequences for the force's units, in particular those located close to the fighting. The old and ill commander was also kept informed by the news published in La Gazeta and the various war communiques that were issued.

These were complicated years for a force which, with just over a hundred agents, had to demonstrate its policing effectiveness in the pursuit and capture of common thieves, smugglers and the numerous deserters on both sides who were armed and who faced them without fear. The force worked hard to assist Spanish troops in transporting baggage, requisitioning animals and carts, recruiting conscripts, circulating orders, instructing new non-regulars soldiers known as "somatents" or working as sappers.

Keywords: War of the Pyrenees, Mossos d'Esquadra, Felip Veciana i Dosset, deserters, crime.

L'estratègica distribució de les esquadres que comandaren els Veciana arreu del territori català, l'augment o la disminució del nombre d'efectius o la predominança d'una o altra de les funcions que tenien assignades, vingueren determinades pels diferents esdeveniments sociopolítics i militars que es visqueren tant a Catalunya com a Espanya en les diferents etapes històriques.

Els períodes bèl·lics destaparien la doble vessant de força policial i de cos auxiliar de l'exèrcit de les esquadres. Foren moments (a excepció de la guerra del Francès) que exigiren l'augment d'efectius i una redistribució dels destacaments al llarg de la guerra. Seran anys de fam i misèria per als catalans en els quals s'intensificava la delinqüència i els desertors. Totes aquestes circumstàncies obligaran els mossos a treballar de valent per donar resposta a les constants ordres que els donaven les autoritats civils i militars de les quals depenien.

La Guerra Gran esdevindrà una etapa difícil per a les esquadres; tot i que les més afectades resultaren les de les zones frontereres —com Olot, Girona, Figueres o la Seu—, l'enfrontament bèl·lic repercutí en tot el cos perquè la necessitat de concentrar els mossos en aquells destacaments on eren més necessaris per a l'exèrcit provocà ordres de trasllats d'efectius cap a aquests indrets de manera constant durant tota la guerra. No obstant, els mossos hagueren de continuar exercint la funció policíaca arreu del

territori català i no donaven l'abast per fer totes les tasques que se'ls ordenaven. Aquest episodi bèl·lic posaria a prova la capacitat de les esquadres i, certament, no defraudaren.

L'execució de Lluís XVI el mes de gener del 1793 a mans de la Convenció francesa,[1] commocionà Europa i fou el detonant perquè Godoy, tot i els seus intents de mantenir Espanya al marge de l'enfrontament amb França, decidís adherir-se a la primera coalició contra la Convenció, si bé aquesta s'avançà declarant la guerra a Carles IV el 7 de març del 1793. Aquesta guerra, coneguda amb els noms de guerra del Rosselló, guerra dels Pirineus o guerra de la Convenció, durà fins a la signatura de la Pau de Basilea el mes de juliol del 1795, una pau gens beneficiosa per als interessos peninsulars però que serví perquè Godoy aconseguís el títol de príncep de la Pau.

Al govern espanyol li costà prendre la decisió d'entrar en guerra. Els canvis ministerials a les portes del 1793 ho confirmarien. La sobtada destitució de Floridablanca i el nomenament del comte d'Aranda no pretenien altra cosa que buscar un ministre més reformista, però en realitat no fou sinó el pas necessari perquè comencés el vertiginós ascens d'un jove i inexpert Godoy. També alguns ministres titubejaven pel temor a no poder fer front a les despeses de la guerra, tement les conseqüències que provocaria un augment d'impostos, mentre altres dubtaven de la preparació de l'exèrcit espanyol.

En plena Revolució Francesa, les esquadres les integraven un comandant i 110 mossos distribuïts en 16 destacaments (inclòs el de Barcelona), i 14 caporals al capdavant de cada un d'ells.[2] El comandament estava en mans de Felip Veciana i Dosset, tercer de la nissaga, que no destacà mai precisament per la seva eficàcia i que ara, vell, cansat i malalt, li tocà viure els últims anys del comandament amb la preocupació i el neguit que no tingué en tots els anys precedents.

Felip Veciana, residint a Valls la major part del temps que durà la guerra, es mantingué puntualment informat de tots els esdeveniments

1 Sales, N. *Les Esquadres de Catalunya (1721-1835)*. Barcelona, L'Avenç, 1981. El caporal de l'esquadra d'Olot, el 6 de febrer del 1793, explicava amb detall l'episodi de la decapitació del monarca francès.

2 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra. Aportació documental a la seva història (1741-1821)*. Valls, IEV, 1998. Les esquadres eren presents a Valls, Riudoms, Sant Celoni, Santa Coloma de Queralt, Falset, Torres de Segre, Solsona, Piera, l'Arboç, Santa Coloma de Farnés, Figueres, Balaguer, Olot, Móra d'Ebre, la Seu d'Urgell i Barcelona.

que sacsejaren Catalunya i Espanya mercès a la fluida correspondència que mantingué amb els seus caporals, particularment els que estaven en les esquadres prop de la frontera pirinenca i a l'esquadra de Barcelona; de manera especial amb Jaume Figueras, home de confiança del comandant i estretament lligat a la família Veciana. També amics, alguns d'ells poderosos i propers a llocs d'influència, li trametien notícies, i tot plegat fou suficient perquè el comandant es mantingués al corrent de les posicions dels exèrcits, dels seus avenços o retrocessos pel Rosselló, de les desfetes que patiren un i altre bàndol, de l'impacte de la guerra en la població civil, de les represàlies dels revolucionaris a l'altre costat dels Pirineus o tot el que decidien les autoritats, tant a Barcelona com a la Cort. La publicació barcelonina *La Gazeta* o diversos fulletons i comunicats de guerra (*Papeleta de Figueras*) foren també una bona font d'informació per al comandant de les Esquadres.

L'estratègia militar espanyola per aturar la Convenció passà per formar tres cossos d'exèrcit: un a la frontera de Navarra i Guipúscoa, sota el comandament de Ventura Caro; un segon a l'Aragó, comandat pel príncep de Castelfranco, i un tercer cos a Catalunya, dirigit pel seu capità general, Antonio Ricardos. Els dos primers havien de desenvolupar accions defensives, mentre que el de Catalunya tenia una funció ofensiva. El caporal Figueras, des de Barcelona, el gener del 1793 donava bones referències de Ricardos a Veciana: «me escriben de Madrid que su sucesor (Ricardos) es mui Bueno y que pasa a besar la mano de Nuestro Rey (que Dios guarde) y que viene luego»,[3] i es preocupà de conèixer l'itinerari i el dia d'arribada del general a Barcelona per facilitar una trobada amb Veciana.

Durant tot l'any 1791 Felip Veciana ja rebé d'alguns dels seus caporal notícies preocupants de la França revolucionària. El mes de maig, en una primera al·lusió a la Revolució, li havia escrit el caporal de Barcelona: «De Francia se dicen muchas mentiras y por esso nada escrivo».[4] Però tot i aquest ambient pertorbador, l'any 1792 s'encetà amb gran satisfacció per Veciana pels insistents rumors que parlaven de la intenció de les autoritats borbòniques de formar un destacament de 200 mossos que s'ubicarien a Madrid. Des de Vilafranca, un amic del comandant, Francisco Puig, li demanava confirmació del rumor i, dies després, el seu gendre, Francisco Antonio Calbet, li'n donava detalls més concrets en una missiva en què as-

3 *Ibidem,* document núm. 170.

4 Sales, N. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.,* pàg. 34.

segurava que es formarien dues companyies «de mozos de las Esquadras», de cent homes cadascuna, comandades per un Veciana que hauria de passar a residir a Madrid. Resulta curiós que fou també Calbet qui el mes de novembre del 1793 l'informaria que «va destinado a Berga por Corregidor interino de aquel Corregimiento»,[5] una notícia que no es confirmà.

A l'estiu el comandant rebria la notícia de l'avenç, sense moltes dificultats, de les tropes de l'Imperi i d'un aferrissat atac en el qual haurien mort sis mil francesos, dades que auguraven una victòria ràpida de la coalició i que, en l'opinió del caporal Jaume Figueras, no faria necessari entrar en guerra.[6] Un amic del comandant, el clergue Ponsich, amb moltes més reserves, referia la notícia arribada a Figueres d'una contundent derrota del general francès Dugmmonier a mans del duc de Brunswich («no se lee en ninguna historia una victoria tan completa») i de l'empresonament del general Lafayette i de dos dels fills del duc d'Orleans.[7]

El caporal de l'Esquadra de Figueres, Onofre Riera, trameté en vàries ocasions a Veciana informació de les penúries que la Revolució ocasionava en la població francesa, en particular al Rosselló —on els seus habitants, deia, clamaven l'ajut d'Espanya. Explicava que s'enviaven a lluitar tots els homes capaços per la guerra i que totes les dones «se han puesto de luto». La situació encara era pitjor a París, on, segons rumors, la gent es moria de fam. Com a curiositat, comentava que s'havia donat ordre d'entrar en campanya a les «Brigadas de la Marcha Uxea, cuyas Brigadas son un símbol de les Esquadras de Cathaluña».[8]

A finals de setembre el caporal Riera informava Veciana de l'arribada a Figueres de molts clergues francesos que fugien del país veí, «que hacen llàstima y causan compasión», i com el bisbe de Girona, incapaç ja d'ubicar-los, els derivava a Barcelona. Des d'aquesta ciutat el caporal Jaume Figueras també havia informat el seu comandant de l'entrada contínua de refugiats francesos procedents de diferents indrets del territori espanyol que eren embarcats amb destí a Gènova («en dos días han llegado 140»).[9]

---

5 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.,* documents núm. 73, 74 i 265, respectivament.

6 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya a finals del segle xviii. De la prosperitat a la decadència.* Valls, Consell Comarcal de l'Alt Camp, 1994. Document núm. 2, carta datada a Barcelona el 15 de maig.

7 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.,* document núm. 57.

8 *Ibidem,* document núm. 134.

9 *Ibidem,* document núm. 104.

El govern, excessivament preocupat per evitar que s'estenguessin les idees revolucionàries, s'havia llençat a dictar mesures per evitar la propaganda o la difusió de les idees revolucionàries, però a Catalunya, per la proximitat amb la frontera, els llibres i fulletons circularen amb certa fluïdesa. Tampoc pogueren evitar més d'un intent d'infiltració d'agents de la Convenció o l'admiració que despertà en la població la forma de vida i la relaxació de la moral dels francesos emigrats.

Algunes de les manifestacions populars en favor dels principis de la Convenció francesa també les recolliren els caporals. En una ocasió Onofre Riera informà Veciana que a Marsella «havia en el Puerto, o plaza de aquella, dos estatuas. La una figurava el rey y la otra la reyna, los que colgaron, y a la del rey le colgaron una bota (vulgo botella) al cuello y ensima la cabeza dos cuernos y un lema al pecho que decía: se le sentencia por cabrón y borrachón. A la reyna otro lema que decía; se le sentenencia por pública, y despues la arrastraron por toda la villa».[10]

A finals de l'any 1792 pocs dubtes hi havia de l'imminent esclat de la guerra i un amic de Veciana, Tomàs Franco, des de Martorell, ja l'informà del pas constant cap a l'Aragó i Navarra d'«infinitos carros cargados de pertrechos de guerra y cañones de todos los calibres, con muchos fusiles y demàs útiles».[11] Aquest trànsit d'efectius militars cap als llocs de combat fou una constant durant l'enfrontament bèl·lic i el caporal de Barcelona, Jaume Figueras, informaria el seu comandant en diverses ocasions del pas de regiments cap a la frontera o de l'embarcament d'artilleria en direcció al port de Roses.

Les esquadres destacades prop de la frontera pirinenca es veieren afectades d'immediat per aquesta situació de preguera, patint no solament l'increment del seu treball sinó també l'augment desorbitat de la carestia de la vida i, fins i tot, de dificultats per trobar allotjament, tant en les viles frontereres com en la mateixa Barcelona, indrets que es convertiren en un formiguer d'autoritats civils i militars, i també de tropa. Des de la Seu d'Urgell un amic de Veciana ja li explicava les dificultats dels mossos per aconseguir una habitació per la qual, per precària que fos, havien de

10 *Ibidem,* document núm. 127. Carta datada el 2 de setembre de 1792.

11 *Ibidem,* document núm. 151.

pagar un alt cost. Força sorprès li explicava com per una lliura de pa es pagaven «26 dineros».[12]

El caporal de l'Esquadra de Figueres, Onofre Riera, fou dels primers que alertà Veciana de la imminent guerra. Assabentat el mes de febrer del 1793 que les autoritats volien armar el poble per protegir la frontera, preveia la feina que venia a sobre als seus mossos i demanava al comandant que autoritzés la incorporació al seu destacament de 4 mossos supernumeraris. No fou l'únic, el caporal d'Olot, Joan Corominola, aclaparat per les contínues rondes que ja feia amb la seva esquadra per aturar les ràtzies de soldats francesos, també insistia al comandant en la necessitat d'augmentar els seus efectius.[13]

Amb l'esclat de la guerra el mes de març, Catalunya es convertiria novament en escenari d'un enfrontament bèl·lic. Inicialment es despertà un profund entusiasme en la població catalana (l'anomenaren la Guerra Gran) i es generà una gran mobilització popular en la qual gremis i ajuntaments subvencionaven tropes de voluntaris i es cridaven proclames en contra dels afrancesats residents al Principat. Es generà un sentiment antifrancès que perdurà durant tota la guerra i que provocaria més d'un aldarull en molts indrets, com els succeïts a València —que li referí el caporal Jaume Figueras— o l'aparició de pasquins que el mateix caporal trobà a Mataró amenaçant de mort el governador si no expulsava els francesos de la vila.[14] No estranya que, en els primers compassos de la guerra, el caporal Jaume Navarro, destacat a Barcelona, informés Veciana del malestar de la població en saber que el governador no havia presentat els comptes dels donatius recaptats per a l'ajut a la guerra.[15]

Felip Veciana no fou una excepció de l'esperit de generositat que envoltà la població; oferí al rei la meitat del seu sou mentre durés la guerra

---

12 *Ibidem,* document núm. 166. La carta l'adreçava, a Felip Veciana, Juan Agustín de Heredia. També Magarzo i Vaquer, A. *Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera*. Tesi de llicenciatura, 1983, pàg. 74-75. L'autor ens diu que un mosso cobrava, en aquells anys, 3,5 rals de billó diaris i compara els seus sous i els dels caporals i del comandant amb els del personal docent i no docent de la Universitat de Cervera, concloent que els sous de les esquadres eren superiors.

13 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya a finals del segle xviii, op.cit.*, documents núm. 7 i 9, respectivament.

14 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya a finals del segle xviii, op.cit.*, document núm. 193. Carta datada a Sant Celoni el 14 de marc del 1793.

15 *Ibidem*, document núm. 10. Carta datada a Barcelona el dia 2 d'abril del 1793.

i proposà al capità general formar una companyia de cent homes per lluitar contra la França revolucionària. Posava un seguit de condicions que difícilment pogueren ser acceptades: la companyia s'havia d'anomenar «Compañía Suelta de Veciana» i un cop acabés la guerra demanava «si se pudiese repartir la tropa a proporción y en el aumento entre las Esquadras de Cataluña para los que quissiessen, y estos gozando de las mismas prerrogatives que la restante tropa del exercito, assí por lo que mira a las viudedades como premios en los años de Servicio». La companyia l'havia de comandar el seu fill Pere Màrtir i demanava potestat per nomenar els comandaments i decidir l'uniforme dels soldats. Dies després Veciana rebé resposta del capità general comunicant-li que no hi havia objecció en el nom que donés a la companyia, ni qüestionava l'uniforme («con tal de que vistan uniforme que los distinga»), però a la resta de punts que demanava hi donà una resposta prou evasiva.[16]

Però ja abans de cloure el 1791 les autoritats militars preveien que si esclatava la guerra es necessitarien homes per reforçar l'exèrcit i el capità general donà ordres als governadors, corregidors i al mateix Veciana perquè ajudessin Francisco Martí a complir l'encàrrec reial de formar dos cossos «de Infantería Ligera nacional en este Principado», oferint a cada mosso «quince reales de vellón por cada recluta que fuera admitido».[17] Aquest cas no en fou cap excepció.

L'eufòria de l'inici de la guerra de seguida donaria pas al descontentament de la població per l'augment dels impostos per fer front a les despeses de la guerra. El febrer del 1793 el caporal Jaume Figueras informà Veciana de quina manera l'augment dels preus del pa havia provocat l'aparició per tot Barcelona de nombrosos pasquins contra el govern, fet que obligà els mossos a constants i fatigoses rondes «hasta el amanecer» per intentar localitzar-ne els autors. Esdevingué un període complicat per a les esquadres ja que s'hagueren d'enfrontar a una difícil conjuntura social en què les penúries, la fam i la misèria —que ja imperava en la població des de feia uns anys (rebomboris del pa, males collites)— es veié agreujada, i es generà una escalada important de la delinqüència a la qual els mossos s'hagueren d'enfrontar amb contundència.

16 *Ibidem*, document núm. 196, datat a Valls el 16 de març del 1793, i document 1971, datat a Barcelona el 19 de març.

17 *Ibidem*, document núm. 55. Carta de Francisco Martí al comandant Veciana datada a Barcelona el mes de desembre del 1791.

La guerra multiplicà a les esquadres la tasca d'escorta que habitualment feien degut a les nombroses personalitats civils i militars que transitaren pels territoris escenaris de la guerra o que es desplaçaren cap a diversos indrets peninsulars. També l'increment de la delinqüència els augmentà el nombre de trasllats dels malfactors que capturaven d'una presó a una altra i tampoc estaven expectants de seguir controlant el compliment de les vedes o d'haver d'acudir als carnavals, les processons i les festes majors per vigilar que transcorreguessin sense aldarulls.[18]

Ja en el preàmbul de la guerra la delinqüència creixé arreu del territori català, però més significativament en les poblacions properes a la frontera pirinenca perquè molts malfactors aprofitaven aquests indrets, plens de moviment, per cometre assalts i robatoris, i en la correspondència els caporals ho evidencien, de manera que queda palès el treball aclaparador d'unes esquadres que molt aviat també s'hagueren d'enfrontar a partides de soldats que, quan els esdeveniments militars començaren a ser adversos, desertaven amb la mateixa rapidesa amb què s'havien allistat i, en contra d'ells, els mossos d'esquadra hagueren d'utilitzar tot el seu potencial i experiència ja que no s'aturaven fàcilment davant dels mossos, o sigui que posaven a prova la seva capacitat i efectivitat policíaca.

Les autoritats militars, en plena guerra, també confiarien a les esquadres tasques delicades com la conducció de «carros de moneda» *a Bellaguarda o bones sumes de diners a Girona per poder fer front a les despeses dels hospitals.*[19] Com a cos auxiliar de l'exèrcit i sota les ordres directes de les autoritats militars, col·laboraren activament en el transport de queviures, bagatges per a l'exèrcit o en la circulació diària de correus entre els diferents caps militars, personalitats de l'Audiència o els governadors, tasca que els comportava en ocasions llargues caminades i més d'una queixa del caporal de Figueres —una de les esquadres més afectades per la guerra—

---

18 *Ibidem*, document núm. 331. El 12 d'abril del 1794 el rector de Blancafort s'adreçà a Veciana sol·licitant la presència dels mossos per evitar aldarulls entre els joves de la població i els de Solivella durant el pelegrinatge al santuari del Tallat. Al setembre Veciana desplaçà a Tarragona («como se acostumbra») el seu fill Pere Màrtir i uns quants mossos a vigilar durant les festes de Santa Tecla (*Op. cit.*, document núm. 382). En una carta datada el 27 de febrer del 1793, el capità general Ricardos manava a Veciana que comuniqués a tots els caporals l'ordre donada als governadors perquè vetllessin pel compliment de la veda (*Op. cit.*, Document núm. 182).

19 *Ibidem*, document núm. 272, datat a Figueres el 18 de desembre del 1793.

a Veciana. No obstant, l'efectivitat i rapidesa en què ho efectuaven els feu creditors d'una fama que sempre els fou reconeguda.[20]

Les esquadres també col·laboraven activament amb els soldats en la requisa d'animals i carros pel transport dels bagatges per a l'exèrcit, despertant amb la mateixa intensitat el beneplàcit de les autoritats i el rebuig de la població.[21] Gens excepcional fou que els mossos treballessin com a sapadors, ajudant a construir ponts o a refer camins per permetre el pas de l'exèrcit i facilitar el transport de queviures, armament pesat o palla per als animals.[22] Durant el mes d'abril del 1793 el caporal de Figueres, Onofre Riera, informaria Veciana de la publicació a la vila d'un bàndol per allistar civils que junt amb un capità d'artilleria i tres sergents s'havien de traslladar prop de la Jonquera per fer una carretera que donés accés al coll del Portell. Al dia següent ja era transitable i els mossos col·laboraren en els reclutaments i en l'execució dels treballs. Pocs dies després el caporal informaria de nou sobre com 800 civils treballaven en l'adequació d'una carretera que des de la Jonquera arribava a tocar del castell de Bellaguarda.[23]

Les tropes comandades per Ricardos el 7 d'abril del 1793 aconseguiren amb certa facilitat arribar fins a Sant Llorenç de Cerdans, ocupant

---

20 Sales, N. *Història dels mossos d'Esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana del segle xviii*. Barcelona, Aedos, 1962, pàg. 70. L'any 1818 el comte d'Espanya felicità a Veciana sorprès que una documentació li havia arribat a la Vall d'Aran procedent de Tarragona en menys de tres dies, calculant que el mosso d'esquadra havia caminat, a bon pas, més de tretze hores diàries.

21 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.,* document núm. 268. En la carta datada a Figueres el 4 de desembre del 1793, el caporal Riera esmentava a Veciana el treball constant de l'esquadra conduint ordres i provisions de guerra cap el front i perseguint desertors armats que s'enfrontaven sense temor als seus homes, «tenemos presos a 19». També explicava que «lo que se da a los mozos es 3 sueldos por pueblo al hir llevando circulares para que vengan con carros, carretas y bagajes, y siendo de noche 6 sueldos por cada pueblo [...] y estos días de lluvias cada uno con 4 soldados para obligar a cumplir a los vecinos de los pueblos con los carros y bagajes».

22 *Ibidem*, document núm. 228, datat el 22 de maig del 1793. El caporal Onofre Riera escrivia: «a esta todos los días es una Babilonia y un sin parar de provisiones de guerra y boca para el exercito». Riera es lamentava que «al cabo de mi vagés tengo de trabajar sin parar de día y de noche, y sens amparo».

23 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya a finals del segle xviii, op.cit.,* documents núm. 11 i 12, datats, respectivament, el 21 i 28 d'abril i l'1 de maig del 1793. El bàndol també es publicà a Peralada, Vilabertran, Cabanes, Capmany, Santa Llogaia d'Àlguema, Vilafant, Avinyonet i Llers.

bona part del Conflent i obligant els francesos a retirar-se fins a Ceret. A la conquesta del castell de Bellaguarda, el mes de juny, moment de màxima eufòria espanyola, hi continuarien les de Banyuls, Cotlliure i Portvendres, però quan tothom esperava que Ricardos entrés a Perpinyà, ordenà, en canvi, la retirada i marxà a Madrid a sol·licitar reforços a Godoy. La mort, víctima d'una pneumònia, el sorprengué a la capital.[24]

Aquests primers compassos victoriosos de les tropes de Ricardos pel Rosselló foren tramesos a Felip Veciana pel caporal de l'Esquadra de Figueres, Onofre Riera, en entusiastes cartes, com la del 21 d'abril del 1793, en què relatava —sense escatimar elogis als soldats espanyols— la seva entrada a Sant Llorenç de Cerdans i l'entusiasta acollida de la petita població francesa que, convençuts que els salvaven d'una mort segura, els reberen com a alliberadors. El caporal, que hauria acompanyat amb alguns dels seus mossos l'exèrcit («Su Excelencia Dn. Antonio Ricardos se llevó 4 mozos de esta Esquadra»), escrivia que «los vezinos de San Lorenzo se portaron muy contentos y dieron de comer a las tropes españolas de balde, matando luego a bueyes y carneros, pan y vino y otros comestibles se havían resistido en abrasar la libertad y sabían que hivan a morir».

El caporal informava que una part de l'exèrcit ja era a Ceret i que s'assetjava el castell de Banys d'Arles, sent l'objectiu arribar a Bellaguarda.[25] Dies més tard, des de Barcelona, el caporal Jaume Navarro també donava al comandant detalls del setge al castell: «Lo castell de Bellagarda questa sitiat y que los víberes que tenia sels an fet malbé y així se dóna per sert que dins pochs dies serà nostra ab lo favor de Deu y de aquella Regna Santícima».[26]

Pocs dies després, de nou el caporal Riera donava més detalls del pas de l'exèrcit pel Rosselló i de la caiguda de Ceret. Parlava d'una «acción gloriosa que seguramente son pocas en las istórias» en la qual les tropes espanyoles s'haurien enfrontat a més de tres mil efectius francesos dels quals haurien mort «de al menos 3 o 4 cientos», molts ofegats intentant travessar el riu Tec, malgrat que es referenciaren solament 13 ferits entre les tropes de Ricardos. L'exagerada desproporció de baixes imputades a les forces franceses respecte a les espanyoles (com quan es diu «que solo han

---

24 Borruel Llovera, A. L*es Esquadres de Catalunya, op.cit.*, document núm. *325*. El nebot de Felip Veciana, Marià Vives, li notificaria el 18 de març del 1794 la mort del general Ricardos.

25 *Ibidem*, document 205, datat a Figueres el 21 d'abril del 1793.

26 *Ibidem*, document 208, datat a Figueres el dia 27 d'abril.

muerto de nuestra parte tres o quatro soldados y doce o treze heridos») la podem atribuir a l'eufòria generalitzada. El caporal continuava la missiva explicant a Veciana com 60 presoners foren traslladats a Figueres i que un d'ells era un «capellán jurado» que el mantenien lligat i mirant «las hostias de Iglesia». D'aquestes noves, extretes de «Notícia del exercito espanyol que entró a la Francia por San Lorenzo de Cerdá de los Pirineos», Riera destacava la valenta actuació dels voluntaris de «Cataluña, del 1º y Tarragona, con los Perrotes», i la importància estratègica de la conquesta de la vila del Voló.[27]

Curiós resulta el comentari que feu un temps després el caporal Jaume Navarro al comandant Veciana referent al fet que bona part de la càrrega de la guerra la suportaven els fusellers catalans. Tot i recollir rumors que tot el Rosselló es volia lliurar a Espanya, li esmentava que «se diu que los catalans portan tota la carga a coll, Lo coronel Vibes, laltra dia, ban ná a trobà lo nostre general (Ricardos), a ferli renúncia del empleo i dit Sr. no li admeté, respecte que los castellans part de ells van fogí y no i a raó que los pobres fuselles tingian de na a sacrificarse y los altres lo tingan de mirar».[28]

Els primers dies del mes de maig, de nou, el caporal Riera resumia a Veciana informacions contingudes en «Notícies del exércit español del cargo del Exmo. Sr. Dn. Antonio Ricardos». Destacava l'arribada a Figueres de molts presoners de guerra, els atacs que es lliuraven prop de Bellaguarda o el pas per la vila de 300 artillers i 30 enginyers camí del camp de batalla. Informava també de la formació d'un regiment de rossellonencs comandat pel Sr. Ortafà («que tiene señoríos en Cathaluña») que, per les referències que donava, podria ser conegut del comandant. Riera estimava el nombre de les tropes espanyoles en aquells moments, entre «milicianos y espanyoles, cavalleria, infanteria, Guardias Walones», en uns 24 o 26 mil soldats.[29]

---

27 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.*, document núm. 11, datat a Figueres el 28 d'abril del 1793. Dies més tard, el caporal Riera informava Veciana com el mateix Ricardos havia expulsat «quatro rondas de Perrotes […] diciendo al mismo Perrot que se fuesen a sus casas, que no quería ladrones», en referència als actes de pillatge que havien comès prop de Bellaguarda. *Op. cit.*, document 12.

28 *Ibidem*, document núm. 232. El caporal Navarro informava que «lan fet brigadié a dit Vibes».

29 *Ibidem*, document 14, datat a Figueres el 5 de maig.

El caporal Jaume Figueres, destacat a Barcelona, era també l'home de confiança de Veciana i, en contacte amb l'Audiència, el mantenia al corrent de les decisions que es prenien tant en aquesta institució com a la Cort. També vetllava pels interessos del comandant i es preocupava pel bé de les esquadres. Però foren moments difícils per al caporal perquè era l'únic que estava a gust a la capital, però just començar la guerra, tot i les gestions per impedir-ho, l'Audiència decidí el seu trasllat després que el governador l'acusés «de haver hecho despotismo de los Mozos, dexándoles salir [de l'esquadra de Barcelona] mui antes de acabar su mesada». Figueres passà un temps a l'esquadra de Sant Celoni i a finals d'estiu s'allotjà, convalescent d'una malaltia, a Vespella a la casa del seu germà sacerdot. Des d'aquest poble, temps després, escriuria a Veciana per informar-lo del rumor que els francesos havien arribat fins a Santes Creus.[30] Rellevat al capdavant de l'esquadra de Barcelona per Jaume Navarro, no retornaria a la capital catalana fins al mes de novembre del 1794.

El caporal Navarro, tot i no ser tan acurat a l'hora de transmetre notícies a Veciana, no deixà d'informar-lo de les noves que circulaven per Barcelona. L'abril del 1793 li notificaria l'arribada a Roses de 1.300 soldats napolitans, l'avenç de l'exèrcit espanyol pel Rosselló i la situació de Bellaguarda: «Se diu que Bellaguardia la bolen guañá per fam. Tota begada que ja an fet carretera per pasá canons. Diuen que bolen aná tot seguit a posà siti a Perepiñá. Lo que es animosa la tropa, es una cosa que espanta y en particular los fusileros […]. En esta se diu que quasi tota la Sardaña francesa ja es tota de España».[31]

Si bé en aquests anys els assumptes de la guerra foren el fil conductor de la correspondència dels caporals tampoc es deixaven de tractar temes interns del cos, com els problemes del caporal Onofre Riera per aconseguir que es ratifiqués la concessió que feu el general Ricardos d'una plaça de mosso d'esquadra a favor del seu fill. El caporal s'arribà a entrevistar amb el general a Ceret per resoldre el cas. La circumstància, que disgustà moltíssim Riera, es degué al fet que el caporal de la Seu, Antoni Vidal, hauria ocultat el nomenament. Les dificultats que sempre tingueren els mossos d'esquadra per cobrar els seus honoraris s'agreujaren en aquesta etapa

---

30 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.*, document núm. 182, del 2 de març del 1793, i document núm. 358, datat a Vespella el 16 de juliol del 1794. Aquest rumor Veciana el desmentí amb una carta adreçada al marquès de Roben datada dos dies més tard (*Op. cit.*, document núm. 359).

31 *Ibidem*, document núm. 210.

bèl·lica i en moltes de les missives s'hi troben referències. Ho esmentava molt clarament el caporal Navarro en una carta adreçada a Veciana el 18 de maig del 1793 en què explicava que el caporal de la Seu s'havia queixat a l'Audiència pel retard amb què cobraven les mesades i que aquestes les rebien fraccionades. Si bé s'hauria descarregat de la responsabilitat Veciana, ja que Vidal tenia clar que el comandant res hi podia fer.[32]

L'arribada dels presoners de guerra a Figueres fou un degoteig constant que aviat suposà un enrenou per l'esquadra de la vila. El caporal Riera ja informaria l'estiu del 1793 que prop de 600 s'havien hagut d'ubicar al castell i els oficials, que reberen un tracte preferencial, s'allotjaren en cases particulars de la vila gaudint de molta llibertat de moviment; «todo por recomendación del Exmo. Sr. De Ricardos […] dejó hir a Perpiñan quatro oficiales bajo palabra de onor, los que la cumplieron como devían». A les presons de Figueres també hi foren conduïts mariners francesos capturats a Roses que, presumiblement, pretenien arribar a Bellaguarda i també hi anirien arribant molts desertors francesos provinents de Perpinyà.[33]

La carta del caporal Onofre Riera del 26 de juny confirmant l'exitós assalt i la posterior rendició del castell de Bellaguarda seria l'última bona nova que Veciana rebria de la guerra.[34] La batalla de Mas Deu del 19 de maig en la qual el general Ricardos sortí victoriós davant el general Dagobert permetria als espanyols arribar a Bellaguarda.

Després de conquerir Bellaguarda, mentre l'exèrcit espanyol continuava el seu avenç cap a Perpinyà, els presoners francesos també foren traslladats al castell de Figueres on s'habilitaren les quadres per allotjar-los. A la fortalesa fou necessari fer moltes obres de reparació i, segons informava el caporal Riera, les executaren paletes, fusters i altres operaris dels pobles veïns, i es requisaren «todos los ladrillos que hay fabricados a estas inmediaciones». Al mes següent el caporal rebria una ordre de la Reial Audiència de passar a complir el servei a Barcelona, però Riera, vell i molt cansat, sol·licità a Ricardos autorització per retornar a l'esquadra de Sant Celoni, permís que li fou denegat. El general adduïa que no es trobaria qui cone-

32 *Ibidem*, document núm. 224.

33 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.,* document núm. 19.

34 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra*, *op.cit.,* document 236.

gués com ell l'organització de la conducció, tan important, de bagatges cap al front, reconeixent el paper fonamental de l'esquadra.[35]

Aquell estiu res feia pensar que les tropes de Ricardos no arribarien a Perpinyà. El 14 de juliol el caporal Riera resumia a Veciana les novetats contingudes en el fulletó: «Prosiguen las noticies del exercito espanyol que se halla en el Rosellon al cargo del Excelentisimo Sr. Ricardos», i ressaltava un violent atac en el qual haurien mort 104 francesos, mentre que «de los nuestros solo uno y otro de herido». Riera avalava la credibilitat de la notícia per haver-la conegut a través d'una carta del coronel Vives, cap del primer regiment de Voluntaris de Catalunya. També informava del trànsit de diferents caps militars per aquells indrets i que uns mil soldats espanyols provinents de Roses tenien la missió de passar a «cierta playa del mar o de su orilla en derechura de Perpiñan» amb l'objectiu de fer volar uns polvorins. La conquesta de Pontellà permeté a l'exèrcit espanyol situar en un petit turó «8 cañones de 24, abuses y morteros hasta el número de 18 piezas de Artillería». Riera, admirat, explicava a Veciana que l'exèrcit espanyol disposava d'un pont de fusta que es muntava per peces numerades i que havia de servir per travessar el riu Tet i «atacar, cercar y sitiar la villa de Perpiñan».[36]

A la tardor ja no existia tanta eufòria entre les tropes espanyoles i el 20 d'octubre Riera informaria Veciana de la reculada de l'exèrcit espanyol fins al Voló on s'instal·là la caserna general. La derrota de Ricardos a Paretstortes el 17 de setembre posà fi a l'avenç espanyol pel Rosselló. No obstant, continuaren les escaramusses amb els francesos, que «se les mata como hormigas». Riera recollia rumors que se'ls emborratxava prèviament amb aiguardent i pólvora, «y así no temen la muerte, como los moros». Aquest replegament el justificava el caporal per la prioritat de Ricardos de protegir la frontera mentre s'esperava l'arribada dels reforços que constituirien unes forces contrarevolucionàries franceses una mica bigarrades: «ahora se forman 3 regimientos de franceses a favor de España»: un, anomenat de Vallespí, estava format per rossellonesos i comandat per oficials del regiment de «Cathalanes»; un segon regiment estava integrat per emigrants francesos i el tercer estava compost per soldats desertors, també francesos, «que desengañados de allà se han escapado y desertado de aquel Reyno a

35 *Ibidem*, document núm. 237. Carta del caporal Riera a Felip Veciana datada a Figueres el 7 de juliol.

36 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.,* document núm. 22, datat el 14 de juliol. El caporal esmentava rumors de la rendició de Perpinyà.

este». Mentrestant, els hospitals de campanya s'havien concentrat a Banyoles, Castelló d'Empúries i Torruella de Montgrí i es reforçaven ja els de Girona. Riera explicava al seu comandant com l'exèrcit francès també s'enfortia i al Rosselló es concentraven «gentes del campo a quienes han obligado a tomar las armes y en defecto de fusiles les hacen llevar un palo y al cabo de él una baioneta u otro instrumento». [37]

Aquest mateix mes la precipitada marxa cap al front del contingent de soldats que hi havia a la Seu feu témer una imminent invasió dels francesos i el caporal de l'Esquadra, Pere Sol, informà Veciana de la fugida espaordida dels vilatans —els primers els eclesiàstics, que abans es repartiren els tresors, i també les monges. Fou una falsa alarma i molt aviat la tropa retornà a la vila (després d'haver conquerit el lloc de Montellà), si bé es continuaven armant «paysanos pagados a pesseta».[38]

Tot just començà el mes de desembre, el caporal de Figueres notificaria a Veciana l'ordre explícita rebuda del capità general i de l'intendent de l'exèrcit del Rosselló d'obeir prioritàriament el mandat del comissari de guerra, Francisco Lafita, d'ajudar amb la seva esquadra els soldats en la requisa de carros i animals, havent de fer «assistir a los vezinos de todos los lugares de este Ampurdán con carros y bagatges para las conducciones de provisiones, de utensilios de guerra y boca a los pareges siguientes». Als mossos se'ls pagava 3 sous «por pueblo al hir llevando circulares, para que vengen con carros, carretes y bagatges, y siendo noche 6 sueldos por cada pueblo». Aquestes comissions de requisa no eren fàcils d'executar pels mossos perquè eren molt mal vistes per la població i els obligava a actuar amb contundència per combatre l'oposició dels camperols que veien com la pèrdua de l'animal dificultava els treballs de la terra i els perjudicava les collites. En una ocasió, explicava el caporal, cada mosso hagué d'anar acompanyat per 4 soldats per aconseguir l'objectiu.

Aquesta ordre que rebé el caporal Riera per part dels caps militars feu que no pogués complir el mandat de Veciana quan aquest ordenà el trasllat d'uns mossos de l'esquadra de Figueres cap a altres destacaments. El caporal, molt clar amb el seu comandant i temorós per les conseqüències de contradir els comandaments militars, s'excusava dient que si faltaven mossos a Figueres Lafita ja l'havia advertit que el faria conduir «atado, al

---

37 *Ibidem*, document núm. 23. Riera informava que les tropes espanyoles s'havien replegat a Ribesaltes, Tuïr, Trullars, Pontellà, el Masdéu i Argelers.

38 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.,* document núm. 257, datat el 18 d'octubre.

Quartel General». El director general «de la Provisión de Víveres» ja estava empresonat al castell de Sant Ferran per haver mancat un dia els queviures als soldats.

Les queixes reiterades del caporal Riera al seu comandant per les nombroses ordres que havien de complir obeint els caps militars eren més que justificades perquè, a més de les requises o els trasllats constants de bagatges, també havien de col·laborar amb l'exèrcit perseguint desertors o auxiliant en diverses tasques els soldats destacats al castell de Bellaguarda, l'Espolla, Llançà, Sant Llorenç de Cerdans o el castell de Banys d'Arles. Amb quatre dels seus mossos el caporal rebé l'ordre de guiar les tropes portugueses arribades a la vila des de Roses, «con bagatges, carros y seiscientas mulas que se las deven dar de este Ampurdán para tiro de su artilleria, pagando nuestro Monarca seis pessetes al día de cada una, para vigilar que se les trate con todo amor y urvanidad». L'esquadra també rebé el mandat d'acompanyar els sometents per les muntanyes de l'Espolla, Llançà i el coll de Banyuls. L'esquadra de Riera guià les partides de civils que s'armaren per protegir la frontera («pues los paisanos no quieren ir con la tropa»), pel temor que «cinco o seis mil franzeses» entressin a Espanya.[39] El caporal no dubtava que tants esforços valien la pena convençut que amb la defensa de la frontera es protegia Girona i Barcelona.

A les acaballes del 1793 el caporal Riera tampoc donaria bones notícies al seu comandant. Als hospitals morien els soldats amb una xifra que de vegades superava la vintena diària i l'esquadra tenia una tasca més: «siempre tiene un carro para conduir los cadáveres al Camposanto».[40] Aquesta situació no milloraria i just començà l'any 1794 el caporal notificaria a Veciana que a la vila s'hagueren d'habilitar 10 hospitals i que el castell de Sant Ferran també acollia ferits i malalts; es comptabilitzaven entre 6 i 8 òbits cada dia entre la població civil. A la seva esquadra el caporal informava que tenia 3 dels mossos malalts: Rafel Costa, Isidre Villalta i el seu fill Narcís.

Abans de cloure el 1793, quant a la guerra, el caporal Riera encara havia tramès a Veciana notícies esperançadores. Es tractava de noves recollides en la «Papeleta de las novedades ocurridas en el exercito del Rosellón del 26 de novembre al 14 de diciembre». La publicació referia escaramusses exitoses per part dels espanyols comandats pel comte de la Unión

---

39 *Ibidem*, document núm. 268, datat a Figueres el 4 de desembre.

40 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.*, document núm. 272.

prop de Ceret, la qual cosa els havia permès apropiar-se d'artilleria, fusells, vestimentes i queviures dels soldats francesos quan aquests fugiren. Es confirmava l'ocupació de Banyuls i Portvendres i el trasllat a Figueres de més de 500 presoners. Riera aportà més detalls i xifrava en 640 el nombre de presoners, 50 els morts i 36 els ferits, mentre que els de la Unión només haurien perdut 13 soldats i patit 41 ferits.[41] Encara donava una última notícia: l'arribada a Bellaguarda de vuit mil presoners francesos, xifra tant elevada que ell mateix la posava en dubte. El caporal, en una altra missiva d'aquesta mateixa data, no desaprofitava l'ocasió de queixar-se a Veciana de les ocupacions dels mossos en la conducció de bagatges per part de l'exèrcit des de Roses a Figueres per després fer arribar-los fins als diferents llocs de combat. L'arribada a la vila dels despatxos d'Intendència, de Tresoreria i de «Víveres, Paja y Utencilios» *desbordà l'esquadra perquè els seus caps sol·licitaven constantment mossos per fer les diligències.*[42] Seria l'última missiva que Veciana rebria del seu caporal.

Un nebot de Felip Veciana, Marià Vives, el gener del 1794 li escrigué tractant diversos assumptes de caire familiar, però aprofitava per comunicar-li que el general Ricardos era a Barcelona camí de la Cort, rumorejant-se que seria nomenat gran d'Espanya, i que a la ciutat també hi havien arribat el comte de la Unión i el duc d'Osuna.[43] Dies abans, i molt cofoi, el caporal Riera ja havia donat la notícia a Veciana del pas del capità general per Figueres camí de Barcelona. Fou Vives qui el mes següent comunicaria a Veciana la mala mort del caporal Onofre Riera. El general Ricardos nomenà d'immediat caporal el fill primogènit del caporal, Narcís, i concedí una plaça de mosso a un altre dels fills, Ramon. El fet confirmaria el reconeixement del cap militar als esforços del caporal.[44]

Durant tot l'hivern les notícies de la guerra arribaren més espaiades al comandant Veciana, però no li'n faltaren altres que confirmaven que les esquadres no deixaven al marge la seva funció policíaca. En aquests temps foren molt aplaudides les captures de delinqüents com Francesc Sentís, lo Payet de Valls, Josep de Sant Quintí o un tal Jaume, natural d'un poblet prop de Figueres. Acusats de robar el rector i el vicari, quan foren detin-

---

41 *Ibidem*, document núm. 273.

42 *Ibidem*, document núm. 291, datat el 12 de gener del 1794.

43 *Ibidem.*, document núm. 292, datat a Barcelona el 14 gener del 1794.

44 *Ibidem*, document núm. 307. En aquesta mateixa data el fill d'Onofre Riera també comunicà al comandant la mort del seu pare el dia 6 de febrer.

guts ja s'havien repartit els béns i les pertinences dels clergues. Tampoc fou fàcil per a les esquadres detenir la quadrilla de Francesc Sentís, àlies el Mosqueta, acusats d'un robatori a l'església del Montmell que causà gran enrenou. El comandant també rebé moltes felicitacions per la detenció prop de Belltall de Francisco Torta, àlies el Rana, en la qual participà el fill del comandant. O de lladregots com Pau Sanromà, àlies Chapau, i els seus companys, o de Pere Gispert, alies Lluà, o Peret de Gandesa (al qual confiscaren gran quantitat d'armes i diners) i de Francisco Soler, àlies Bolero, de Riba-roja. No fou fàcil la seva captura (un mosso resultà ferit de bala a la cuixa) i el comandant Veciana es mostrà preocupat de tenir-lo a la presó de Valls en considerar-la poc segura. D'altra banda, l'alcalde major de Montblanc, Josep Ignasi de Castellví, felicitaria a Veciana per l'eficient actuació dels mossos capturant uns lladregots que havien assaltat un traginer, però trobaren a faltar 80 lliures del botí confiscat, diners que els mossos asseguraren no haver-se quedat. El mosso Carles Compte, de servei a Falset, també demostrà l'eficàcia de l'esquadra aconseguint la captura de Pet Fava, un contrabandista de tabac que actuava pels voltants de Gratallops.

El caporal Ramon Riera també aconseguí el reconeixement de les autoritats en conduir fins a les presons de Barcelona un escamot de contrabandistes. L'esquadra de Valls tampoc es quedà enrere en capturar uns lladres i uns desertors que havien fugit de la presó de Montblanc. Menys sort tingueren les esquadres en les rondes infructuoses que feren prop de Montserrat per capturar altres delinqüents. Fins i tot els mossos d'esquadra eren requerits per desenvolupar tasques una mica curioses, com la petició que li faria un frare agustí de la Selva al comandant l'estiu del 1794: amb motiu de la visita al monestir del pare provincial i en no disposar de cap cuiner, li demanà que permetés que hi anés a fer aquesta feina el mosso Marc Saperes, i podem pensar que no era el primer cop que ho feia.[45] O, quan amb caràcter totalment confidencial, es demanà a Veciana, a través de terceres persones, un parell de mossos de confiança per evitar la mort per encàrrec d'una persona propera al ministre de Marina.

Els mossos sovint es valien de confidents, de vegades pagats per Veciana, que els facilitaven informació per poder capturar lladregots, i també es valien d'alguns contrabandistes que traïen els companys a canvi d'immunitat i evitar la presó. Alguns d'ells, amb el vistiplau de l'Audiència, sor-

45 *Ibidem*, document núm. 345, datat a la Selva el 10 de juny del 1794.

tien de la presó per acompanyar les esquadres, com el cas del malfactor Collell, que col·laborà a l'hora de facilitar la captura del malfactor lo Payet. Tampoc era excepcional que els mossos actuessin disfressats i sense l'uniforme, per poder passar desapercebuts per fires i mercats on sabien que freqüentaven els lladregots.

Però no tot eren felicitacions i lloances per a les esquadres. La conjuntura afavorí actes d'indisciplina i abús d'autoritat per part d'alguns mossos que provocarien la indignació de batlles i autoritats. Ens podem referir als incidents causats pels mossos de l'esquadra de Valls a la vila de Vimbodí, on protagonitzaren aldarulls i faltaren al respecte del batlle i del rector. D'un dels mossos, de malnom «la Rata en *lo* armari», el batlle informava Veciana que anava vestit com un vertader contrabandista, «pués portava un gran sabre, pistoles, carrabina, ab mitjas, faxa y calsas vermelles y sombrero pla de tafatany», i n'exigia una rectificació pública.[46] En una ocasió, l'Audiència ordenà a Felip Veciana la detenció immediata del mosso Joan Ferran. Inscrit a l'esquadra de Sant Celoni havia prestat servei a Barcelona i podem pensar que algun incident produí a la ciutat. El caporal Jaume Navarro denunciaria al comandant el comportament indisciplinat del mosso Agustí Vidal, «home que de tot se fot, tot es poc per ell, cada paraula que dexarà lo gambeto y que a carregà tabaco falta jen». Quan Veciana li ordenà presentar-se davant d'ell respongué que «era temps de perdius». El caporal, convençut que era una mala influència per als altres mossos, deia a Veciana: «¿sap perquè es bo?, per perdre els mossos», i fins i tot insinuava que hauria pogut cometre una mort.[47] Podem pensar que el servei a Barcelona, on els mossos desenvolupaven tasques prou diferents a les dels destacaments de procedència, afavoria que alguns d'ells es relaxessin de la disciplina habitual. El mateix Navarro referiria poc després el malestar que provocà en l'esquadra de la capital el mosso Tomàs Carbó després que tot el destacament fos convocat per Ignacio Mostí y Arrumbide, de la Sala del Crim («nos feu un sermó sobre de la manera que se abien de comportar»), i s'oferí a escoltar qualsevol queixa. Sembla ser que Carbó s'hi entrevistà en privat i, si bé ignorava la conversa, deia a Veciana que els companys l'acusaren d'«aspia» i de lladre.[48]

46 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.,* documents núm. 250 i 251.

47 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.,* document núm. 363. Carta datada el 28 de juliol del 1794.

48 *Ibidem*, document núm. 370.

A mitjan febrer del 1794 trobem uns dies el caporal Jaume Figueras a l'esquadra de Barcelona i d'immediat posà al corrent el seu comandant de les novetats que trobà a la ciutat, ressaltant els continus trasllats que ordenava l'Audiència dels mossos d'una esquadra a una altra. Volem comentar que l'entusiasme amb què Figueres servia a Barcelona contrastava amb la de la majoria de caporals. Joan Corominola, en una ocasió, comunicaria a Veciana la impossibilitat de complir l'ordre d'anar a la capital catalana al·legant que s'havia d'embenar les cames cada dia, fet que li impedia calçar botins de cuir, «y assí cómo me podria presentarme delante de los señores».[49] Al caporal Jaume Navarro tampoc li satisfeia servir a la capital catalana. En una missiva al seu comandant ho deixava ben clar: «Barcelona no fa per mí», i es queixava que els mossos a Barcelona «la mitad ampleats ab los senyors, y de aqueixa manera se estalbian un Lacayo [...] un bol una cosa, altre bol altra». En una ocasió informaria que tenia 11 dels mossos (habitualment eren 16 o 18) servint en «cases dels señors y aquestos tots tenen un rei al cos y així bal més astà a Purgatori que en Barcelona».[50]

Aquest 1794 canviaria irremissiblement el curs de la guerra i les tropes espanyoles, mort Ricardos i comandades pel nou capità general, el comte de la Unión, foren expulsades del Rosselló mentre els francesos, capitanejats per Dugommier, ocuparen la Cerdanya, la Vall d'Aran i bona part de l'Empordà. El temor de la invasió francesa provocà la necessitat de reforçar l'exèrcit i la Unión ordenaria el restabliment dels sometents.[51] Els mossos d'esquadra rebrien l'encàrrec de les autoritats militars de fer-ne el reclutament i una instrucció precipitada; reclutaments que resultarien insuficients, fent-se necessàries més d'una reial cèdula per poder aconseguir formar un batalló, i fins i tot es decretaria un indult reial per als contrabandistes i defraudadors que s'allistessin a l'exèrcit.[52]

---

49 *Ibidem*, document núm. 323, datat a Olot el 15 de març del 1794.

50 *Ibidem*, document núm. 387, datat el 23 de setembre de 1794, i document núm. 370, datat a Barcelona el 29 d'agost del 1794.

51 *Ibidem*, document núm. 348. El marquès de Roben, en una carta del 14 de juny, comunicava el nomenament d'Antoni Baldrich com a «Tresorer de la Junta General de Sometents de Tarragona». El 2 d'agost el marquès ordenaria a Veciana el trasllat immediat dels sometents a la Seu d'Urgell (*Op. cit.*, document núm. 365).

52 Rovira i Virgili, A.; Sobrequés, J. *Història de Catalunya*, *vol. IX*, Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca,1980.

Ricardos fou un bon estrateg i en la campanya del Rosselló conquerí sense grans dificultats punts clau per poder arribar fins a Perpinyà. Destacà en la batalla d'Arles, la de Mas Deu o la batalla de Trullars. Aconseguí el domini de tota la línia del riu Tec i l'èxit més important de la campanya: la conquesta de la fortalesa de Bellaguarda, comptant amb l'ajut de tropes portugueses i de reialistes francesos sota els comandaments del duc d'Osuna i del comte de la Unión. La seva última victòria l'obtingué a Vilallonga dels Monts. Molts no dubtaren que el curs de la guerra hauria estat un altre si Ricardos hagués continuat al capdavant de les tropes. La Unión fou incapaç d'aturar els francesos que, amb un gran nombre d'efectius, l'1 de maig del 1794 pogueren atacar amb èxit el Voló obligant les tropes espanyoles a replegar-se fins a Figueres i abandonar el Rosselló i el Vallespir.

El nou capità general, el comte de la Unión, a finals d'estiu del 1794, va voler conèixer l'estat de les esquadres i ordenaria al comandant Veciana que informés amb rapidesa dels efectius i la distribució dels mossos. Veciana trameté d'immediat la sol·licitud als caporals i aquests anaren referenciant els efectius, fent constar els anys de servei de cada mosso i, en ocasions, fins i tot les seves edats i qui els havia nomenat.[53] Feia temps que Felip Veciana intentava una reorganització del cos que hauria de passar per augmentar el nombre d'efectius.

Segons avançava l'any 1794 Veciana anava rebent notícies cada cop menys tranquil·litzadores de la guerra. Uns desertors provinents de la Jonquera informaren de la retirada d'un regiment espanyol amb 1.200 cavalls «heridos o estropeados, pués en este instante se les da de comer rastrejos o juncos», i també de quatre regiments d'alemanys. Ja es lluitava desesperadament a Bellaguarda, l'única possessió espanyola al Rosselló. A l'agost Felip Veciana rebé l'ordre d'enviar a la Seu, «sin la menor demora», els sometents.[54] El mes següent el director general de l'Hospital de Sant Baldiri, Antonio Martí, des de Figueres li dibuixava una situació crítica a Bellaguarda que, quasi bé sense aliments, preveia que no podria resistir molt de temps els atacs dels francesos.[55] La muller del caporal Millàs, aquest mateix mes comunicava a Veciana que l'exèrcit espanyol havia conquerit

53 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.*, document núm. 369.

54 *Ibidem*, document núm. 365, datat a Tarragona el 2 d'agost del 1794.

55 *Ibidem*, document núm. 385. Carta d'Antonio Martí a Felip Veciana datada a Figueres el 21 de setembre del 1794.

uns punts estratègics prop de la fortalesa, «que se halla en peligro», amb l'objectiu de poder apropiar-se de Mont-roig, enclavament que es considerava clau per poder aturar l'avenç dels francesos si es perdia la fortalesa.[56] El 28 de setembre el caporal Millàs escrigué dues cartes a Veciana. En una informava, confidencialment, que havia acompanyat tres cops el comte de Campomanes a unes reunions secretes a la Bisbal on s'hauria entrevistat amb «dos consellés de la Convenció» per tractar, segons la seva opinió, d'establir una treva o de «suspendre la guerra». En la segona missiva el caporal notificaria la caiguda de Bellaguarda després de quatre mesos de setge: «Al castell de Vellaguarda se entregà a los francesos lo dia 17 cen ninguna resistència. El caporal explicava que tot i que les tropes espanyoles estaven ben posicionades i disposaven de superioritat numèrica, quan començà l'atac definitiu molts soldats fugiren.»[57] Poc més afegia perquè, per no desmoralitzar la tropa, li comentava que no es donaven notícies de la guerra.

Abans de cloure el 1794, amb els vents de la guerra anunciant la desfeta, augmentaren de manera alarmant els desertors («soldados malhechores»), que ja abandonaven els seus regiments a la desbandada i eren autors de robatoris i pillatges per les viles i els camins del Principat. Les autoritats observaven amb preocupació i neguit aquest tipus de delinqüents que, armats, gens temorosos i desesperats, es dispersaven per tot el territori català, fent exhibició de violència i temeritat. Molts d'ells s'unien a quadrilles de delinqüents habituals i aturar-los no era tasca fàcil per part de les esquadres. Felip Veciana ja havia rebut diverses ordres de l'Audiència perquè vàries esquadres treballessin plegades per aconseguir major efectivitat per capturar «todos los hombres facinerosos, ladrones y armados de armes prohibides». En una ocasió col·laboraren les esquadres de la Seu, de Torres de Segre i de Balaguer; i també treballaren plegades la de Sant Celoni i la de Santa Coloma de Queralt quan reberen l'ordre de fer rondes des de Mataró fins a Girona i Hostalric, «donde se cometen robos por los desertores del exercito y otros pillos».[58]

56 *Ibidem*, document núm. 386, datat el 21 setembre a Figueres.

57 *Ibidem*, documents núm. 392 i núm. 393, respectivament, datats a Figueres el 28 de setembre. Campomanes, comentava el caporal Millàs, era «Conseller de la Real Audiencia de Pamplona en Navarra» i actuava com a assessor del comte de la Unión.

58 *Ibidem*, documents núm. 271 i núm. 278. En la carta datada el 4 de desembre, el caporal de Figueres esmentava les nombroses rondes que feien per capturar «soldados malhechores» que cometien robatoris i disparaven sense temor als seus perseguidors.

Els severs càstigs imposats per les autoritats militars no aconseguiren aturar aquest mal endèmic de l'exèrcit espanyol i ni tan sols una resolució reial publicada el mes d'agost, «Desertores de los Exércitos de campaña», que contemplava l'aplicació de la pena de mort sorgí efecte. El rei acusava el clergat i la justícia d'esperonar-los amb la seva benevolència.[59] Mentrestant, no es deixava de reclamar la presència dels mossos per tot el territori català i el mateix comandant, malalt i ja sense forces, hagué d'informar el fiscal de l'Audiència de no poder complir l'ordre de fer una ronda per l'Urgell degut al seu precari estat de salut.[60]

En aquests moments, les ordres de l'Audiència de traslladar mossos d'un destacament a un altre per reforçar les esquadres dels llocs considerats més estratègics a l'hora d'actuar contra la delinqüència provocaria les queixes d'aquells pobles contribuents que veieren disminuït el nombre d'efectius, just en uns moments en els quals l'augment de tota mena de malfactors feia més necessària la presència de les esquadres.

El caporal de Girona, Pere Sol, fou qui el 20 de novembre del 1794 comunicaria al comandant Veciana la mort en combat del comte de la Unión en la batalla del Roure (anomenada de Mont-roig, de la Muntanya Negra, de Darnius o de Figueres), enfrontament en el qual també perdria la vida el general francès Dugmmonier. Aprofitant el moment de desconcert, l'exèrcit francès comandat pel general Pérignón avançà cap a Figueres, fugint la població espaordida, «i toda la esquadra se escapó en cueros, cuia fuga fué tan llastimosa que no se puede dar de peor ni explicarse».[61] *E*l caporal Jaume Figueras, des de Barcelona, també trameté al seu comandant la notícia de la mort del capità general i la del duc del Infantado, i com Lancaster i Godoy havien resultat ferits. Confirmaria també la fugida dels figuerencs i el trasllat de la caserna general i de l'esquadra de Figueres a Girona.[62]

El general Urrutia substituí a la Unión, però les tropes franceses, ara molt agosarades, començaren atacs aferrissats al castell de Sant Ferran. Fou el caporal Jaume Figueras qui comunicaria a Veciana la caiguda de la

---

59 (Servicio Histórico Militar (SHM), Col·lecció Comte de Clonard. Lligall núm. 33. Resolución para los desertores en Campaña. I Indulto real para los desertores.

60 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra*, *op. cit.*, document núm. 394. Carta datada a Valls el 28 de setembre.

61 *Ibidem*, document núm. 388.

62 *Ibidem*, document núm. 409, datat a Barcelona el 25 de novembre.

fortalesa el 2 de desembre i confirmaria l'entrada dels francesos a Figueres d'on ja havien fugit «todos los hasendados». La notícia provocà d'immediat la sortida de la capital catalana de 7 mossos portant ordres urgents als governadors i als caporals de les esquadres perquè es concentressin a Barcelona, i s'ordenà al caporal fer un llistat de tots el mossos disponibles amb l'ordre del seu trasllat immediat a Barcelona. El caporal advertia al comandant que «si yo no les hablo de sus achaques de V.M. me dixo un señor que ya estaria V.M. en camino». A la capital es formà un contingent de 46 mossos.[63]

La capitulació del castell de Sant Ferran fou considerada pels comandaments militars com un fet ignominiós perquè es produí sense disparar un sol tret, circumstància que el caporal Jaume Figueras confirmaria al comandant Veciana basant-se en alguns testimonis directes: «Oy han llegado dos horneros que estaven en el Castillo y confirman que se entregó sin disparo.» La fortalesa, qualificada per Dugmmonier, com la major fortificació d'Espanya,[64] disposava d'armament, queviures i homes més que suficients per la seva defensa i per poder suportar un llarg setge. Alguns cregueren que el pànic s'apoderà dels seus defensors mentre que d'altres pensaren en un acte de traïció. Les autoritats militars no tingueren clemència amb els seus defensors, que varen ser sotmesos a un exemplar consell de guerra que durà prop de 3 anys i del qual Veciana estigué al corrent mercès a la correspondència del caporal de Barcelona. L'arribada dels 10 generals que formaven el tribunal de guerra (presidit pel governador militar de Figueres, el Sr. Lacuesta) o la conducció de Torres, escortat per 30 soldats, fou un gran esdeveniment per a la ciutat. Tots els inculpats, condemnats a mort, veieren les penes commutades per cadena perpètua.

Després de la caiguda de Sant Ferran, el clima social a Barcelona empitjorà per l'arribada constant de desertors del desfet exèrcit espanyol, de civils que fugien de la violència dels francesos i d'emigrants que escapaven de la Revolució, i aquests últims ja no eren adinerats com els de les primeres onades que entraren per la frontera sinó que no disposaven de mitjans per poder viure i molts queien en la delinqüència. Les autoritats de l'Audiència, intentant mantenir l'ordre, obligaven els mossos a contínues i

---

63 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.*, document núm. 413.

64 SHM, Estado Mayor del Ejército. Campañas en los Pirineos a finales del siglo xviii: 1793-1795. Campaña de Cataluña, vol. I, Madrid 1954.

esgotadores rondes (de vegades juntament amb escamots de civils armats) que provocaren reiterades, però infructuoses, queixes del caporal Jaume Figueras al seu comandant.

Són mals moments per a les esquadres, que es veuran agreujats pel constant augment de la carestia de la vida i per les dificultats de poder cobrar els seus sous, amb una Tresoreria buida que feia preguntar-se al caporal Jaume Figueres d'on es traurien els diners per pagar-los, ja que «todo es un enredo y no me admirarà que dexen el Servicio muchos mozos». Tal era la situació dins el cos que el caporal fins i tot demanava a Veciana que fes desistir el seu fill Joan d'aspirar a una plaça de mosso supernumerari.[65] Els mossos destacats a l'esquadra de Barcelona patiren especialment aquesta situació i en moltes de les cartes que trametia el caporal Figueras el fil conductor era la crisi socioeconòmica que es vivia a la capital catalana.

Poc abans de cloure el 1794 arribarien a Veciana notícies de la guerra molt confuses i de vegades contradictòries. El caporal Figueras el desembre li comunicava que Barcelona es fortificava i que Urrutia intentava, sense molt d'èxit, imposar l'ordre dins l'exèrcit amb fortes mesures disciplinàries. Esmentava com el general encara albergava esperances de poder recuperar Sant Ferran havent demanat als francesos la seva devolució adduint que el seu governador «no tenia derecho ni podia entregársela».[66] Mesos més tard li traslladaria el fals rumor que circulava per Barcelona que el castell s'havia recuperat. Figueras també informaria de la marxa precipitada dels soldats i dels sometents des de la Seu d'Urgell al front. Dies després es desfeia en elogis per la defensa de Roses, exalçant l'actuació del general espanyol Gravina —«ojalá lo huvieran executado así en el Castillo de San Fernando, que Figueras ni el Ampurdán no estarían en poder de los enemigos»—, però el 31 de desembre el mateix caporal notificaria la brutal entrada dels francesos a la vila causant un gran nombre de morts, «degollando mugeres y ninos», xifrant en més de 4.000 els soldats francesos morts.

Just començar el 1795 el caporal Jaume Figueras, amb molta preocupació, esmentava a Veciana el deplorable estat en què es trobaven les esquadres i es queixava «de los contínuos trabajos de los mozos» obeint

---

65 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya, op.cit.*, document núm. 29, datat a Barcelona el 16 de desembre del 1794.

66 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op.cit.*, document núm. 417.

contínues ordres de l'Audiència. Detallant la situació de precarietat d'alguns dels destacaments, com ara el de l'Arboç, Falset i Riudoms, que solament tenien un sol mosso, o el de Piera, amb 2. El caporal mostrava la seva inquietud dubtant que els pobles paguessin la contribució pel manteniment del cos i pronosticava que molts mossos abandonarien les esquadres davant la indiferència de les autoritats.[67] Dies després, Figueras no podia ser més clar: «nunca havia visto el desconcierto que ay en nuestro cuerpo». Els mossos destacats a Barcelona no descansaven obeint les ordres d'efectuar contínues i dures rondes per intentar mantenir l'ordre a la ciutat, treballant per capturar perillosos delinqüents, com Melcior Vilaseca (àlies el Tabola), l'Indiot o el Prinsu de Bràfim, que actuant en quadrilles cometien robatoris i assalts. El caporal atribuïa als desertors molts d'aquests actes delictius. Queixós, Figueras informava que els seus mossos també havien d'assistir a les condemnes «de azotes y marca» o obeir diversos i constants mandats de l'Audiència.

Retornant a la guerra, el febrer del 1795 un caporal Figueras molt indignat explicava a Veciana la frivolitat dels soldats francesos, que a «Gerona ay diversiones de bailes, que los franceses se burlan de nuestras tropes, que los oficiales con putas i soldados matando piojos». Mentrestant, a Barcelona ja arribaven rumors d'una imminent pau amb França i un indicatiu en fou l'alliberament per part dels francesos de gran nombre de presoners de guerra espanyols;[68] si bé els mossos seguien instruint els sometents, el caporal tenia clar que no serien necessaris.

Al mes d'abril, el caporal Pere Sol escrigué a Veciana des de Girona informant que bona part de l'exèrcit espanyol estava concentrat prop del riu Fluvià, si bé a França ja s'havia anunciat la signatura de pau amb Prússia, l'Imperi i Espanya.[69] Unes setmanes més tard li traslladaria els rumors d'un imminent atac general, però solament pogué confirmar la victòria, l'11 de juny, del marquès de la Romana a Pontós i al Fluvià, amb la participació dels sometents i dels miquelets. També li comunicava que el general Urrutia havia visitat diversos hospitals de guerra per infondre moral a la tropa i indultat 300 presoners, possiblement desertors espanyols. Urrutia encara derrotaria els francesos a Bàscara i, eufòric,

67 Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya a finals del segle xviii, op.cit.*, document núm. 33, datat el 10 de gener del 1795 a Barcelona.

68 *Ibidem*, documents núm. 35 i núm. 36.

69 Borruel Llovera, A. *Els Mossos d'Esquadra, op. cit.*, document núm.450, datat a Girona el 27 d'abril del 1795.

el caporal veia la possibilitat que un atac general capgirés la ja acabada guerra. Finalment, el 22 de juliol se signaria la Pau de Basilea posant fi a quasi tres anys d'un sagnant enfrontament que portà mort, fam i misèria a Catalunya. Felip Veciana rebria el 19 d'agost una missiva del seu amic fra Magí de Barcelona en la qual li adjuntava «los Artículos de Paz» de Basilea.[70]

Conclusions

La correspondència que els caporals de les esquadres mantingueren amb el comandant Felip Veciana durant la guerra de la Convenció ens permet extreure algunes conclusions. La primera d'elles és que les missives facilitaren al comandant la informació necessària per conèixer amb força rigor la preparació i el posterior desenvolupament dels diferents episodis de la guerra, des de l'exitosa campanya del general Ricardos pel Rosselló, amb la conquesta de Bellaguarda, als esforços dels seus successors per evitar la desfeta final, o els detalls de la vergonyosa rendició del castell de Sant Ferran.

Els mossos d'esquadra, sota les ordres directes dels caps militars, evidenciarien la seva vessant de cos auxiliar de l'exèrcit i els trobem col·laborant activament amb les tropes espanyoles reclutant lleves, instruint el sometent, guiant les tropes portugueses, requisant animals i carros, transportant bagatges, fent circular ordres entre els diferents comandaments militars, treballant de sapadors o complint missions de confiança. Actuant com un vertader cos auxiliar de l'exèrcit, els mossos, particularment els dels destacaments fronterers, desenvoluparen tasques de gran efectivitat reconegudes pels mateixos comandaments militars.

Les informacions que trameteren els caporals a Felip Veciana aporten un valor afegit al relat dels esdeveniments bèl·lics perquè donen la visió, encara que subjectiva, d'uns homes que foren testimonis directes de les tragèdies i misèries que comportà la guerra i no escatimaren detalls de les penúries, la fam, el dolor i la mort que es visqué a un i altre costat dels Pirineus.

Aquesta etapa posarà a prova la capacitat dels mossos d'esquadra a l'hora d'exercir la tasca policíaca que els era pròpia i ens permetrà comprovar-ne l'eficàcia a l'hora de fer front a una delinqüència que creixeria exponencialment a mesura que avançava la guerra i s'anà agreujant la si-

70 *Ibidem*, document núm. 468.

tuació socioeconòmica de la població catalana. Les esquadres continuaran utilitzant tècniques que els permetran aconseguir eficàcia en les seves actuacions, com l'ús de disfresses, valer-se de confidents o comptar, en moltes ocasions, amb la complicitat i col·laboració dels ciutadans. La seva tasca, però, no era fàcil. Sovint allunyats de les seves famílies, es jugaven la vida per un sou que sempre els resultà insuficient.

Les esquadres, en particular a partir de les acaballes de la guerra, s'hauran d'enfrontar als molts desertors de l'exèrcit espanyol i també del francès, un tipus de delinqüència que per la seva virulència posaria a prova l'eficàcia policíaca del cos; homes, que armats i gens temorosos dels mossos, actuaven sovint organitzats i al costat d'escamots de lladregots habituals, protagonitzant tota mena de delictes arreu del territori. Elements summament desestabilitzadors, preocuparen especialment les autoritats, les quals obligarien els mossos a contínues i extenuants rondes per capturar-los i de les quals els caporals es queixarien, de manera totalment justificada, reiteradament a Veciana.

El caporal Jaume Figueras, home de confiança del comandant i model de lleialtat a la família Veciana, s'excedirà en les seves funcions de caporal vetllant pels interessos particulars del seu cap, preocupant-se de mantenir-lo informat de qualsevol notícia que li pogués ser d'interès o utilitat, com el pas d'autoritats per la capital, els canvis ministerials o els relleus de caps militars i civils. Tampoc descuidava les esquadres amb les quals se sentia estretament vinculat i patia tant o més que Veciana en veure la delicada situació per la qual passava el cos o el comportament deshonrós d'alguns d'ells.

Fou un temps difícil per a les esquadres. La crítica situació econòmica que durant la guerra es visqué a Catalunya afectà de ple i molt aviat el cos. Els pobles contribuents no disposaven de fons per pagar-les i el retard a cobrar les mesades, un mal que venia de lluny, desencadenaria les renúncies de mossos que havien de buscar alternatives per sobreviure. Aquests moments de crisi i agitació social incidirien en la disciplina del cos i més d'un mosso protagonitzaria actes d'indisciplina i abús d'autoritat que causaren el descontent i la denúncia d'autoritats locals i de l'Audiència, i la convivència amb contrabandistes o altres malfactors justificaria el comportament poc ortodox d'alguns d'ells.

Durant aquest temps el comandant Felip Veciana veurà molt minvat el seu poder de decisió envers el cos. L'Audiència ordenava el trasllat de mossos d'un destacament a un altre donant prioritat al reforç de les esqua-

dres destacades prop de la frontera i de la ciutat de Barcelona; decisions que moltes vegades Veciana coneixia pels seus caporals, com el nomenament de mossos que, de fet, els pertocaven.

Tot i tractar-se d'uns temps molt difícils per als catalans quedarà evidenciada la situació privilegiada dels Veciana, que continuaren gaudint dels seus gustos cars i refinats, sent moltes les cartes en les quals s'esmenta la tramesa per part dels caporals de Barcelona de xocolata, anxoves, bacallà, tabac, mantega, barrets o joies i roba per a la família. Algunes amistats també li feien arribar les millors fruites de les collites de les seves propietats o les primeres perdius que es caçaven.

Un comandant Felip Veciana, ara ja vell i malalt, possiblement afectat de diverses malalties venèries, sumit tota la seva vida en interminables plets i preocupacions familiars, que ben segur poc tenia a veure amb la descripció que feu d'ell Folguera i Barroso com a jove «de aspecto varonil i agradable rostro, de mirada dulce y penetrante», intentarà reprendre el timó del comandament de les esquadres i, conscient del delicat estat del cos sacsejat per la guerra, cercarà amb l'ajut d'amistats i càrrecs polítics, el compromís de les autoritats per tal que el seu fill, Pere Màrtir Veciana i de Miró, rebés el llegat d'unes esquadres amb tot l'esplendor dels seus millors moments.

Bibliografia

Borruel Llovera, A. *Els mossos d'Esquadra. Aportació documental a la seva història (1741-1821).* Valls, IEV, 1998.

Borruel Llovera, A. *Les Esquadres de Catalunya a finals del segle xviii. De la prosperitat a la decadència.* Valls, Consell Comarcal de l'Alt Camp, 1994. Document núm. 2, carta datada a Barcelona el 15 de maig.

Magarzo i Vaquer, A. *Estudis i estudiants a la Universitat de Cervera.* Barcelona, tesi de llicenciatura, 1983.

Sales, N. *Les Esquadres de Catalunya (1721-1835).* Barcelona, L'Avenç, 1981.

Rovira i Virgili, A.; Sobrequés, J. *Història de Catalunya,* vol. IX. Bilbao, La Gran Enciclopedia Vasca, 1980.

ELS MOSSOS D'ESQUADRA: DEL TRIENNI A LA GUERRA DELS SET ANYS (1820-1840)

Josep Sánchez Cervelló
Catedràtic d'Història Contemporània de la URV

Resum. Aquesta investigació pretén explicar el que succeí durant el Trienni Liberal, i del paper que tingué l'Església, aferrant-se a l'antic règim i la seua incorporació a la guerra dels Set Anys o Primera Guerra Carlista. El clergat se situà a Catalunya, a l'Aragó, a les Terres de l'Ebre i al País Basc en favor de l'absolutisme. Això feu que les autoritats catalanes liberals suprimissin 172 convents, cosa que enfurismà, encara més, els eclesiàstics; des de llavors molts religiosos encapçalaren les partides legitimistes.

També Ferran VII amb la la Pragmàtica Sanció, que suprimí la llei sàlica que excloïa les dones de la successió, feu que els absolutistes iniciessin els preparatius per a la guerra dels Set Anys. Un altre aspecte central d'aquest article és el destacat paper que tingueren en la guerra els mossos d'esquadra, que depenien del capità general de Catalunya i que eren coneixedors i pràctics en el terreny. Amb tot, inexplicablement en algunes ocasions mossos carlins i mossos liberals s'enfrontaren perquè ambdós grups duien el mateix uniforme.

El paper de les esquadres fou molt rellevant tant en la guerra com en la persecució de malfactors i patuleies, que eren lladregots que saquejaven la població civil, i també tingueren un paper clau en el combat contra la delinqüència comuna.

El febrer del 1837 s'inicià un llarg debat sobre com es podria acabar més ràpidament amb el conflicte armat. En aquells moments la societat estava més dividida que mai, pel cansament de la guerra i perquè el liberalisme s'havia fracturat en dos blocs: els moderats, titllats de jovellanistes, i els radicals, que volien que continuessin existint els mossos, però modernitzant el cos. Els liberals tenien mala relació amb les esquadres perquè durant la governació del comte d'Espanya havien estat molt perseguits i no es fiaven massa del cos. Tot això comportà que el liberalisme es dividís

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 75–95. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

en dues faccions: la radical, que tingué com a capçalera de premsa *El Constitucional*, i els moderats, que tenien com a referència *Milícia Nacional.*

Paraules clau: Liberalisme, absolutisme, enfrontaments entre moderats i radicals, guerra dels Set Anys.

Abstract: My aim is to explain what happened during the Liberal Triennium in Spain, when the Church sided with the old regime and participated in the First Carlist War. The clergy in Catalonia, Aragon, the Terres de l'Ebre and the Basque Country came down on the side of absolutism. This led the liberal Catalan authorities to abolish 172 convents, which further infuriated the ecclesiastics, many of whom went on to lead bands of guerrillas.

The absolutists also started to prepare for the First Carlist War after Fernando VII issued his Pragmatic Sanction, which abolished the Salic Law that excluded women from the succession. A central aspect of this article is the notable role in the war played by the Mossos d'Esquadra, who answered to the general captain of Catalonia and who had knowledge and experience of the terrain. Despite this, on some occasions Carlist and liberal Mossos fought each other, inexplicably because both groups wore the same uniform.

The Mossos played a significant role both in the war and in the pursuit of wrongdoers and "patuleies", the name given to the bands of criminals responsible for terrorizing the population through looting and destruction. The Mossos also played a key role in fighting petty crime.

In February 1837, a long debate started about how to bring the armed conflict to a quicker end. At that time, society was more divided than ever due to war weariness and because liberalism had split into two blocs: the moderates, known as Jovellanistas, and the radicals, who wanted the Mossos to continue to exist, albeit in a modernized form. The liberals had a bad relationship with the Mossos because during the governance of the count of Spain, they had been heavily persecuted and consequently did not trust the force. All of this caused liberalism to be divided into two factions: the radicals, whose mouthpiece was the publication El Constitucional, and the moderates, supported by Milicia Nacional.

Keywords: liberalism, absolutism, confrontations between moderates and radicals, First Carlist War.

1. Introducció

Ja durant la guerra civil del Trienni (1820-1823) es produí una profunda divisió entre els mossos d'esquadra. Així, mentre uns donaren suport a la causa constitucional, altres es col·locaren al costat de l'absolutisme, fracturant el cos. El manteniment de la monarquia absoluta reforçà el sector més ultramuntà de la milícia i del clergat. I això, inevitablement, també es produí en les guerres civils del s. XIX, en la guerra dels Set anys, la dels Matiners i en la Tercera Carlinada.

El 5 de juliol del 1820 a Manresa es va produir una conspiració que fou avortada abans que esclatés. Els dominics tenien pensat sortir del convent, després de no poder resistir-se més políticament. Per això realitzaren una espècie de processó cantant el rosari el dia 3 de juliol a dos quarts de dues de la tarda, ja que en aquesta hora es donava descans als treballadors del camp i dels tallers. Aquell fet havia estat precedit per dos dies d'una concurrència extraordinària al temple, i a tot el convent es feu una fira de quincalla eclesiàstica mai vista, ciris beneïts, creus, indulgències, rosaris, cèdules, seients a la confraria del rosari, que els donà molts maravedís.

Un membre de la Milícia Nacional escrigué a un amic seu, dient-li:

> es notaven reunions, se escoltaven certes baravates, i es cregué que seria més prudent arrencar-los dels convents. Quant sortiren els Dominicos de sa casa, a les dos de la nit del dia 3 anaven molts cirios encessos, però el capitán encarregat de custodiar-los els manà matar les veles i llinternes. Essent escoltats per la meitat del 2ª batalló de voluntaris fins la Palanca de cal Luis, sita a dues hores i mitja d'aquesta ciutat, en direción a Cardona. Durant aquesta operació quedà la 1ª compañía amb la resta de la 2ª de voluntaris milicians sobre les armes, tots eran patriotas, gent de bronca i sense por. No obstant, temerem que sí aquestes coses no es sofocaven podien arrosegar-se a tota la ciutat; porquè es populossisima, fanatisima, por consiguent ignorantisima etc.

El dia 9 de juliol escrigué un milicià de Manresa a un amic d'una altra població, dient-li:

> amic hem sortit victoriosos per ara, como et vaig dir, vam treure als frares a las 2 de la nit; desde Luria tornarem a la ciutat;semblà que tot estava tranquil i marxàrem a descansar, el díes 3 i 4, però en fer-se de nit, ens avisaren d'una reunió de uns 200 homes que es feia a mitja hora de distància de la ciutat; i ens posarem tots els liberales sobre les armes, menys alguns que els seus pares els tancaren a casa, porqué els absolutistes havien avisat que ens degollarien per heretges. Estant reunits a la casa de la ciutat, vingué l'avis de que els fac-

ciosos s'havíen concentrat al punto de la Culla, meitjà hora lluny. Donaren la comissió al meu germà, que amb gent escollida anés allí amb 30 homes, de bona disposició. Anarem al punt avisat, i jo me'n vaig encarregar de 8 mossos d'esquadra i de 5 soldats que hi havía a Manresa, i d'algun voluntari que em va voler seguir, i passats uns cent passos del meu germà per a descobrir el terreny no trobarem res. Ells estaven prop d'on erem, pero no sé si no ens escoltaren el que si és cert, es que tingueren un ensurt i uns tirave el fussel, l'altre fuguía i d'altres s'amagaren veient la catastrofe, el seu comandant que era un religios mínim del convento de Granollers, que és deia Pare Vinadé, que els hi havía fet un sermó elctrizant a lo Merino, s'havia posat el tratge de guerrer despullant-se dels seus sants hàbits, els mateixos que trobarem al campament de la reunió de la fe, però Vinadé es desanimà al veure tanta covardía, la divisió s'esfumà; uns marxaren a les seues cases de la Ciutat, uns pocs a les muntanyes. Dec advertir que habia tres clases de gent: La primera fanàtics que tot el día mengen Sants; els segons son llauradors tontos i besties, y els tercers son tots pillos, gent de mala fama de la ciutat. Aquesta tercera classe marxà amb el sant religiós i a la primera casa que van anar robaren 8 quintals de cotó, 4 arrobes de pólvora i a la matinada del 5 feriren a un oficial de voluntaris que sabien que estava a una peça de terra de la seua propietat que está fora de la ciutat, foren 8 els facciosos els que descarregaren una descarga i feriren a éll i al seu pare, i els agressors s'escaparen el que no era d'estranyar, ja que el Sant mínimo volia complir amb les lleis de bon assasí, abans de fer el sermó; manà carregar les armes i posar 3 bales cadascú al seu fussell i donà tres plecs de cartuxs a cadascun. He d'assenyalar que els papers dels cartutxs que els hi agafarem resultaren ser dels llibres del Cor de Sant Domingo.

A la nit del 5 es publicà l'indult prescrit per la llei i el 7 es presentaren 180 i tants homes tots de la ciutat gent que sembla impossible. Es va descobrint que tots els frares i capellanes de Manresa han contribuit a tant digna empresa. Pero com? al confesianari la major part. Vils ministres del Santuari detestables per la llei de Deu, i per la dels hombes; i per tota sana moral. El 6 i el 7, els valerosos milicians de tots els pobles i villes del corregiment inundaren aquesta ciutat, hem atacat al frare, que encara tenia 60 homes, i no ens esperà, ja que es dispersarent tots, no vam poder matar-ne més que a tres i sols poguérem agafar-ne nou. Per ara hi ha tranquilitat i s'han prés energiques providències. Aquesta nit hem dormit després de 5 que no ens poguérem posar dins el llit. Ahir diumenge entraren els milicianos de Igualada, i Capellades, i anàrem a rebre'ls amb tota la milicia voluntaría, amb música, entrarem a la ciutat entonant cançons patriótiques, i en tota la carrera no s'escoltaven més que crits de ¡Constitució o mort! i ¡morin els servils! A l'entrar a la plaça Constitucional farmaren tots els milicians dels pobles comarcals que són molt guapos decidits.» La premsa acabà de relatar els fets: «la cridoria era general: conclosa la formació ens abraçarem tots sense coneixer-nos: ens els emporta-

rem a les nostres cases l'un 10 l'altre 8, axí tots, formant una fraternitat constant capaç de fer rebentar de rabia a tots els servils.

Seguidament sortiren els de la vila de Sallent i de Sant Pere. Els primers disten 3 horas i els segons hora i mitja, els que feien tres dies que es trobaven sota el nostre auxili foren acompanyats fins els rabals amb música i entonant cançons patriótiques, en acomiadar-se ens jurarem fraternitat eterna; les forces d'aquests eren de 340 hombres i haguessin vengut més sí haguessin tingut fusells.

De la Villa de Berga vingueren 12 milicians de caballeria, vestits como els d'aquí, eren uns hombretons arrogants, i l'altra milicia que volia venir no fou necessaria. Tots marxaren molt contents, ja que tots reberen 5 rals. El batlle Constitucional i els regidores son molt decidits i eren els primers que volien degollar. El Governador també es comportà como el millor liberal en les sortides que ferem, ens ha capitanejà sempre. ¡Visca la Constitució![1]

2. L'absolutisme català i la crisi social al Trienni

On hi va haver més resistència a modificar l'antic règim va ser a Catalunya, on l'Església va patir una brutal disminució dels seus ingressos en entrar en vigor la Constitució. Això es degué al fet que una part significativa de la població es va negar a pagar delmes, primíces, censos i lluïsmes, d'on procedien les 3/4 parts dels ingressos dels eclesiàstics catalans. A més, a Catalunya s'havia de passar, segons la nova normativa, de 172 convents a 88, però encara se'n van tancar més dels previstos i els seus edificis i propietats foren declarats béns nacionals, essent adquirits per la burgesia mercantil urbana.

En ser l'Església la principal perjudicada per la revolució liberal s'hi oposà amb totes les seves forces, sen aquesta una de les causes principals de la insurrecció que va esclatar a Catalunya, en forma de contrarevolució camperola,[2] una subversió matinera que ja es manifestà l'abril de 1820.

El descontentament rural, es generalitzà a tot Europa, per la situació que es va produir, a inicis del segle XIX, pel descens de la renda agrària, que en menys de 10 anys va fer baixar el preu del gra a la meitat, mentre que l'activitat industrial va patir una recessió, agreujant la sort dels treballadors perquè, en els llargs anys de guerra contra la França revolucionària i contra Napoleó, s'havien mecanitzat incipientment els tallers, per suplir

---

1 *Diario constitucional de Palma*, 23/7/1821, p. 1-2.

2 Santirso Rodríguez, M. *Revolució Liberal i guerra civil a Catalunya.* Lleida, Pagès, 1999, p. 20.

els homes que anaven al front, i quan van tornar es van trobar sense feina. A més de la reducció dels preus agrícoles i ramaders, la guerra també va desestructurar el comerç. Aquest problema tingué major incidència en les zones on s'havia emprès l'especialització agrícola, que foren les més afectades per la inestabilitat monetària. A més, la reforma liberal va fer millorar les condicions contractuals dels propietaris, però a canvi d'empitjorar-les per als jornalers i arrendataris, per la qual cosa acabà reforçant els propietaris rics i mantingué en la pobresa els que ja ho eren.[3]

També, el règim constitucional va incrementar la pressió fiscal alhora que monetaritzà els impostos, per això fou fàcil associar la misèria camperola amb el liberalisme, tot i que la situació era més complexa. Les reformes econòmiques empreses per l'executiu pretenien liberalitzar el mercat de la terra, per poder realitzar la desamortització dels béns eclesiàstics i municipals i desvincular les terres nobiliàries. També la reforma tributària va perseguir l'homogeneïtzació de les contribucions, amb la pretensió d'eliminar els privilegis individuals i col·lectius, alhora que volgué crear un mercat nacional que acabés amb les disfuncions i les heterogeneïtats existents. Però la manca de liquiditat de la hisenda i l'enorme deute públic que venia d'abans, i que la guerra de la Independència i la pèrdua de les colònies no van fer més que incrementar, impediren trobar una solució acceptable. L'augment de la pressió fiscal era impopular i, segurament, irrealitzable per l'empobriment general, però no fer-ho portava l'Estat a la fallida. La mesura que s'acabà prenent fou recórrer als emprèstits exteriors. Però tampoc va ser la solució, ja que, després de sis préstecs, la situació no va millorar i fins i tot van enfrontar-se els banquers prestamistes Rothschild i Laffitte.[4]

3. La tornada al constitucionalisme per salvar la corona

En vespres de la mort de Ferran VII la crisi social era visible a tot Espanya i el bandolerisme era una lacra pendent de ser extirpada. D'altra banda, la Dècada Ominosa i la repressió dels liberals havia fracturat profundament el país. A més, en aquesta època, al camp, es produïren unes condicions climàtiques adverses. De fet, l'any 1828 la collita de blat fou escassa; el

---

3 Fontana, J. *La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868*. Barcelona, Ed. 62, 1998, p. 42.

4 Gil Novales, A. *El trienio liberal*. Madrid, Siglo XXI, 1980, p. 36-38; Sánchez Carcelén, A. Absolutisme i liberalisme a Lleida, 1814-1828, tesi doctoral, 2007, p. 247.

1829 el fred fou tan extrem que fins i tot l'Ebre es gelà i amenaçà de trencar el pont de barques de Tortosa.[5] La baixada tan brusca de les temperatures malmeté els fruits i els arbres; per això, la collita del 1830 tornà a ser escassa.

A les difícils condicions de vida s'hi afegí la repressió del comte d'Espanya, capità general del Principat, que continuà, de forma paranoica, cercant liberals i cada dia s'inventava noves conspiracions. Una d'elles, suposadament, l'aixafà el 12 de novembre a Barcelona. Arrestà quatre persones, entre aquestes un sastre i un taverner. A un d'ells, que estava dormint amb la seva dona, suposadament li haurien trobat dins la màrfega deu pistoles carregades; cosa que no podia ser veritat perquè ningú dorm amb un grapat de pistoles sota el matalàs. En paral·lel a la repressió, la premsa, totalment censurada, referia que el comte d'Espanya mantenia una activitat contra el crim sense parangó junt amb el sotsdelegat de policia.[6]

L'agitació i el malestar social arribaren a ser tan grans que, el novembre del 1830, el comte d' Espanya, que havia desarmat el 1827 als Voluntaris Realistes, tornà a rearmar-los. Per la convulsió social que es patia. A la crisi econòmica, se n'hi afegiren d'altres de caràcter polític, per l'impacte de la revolució del juliol del 1830 a França. Extrem que repercutí al nostre país en un repuntament de la repressió política. Ja que els liberals reforçaren les xarxes conspiratives amb els exiliats. De fet, la policia es mobilitzà per neutralitzar escrits subversius que arribaven de l'estranger. Així, el setembre del 1832 circulà per Reus i d'altres pobles del litoral tarragoní, un manifest favorable al restabliment de la Constitució de Cadis. El capità general de Catalunya assenyalà que les poblacions per on havia circulat eren conegudes per l'adhesió a la rebel·lió de 1820.[7]

4. La primera Guerra Carlina i la intervenció dels Mossos

El 20 d'octubre del 1832, l'amnistia parcial decretada per la reina Maria Cristina marcava la frontera entre el passat i el futur, en permetre el retorn dels liberals exiliats. Però aquesta mesura de gràcia no fou ben rebuda per tothom. En algunes poblacions, com Cornudella de Montsant, pel sol fet de tenir còpia d'aquest decret, dos dones que tenien els marits

5 *El Correo*, núm. 249, 12/2/1830, p. 2.

6 *Gaceta de Bayona*, núm. 17, 28/11/1828, p. 3.

7 *Fastos Españoles o Efemérides de la Guerra Civil desde octubre de 1832*. Madrid, Imp. Boix, 1839, p. 22-23, vol. I.

exiliats foren detingudes. Aquestes actuacions il·legals eren possibles per l'actitud del capità general de Catalunya. El desembre d'aquell any el comte d'Espanya acabà essent destituït per no oferir garanties d'acceptar la successió que Ferran VII establí en favor de la seva filla, nascuda l'octubre del 1830.

Ferran VII va publicar la Pragmàtica Sanció que suprimia la llei sàlica que excloïa les dones de la successió del regne. Els partidaris de l'infant Carles Maria Isidre, Carles V, s'hi van oposar amb determinació. La principal maniobra carlista es va produir el setembre del 1832, a la Granja, quan membres del govern —estant Ferran VII agonitzant— van aconseguir la suspensió de la Pragmàtica, però —en millorar-ne la salut— la van restablir. Llavors per aconseguir suports que permetessin governar Maria Cristina va remodelar l'executiu expulsant els ministres més ultrareialistes, alhora que es prenien mesures liberalitzadores: com la reobertura de les universitats, l'amnistia pels delictes polítics i la tornada dels exiliats, ja referida. També es van reorganitzar els comandaments militars, designant caps moderats. Llavors Carles V, el pretendent carlista, es va refugiar a Portugal, sota la protecció del seu cosí D. Miguel, des d'on incentivà els seus partidaris a iniciar la guerra civil, començada en morir Ferran VII el 29 de setembre del 1833.[8]

Els mossos coadjudaven en les operacions militars com a pràctics del terreny i molts cops eren emprats en altres esquadres que no eren les de la seva procedència, per tal que no fossin reconeguts. Les forces de la reina a Catalunya —sense comptar les guarnicions de la guàrdia nacional— ascendien, en iniciar-se el conflicte, a 30.620 homes, distribuïts en set brigades, cadascuna amb una força de 3.000 infants, 80 cavalls i quatre peces d'artilleria; disposaven, també, de 22.620 soldats integrats en batallons francs anomenats voluntaris de Mina. A més, disposaven de 6.000 carrabiners de costes i fronteres i 252 mossos d'esquadra distribuïts en els 14 corregiments del Principat i manats per 14 caporals. El comandant en cap de les esquadres era el coronel graduat Pere Pau Veciana. La despesa del manteniment dels mossos costava a l'erari públic el 1837 un total de 9.144 rals.[9]

---

8 Sánchez Cervelló, J. *Les guerres napoleònica i carlistes a la frontera de Catalunya, el País valencià i Aragó (1808-1936)*. Benicarló, Onada, 2015, p. 74.

9 *El Eco del comercio*, núm. 715, 20/5/1836, p. 4.

Els mossos d'esquadra depenien dels oficials de l'exèrcit i, en darrer terme, del capità general de Catalunya. La primera actuació dels mossos localitzada es produí el maig del 1834 al santuari del Miracle (Solsonès). El tinent coronel Joaquim Manresa des d'aquest temple feu una batuda fins a Pinós i, abans d'arribar-hi un sentinella carlí, donà l'alarma disparant el seu fusell. Llavors, les tropes constitucionals envestiren els rebels dispersant-los en diferents direccions, però tornaren a reunir-se al camí de Sant Just els 250 legitimistes. Després, el tinent coronel Manresa tornà a atacar-los pel centre amb la resta de la columna, en la qual hi havia 11 mossos d'esquadra; els carlins es retiraren completament dispersats.[10] Els legitimistes haurien patit vuit morts i entre 15 i 20 ferits, i els liberals tingueren 5 soldats ferits i tres contusionats: un soldat i dos mossos d'esquadra.[11]

El 21 de juny, el capità general de Catalunya, Manuel Llauder, establí la realització de batudes per fer presoners i agafar efectes militars que abandonaven els carlistes i també per desmobilitzar-los permetent-los que tornessin als seus domicilis. Els vigilants d'Igualada, el Vendrell i Vilafranca, i en altres llocs els mossos d'esquadra, continuaren la persecució del Ros d'Eroles, que s'amagava a les muntanyes de la Llacuna.[12]

A inicis del juny del 1834, el caporal de l'esquadra de mossos de Moià fou comissionat pel govern de Berga per detenir el capitost Antoni Mas, àlies Xavan, ex-tinent il·limitat, que s'amagava en una cova. Malgrat ser mitjanit quan s'emprengué l'operació, i tot i un imponent aiguat i la fragositat del terreny, el caporal aconseguí arribar a l'amagatall i en Xavan, quan va veure dos dels mossos, llençà la seva arma, es precipità per un barranc i aconseguí amagar-se a l'espessor del bosc. Tot i això, els mossos rodejaren amb sentinelles aquella part boscosa i encengueren fogueres, i en sortir el sol, Xavan fou arrestat pel mosso Botasat. Conduït a Berga, el posaren en capella i l'afusellaren. També els mossos de l'esquadra del Sant Celoni trobaren a la casa del manso de Rius Canyames el capitost Pau Guinart, àlies Grabat de Llinàs, que es resistí i l'acabaren matant, i al seu companys Pau Viuré de Corró, l'agafaren, mentre altres carlins s'entregaren.[13]

El 30 de desembre, el governador polític i militar de Tortosa assenyalà que divagaven per les immediacions d'Amposta alguns rebels que

---

10 *El Eco del comercio*, núm. 14, 14/5/1834, p. 3.

11 *La Revista española*, núm. 214, 14/5/1834, p. 2.

12 *El Eco del comercio*, núm. 33, 2/6/1834, p. 3.

13 *Diario Balear*, núm. 77, 16/6/1834, p. 4.

cometien tota classe d'excessos, per la qual cosa disposà que l'esquadra de mossos de Móra d'Ebre se situés en aquella vila i, junt amb els urbans i el seu destacament, feren contínues batudes a ambdós ribes del riu fins a aconseguir localitzar-los i capturar el capitost Rafael Cardona, àlies Porgadó, amb set dels seus sequaços, autors de continues malifetes i crims en varis punts d'aquell corregiment, essent agafats pel benemèrit comandant d'armes d'Amposta José M. Dafour. Ell i el caporal de la citada esquadra de mossos, Josep Aymerich, van ser recomanats pel seu zel, decisió i entusiasme.[14]

El 16 de gener del 1835 fou afusellat a Figueres Ramon Raset, natural de Sant Gregori (corregiment de Girona). Raset era un oficial dels capitostos coneguts com a germans Felips. Raset entrà al poble de Crespià (Girona) i segrestà Jaume Costa, sotstinent dels voluntaris de Besalú. El retingué prop de Falgons, fins que la partida fou localitzada pels mossos d'esquadra i els voluntaris de Banyoles llavors dispersaren els carlins, i aconseguiren rescatar Costa i capturar el segrestador, que oposà una viva resistència.[15]

El 30 de març el comandant d'armes del Vallès, Josep M. Freixas, informà de la neutralització de la partida del capitost Serapi Roig, per part de forces del corregiment de Vic. Perseguida per diverses columnes, pogueren fer-li una emboscada al barranc de Briansó. En aquesta acció es destacà el caporal de l'esquadra de Sant Celoni, Joan Bonjoc, que malgrat estar en inferioritat númerica —sent 16 mossos contra 80 carlins—, els mossos els atacaren vigorosament i els dispersaren. També foren cabdals les ordres donades pel comandant d'armes de Sant Celoni, el tinent coronel Francesc Miets, que feu sortir els mossos d'esquadra en la direcció encertada; i també hi ajudà el valor del caporal Joan Bonjoc. En l'acció també apressaren el capitost Josep Colomer Rius, àlies Marí, que era el que més podia comprometre el repòs del Vallès, per la influència que tenia a la comarca. Freixas recomanà la disciplina i el bon comportament de les forces que estaven sota el seu comandament, i destacà molt especialment Joan Bonjoc i els mossos de l'esquadra que manava.[16]

El governador de Cervera informà que el 16 d'abril una partida carlina, manada pel Gravat de Guissona amb 100 homes, s'havia aproximat a

14 *Mensagero de las Cortes*, núm. 230, 1/12/1834, p. 2.

15 *El Eco del comercio*, núm. 273, 28/1/1835, p. 4.

16 *El Eco del comercio*, núm. 343, 8/4/1835, p. 4.

aquell poble i malgrat que, inicialment, el sorprengué, acabà sent rebutjat i perseguit pels urbans, els mossos d'esquadra i un destacament de cavalleria, fins als boscos de Masoveres.[17] I el 12 de maig, hi hagué una altra topada entre el Gravat i quinze urbans armats i quinze de desarmats de Peramola, quan anaven a buscar l'armament a Cervera. En aquest cas, l'auxili de la població, de la cavalleria i dels mossos d'esquadra fou capital per posar-los en fuga i provocant nombroses baixes als carlins.[18]

El 22 de juny del 1835 el tinent coronel Joaquim Dalmau matà els capitostos Lleuger de Piera i Magí Aguilera. Dalmau es dirigí a Torrella i, poc abans d'arribar-hi, va sortir a rebre'l el batlle dient-li que els carlistes estaven a un quart d'hora del poble a Can Bernat. Dalmau ordenà que l'esquadra dels mossos del Vallès, guiada pel batlle de Torrella, prengués les altures de Casa Coral per tallar la retirada a l'enemic. Mentrestant, el tinent coronel marxà a Can Bernat, però al cap d'un quart d'hora de camí, la tropa manada pel Miquel Font, àlies Lleuger de Piera, atacà les guerrilles liberals intentant envoltar-les per la dreta, mentre que un altre grup carlista s'hi dirigí pel flanc esquerre. Llavors, Dalmau manà que la companyia formés en columna i carregués la baioneta. En el xoc moriren els caps i la tropa emprengué la retirada amb algun ordre, però veient que baixaven per un dels flancs l'esquadra de mossos del Vallès, es dispersaren completament, deixant armes i bagatges. En l'acció es distingiren el sotscaporal dels mossos de l'esquadra del Vallès, Ferran Subías, i el mosso de la mateixa esquadra, Antoni Perelló.[19]

El juny del 1837, des de Sant Boi es queixaven de les atrocitats comeses pels carlins, entre les quals es tenia constància de cinc persones assassinades que treballaven al camp. Els legitimistes robaven una infinitat de porcs i ramats, saquejaven les cases de camp i segrestaven alguns propietaris per demanar rescat. El mateix havia succeït al Prat del Llobregat. Tot i això reconegueren els esforços fets per tots els individus de les rondes, que combatien amb entusiasme i intrepidesa.

Llavors el xoc entre carlistes i liberals acabà amb tres ferits, dos mossos d'esquadra i un de la companyia del batalló franc de Rodríguez. No es pogueren detallar les baixes dels rebels perquè els carlistes s'escapoliren en diverses direccions i no tingueren temps de registrar el camp perquè una

17 *El Eco del comercio*, núm. 366, 14/5/1835/, p. 2.

18 *La Revista española*, núm. 82, 21/5/1835, p. 3.

19 *La Revista española*, núm. 96, 4/6/1835, p. 3-4.

altra columna enemiga s'acostava pel flanc esquerre, amb la intenció de tallar-los la retirada, per això el cap d'EM ordenà que tornessin a Sant Boi, d'on sortiren tots els mossos d'esquadra per ocupar les altures de Sant Climent i Gavà.20

El juliol del 1837 el comandant militar de Molins de Rei comunicà que el general Tristany, juntament amb 5.500 infants i 100 cavalls, i reforçat amb totes les faccions de la província de Tarragona, era a Vallirana i amenaçava d'envair les planes de Barcelona i el litoral. D'altra banda, la facció de Zorrilla amagà atacar el Vallès. Llavors el coronel Cristòfol Tayll passà a Molins de Rei amb els mossos d'esquadra, 80 individus de les rondes volants extraordinàries i 8 carrabiners a cavall de l'hisenda pública, les **úniques forces** de què podia disposar a Barcelona, ordenant al mateix temps al comandant José Rodríguez, del 3r batalló franc, que amb la força disponible se li afegís.21

L'agost del 1837, la divisió d'Ayerbe es dirigí cap al Penedès, en persecució dels carlins que atacaren Vilafranca. Des del camí s'escoltava un foc sostingut i, per impedir l'assalt a la ciutat, en socors d'aquella població sortiren tropes en un vapor i altres vaixells amb 200 artillers, algunes rondes i mossos d'esquadra.22

El març del 1838, després de la caiguda de Ripoll, que fou recuperada pel baró de Meer, els carlins fugiren sense oferir resistència, i no pogueren cremar la població. El capità general dirigí, des de la caserna general de Camprodon, una al·locució als catalans demanant als veïns que es defensessin aferrissadament i rebutgessin els ferotges enemics, però l'opinió pública es mostrà molt molesta amb el baró perquè, en lloc de fer discursos, hauria estat millor que hi hagués acudit a temps amb les tropes de socors per salvar els habitants d'aquells pobles; un enemic més poderós i perseverant hauria triomfat sobre una força inferior si no hagués estat auxiliada oportunament. El governador de Vic donà al general part dels milicians mobilizats de Manlleu, però flaquejaren, fins al punt que digueren que no es defensarien, després d'haver gaudit de quatre rals i de la ració de pa diari. Per això es determinà que els individus de l'esmentada companyia serien destinats a fer de soldats a un batalló de l'exèrcit on els prengueren

20 *El Guardia nacional*, núm. 562, 13/6/1837, p. 4.

21 *El Eco del comercio*, núm. 1.158, 1/7/1837, p. 1.

22 *El Español*, núm. 649, 12/8/1837, p. 2.

la seua filiació i foren assabentats de les lleis penals, amb la particularitat de les que imposava la pena de la vida als desertors.[23]

5. Accions dels Mossos contra el bandidatge i la delinqüència comuna

El 30 de juny del 1834 afusellaren a Sanahuja cinc dels set famosos lladres d'aquell poble; havien estat detinguts pel sotstinent Marià Rodríguez i els mossos d'esquadra de Sta. Coloma, manats pel caporal Joan Pellicer. Els lladres eren capitanejats per Francesc Guardiola i durant anys vagaren sobre el Llobregós, cometent tot tipus d'atrocitats, fins que foren reconeguts pel sotstinent Vera i el caporal Pellicer, fent-ne possible la captura.[24]

El 17 de gener del 1835 el brigadier del regiment de cavalleria del 7è lleuger, recomanà al caporal dels mossos de l'esquadra de Riudoms, Joan Tasvido, la captura del cap dels lladres, Miquel Serra, àlies Secalló, home atroç pels seus delictes, que recorria amb els seus companys les immediacions de Reus, cometent tota classe de crims. Fou afusellat al poble d'Alforja, d'on era natural.[25]

El 20 d'agost del 1836, el coronel Josep Clemente informà, des de la Bisbal, que recorrent els boscos es veien els lladres que s'anomenaven patuleies i anaven vestits com els mossos d'esquadra, cobrant contribucions i robant als passatgers. Un escamot va aconseguir agafar-ne sis en una casa a prop de Castellví i en va matar uns altres cinc; les armes que portaven eren escopetes i carabines i tenien un fusell anglès pertanyent al regiment de Savoia.[26]

El març del 1837, el capità general de Catalunya, Francisco Serrano, amb la pretensió de reprimir el contraban que, segons ell, destruïa la moral i els mitjans de subsistència de la classe treballadora de la capital catalana, pensà que s'havia de protegir la recaptació dels drets nacionals i municipals, per això decidí que l'Ajuntament de Barcelona li proposés diverses mesures de repressió del frau. Després de rebre assessorament d'experts coneixedors de la matèria, decidí que seria útil establir una activa vigilància militar; també en temps de pau estava previst per ordenança activar la vigilància a la muralla i al recinte fortificat d'aquesta plaça, sent

23 *El Guardia nacional*, núm. 1.011, 19/10/1839, p. 3-4.

24 *La Revista española*, núm. 265, 9/07/1834, p. 2.

25 *La Revista española*, núm. 460, 26/1/1835, p. 3.

26 *El Castellano*, núm. 4, 4/8/1836, p. 1.

convenient que es fessin públiques algunes de les vigilàncies per al seu compliment. Per això resolgué que els mossos d'esquadra, mentre es trobessin absents de les rondes volants, fessin el servei de muralla.[27]

El gener del 1838, a Olot hi havia una partida de duaners facciosos que entraven i sortien amb freqüència de Bianya. Per reduir-los es va disposar que una partida de 14 milicians nacionals, comandats per Magí Subirats, sortís a perseguir-los. El rebels estaven a la casa de camp de la vila; els milicians entrant a la baioneta mataren a l'acte dos facciosos amb uniformes de mossos d'esquadra i en feriren un altre. També van fer quatre presoners i recolliren vuit armes de foc, el sabre i la gorra del capitost.[28]

L'abril del mateix any, un destacament de la divisió del general Ayerve detingué, en un mas situat a les muntanyes de Prades, una patuleia de mossos d'esquadra. Aquella partida comptava amb una llarga existència de pillatge, que exercia habitualment en el pla de la Manxa camí de Tarragona.[29]

Des de la Segarra, el juny del 1838, s'assenyalava que estaven fastiguejats amb la delinqüència que hi havia al corregiment, perquè si bé els carlistes no els incomodaven, sí que ho feien els lladregots que, amb el nom de duaners o recol·lectors, robaven a tothom. Per això demanaren que s'establissin a la zona partides de mossos d'esquadra que els poguessin perseguir i exterminar, com es feu després de la guerra de Successió.[30]

Des de Reus, el 27 d'agost referien que les partides de facciosos continuaven hostilitzant el territori i impedien la recol·lecció de l'avellana, cosa que provocaria un greu malestar social, enmig de la guerra. Per això mobilitzaren la companyia de Valls, amb el seu capità: Estanislau Tell. L'operació va comportar la mort de 16 carlins, entre ells el seu cap, natural de Montroig, que es deia capità dels mossos d'esquadra carlista. La companyia de Tell estava formada per una seixantena d'homes.[31]

Els mossos d'esquadra, durant aquells anys també patrullaven pels carrers entre Santa Maria del Mar i la plaça de Traginers de Barcelona. Aquelles patrulles van fer que els veïns els estiguessin molt agraïts, perquè durant aquell temps, tot i la inestabilitat política i social que es vivia, no

---

27 *El Español*, núm. 497, 12/3/1837, p. 1.

28 *El Castellano*, núm. 448, 6/1/1838, p. 4.

29 *La Estafeta*, núm. 520, 19/4/1838, p. 1.

30 *El Correo nacional*, núm. 147, 12/7/1838, p. 1.

31 *El Eco del comercio*, núm. 1.595, 12/9/1838, p. 2.

s'hi va cometre cap delicte, per això molts barcelonins suplicaren a les autoritats la protecció dels mossos.[32]

La nit del 16 de desembre del 1839 va ocórrer, en una taverna del carrer de Trentaclaus de Barcelona, una baralla entre dos soldats que havien begut molt. Un d'ells donà una estocada al ventre del seu oponent **i el matà**. L'alcalde del barri, que es trobava a prop, arrestà l'assassí, li requisà una navalla esmolada i plena de sang que amagava als pantalons i fou retingut a la caserna dels mossos d'esquadra situada al lloc de l'assassinat, fins que hi acudí l'alcalde constitucional Pere Figuerola amb l'escrivà Madariaga i alguns porters municipals. Després de practicar les corresponents diligències, disposà que fos traslladat el cadàver a l'Hospital General i el reu al fort de les Drassanes, a disposició del governador de la plaça, que va remetre els antecedents amb el cos del delicte, per no pertànyer el coneixement d'aquesta causa a la jurisdicció ordinària. Finalment, no se li va trobar cap arma.[33]

6. El debat sobre els Mossos en vespres del final de la guerra dels Set anys

El 16 de febrer del 1837 el rotatiu *El Guardia nacional* llençà un projecte per incrementar el nombre dels mossos d'esquadra, considerant que en serien necessaris quatre mil o més. La crida en pro dels mossos trobà ressò en els liberals moderats, que eren els que formaven l'oligarquia de la ciutat, que estava molt interessada en la ràpida conclusió de la guerra civil. Aquests volien disposar d'una força policial addicta; com que el cos estava militaritzat i a les ordres dels capitans generals que s'identificaven amb el liberalisme moderat, pensaven mantenir el seu estatus. De fet, quan llençaren el manifest ja havien escrit les bases per presentar el projecte al govern de S. M., però aviat s'adonaren de les debilitats del projecte. Una de les principals debilitats fou la de trobar un nombre d'individus que reunissin totes les qualitats que tenien els mossos. Però, d'altra banda, pensaren que si al capdavant s'hi posava gent de categoria, tot seria més fàcil. Un altre inconvenient era trobar oficials a propòsit, bé que d'entre els mossos se'n podrien escollir alguns molt idonis per organitzar i manar els nous sota el mateix reglament que ells havien servit i al qual havien donat pro-

32 *El Guardia nacional*, núm. 1.429, 5/12/1839, p. 3.

33 *El Correo nacional*, núm. 687, 5/12/1839, p. 2.

ves de subordinació i intel·ligència. Els mossos reforçarien la tropa i la Milícia Nacional de totes les places i punts fortificats del Principat.[34]

7. La por al radicalisme

El 12 d'octubre del 1837, com a conseqüència d'haver passat el Llobregat una part de la tropa del general Tristany, es produí un moviment espontani; es presentaren a l'autoritat un gran nombre milicians nacionals desarmats, dels batallons de la Brusa, sapadors —primer, segon i tercer—, demanant armes per anar a batre els carlins, oferint retornar-les després del combat. En un primer moment les autoritats van vacil·lar, però els van armar; i en menys de quatre hores es van formar dos batallons amb 2.500 homes que, reunits abans de les 10 i amb diverses partides dels altres batallons, van formar fins a 4.000 homes, que sortiren en persecució dels facciosos juntament amb una partida de mossos d'esquadra, parrots, companyies d'un batalló franc i l'esquadró de llancers. El dia següent es va dir que convenia que sortís més gent i en una hora es va omplir la Rambla d'homes que demanaven armes, i a l'hora i mitja ja marxà una altra columna amb 400 homes.[35]Aquests batallons de la Milícia Nacional havien estat dissolts per ordre del capità general baró de Meer.

Davant del pànic que tenien els liberals moderats de la ciutat per la repartició d'armes entre els sectors radicals influenciats pel republicanisme, el 21 d'octubre es feren a la ciutat de Barcelona escorcolls domiciliaris a la recerca d'armes que poguessin estar ocultes. Els alcaldes dels diferents barris, escortats pels mossos d'esquadra, foren els encarregats d'entrar a les cases. Fou majoritàriament una acció per cobrir l'expedient, sigui perquè els alcaldes es prestaren a fer una operació poc assenyada, o perquè no hi estaven d'acord. Amb tot en alguns punts hi va haver rigor acompanyat per algunes accions intimidatòries.[36]

8. Els progressistes contra els mossos

El sector progressista del liberalisme considerava que els mossos eren una organització perversa lligada als temps de la repressió del comte d'Espanya, del general Bretón i del baró de Meer. Per això volien canvis en

34 *El Guardia nacional*, núm. 439, 17/2/1837, p. 2.

35 *Diario del Gobierno de la República Mexicana*, núm. 207, 23/10/1837, p. 2.

36 *El Eco del comercio*, núm. 1.277, 28/10/1837, p. 3.

aquest cos i plantejaven que de Barcelona hauria de desaparèixer el fardell de cordes dels mossos de l'esquadra, que enlloc d'Espanya ni fora d'ella s'usava sinó a Barcelona, i el mateix s'hauria de fer amb els canons de les Drassanes i la guàrdia del teatre. També volien que els mossos no anessin de paisà, considerant que si anaven sense uniforme es disfressaven. Però els «jovellanistes o moderats» pensaven el contrari, que anant de paisà era més fàcil combatre el crim. Els progressistes, en canvi, pensaven que els mossos disfressats no podien acabar ni amb el joc ni apoderar-se de làmines obscenes. També creien que els mossos no s'havien d'ocupar d'això i que on hi havia autoritats legals i empleats de seguretat pública, afegir mossos d'esquadra disfressats pels carrers d'una població tranquil·la i assenyada, semblava que continuava el sistema de comandament inquisitorial del temps de Bretón, que manà arrestar, en una ocasió, un subjecte perquè tenia indicis que era amic de Mendizábal.

L'atac als mossos per part dels progressistes va rebre la resposta dels jovellanistes. Tenim escrites quatre línies en justa defensa dels benemèrits mossos d'esquadra a *El Constitucional*:

> No li succeirà això a aquest rotatiu, que tantes vegades els ha posat com a roba de pasqua. Amb això i amb no tornar a posar aquells tan llargs i tremebunds canons de Drassanes i seguir sense guàrdia ni cosa que li sembli al teatre, estem en un veritable paradís terrenal; particularment si seguim els principis liberals de cert general progressista s'armaven tres o quatre centenars de caps de vara, que amb la Constitució en una mà i el pal en l'altra sacsegessin a tort i a dret a tots els burros catalans, fins que els passés el mal humor als vapulejadors i ens derritiesen l'ànima metal·litzada al compàs d'aquell solfeig i al crit pelat de Visca la llibertat!, Visca els drets imprescriptibles! i Visca la sobirania nacional! Amen.[37]

10. Mossos d'esquadra liberals i mossos carlins amb el mateix uniforme

Durant el setge de Súria, que començà el 24 de març i conclogué el 5 d'abril del 1838, els liberals van causar dotze baixes als carlins, entre ferits i morts. A les onze del matí va arribar al camp carlí el general Segarra amb el seu E. M., amb 23 llancers i una companyia vestida de mossos d'esquadra, simpatitzants de la causa carlina. A la mateixa tarda van sortir

37 *El Constitucional*, núm. 1.512, 3/2/1840, p. 2.

el general Bretón, amb una columna de mil homes entre tropa i mossos d'esquadra, amb 50 cavalls de línia i 80 de milícia, i dues peces d'artilleria de muntanya. S'adreçaven a Martorell, que estava assetjada per el Llarg de Capons i Pixot.[38]

«El tigre», excomte d'Espanya, comptava entre la seva tropa favorita, amb un grup de mossos d'esquadra, prop de 300, ben uniformats. A la província de Tarragona, el 7 d'abril, el comandant militar del fort de Vandellòs va informar que el dia 3 va tenir una topada amb 40 o 50 dels titulats mossos d'esquadra de Carles V, els quals van haver d'abandonar les seves posicions després d'una hora de foc amb la pèrdua de dos morts i alguns ferits de gravetat.

Un altre incident que es produí amb una partida de mossos fou a Sant Andreu de Palomar. Durant la nit del 5 al 6 d'abril es presentà a l'alcalde primer de Sant Andreu, Gabriel Riera, un oficial de mossos d'esquadra amb vuit mossos i un ofici del comandant d'aquella força perquè se li donés auxili a l'efecte de detenir un home del torrent d'en Piqué. L'alcalde no va sospitar pas que eren partidaris carlins, però per simple precaució o perquè l'acompanyés al retorn, es va fer auxiliar per un sergent i sis soldats mobilitzats de la partida que hi havia al poble i va disposar que també l'acompanyessin el porter del Comú i el seu fill gran. Es van posar en marxa, van arribar al punt esmentat, es van apoderar de l'home i cregueren que la petició feta era oficial i els mossos el van col·locar entre les seves files. En tornar, l'ordre de la comitiva era la següent: al capdavant hi havia l'alcalde en companyia del sergent de mobilitzats i els seguien els sis soldats; i darrere, el fill de l'alcalde, el porter, el pres i l'oficial de mossos entre ells. A mig camí es va sentir una descàrrega, i eren els mossos de l'esquadra els que havien disparat. De resultes d'això, van morir dos soldats i tres més resultaren greument ferits; l'alcalde s'escapà; el sergent també va poder fugir, encara que va rebre una ferida al cap, i el porter fugí espantat. Els mossos s'emportaren el pres i prengueren el fill de l'alcalde, noticiant que se l'emportaven cap a Berga.

38 *El Castellano*, núm. 566, 1/6/1838, p. 2.

Conclusions

L'Església quan esclatà la guerra del Trienni es col·locà a favor de la monarauía absoluta, per tal de mantenir els seus privilegis ancestrals. També s'arrenglerà amb els sectors ultres de la societat, amb l'objectiu de mantenir l'hegemonia social que fins aleshores hauria mantingut.

El 5 de juliol del 1820, a Manresa, el poder eclesiàstic preparà una conspiració, que pretengué destituir el poder constitucional establert. Els caps de la conspiració eren els dominics i entre ells destacà el comandant, que era un religiós mínim del convent de Granollers. Però la Milícia Nacional desfeu la conspiració abans de que s'efectués.

De fet, el clergat català patí una brutal disminució dels seus ingressos quan entrà en vigor la Constitució. Per això en ser l'Església la principal perjudicada, s'oposà de totes totes al nou sistema constitucional i conspirà amb els carlistes per tal de recuperar les propietats mobles.

Els liberals tingueren la capacitat de publicar un indult permetent que els alçats poguessin tornar a casa seva per desmoralitzar-los. I també reberen el suport de les milícies del corregiment. Els anys del Trienni foren devastadors no sols a Espanya sinó també a la resta d'Europa; en aquest període es produí el descens de la renda agrària, que feu baixar el preu del balt a la meitat.

Ja durant el Trienni els mossos d'esquadra mostraren en el conflicte la seua capacitat militar, depenien del capità general i eren pràctics en el terreny. És clar que, en iniciar-se la guerra dels Set Anys, tant els mossos liberals com els carlins duien el mateix uniforme, fet que creava en algunes ocasions dificultats per reconèixer-los i també per saber qui eren uns i qui eren els altres. Tot i això els mossos tingueren un paper clau tant en la guerra del Trienni com en la dels Set Anys. De totes formes hem d'assenyalar que els mossos foren la guàrdia de cos del comte d'Espanya des que fou nomenat capità general de Catalunya. Per això hi hagué una gran quantitat de persones que veien en els mossos una força fidel a l'absolutisme.

La Junta Revolucionària Provisional de Barcelona, el 1868, després del cop del general Prim, dissolgué les esquadres, però el 1874 s'expediren les ordres per restablir l'antic cos dels mossos d'esquadra de Catalunya que havia estat dissolt pel govern.[39]

39 *La Igualdad*, núm. 1.475, 9/04/1874, p. 2.

De fet, el sector liberal progressista considerava els mossos com una organització perversa lligada a la repressió del comte d'Espanya, del general Bretón i del baró de Meer. Per això, aquest sector més radical demanava que hi haguessin canvis en els mossos. I no volien que els mossos portessin el fardell de cordes que encara portaven i que, de fet, no portaven els cossos policials de cap altre lloc d'Espanya. També volien que es traguessin els canons de les drassanes i la guàrdia del teatre i exigiren que els mossos no anessin de paisà, ja que sense uniforme consideraven que anaven disfressats. Els sectors moderats o jovellanistes evidentment no estaven d'acord amb les peticions dels radicals.

D'altra banda els jovellanistes, el febrer del 1837, quan la guerra ja estava pràcticament decidida, feren una petició al govern de la reina per tal que incrementés el nombre de mossos d'esquadra en uns 4.000 o més, però aquesta iniciativa moderada tenia bastants inconvenients, no trobaren suficients efectius que tinguessin les qualitats dels mossos.

Bibliografia

Fastos Españoles o Efemérides de la Guerra Civil desde octubre de 1832. Madrid, Imp. Boix, 1839.

Fontana, J. *La fi de l'Antic Règim i la industrialització, 1787-1868*. Barcelona, Ed. 62.

Gil Novales, A. *El trienio liberal*. Madrid, Siglo XXI, 1980.

Sánchez Cervelló, J. *Les guerres napoleòniques i carlistes a la frontera de Catalunya, el País Valencià i Aragó (1808-1936)*. Benicarló, Onada, 2015.

Santirso Rodríguez, M. *Revolució Liberal i guerra civil a Catalunya.* Lleida, Pagès Editors, 1999.

Hemerografia

Diario Balear
Diario Constitucional de Palma
Diario del Gobierno de la República Mexicana
El Castellano
El Constitucional
El Correo
El Eco del Comercio
El Español
El Guardia Nacional
Gaceta de Bayona
La Estafeta
La Igualdad
La Revista espanyola
Mensagero de las Cortes

LES ESQUADRES DE CATALUNYA I LA LLUITA CONTRA EL BANDOLERISME (1833-1868)

Félix González Fraile
Sotsinspector i membre del Grup del Servei Històric del Cos de Mossos d'Esquadra

Resum. Durant el segle XIX l'activitat de les Esquadres de Catalunya (nom oficial que des del 1827 rebia el Cos de Mossos d'Esquadra) es va centrar en la lluita contra el bandolerisme, especialment aquell que va sorgir a Catalunya arran de les guerres carlines.

Paraules clau: Mossos d'Esquadra, bandolerisme

Abstract: During the 19th century, the activities of the Esquadres de Catalunya (the official name of the Mossos d'Esquadra (Catalan police force) after 1827) focused on the struggle against brigandage, in particular that which emerged in Catalonia around the time of the Carlist Wars.

Keywords: Mossos d'Esquadra, brigandage

VIDAL BONAVILA, Judit i CAMPS GIRONA, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 97–116. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

1. Introducció

El Cos de Mossos d'Esquadra va ser fundat per la Reial ordre de 21 d'abril de 1719 com a conseqüència de la guerra de la Quàdruple Aliança (1718-1720). Tal com s'especificava en el seu primer reglament, aprovat per la Reial ordre de 8 de juny de 1719, les Esquadres de Paisans Armats eren un institut armat de naturalesa civil amb una doble dependència civil i militar. Per a les qüestions de justícia i govern depenien de la Reial Audiència i per les missions militars, dels governadors militars del Principat de Catalunya. Finalitzada la guerra del Francès (1808-1814), les Esquadres de Catalunya, nom oficial que van rebre l'any 1827, es van transformar en un institut armat de naturalesa militar, el qual es mantindrà fins a l'any 1983. El comandant de les Esquadres així com els caporals rebran graus militars.

L'any 1827 hi haurà desplegades pel territori 14 esquadres amb uns 261 efectius distribuïts de la següent forma: 1 comandant, 14 caporals (amb graduació d'oficials de l'exèrcit) i 246 mossos d'esquadra.[1]

La lluita contra el bandolerisme a la Catalunya rural va ser el principal eix d'acció de les Esquadres de Catalunya entre els anys 1814 i 1856. Les Esquadres de Catalunya estaven plenament preparades per fer front a aquest repte. Per una banda, s'havia posat en marxa, a partir del 1835, un nou sistema de control de les persones sospitoses de realitzar activitats delictives o predisposades a realitzar accions revolucionàries contra el govern. Durant aquest període es produeix una tramesa regular d'informació entre les diferents esquadres i la seu central de la comandància, la qual s'ubicarà l'any 1845 en l'edifici de la Capitania General de Catalunya.

En aquest servei central es realitzarà un fitxer central de sospitosos encaminat, tal com hem dit, a ésser utilitzat per a la lluita contra la delinqüència com també per realitzar un control polític i social de la població. Des d'aquest mateix servei central s'emetran les ordres de recerca i captura de les persones sospitoses a les diferents esquadres. Per nodrir aquest fitxer central, les esquadres repartides pel territori havien d'enviar dues vegades a l'any la relació de persones sospitoses que hi hagués als seus municipis. En aquestes relacions es feia constar el nom i cognoms de la persona, si tenia un renom o un altre nom, la seva edat, estat civil, la descripció de la cara, marques físiques especials, si portava barba o bigoti, si havia estat detingut anteriorment i, en cas afirmatiu, la causa, la ideologia polí-

1 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Libreria Plus Ultra, 1859, 414 p.

tica, el domicili, si sabia llegir i escriure, amb qui es relacionava, quin ofici exercia i, en alguns casos, el seu estat de salut i una descripció de la roba de què disposava. Amb aquesta informació, constantment actualitzada, es confeccionaven les fitxes policials de persones sospitoses. Finalment, aquest arxiu es complementava amb una eficaç xarxa de confidents, espies i informadors, que cobrien tot el territori de Catalunya.

Tot això juntament amb el coneixement per part dels mossos d'esquadra de tot el territori de les seves demarcacions, especialment del món rural, que era on es trobaven desplegades les esquadres, feia que amb aquestes tres armes les Esquadres de Catalunya fossin l'instrument necessari que va ésser capaç d'acabar amb gran part del bandolerisme de Catalunya al segle XIX.

Pel que fa al bandolerisme del segle XIX, el podem classificar en tres tipus bàsics: el bandolerisme de retorn o post bèl·lic, el bandolerisme especialitzat i finalment, el bandolerisme comú. El fort increment d'aquest fenomen després de la Primera Guerra Carlina va tenir com a conseqüència directa l'augment dels efectius de les esquadres, que passaren de tenir una plantilla de 261 efectius a una composada per 515 mossos d'esquadra. Aquests efectius estaven distribuïts, el 25 d'agost del 1844, de la següent forma: 14 esquadres i 39 subdivisions, en què es reparteix la plantilla de les Esquadres de Catalunya, la qual està composada per 1 comandant, 14 caporals, 26 sotscaporals i 474 mossos d'esquadra.[2]

2. El bandolerisme de retorn o postbèl·lic

Es tracta d'un bandolerisme fruit de conflictes bèl·lics i que, en alguns casos, pot ser simultani al conflicte bèl·lic.

La Catalunya del segle XIX va ser un constant camp de batalla entre els conflictes bèl·lics que es van produir entre el 1808 i el 1868, data en la qual es dissolen les esquadres. Entre aquests conflictes bèl·lics hi figura la guerra del Francès (1808-1814), la Primera Guerra Carlina (1833-1840) i la Segona Guerra Carlina (1846-1849).

La guerra del Francès (1808-1814) provocà la primera gran onada de bandolerisme de retorn. Molts d'aquests bandolers tenien diverses procedències. Alguns eren antics guerrillers pro francesos o membres de les unitats militars col·laboracionistes denominats caragirats per la població i pels desertors de les tropes espanyoles.

2 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 990-991.

El rei Ferran VII mitjançant una reial cèl·lula del 22 d'agost del 1814, sobre malfactors i contrabandistes, va ordenar tornar a reorganitzar les Esquadres del Batlle de Valls a Catalunya, com també les altres forces de seguretat locals i així poder fer front a la gran quantitat de malfactors i contrabandistes que hi havia a tot Espanya després de la guerra del Francès:

> […] y habiéndose aumentado en estos tiempos el número de malhechores por las causas bien notorias de la deserción de los ejércitos, libertad que tumultuariamente se había dado á los reos, disolución de algunas guerrillas, que autorizándose con el dictado de defensores de la patria se presentaban en los pueblos consternados ya de sus vejaciones e insultos, y proseguían en ellos fiados en la impunidad que les prestaban las nuevas instituciones, é imposibilidad de las autoridades para castigarlos y contenerlos, tomó el mi Consejo en consideración la necesidad de poner a estos males un remedio no menos conveniente que vigoroso y enérgico, cual lo exigía la seguridad de los caminos, el decoro de la nación y el respeto mismo de la justicia […], puedan acordarse las providencias que sean aun necesarias; que disipadas que sean las cuadrillas de malhechores se formen las escuadras del valle de Valls, y las rondas volantes en el principado de Cataluña, la compañía suelta en el reino de Aragón, la de fusileros en el de Valencia, y las dos de escopeteros voluntarios en Andalucía sobre el pie y bajo las reglas en que se hallaban, y según se previene en mi nueva instrucción […].[3]

Tal com s'exposava els grups de bandolers que van aparèixer acabada la guerra eren nombrosos i en alguns casos arribaran a tenir fins 30 integrants. En el cas de Catalunya aquests grups de bandolers operaran a les zones del Maresme, el massís del Montseny, la Selva, la Garrotxa i l'Alt Camp.[4] Aquests grups es dedicaven a l'assalt de masos i cases aïllades, a l'atracament de traginers i, entre altres delictes, a part del robatori, cometien homicidis i agressions sexuals.

Però l'autèntic allau del bandolerisme de retorn es va produir a conseqüència de la Primera Guerra Carlina i de la Segona Guerra Carlina en el que es pot denominar com el fenomen «trabucaire» o també denominat dels carlins desairats.

La lluita contra aquests grups de bandolers era extremament complicada per diversos motius. En primer lloc perquè tots ells tenien experiència militar prèvia adquirida durant els conflictes bèl·lics; per tant, eren

3 Reial Cèl·lula de data 22 d'agost sobre malfactors i contrabandistes.

4 Arxiu Històric del Cos de Mossos d'Esquadra (AHCME). Caixa núm. 2. Memorial de Joaquim Brugat sobre una grup de bandolers a la zona del Montseny i el Montnegre.

persones que estaven acostumades a participar en enfrontaments armats. La seva experiència militar feia que estiguessin acostumats a viure i subsistir amb molts pocs recursos a les zones de muntanya que els servien de refugi quan eren perseguits per les forces de seguretat o l'exèrcit.

Com antics membres de la causa carlina tenien un important suport social que els facilitava informació i logística i, alhora, en diverses ocasions els proporcionaven refugis segurs, en cases i masos, per descansar i amagar-se. Una altra característica era que es tractava de bandes organitzades jeràrquicament on hi havia un cap i uns subordinats clarament definits.

Diversos cops disposaven de suport en la zona frontera francesa que els proporcionava suport logístic i refugi per a les seves activitats. Aquesta ajuda que rebien en la Catalunya Nord era aportada bàsicament per membres de l'exili carlí o bé persones de nacionalitat francesa que simpatitzaven amb la seva causa per motius polítics.

L'aparició d'aquestes bandes d'antics combatents carlins van causar una gran alarma d'inseguretat, tal com s'explicava en un article publicat el 23 de març en el diari *El Constitucional*:

> Es escandaloso el aumento que van tomando por momentos las gavillas de malhechores. Corren por la mayor parte de nuestras montañas, las asolan, ponen en consternación a sus habitantes, y apenas se toma medida alguna capaz de reprimir tamaños desórdenes. Afortunadamente habíamos dado cima a los horrores de la guerra civil sin que tras ellos asomase el menor peligro de verlos reproducidos por cuadrilla alguna de bandoleros; sin que en manera alguna temiésemos por la seguridad de nuestras vidas en los caminos, ni de nuestras fortunas en las casas de campo. Toda la provincia estaba tranquila, y parecía una mentira el que saliésemos de los borrascosos días de una lucha fratricida. Se viajaba con confianza y apenas se creía lo que nuestros ojos estaban viendo; apenas se creía que después de los malos hábitos de holganza, robo y asesinato que gran parte de nuestros paisanos habían contraído en aquella funesta época se pudiese viajar con la tranquilidad que se verificaba, sin que el menor riesgo amenazase a los pasajeros. Mas ahora, cuando trascurrido un año desde la feliz terminación de la guerra parece que debiera reinar mucha más seguridad en los caminos de la que reinaba entonces, sucede todo lo contrario. No hay tranquilidad, no hay confianza alguna para los pobres pasajeros; porque los malhechores se han apoderado del país, y le dominan terriblemente. Aquí roban, allá asesinan, y en todas partes infunden el terror y el espanto. Se para la circulación , se amortiguan las señales de vida que comenzaban a dar nuestras trabajadas montañas y se suspende el comercio, y sienten los efectos de la carestía gran parte de las poblaciones que necesitando

> se les traiga de afuera lo indispensable para el sostén de su vida se ven privadas de ello, porque no encuentran traficantes que quieran encargarse del transporte, temerosos de ser víctimas en los caminos de la codicia y barbaridad de los bandoleros. Dice que no es este un temor infundado, que muchos son los excesos que se han cometido, tropelías de todas clases, robos, asesinatos, para que puedan tacharse de visionarios a los pacíficos habitantes que se quejan de semejante estado; que sobre tamaños desordenes debe proveer la autoridad con destreza y energía. Más que para cortar el mal de raíz no basta que sean dictadas por la autoridad providencias las más eficaces; que menester es también que los pueblos y sus autoridades municipales tomen una parte activa en este asunto, contribuyendo en cuanto les sea posible á que se obedezcan y cumplan las órdenes de los superiores: y que nadie mejor que ellos puede exterminar con mayor presteza y facilidad esas funestas gavillas que infectan la provincia: conocen personalmente a los pérfidos que las componen, saben cuáles son sus relaciones, los parajes que eligen para la perpetración de sus delitos y las casas en que se abrigan, y que con solo poner al jefe de la fuerza pública que la autoridad provincial les mande para su auxilio al corriente de las noticias que ellos poseen, acaban de una vez con esa canalla que les azora y consterna. Actividad y deseo de llevarlo a cabo es lo que se necesita.[5]

Tal com es pot apreciar en la següent taula, de bandolers carlins identificats, capturats o morts per les esquadres, veiem que la major part de l'activitat delinqüencial d'aquestes bandes de bandolers carlins es concentren a les zones rurals de Catalunya on el carlisme gaudia de major força.

Bandolers carlins identificats, capturats o morts per les Esquadres de Catalunya (1841-1858). Font: Elaboració pròpia.

COMARCA	1841-1846	1847-1858	TOTAL (198)	% TOTAL
Solsonès	11	6	17	8,58%
Anoia	10	5	15	7,57%
Priorat		12	12	6,06%
Segarra	12		12	6,06%
Berguedà	7	2	9	4,54%
Segrià	2	7	9	4,54%
Selva	8	1	9	4,54%
Noguera		8	8	4,04%
Garrigues	7		7	3,53%
Osona	6	1	7	3,53%
Garrotxa	3	4	7	3,53%

5 *Diario de Barcelona*, 24/03/1841; *El Constitucional*, 23/03/1841.

Seria molt extens parlar de totes les bandes delinqüencials d'antics combatents carlins, però posarem alguns exemples que ens serviran per observar les característiques d'aquests grups o bandes delinqüencials com pot ser el cas de la banda dirigida pels antics carlins Casulleres i Marimón, que operava entre l'Anoia, el Bages i la Segarra; o la banda dirigida per Josep Ginebrosa, àlies Estudiant d'Encies, la qual tenia el seu teatre d'operacions al Solsonès i, finalment, el grup de bandolers de Xic Feliu, que operava a les comarques de la Selva i d'Osona.

Una de les partides més nombroses i amb un dels historials més sanguinari d'aquest període va ser la que capitanejaven els antics carlins Casulleres i Marimón, els quals comandaven una banda de lladres, molts dels quals havien estat combatents carlins que no s'havien acollit a l'indult general. La major part dels crims comesos per aquesta banda eren fruit d'un desig de venjança política, ja que totes les seves víctimes eren del bàndol liberal. L'inici de les seves activitats delinqüencials va ser la nit del 13 de desembre del 1840 quan van assaltar el mas conegut amb el nom de Coll d'en Guix, al terme de Montbui (Anoia). Aquell dia els habitants del mas estaven celebrant el casament de l'hereu de la casa, Ramon Morera, i estaven amb els seus amics i familiars que havien vingut per l'esdeveniment familiar. Durant la nit es va obrir la porta del mas i van sortir quatre dels convidats que ràpidament van ser reduïts per sis bandolers dirigits per Casulleres. Una vegada fet això van procedir a agafar Martí Morera, que era l'alcalde liberal del poble de Montbui, i el seu fill Ramon Morera, coneguts tots dos com a Perotets, així com un altre convidat, anomenat Seuba. Els assaltants van marxar, però a la mitja hora de camí van procedir a degollar Martí Morera en presència del seu fill Ramon i de Seuba. Els bandolers van deixar marxar Seuba, però al dia següent al terme de Sant Genís de Jorba van degollar Ramon Morera. El 17 de gener del 1841 van assassinar dos membres de la Milícia Nacional a Sant Martí Sesgueioles (Anoia). Dies abans també havien assassinat un home a Castellfollit de Boix (Bages). El 19 de gener van procedir a segrestar sis traginers, un dels quals van matar el mateix dia; posteriorment, el 9 de febrer del 1841, a prop de Santa Coloma de Queralt, van procedir a assassinar quatre dels segrestats. Davant dels fets, els mossos d'esquadra es van posar en marxa per tal de capturar aquest grup de delinqüents. Finalment, el 20 de maig del 1842 van ser morts pels mossos d'esquadra a la localitat de Rubió (Anoia). La resta dels integrants de la seva banda, entre els quals es trobava el bandoler

conegut com Josep Torragelat, àlies Sech de Sallaminera, van ser posteriorment abatuts pels mossos d'esquadra el dia 8 del 1845.[6]

Una de les partides de bandolers que serà eliminada pels mossos d'esquadra en aquest període és la comandada pel bandoler Josep Ginebrosa, àlies Estudiant d'Encies. Josep Ginebrosa i Coromines tenia un ampli historial delictiu i era veí de la Llena, al terme municipal de Lladurs (Solsonès), estava casat i havia nascut al veïnat de Canalda de la localitat d'Odèn. A aquesta banda se li atribuïa el furt comès el 9 de novembre, quan van robar al capellà de la localitat d'Odèn. Posteriorment, van robar el 26 de novembre del 1841 al responsable de la desamortització del corregiment de Cervera, el qual era un antic militar liberal que es trobava a la reserva, quan es trobava allotjat a l'hostal Cap del Pla (Solsonès). Pocs dies després, l'1 de desembre del 1841, els mossos d'esquadra de Solsona van detenir al poble d'Odèn el conegut com a Oficial d'Odèn i tres dels integrants de la seva banda. Malauradament, l'Estudiant d'Encies va poder fugir i juntament amb altres va continuar delinquint. Així, el 5 de novembre del 1842 la banda va matar Antoni Ferrer, tinent il·limitat de cossos francs i comissionat de constrenyiments i recàrrecs, alhora que van ferir el soldat Josep Mestre al barranc del Prat del terme de Lladurs. Els mossos d'esquadra van procedir a la detenció de quatre integrants de la banda. Però l'any 1846, a l'inici de la guerra dels Matiners, el bandoler Josep Ginebrosa, àlies Estudiant d'Encies, va fugir de la presó de Tarragona. El caporal Jaume Mas, cap de l'esquadra de Solsona, va tornar a detenir-los. Es van traslladar els detinguts fins a Solsona d'on sorprenentment van tornar a fugir. Els integrants d'aquesta banda van continuar amb la seva acció delictiva; realit-

---

6 AGMS. Expediente personal del brigadier de las Escuadras de Cataluña y coronel de infantería D. Jose Antonio Vidal Pujadas. 1a secció. Lligall B-2415; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 470 i següents; Sánchez Agustí, F. *Carlins amb armes en temps de pau*. Lleida, Pagès Editors, *1996,* 136 p.; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Libreria Plus Ultra,1859, p. 607-636; Ferrer, M. *Historia del Tradicionalismo Español* Vol. XVIII. Sevilla, Trajano. 1941, p. 84 i 86; Alcalá, C. *2ª Guerra carlista. La guerra de los Matiners (1846-1849)*. Madrid, Almena, 2007, p. 9; Santos Torres, J. *El Bandolerismo en España*. Madrid, Temas de Hoy, 1995, p. 211; Sánchez i Agustí, F. *Carlins i Bandolers a Catalunya (1840-1850)*. Sallent, M. Assumpció Guàrdia, 1990, p. 12-14; Miró i Solà, L. *L'alba dels matiners*. Catarroja-Barcelona, Afers, 2008, p. 86; Parcerisas i Colomer, R. *Memòria d'Aguilar de Segarra*. Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2002, p. 171; BOPLL, 25/05/1841; *Diario de Barcelona*, 16/12/1840; *Diario de Barcelona*, 22/05/1841 i 26/05/1841; *El Constitucional*, 19/01/1841, 23/01/1841, 21/02/1841, 23/04/1841, 24/04/1841, 22/05/1841 i 25/05/1841; *El Nacional*, 20/01/1841 i 22/05/1841; *Eco del Comercio*, 2/05/1841; *El Heraldo*, 16/08/1845.

zaren freqüents robatoris i segrestos. Finalment, el 28 de febrer del 1846 el caporal Mas, juntament amb un grup de mossos, es va desplaçar fins a l'esmentada cova on, després d'un enfrontament armat, van donar mort a l'Estudiant d'Encies. Dos membres de la banda, coneguts com l'Oficial d'Odèn i en Miqueló, van ser morts el dia 28 de març del 1846.[7]

A principis de l'any 1846 un grup de bandolers va aparèixer a Sant Hilari Sacalm (la Selva Interior). Aquesta banda estava integrada per un grup de lladres, la majoria dels quals eren veïns de Sant Hilari, entre els quals es trobaven els anomenats Xic Feliu, Juan Monport (àlies Masià del Tabaco), José Vidal (àlies Fauxicas), Juan Rafel (àlies Dragó), Ramon Camprodon (àlies Callo) i el veí de la Batlloria, Martin Bover. En un principi aquest lladres es van limitar a coaccionar alguns veïns per tal que els donessin diners sota amenaces, però, posteriorment, es van dedicar a assaltar masos de la zona del Montseny i les Guilleries. Els mossos d'esquadra i el sometent van iniciar-ne la persecució i van causar la mort al cap de la banda: Xic Feliu. La nit del 22 d'agost del 1847, en plena guerra dels Matiners, la mateixa banda —capitanejada ara per Masià del Tabaco— va assaltar el mas El Cerbé, del terme municipal d'Osor (la Selva). Aquí, els criminals van torturar els habitants del mas amb foc, oli bullent i altres patiments perquè els diguessin on tenien amagats els diners i quan els lladres van creure que ja tenien tot el botí van assassinar-los. Desplaçats al lloc, els mossos d'esquadra, sota el comandament del sotscaporal Jaime Guasch, van poder capturar, a principis del mes de juliol del 1849, en Masià del Tabaco i altres membres de la banda. El criminal Masià del Tabaco no va voler confessar qui eren els altres membres de la banda que l'havien ajudat en els crims, però a través de dues cartes que havia escrit als seus companys per demanar-los ajuda i que van ser interceptades i entregades a les autoritats judicials, es va saber que els seus companys de crims eren Jose Vidal (àlies Fauxicas), Juan Rafel (àlies Dragó), Ramon Camprodon (àlies Callo) i Martin Bover. Finalment, el sotscaporal de l'esquadra de Santa Coloma de Farners va procedir a la detenció a Sant Hilari Sacalm el desembre del 1850 dels implicats José

7 AGMS. Expediente personal del cabo de las Escuadras de Cataluña y capitan de infanteria Don Jaime Mas Planas. 1a secció. Lligall M-2118/24; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 737; *Diario de Barcelona*, 1/01/1843; *Diario de Barcelona*, 20/03/1846, 31/03/1846 i 10/04/1846; *El Constitucional*, 9/12/1841; *Diario Constitucional de Palma de Mallorca*, 10/05/1846; *El Heraldo*, 7/01/1843; *El Católico*, 9/01/1843; *Gaceta de Madrid*, 29/03/1846 i 19/04/1846.

Vidal (àlies Fauxicas), Juan Rafael (àlies Dragó) i Ramon Camprodon (àlies Callo).[8]

3. El bandolerisme especialitzat: assalt a diligències i segrestos

Aquesta modalitat de bandolerisme és practicat per bandes organitzades que s'especialitzen en una certa activitat delinqüencial com pot ser l'assalt a diligències i correus.

Un altra banda especialitzada en robatori de diligències i correus, entre altres delictes, va ser la de la família Estapé de Sant Andreu de la Barca, a la qual s'imputaven els següents fets: l'assalt a una diligència al salt del Sunyol, a Castellví de Rosanes, l'agost del 1844; el robatori d'una diligència, el 13 de març del 1845, al terme municipal de Castellolí (l'Anoia); el robatori, el 30 de juliol del 1845, de la diligència que feia el recorregut Barcelona-Reus, a la zona del Pont del Lledoner a les muntanyes de l'Ordal; un altre assalt a una diligència, en aquest cas la que feia el trajecte de Tarragona a Barcelona, el 23 d'agost del 1845, la qual va ser assaltada a la una de la matinada a Santa Maria de Muntanyans, al terme municipal de Castellet i la Gornal (Alt Penedès); el robatori d'una altra diligència, el mes de setembre del 1845, a la zona del Baix Llobregat; un robatori al mas de Can Collcardús, al terme municipal de Vacarisses (Vallès Occidental); el robatori de dos carros amb pollastres al camí de Vilafranca del Penedès; el robatori a la casa Can Borgonya, del terme municipal de Vallirana (Baix Llobregat); l'intent de robatori en una casa de Masquefa o en una casa de Sant Cugat del Vallès; i un altre intent de robatori a la casa del secretari municipal de Vallirana, així com un altre robatori fracassat en una casa de Vallirana. Al final, aquesta banda va ser desarticulada gràcies a l'acció policial realitzada pel caporal José Antonio Vidal i Pujadas, cap de l'esquadra de l'Arboç, el qual sospitava que els autors eren membres de la família Estapé i, finalment, la nit del dia 4 al 5 de setembre es va poder iniciar la desarticulació d'aquesta banda que estava formada per més de 30 persones amb diferents graus de participació.[9]

---

8 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 881-883; *El Popular*, 16/07/1849; *El Ancora*, 7/12/1850; *La España*, 10/12/1850; *El Observador*, 10/12/1850.

9 AGMS. Expediente personal del comandante de las Escuadras de Cataluña y coronel de infanteria D. Jose Antonio Vidal i Pujadas. Secció 1ª. Legajo B-2415; AGMS. Expediente personal del Jefe de las Escuadras de Cataluña y Brigadier de infanteria D. José Vivé. 1a secció. Ligall B-2287; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 607 i següents; *Diario de Barcelona*, 31/12/1842; *Diario de Barcelona*, 10, 11, 14, 21 i 23 de

Un exemple d'aquestes bandes era la que comandaven Jaime Banqué (àlies Parrot), alcalde de Mollerussa, i Antoni Tarragó. Aquesta banda s'havia especialitzat en el robatori de diligències i correus a la zona de l'Urgell. Van ser els responsables del segrest i la mort de Francesc Perpiñà, diputat de les Corts Espanyoles, al qual van assassinar el dia 19 de juliol del 1846, poc després d'assaltar la diligència en la qual viatjava. Aquest grup de bandolers seria capturat dies després per efectius de les Esquadres de Catalunya i de la Guàrdia Civil.[10]

A principis de juliol del 1842 va aparèixer una banda de formada per excombatents a la zona del Penedès. Els integrants de la banda eren tots antics soldats carlins. El cap de la banda era conegut com a Jaime de l'Hostal o Met de la Venta, un altre dels integrants era Jaime Salat (àlies Salat), el conegut com a Nas i un altre del qual únicament se'n sap que va néixer a Sant Quintí de Mediona igual que els altres. Aquests malfactors van projectar el segrest del jove Miquel Ramoneda, que tenia 22 anys i era membre d'una família propietària d'una fàbrica tèxtil a Sant Quintí de Mediona. Els segrestadors tenien informació de primera mà, ja que un dels seus amics, de nom Antonio Sabater, era col·laborador dels segrestadors. Així doncs, aquest els va informar que el jove Ramoneda, en companyia d'altres amics i del majordom de la fàbrica, es desplaçaria fins a Igualada el 18 de juliol per visitar la fàbrica La Igualadina Algodonera. Els segrestadors van esperar el grup amagats al lloc conegut com la Font del Bosc, al terme municipal de Mediona (Alt Penedès), i van procedir al segrest del jove, deixant els altres acompanyants lliures amb el missatge que demanaven

setembre del 1845; *La Época*, 19/09/1845; *El Heraldo*, 17/09/1845 i 19/09/1845; *La Esperanza*, 17/09/1845; *El Español*, 18-19/09/1845; *Butlletí Oficial de la Provincia de Lleida*, 16/09/1845; *Diario de Barcelona*, 5/10/1845.

10 AGMS. Expediente personal de abo de las Escuadras de Cataluña y capitán de infantería D. Domingo Sagués. 1a secció. Lligall S-186; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p.753 i següents; Mestre i Roigé, E. «Guerres, bandes de lladres i mossos d'esquadra a les terres de Lleida (1840-1856)», *Bandolerisme , bandolers i bandositats*. Lleida, Grup de Recerques de les Terres de Ponent i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009, p. 309 i 310; Mestre i Roigé, E. «La fi del Parrot», *Quaderns del Pregoner d'Urgell*, 2009, núm. 22, p. 3-17; Garralón i Viles, S. «La presa del Palau d'Anglesola a mans dels bandolers», *Bandolerisme, bandolers i bandositats*. Lleida, Grup de Recerques de les Terres de Ponent i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009, p. 327 i següents; *Diario de Barcelona*, 21/07/1846, 23-24/07/1846, 30-31/07/1846, 1-4/08/1846 i 19/08/1846, 7/09/1846 21/10/1846, i 5 i 9/11/1846; *Gaceta de Madrid*, 25/08/1846, 14/09/1846, 29/10/1846 i 10/11/1846; *El Popular*, 24/07/1846; *El Católico*, 6/08/1846; *El Clamor Público*, 11/08/1846; *El Español*, 29/12/1846; *El Popular*, 6/08/1846; *El Eco del comercio*, 7/08/1846; *El Católico*, 19/11/1846.

400 unces d'or i 25 més per cada dia de retard. El capità general de Catalunya va encarregar al caporal Vidal Pujadas, cap de l'esquadra de l'Arboç, el rescat del segrestat i la captura de la banda. La primera pista la va donar el majordom de la fàbrica de Ramoneda, anomenat José Rovira, el qual va sospitar del comportament d'Antonio Sabater, però aquest seguia insistint que no en sabia res fins que, finalment, amenaçant-lo d'ésser afusellat va declarar qui havia segrestat el jove Ramoneda. La família de Ramoneda, en concret el seu germà, que era membre de la Milícia Nacional, va demanar als seus parents i amics de la Milícia Nacional que procedissin a detenir els familiars dels que sospitava havien segrestat el seu germà. Mentre això succeïa, els segrestadors, que no sabien res, continuaven esperant el pagament del rescat. El caporal José Antonio Vidal, el qual ja sabia el nom dels autors del segrest, va contactar amb un antic soldat carlí, anomenat Ramon Bonet (àlies Calderer de Sant Quintí de Mediona), que era amic dels segrestadors i es va oferir de fer d'intermediari i facilitar les informacions necessàries per alliberar Ramoneda. Fos per un motiu o per un altre, el fet és que la nit del dia 24 de juliol el caporal Jose Antonio Vidal, de l'esquadra de l'Arboç, acompanyat d'altres membres de la seva esquadra, es va adreçar al Mas Pagès, des del pla de Ginoles a través del bosc de la Socarrada, enmig d'una forta tempesta, ja que havien rebut informacions de Ramon Bonet (àlies Calderer) que ell i tres dels segrestadors s'adreçarien a aquell mas durant la nit. Quan els segrestadors, acompanyats de Calderer, s'aproximaven al mas; un d'ells, anomenat Salat, va poder veure gràcies a la llum d'un llamp els mossos que estaven amagats. Immediatament Salat es va llençar sobre Calderer amb la intenció de matar-lo, causant-li diverses ferides greus amb un ganivet que portava i fugint immediatament, però el mosso Pedro Vidal li va disparar un tret que no va sortir, començant una lluita cos a cos a resultes de la qual va morir Salat i va resultar ferit molt greu el mosso d'esquadra Pedro Vidal, que moriria pocs minuts després arran de la ferides sofertes. Els altres dos segrestadors, el Met de la Venta i l'altre, van poder fugir obrint foc amb uns trabucs contra la resta dels mossos, causant ferides al mosso d'esquadra Rafael Vinyes i altres dos ferits lleus. L'operació policial va resultar, en primera instància, un fracàs, ja que no es va poder alliberar el segrestat i àdhuc la mort d'un dels segrestadors, els altres dos van poder fugir. Però, afortunadament, per al jove Ramoneda, la resta dels segrestadors, davant del fet que havien estat descoberts i per evitar mals majors als seus familiars, van decidir alliberar el jove que van posar en llibertat a prop d'Igualada. Una vegada lliure es va

presentar davant el comandant militar d'Igualada al qual va informar que els segrestadors s'havien tallat les barbes i que havien abandonat les armes. Finalment, el col·laborador dels mossos Ramon Botet (àlies Calderer de Sant Quintí) va morir assassinat com a revenja l'any 1848 al mas de les Planes de Sant Pere de Riudebitlles; l'autor de l'assassinat fou Miguel Aguilera (àlies Fregaire), el qual va morir l'any 1849, després de ser capturat a Sant Quintí de Mediona comandant una partida carlina.[11]

La tarda del dia 10 d'abril del 1848 un grup d'homes armats, segons algunes fonts, i que anaven uniformats com els mossos d'esquadra, van entrar al cafè Can Baldiri de la vila de Sants (Barcelona) i van reclamar la presència d'un grup de persones que hi havia a l'interior del local als quals van comminar a seguir-los a fora de l'establiment. Una vegada fora els van emmanillar i els van tapar la cara. Així es va iniciar un dels segrestos més famosos del segle XIX a Catalunya per part de la banda que rebria el nom de lladres del Pou. Els segrestats van ser Francesc Caparrá, alcalde constitucional de la vila i empresari de gra; Francesc Solà; Bernat Capdevilà, fabricant, i Joan Cros (àlies El Noi dels francesos), industrial químic i fundador de l'empresa Cros. Una vegada es van posar en marxa cap al seu destí, la banda va procedir també a segrestar el veí de Sants Domènec Rosell, el qual era dependent d'una fàbrica. Els segrestadors van portar-los fins a la masia de Can Tapies de Badalona, on els van amagar en una mina. Allí els van tenir unes trenta hores tancats. En aquells moments ja havia començat la seva recerca per part de les forces de seguretat i s'havia aixecat el sometent dels pobles del voltant per tal de localitzar-los, però tots els esforços van fracassar. Es van registrar algunes cases i masos de les viles de Sants i Gràcia, però tot va ser en va. Les autoritats creien que segurament havien estat segrestats per alguna partida de carlins per poder demanar-ne un rescat. Posteriorment, els segrestats van ser portats fins a una casa de Badalona on van ser ficats en un túnel dintre d'un pou d'aigua. Allà els segrestadors van obligar-los a escriure una carta a les seves famílies demanant un rescat que finalment va ser de 500 unces d'or.

---

11 AGMS. Expediente personal del comandante de las Escuadras de Cataluña y coronel de infanteria D. Jose Antonio Vidal i Pujadas. Secció 1ª. Legajo B-2415; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 503 i següents; Miró i Solà, L. *L'alba dels matiners*, *op. cit.*, p. 125; Sánchez Agustí, F. *Carlins amb armes en temps de pau*, *op. cit.*, p. 265; *Diario de Barcelona*, 28/07/1842 i 30/07/1842; *El Constitucional*, 27/07/1842; *El Heraldo*, 2/08/1842; *El Católico*, 3/08/1842; *El Espectador*, 2/08/1842 i 5/08/1842; *El Eco del comercio*, 2/08/1842; *La Gaceta de Madrid*, 2/08/1842; El Postillón, 28/02/1849.

El dia 19 d'abril els segrestats van ser trets de l'amagatall i els segrestadors els van registrar per veure que no havien pres cap tipus de nota o senyal que ubiqués el lloc on havien estat amagats. Les famílies van reunir els diners i la nit del 21 d'abril van ser posats en llibertat a la vora de Badalona, després de fer-los caminar amb els ulls embenats una bona estona. El capità general del Principat va encarregar al comissari Serra i Monclús i al brigadier Vivé, cap de les Esquadres, la direcció de les investigacions. Aquestes van donar el seu fruit ja que es va identificar el cap de la banda, un ex-capità carlí anomenat Jaume Batlle, i el seu segon, Anton Baixeras. La vida delinqüencial de Jaume Batlle, el qual utilitzava el nom d'Esteban Surroca, era extensa i sanguinària, ja que havia participat en diferents assassinats, segrestos i robatoris. Tenia 31 anys, estava casat i havia nascut a Sant Joan les Fonts (Garrotxa). Va participar en la Primera Guerra Carlina; s'havia allistat a les tropes carlines i va arribar al grau de capità. Va ser en aquesta guerra quan va iniciar la seva carrera delinqüencial, va robar i assassinar un pagès de la província de Lleida i va matar un company seu carlí que l'havia ajudat en el robatori esmentat. I va ser condemnat per assassinar un coronel carlí, però se li va perdonar la pena per haver delatat sis companys seus que havien participat en el crim. L'any 1838 va ser condemnat a mort per la comandància carlina, però va poder fugir quan l'anaven a executar. Capturat tres dies després per les tropes carlines va aconseguir fugir després de matar un sergent carlí. Perseguit pels liberals i els carlins es va dedicar al bandolerisme. Finalitzada la guerra, va cometre diferents robatoris i assassinats, entre els quals destaquen la mort d'un veí de Vilassar de Dalt, la d'un negociant de Barcelona i el de una vídua a la mateixa ciutat. Va segrestar dos veïns de Blanes pels quals va demanar rescat i també va segrestar dos veïns de Palamós, així com un pagès de Canovelles al qual va cremar viu perquè no van poder-ne pagar el rescat. Amb aquesta informació, obtinguda després d'un gran treball d'investigació policial, el comissari Serra i Monclús, acompanyat pel sotscaporal Jaume Vilanova, va sortir la nit del dia 22 d'abril amb un destacament de trenta mossos d'esquadra en direcció a Badalona. Una vegada en aquesta ciutat van procedir a registrar durant el dia 23 nombroses cases i masos. El dia 24 van detenir Anton Gatuelles, el qual va confessar que era integrant de la banda de segrestadors. El mateix dia es va detenir a Barcelona la dona de Jaume Batlle i l'amant de Baixeras, a les quals es van trobar monedes d'or i passaports en blanc. Arran d'una informació, el comissari Serra va assabentar-se que tant Batlle com Baixeras podien estar amagats a Arenys

de Mar al domicili d'un veí anomenat Jaume Solsona. Immediatament es va desplaçar al lloc el sotscaporal Jaume Vilanova amb quaranta mossos i vuit soldats a cavall. Els mossos d'esquadra van rodejar la casa i en picar els inquilins van dir que no hi havia forasters a casa i que podien entrar a comprovar-ho; en aquell moment es van adonar que una persona fugia pel terrat. Un veí d'una casa de la riera d'Arenys va informar el mosso que un home havia entrat a casa seva. El fugitiu que era Baixeras i va disparar contra els mossos que entraven al domicili a la qual cosa ells també van respondre amb les seves armes. Finalment, va caure mort el segrestador. Mentrestant, Jaume Batlle va intentar fugir saltant pels terrats de les cases i disparant contra els mossos que el perseguien fins que va caure ferit, moment en què el van fer presoner. Posteriorment van caure detinguts la resta dels integrants de la banda, excepte Daniel Blanch, propietari de la casa on hi havia el pou on havien estat amagats els segrestats, el qual va poder fugir. Jutjada aquesta banda criminal per una comissió militar, Jaume Batlle i 10 dels seus homes van ser condemnats a la pena de mort, 6 altres integrants de la banda a penes d'entre 6 i 10 anys de presidi, 4 dones a la pena de 10 anys de galeres i una altra dona a la pena de sis anys.[12]

El mes de setembre del 1842 es va formar al Berguedà una banda de segrestadors, tots ells antics combatents carlins, la qual estava integrada per Francesc Parès —que exercia de cap del grup—, Manuel Pistola —nat a la Pobla de Lillet—, un tal Pons i els germans Jose i Francisco Cardona (àlies Giatjés). Aquests últims havien participat anteriorment en el robatori de la rectoria de la Baells, on van torturar el sacerdot i els habitants de la població, també van participar el 27 de març del 1842 en el robatori del Mas Lledó de Sobre-roca, al terme municipal de Balsareny, en el qual van robar i cremar vius els propietaris del mas: Isidro i Josefa Lledó. Per realitzar l'assalt en l'esmentat mas, aquests lladres havien utilitzat uniformes de mossos d'esquadra. Arran d'aquest últim fet van ser capturats pel

12 AGMS. Expediente personal del cabo de las Escuadras de Cataluña y teniente de infantería D. Jaime Vilanova y Casellas. 1a secció. Lligall B-2532; Bofarull i Terrades, M. *Crims a la Catalunya del segle xix*. Valls, Cossetània Edicions, 2008, p. 49-66 ; Cuyàs i Tolosa, J. *Historia de Badalona*, volum VII. Badalona, Arts gràfiques Duran, 1982, p. 153-156; Sales, N. *Història dels mossos d'esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana el segle xviii*. Barcelona, Aedos, 1962, p. 180-181; Pavia, M. *Memorias sobre la guerra de Cataluña desde marzo de 1847 hasta septiembre del mismo año y desde noviembre de 1847 a septiembre de 1848*. Madrid, Imprenta de D. B. Gonzalez, 1851, p. 68-69; *Prisiones de Europa*, volum I. Barcelona, Lopez Bernagosi, 1862, p. 852; *La España*, 18/05/1848; *El Heraldo*, 29/05/1848; *El Popular*, 28/04/1848.

caporal Agustí Sans i arran de la confessió d'un dels integrants de la banda de lladres van poder trobar els uniformes de mossos d'esquadra que havien utilitzat. Però, malauradament, els germans Giatjés van poder fugir de la presó de Berga i es van incorporar a aquesta banda de segrestadors. El primer segrest d'aquesta banda es va produir el 30 de setembre del 1842; a l'altura del pont de Miralles van segrestar el ric hisendat i lletrat Ramon de Montella que anava de Ripoll cap a Berga. Els segrestadors, que eren quatre i anaven armats amb trabucs, pistoles i punyals, van reduir el lletrat i el seu criat i van procedir a robar-los tot el que portaven a sobre. Quan van finalitzar, van lligar el lletrat i se'l van endur segrestat alhora que deixaven marxar el seu criat. Els segrestadors es van posar en marxa cap a un lloc situat entre el poble de la Nou de Berguedà i Malanyeu (Berguedà), possiblement al mas conegut com la Solana de Baix, on tenien pensat deixar el segrestat i començar els tràmits per cobrar-ne el rescat. La primera nit els segrestadors van colpejar i torturar de manera salvatge el segrestat, li van donar cops per tot el cos alhora que l'amenaçaven de matar-lo i també li van punxar les cames amb ganivets per fer-lo sagnar. Al dia següent el van portar fins a una cova denominada de la Chesa (?). Al segrestat, li van donar molt poc menjar: la majoria de les ocasions només menjava un tros de ceba i una mica de pa cada vint-i-quatre hores per la qual cosa en moltes ocasions Montella va haver de menjar herbes que trobava i que creia que eren comestibles. Els segrestadors havien demanat un rescat de mil unces d'or a la família per al seu alliberament. Posteriorment, després d'onze dies de captiveri, la família va pagar dues centes unces d'or. La banda va continuar realitzant segrestos, entre ells el de l'administrador de la duana de Berga, al qual també van torturar i, posteriorment, després de rebre'n el rescat, van alliberar. El següent segrest va ser el d'un lletrat de Cervera al qual van assassinar a prop de Castellar del Riu. A principis de mes es va procedir a la detenció d'Antònia Cortina, a casa de la qual es van trobar diverses pistoles i uniformes dels mossos d'esquadra que, presumptament, eren utilitzats per aquesta banda. Dies després de la seva detenció, aquesta detinguda es va poder escapolir de la presó de Berga. Aquesta, de fet, no va ésser l'única a escapolir-se de l'esmentada presó ja que durant la nit del dia 24 de gener es van escapolir de la presó de Berga els antics carlins Tomas Pontos (àlies Trumfet de Casserres), Marcos Basany i Isidro Cardona (àlies Giatje d'Espinavelt), juntament amb un altre pres anomenat Serrano. Els fugitius van obrir un forat a la paret de la garjola i van saltar al carrer. Trumfet de Casseres va resultar ferit en caure al terra i els seus companys el

van abandonar a uns 200 metres de la vila. Alertades les autoritats van sortir a perseguir-los les tropes i els agutzils de Berga. Van localitzar Trumfet quan fugia i les tropes van procedir a disparar-li i, a conseqüència dels trets, va morir. Al dia següent es va aixecar un sometent general per localitzar la resta de fugats. Els sometents van localitzar el tinent coronel retirat Eudald Duch, el qual estava segrestat i amagat en una cova. Els sometents el van alliberar i van continuar la persecució d'aquesta banda. En passar els fugitius per un fort on hi havia un destacament de tropes, aquests darrers van iniciar-ne la persecució i van causar la mort d'un altre dels delinqüents. El 27 de maig del 1843 el caporal Agustí Sans, cap de l'esquadra de Moià, va localitzar en una casa del bosc de Matamala, terme municipal de Gaià (Bages) un integrant d'aquesta banda de nom Mas Besanis, el qual havia fugit de la presó de Berga i havia participat en l'assalt al Mas Lledó de Sobre-roca. En veure els mossos d'esquadra va intentar fugir, però va resultar mort per una descàrrega que li van fer. El mateix caporal va ordenar afusellar *in situ* José Rovira, propietari d'una cabana de carboners, ja que havia encobert el delinqüent i, a més, li van trobar un escopeta i una pistola amb munició. La dona i el fill del carboner van ser traslats, detinguts pels mossos d'esquadra, i van passar a disposició del jutjat. Els mossos d'esquadra es van mobilitzar per capturar aquesta banda d'assassins i segrestadors; així, el 2 de juny del 1844, el caporal Francesc Guasch, cap de l'esquadra de Moià, va preparar un parany per capturar-los, però només va aconseguir donar mort a Jose Cardona, àlies Giatjés, en un enfrontament al lloc conegut com el coll de la Creu de Campllong, del terme de Castellar del Riu (Berguedà), situat curiosament al costat de la serra dels Lladres. S'ha de dir que, en aquell moment, la banda s'havia vist incrementada per nous membres. Posteriorment, els mossos d'esquadra els capturarien a tots ells.[13]

4. Bandolerisme comú

Aquest tipus de bandolerisme seria aquell que no es pot incloure en els altres dos tipus que hem explicat anteriorment. El bandolerisme comú era aquell que estava format per 3 o més persones que es dedicaven a realitzar activitats delictives preferentment a les zones rurals de Catalunya.

Hem de dir que els integrants dels tres tipus de bandolerisme eren jutjats pels tribunals de justícia militar, en lloc de la justícia ordinària, en

13 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 789 i següents; *Diario de Barcelona*, 16/10/1842; *El Constitucional*, 2 de juny del 1843; *El Espectador*, 12/02/1843; *Diario de Barcelona*, 19/06/1844.

la major part dels casos, especialment en el cas dels carlins desairats o en els de la delinqüència especialitzada.

Una d'aquestes bandes de bandolerisme comú va ser la que va aparèixer l'any 1844 a la zona del Penedès, la qual va iniciar la seva activitat delinqüencial la nit del dia 12 al 13 de maig del 1844 quan sis lladres van assaltar la propietat de la senyora Nicanor Galup, denominada Can Berguedans, situada al terme municipal del Pla del Penedès (Alt Penedès). Els assaltants que van saquejar la casa es van emportar un botí de 200 duros, joies, coberts de plata, algunes armes i altres efectes de valor. El caporal Vidal Pujades, cap de l'esquadra de l'Arboç; que s'encarregava de la investigació, va realitzar un ofici detallant tots els objectes robats amb molta minuciositat per tal d'intentar localitzar-ne els autors. Els integrants d'aquesta banda eren Juan Salas, veí del poble de la Guàrdia; Jaime Brichs, veí la Granada del Penedès; Pablo Montserrat, veí del poble de Santa Fe del Penedès; Andrés Marimón, àlies el Gravat de Montagut; José Gasol, àlies Crastoner, nat a Montmell, que era el cap de la banda; un denominat Ferrot de Vilanova, i Isidro Segarra, nat a la Guàrdia. En un primer moment el caporal Vidal Pujadas va sospitar dels masovers de l'esmentada finca ja que la forma en què s'havia realitzat el robatori demostrava que els autors tenien algú que els informava perquè en el moment de l'assalt la propietari havia marxat a un poble veí que estava en festes, però la senyora Nicanor i el seu germà van sortir en defensa dels masovers. Posteriorment, un confident el va informar que el dia dels fets havia aparegut Andrés Marimón, àlies Gravat de Montagut, acompanyat per un tal Ferrot de Vilanova, en un poble de la zona on van dinar en companyia d'Isidro Segarra, el qual era família dels masovers de Can Berguedans. La informació proporcionada pel confident era del tot certa segons consta a l'informe realitzat pel caporal després de l'entrevista amb el confident. Un altre confident va donar més pistes sobre els autors del robatori en una carta que va entregar a l'esmentat caporal. El caporal va localitzar prop de la Maçana, al terme municipal de Begues (Baix Llobregat), Isidro Segarra, que feia de pastor a la zona del Garraf, i en interrogar-loho va negar tot. Davant d'aquest fet, el caporal va ordenar tancar Segarra en un lloc amb l'ordre que no li donessin de beure ni de dinar mentre era custodiat pels mossos d'esquadra. Finalment, la gana va fer que Isidre Segarra confessés la seva participació en els fets i donés els noms del seus companys. Mentrestant, el caporal Vidal anava recollint informacions proporcionades per confidents sobre els autors dels fets; així va saber, per exemple, on Andrés Marimón i José Gasol havien amagat els diners que s'havia repartit la banda. També gràcies a les

confidències que va rebre va saber on es reunien els integrants de la banda i on amagaven les armes. Finalment, el 20 de maig el caporal Jose Antonio Vidal, cap de l'esquadra de l'Arboç, va capturar part dels set lladres que formaven part de l'esmentada banda. En el moment de la detenció, els mossos d'esquadra els van agafar trenta-nou unces d'or que havien robat i van entregar els detinguts i les unces d'or a les autoritats. El 17 de juny el caporal Vidal va rebre informacions que a les rodalies dels pobles de Cubelles i Castellet havien estat vistos dos homes que anaven tapats amb mantes, cosa que va fer sospitar el caporal que podien portar armes amagades. El caporal Vidal, acompanyat de set mossos de la seva esquadra, va sortir en persecució d'aquests homes. Així mateix, va ordenar aixecar el sometent de Castellet per tal de que donessin suport a la persecució. Localitzats els sospitosos, van tenir un enfrontament armat amb els mossos d'esquadra que va durar tres hores, a resultés del qual van morir tots dos delinqüents. En examinar els cadàvers, el caporal va reconèixer que eren José Gasol, àlies Crastoner, i Andrés Marimón, àlies Gravat de Montagut. El 30 de juny del 1844 es va detenir, finalment, Juan Farret, àlies Farrot.[14]

Conclusions

El fenomen del bandolerisme al segle XIX a Catalunya va ser perseguit, i inclús podríem dir que eliminat, per part de les Esquadres de Catalunya, les quals es van mostrar com l'eina més eficaç per lluitar contra aquest fenomen delinqüencial ja que el seu minuciós coneixement del territori i dels seus habitants juntament amb un control policial sistemàtic dels sospitosos va convertir-les en un instrument demolidor contra aquesta forma de delinqüència organitzada.

Les Esquadres de Catalunya, per tant, a diferència d'altres cossos de seguretat, com podrien ser la Guàrdia Civil, implantada el 1844, o les Rondes Volants Extraordinàries de Catalunya o el mateix exèrcit en les seves funcions de seguretat i ordre públic, van ser capdavanteres en la persecució del bandolerisme i en la seva erradicació.

El profund coneixement dels habitants i de la geografia de les zones on hi havia els destacaments de mossos d'esquadra, així com una molt àmplia xarxa de confidents i col·laboradors va garantir l'èxit de les Esquadres de Catalunya en el manteniment de l'ordre públic al país; un èxit que va fer que aquest fos un dels períodes de la història del Cos de Mossos d'Esquadra on hi hagués una major valoració social de la tasca de seguretat que realitzava.

14 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 623 i següents.

Bibliografia

Arxiu General dels Mossos d'Esquadra.

Alcalá, C. *2ª Guerra carlista. La guerra de los Matiners (1846-1849)*. Madrid, Almena, 2007.

Bofarull i Terrades, M. *Crims a la Catalunya del segle xix*. Valls, Cossetània Edicions, 2008.

Cuyàs i Tolosa, J. *Historia de Badalona*, volum VII. Badalona, Arts gràfiques Duran, 1982.

Ferrer, M. *Historia del Tradicionalismo Español,* vol. XVIII. Sevilla, Trajano, 1941.

Garralón i Viles, Sebastià. «La presa del Palau d'Anglesola a mans dels bandolers», *Bandolerisme, bandolers i bandositats.* Lleida, Grup de Recerques de les Terres de Ponent i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009.

Mestre i Roigé, E. «La fi del Parrot», *Quaderns del Pregoner d'Urgell*, 2009.

Mestre i Roigé, E. «Guerres, bandes de lladres i mossos d'esquadra a les terres de Lleida (1840-1856)», *Bandolerisme, bandolers i bandositats*. Lleida, Grup de Recerques de les Terres de Ponent i Institut d'Estudis Ilerdencs, 2009.

Miró i Solà , L. *L'alba dels matiners*. Catarroja-Barcelona, Afers, 2008.

Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Plus Ultra, 1859.

Prisiones de Europa, volum I. Barcelona, Lopez Bernagosi, 1862.

Sales, N. *Història dels mossos d'esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana el segle xviii*. Barcelona, Aedos, 1962.

Sánchez Agustí, F. *Carlins i bandolers a Catalunya (1840-1850).* Sallent, 1990.

— *Carlins amb armes en temps de pau*, Lleida, Pagès Editors, 1996.

Santos Torres, J. *El Bandolerismo en España.* Madrid, Temas de Hoy, 1995.

Parcerisas i Colomer, R. *Memòria d'Aguilar de Segarra.* Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2002.

Pavia, M. *Memorias sobre la guerra de Cataluña desde marzo de 1847 hasta septiembre del mismo año y desde noviembre de 1847 a septiembre de 1848.* Madrid, Imprenta de D. B. Gonzalez, 1851.

LA FALSIFICACIÓ DE MONEDA A LA CATALUNYA DELS SEGLES XVIII I XIX I LA SEVA REPRESSIÓ. EL PAPER DELS MOSSOS D'ESQUADRA

Albert Estrada-Rius[1]

Museu Nacional d'Art de Catalunya / Gabinet Numismàtic de Catalunya

Resum. L'objectiu d'aquest article és, en el context d'una jornada dedicada a la història del Cos de Mossos d'Esquadra, posar en el centre de l'anàlisi històrica un únic delicte. Podria ser qualsevol, però en aquesta ocasió s'ha triat el de la falsificació de moneda. Es tracta de desgranar-lo a través de tres casos generals documentats a Catalunya en l'arc cronològic que va del 1707 al 1908. L'elecció dels tres grans episodis —falsificació de les pessetes de l'arxiduc Carles d'Àustria, de la xavalla catalana vuitcentista i dels duros *sevillanos*— ha estat supeditada a la seva pròpia rellevància o magnitud, a la seva comissió dins del Principat i a la intervenció activa dels mossos d'esquadra en la seva repressió. La finalitat historiogràfica és intentar posar l'activitat policial dels mossos en interacció en el complex i polièdric context que gira al voltant de la moneda com a bé jurídic i econòmic. Un bé a protegir dels atacs que rep el sistema monetari quan la falsificació deixa de ser residual i anecdòtica per convertir-se en un fenomen de grans proporcions que salta a la palestra pública com un problema i un desafiament econòmic de primera magnitud.

Paraules clau: falsificació de moneda, pesseta, xavalla catalana, duros sevillanos, mossos d'Esquadra, Catalunya, Espanya

Abstract. As part of a workshop on the history of the Catalan police force (the Mossos d'Esquadra), this article focuses on the particular crime of counterfeiting in three cases documented in Catalonia during the period from 1707 to 1908. The three cases (the counterfeiting of the

1 ORCID 0000-0002-4093-2975

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 117–147. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

pesetas of the Archduke Charles of Austria, the counterfeiting of small denominations in Catalonia in the 19th century and the Sevillian duros) were chosen because of their importance or magnitude, the fact that they were committed in Catalonia and the active intervention of the police in their prosecution. The historiographical result is to situate police activities in relation to the complex and multi-faceted legal and economic aspects of coinage, which must be protected from the attacks that occur when counterfeiting moves from being to be small-scale to a large-scale phenomenon that enters the public discourse as a problem and economic challenge of the first magnitude.

Keywords: counterfeiting, coinage, Charles (VI) of Austria, Catalan xavalla, duros of Sevilla, police intervention, legal and economic challenge, Catalonia, Spain

1. Introducció

La falsificació de moneda és tan vella com la pròpia moneda. Podem assegurar sense massa risc d'error que cada tipus de moneda ha tingut, amb més o menys fortuna, la seva rèplica falsaria.[2] Ara bé, enfront d'aquesta continuïtat sostinguda de la falsificació al llarg del temps es documenten, en moments puntuals, el que podem anomenar crisis falsàries que, pel volum de numerari falsificat i l'alarma social que generen, cobren una especial rellevància dins del funcionament del sistema monetari aleshores vigent.

L'objectiu d'aquest treball és donar una visió de síntesi, més representativa que no pas exhaustiva, de la falsificació de moneda a Catalunya en els dos-cents anys que van del 1707 al 1908 a partir, justament, de tres punts àlgids del fenomen o crisis falsàries. Amb aquesta finalitat haurem d'assenyalar les característiques de la moneda en circulació, determinar tres grans onades falsàries a l'entorn d'algunes de les peces i dels contextos polítics, econòmics i intrínsecs de les monedes. Tot això amb la finalitat última de veure el fenomen davant del qual l'autoritat del cos dels mossos d'esquadra havia de combatre al costat d'altres cossos policials o agents judicials.

2 Pel que fa a Catalunya, com a exemple en aquest sentit, tenim el catàleg de l'exposició sobre aquest tema presentada al MNAC. Estrada-Rius, A. (ed.). *La moneda falsa. De l'antiguitat a l'euro*. Barcelona, MNAC, 2010.

En la comprensió del fenomen falsari hem de començar per plantejar que la protecció de la moneda com a bé jurídic i econòmic s'inicia ja a la mateixa Casa de la Moneda on es fabrica, d'acord amb les previsions d'un edicte d'emissió determinat, un producte manufacturat que és el numerari. Efectivament, la moneda és protegida perfeccionant-ne les característiques intrínseques per tal de fer-la més perfecta i difícil d'imitar, i també dotant-se d'un procediment de fabricació i de control intern de les emissions que és fonamental per dotar de credibilitat el sistema.[3] L'evolució tecnològica a les cases de moneda va inexorablement lligada a la lluita preventiva contra la falsificació de la moneda. En aquest sentit, la introducció de millores com el cantell acordonat o l'adopció de noves tècniques de fabricació sempre és justificada per part de les cases de moneda com una mesura de defensa contra els falsaris.

El dret penal i la legislació penal donen una cobertura legal que actua en una doble acció.[4] La primera és clarament preventiva per tal com pretén evitar o fer desistir de la comissió del delicte mentre que la segona és merament punitiva i marca les penes amb les quals s'han de castigar els delinqüents i, de nou, fer desistir possibles falsaris sense que, en el període que tractem, es plantegin altres finalitats més modernes. La normativa penal i la del procediment criminal emmarquen la persecució dels delinqüents i el seu processament davant dels tribunals. És entre la cobertura del dret penal i la jurisdicció criminal que se situen les forces policials —entre elles els mossos d'esquadra— en el seguiment i la investigació dels delinqüents, la seva detenció i la decomís de les proves incriminatòries, el cos del delicte i les proves de convicció per tal de procedir al seu enjudiciament i posterior càstig.

Ara bé, tampoc podem ignorar que des de l'àmbit privat també es prenen, sovint, mesures per protegir-se contra la moneda falsa que, quan es

---

3 Un exemple de les problemàtiques d'aquest control davant negligències, manipulacions i falsificacions a mans del personal de les cases de la moneda el tenim en el cas del fonedor de la Casa de la Moneda de Barcelona el 1841. Vegeu-ne el relat, les conseqüències i la justificació del procediment de mans dels responsables de la seca del moment. Vegeu Paradaltas, F.; Sala, S. i Tramullas, G. *Hechos ocurridos en la Casa de Moneda de Barcelona que los antiguos empleados en la administración de la Casa de Moneda de Barcelona, como ofrecieron en su manifestación de 18 de setiembre del año anterior*. Barcelona, Imprenta de José Matas, 1843.

4 Per una visió global de l'evolució del dret penal, en general, i del delicte de la falsificació de moneda, en particular, vegeu Sainz, J. *La evolución del derecho penal en España*. Jaén, Universidad de Jaén, 2004, p. 533-557.

descobreix, perjudica i empobreix els que l'han rebut de bona fe. En aquest sentit, hi haurà diversitat de mètodes empírics per desemmascarar la moneda falsa com mossegar-la, ratllar-la o fer-la dringar sobre un marbre. Altres formes una mica més refinades són la comprovació del pes amb balances o trabuquets especialment fabricats i verificats per pesar moneda o bé practicar l'assaig del metall pel mètode de la pedra de toc tan car per a joiers i argenters. A la segona meitat del vuit-cents es van editar, fins i tot, alguns llibrets o guies en les que es descrivien les monedes falses en circulació i els remeis per descobrir-les.[5]

En els següents apartats ens aturarem en l'anàlisi cronològica, necessàriament sumària, de tres grans onades o crisis de falsificació de moneda que van afectar la normal circulació monetària a Catalunya i en les quals el Cos dels Mossos d'Esquadra va tenir un paper que cal tenir en compte. Procurarem emmarcar cada crisi amb els mateixos punts d'interès i centrar-nos en els episodis concrets. El fet que ens basem en la falsificació d'uns determinats nominals que van ser les víctimes principals de la cobdícia dels falsaris no vol dir que no hi hagués, al mateix moment, altres nominals nacionals o estrangers igualment falsificats.

2. El cas de les pessetes de l'arxiduc Carles d'Àustria

El primer exemple de crisi greu de falsificació al que ens hem de referir cal situar-lo en el context immediat de la guerra de Successió a la corona espanyola (1701-1714). Es tracta de la falsificació que va afectar les peces de 2 rals, popularment també anomenades pessetes, emeses sota l'autoritat de l'arxiduc Carles d'Àustria a la Casa de la Moneda de Barcelona.[6] El triem expressament per les proporcions de la falsificació,[7] pel simbolisme de les peces implicades i perquè és el que coincideix cronològicament amb l'entorn de la fundació de les esquadres de Valls[8] sota el comanament de la família Veciana en ple antic règim.

---

5 García González, A. *Tratado teórico-práctico para conocimiento de las monedas falsas españolas*. Madrid, Imprenta de D. Gregorio Hernando, 1882.

6 Calicó, X. *Numismática Española. Catálogo de todas las monedas emitidas desde los Reyes Católicos hasta Juan Carlos I 1474 a 2001*. Barcelona, Áureo & Calicó, 2008, p. 437, cat. núm. 23-30.

7 Vegeu més endavant les dades quantitatives que aportem.

8 Vegeu Sales, N. *Història dels mossos d'esquadra. La dinastia Veciana i la política catalana el segle xviii*. Barcelona, L'Avenc, 1962.

El pretendent austriacista a la corona espanyola, com és ben sabut, va ubicar la seva cort a la ciutat comtal entre el 1705 i el 1711 en l'interval que va de l'ocupació de la ciutat a la seva partida per ocupar el tron imperial a la mort del seu germà. A la Casa de la Moneda de Barcelona, no només hi va remarcar els ardits, o peces de dos diners, emesos en anteriors regnats, a més d'encunyar diners i rals de Barcelona, sinó que també hi va fabricar una gran quantitat de peces de dos rals o pessetes entre els anys 1707 i 1714. Aquestes últimes peces eren pròpies del sistema monetari castellà i, per això, no són usualment considerades monedes pròpiament catalanes per bé de ser-hi fabricades i que van circular per tot el territori dominat per l'arxiduc. La seva finalitat era tenir una peça menuda de plata —d'aquí el terme pessetes o peces petites— enfront de les peces grosses de vuit rals també anomenades *pesos* o *pesos duros*. Aquestes monedes havien de circular i ser acceptades arreu amb el pagament als soldats.

Arxiduc Carles d'Àustria, 2 rals o pesseta de Barcelona,1710. La peça superior és una moneda oficial mentre que la inferior és falsa. Museu Nacional d'Art de Catalunya / Gabinet Numismàtic de Catalunya.

El tipus monetari d'aquesta moneda presenta a l'anvers l'escut coronat de la monarquia catòlica mentre que al revers ocupa el camp de la moneda el monograma coronat del rei. Es tracta d'unes monedes que es van convertir en emblemàtiques per dues raons. La primera és que s'inspiraven

clarament i volgudament en una emissió monetària segoviana molt concreta i limitada (1681-1682)[9] del llarg regnat de Carles II, el darrer Àustria hispànic, en la qual coincidien l'escut i el monograma reial. D'aquesta manera, el pretendent Carles III enllaçava la seva moneda directament amb la del seu predecessor de mateix nom i llinatge, i reivindicava el valor de la continuïtat i estabilitat que havia caracteritzat aquell regnat. En segon lloc, enllaçava amb la imatge heràldica i nominal dinàstica i venia a reivindicar el valor de la legitimitat. En ostentar de manera tan clara el nom del sobirà esdevenien, a més, una mena de medalles propagandístiques a favor del candidat de la casa d'Àustria. No és d'estranyar que algunes, fins i tot, es perforessin per tal de poder dur-les penjades. Pel que fa a la llegenda, a més, reblava en el nom del monarca en poder-s'hi llegir en llatí «Carles III, per la gràcia de Déu, rei de les Espanyes», a més del valor nominal de 2 rals.

Està clar, en tot cas, que les peces de l'arxiduc seguien, des de Barcelona, les fabricades pel seu predecessor al Real Ingenio de la Moneda de Segòvia.[10] Això no és un aspecte anecdòtic perquè justament les emissions de la Casa de la Moneda de Segòvia eren les més acurades de tota la monarquia atès que havien adoptat des de la seva fundació en temps de Felip II la tecnologia centreeuropea de fabricació de moneda a molí. L'objectiu de la nova tecnologia era, precisament, produir la moneda més perfecta i bella a més de ser més difícil de falsificar. Amb les emissions a molí la moneda va deixar de ser retallada per tal com la utilització de tallants permetia obtenir peces perfectament circulars en la superfície de les quals qualsevol manipulació no es podia amagar.[11]

Sigui com sigui, la fabricació de les peces de 2 rals de Barcelona és important perquè va introduir a la ciutat comtal unes millores tecnològiques noves lligades a la lluita contra la falsificació. D'entrada, si bé algunes peces van continuar sent fabricades a molí altres ho van ser amb un nou enginy o premsa de volant.[12] A més a més, les pessetes van ser les prime-

---

9 Murray, G. *Las acuñaciones de moneda en Segovia desde 30 a.C hasta 1869*. Segovia, Asociación de Amigos de la Casa de la Moneda de Segovia, 2012, p. 57.

10 Murray, G. *Fraude Real. Las aventuras monetarias de Felipe II en el Real Ingenio de Segovia*. Segovia, Asociación de Amigos de la Casa de la Moneda de Segovia, 2019.

11 Murray, G.; Izaga, J. M. i Soler, J. M. *El Real Ingenio de la Moneda de Segovia. Maravilla tecnológica del siglo xvi* . Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2006.

12 En general, sobre l'evolució tecnològica en la fabricació de la moneda vegeu Cooper, D. R. *The Art and Craft of coinmaking. A History of Minting Technology*. Londres, Spink, 1988.

res peces en ser dotades d'un cordó estriat al cantell que era aplicat a la moneda ja encunyada per mitjà de la màquina d'acordonar —o *cerrilla*, en castellà— la qual dotava d'una mesura extra el cantell de la moneda en donar-li un millor acabat i evitar encara més qualsevol temptació de retall de les peces.[13] Cal recordar que el retall era una pràctica tan habitual en les peces anteriors que no només ens ho mostra l'evidència numismàtica sinó la pluralitat de noms per designar aquesta pràctica delictiva que s'assimilava a la legislació amb la falsificació de moneda atès que es falsificava o defraudava el pes legal que havia de tenir cada peça monetària.[14] En definitiva, ens trobem davant d'unes monedes que ja de fàbrica naixien amb la voluntat de resistir-se a ser falsificades i que, objectivament, eren tecnològicament les més perfectes que circulaven al mercat.

El cas és que aquestes peces —fabricades a Barcelona però en circulació arreu on havien arribat les tropes austriacistes— no van ser objecte d'una eficaç retirada de la circulació en acabar la guerra. Està clar que van continuar circulant al costat de les emeses per Carles II i de les noves de Felip V sense que molestessin massa les noves autoritats borbòniques. La prova més evident és que són peces força comunes en les col·leccions actuals. El que ens interessa destacar, però, és que aquesta abundància de les peces legítimes és paral·lela —vet ací la paradoxa— a la de peces falses. Podem constatar aquesta proporció molt elevada de peces falses en les col·leccions com les del Gabinet Numismàtic de Catalunya.[15] L'estudi de les peces falses ens permet veure que van ser falsificades durant el transcurs de la pròpia guerra, així com també una vegada acabat el conflicte, però amb les peces oficials encara en circulació. Com ho sabem? Doncs per les dates de les peces falses i per la cronologia de la legislació emergent contra els falsificadors.

És cert que la falsificació de moneda estava castigada amb greus penes contemplades a l'ordenament jurídic català que, per cert, va quedar intacte després del Decret de Nova Planta del 1716 que, com és ben sabut, va

---

13 Vegeu, en general, Estrada-Rius, A. La *Real Casa de la Moneda de Barcelona. Las cecas reales y los colegios de obreros y monederos en la Corona de Aragón (1208-1714)*. Barcelona, MNAC, 2018, p. 255-264.

14 Vegeu, per exemple, els recollits a Estrada-Rius, A. (ed.). *La lluita contra la moneda falsa a la Barcelona de Felip II (1598-1621)*. Barcelona, MNAC, 2011, p. 10.

15 Així, per exemple, a la col·lecció del Gabinet Numismàtic de Catalunya que, en relació amb la moneda catalana, és la col·lecció de referència, tenim d'aquest noninal 171 peces autèntiques i 51 falses. Aquesta dada dona una indicació de l'elevat volum de les contrafaccions.

derogar la major part del dret públic català.[16] La pena del falsari era la de mort i la confiscació dels béns si bé, tradicionalment, s'havia modulat amb penes com la de vogar a galeres. El jurista Llatzer de Dou (1742-1842) recull en les seves fonamentals *Instituciones* que «en el capítulo 38 del edicto de nuestra Audiencia de 21 de octubre de 1716 se lee impuesta la pena de muerte y otras arbitrarias[17] a los que falsifican o fabrican falsa moneda, a todos sus cómplices, partícipes, auxiliadores, expendedores con ciencia de ser la moneda falsa, a los cercenadores, y a los que disminuyen el peso y valor: en el mismo capítulo a qualquiera, en cuyo poder se hallen tixeras, moldes o cuños de hacer y fabricar qualquiera especie de moneda aunque no se pruebe haberse fabricado, cortado, ni cercenado, se lee también impuesta la pena de diez años de galera, mayor o menor, según las circunstancias del hecho».[18]

Ara bé, a part de l'aplicació d'aquest dret general, les autoritats, en detectar la falsificació dels rals de dos o pessetes, van dictar ordres específiques per incrementar la pressió penal contra els falsificadors i posar en atenció les forces judicials i policials. En aquest sentit, cal destacar l'edicte del 16 d'abril del 1715 —per tant, acabada ja la guerra— donat per José Patiño, màxima autoritat borbònica al Principat, pel qual s'ordenava recollir la moneda falsa i lliurar-la als subdelegats.[19] Aquest edicte se circumscriu a les peces de dos rals o pessetes «de la fábrica de este Principado», raó per la qual només podia referir-se a les monedes de dos rals de l'arxiduc. La norma no responia a una mera i mecànica prescripció penal sinó que pel seu tenor és fruit d'una anàlisi de les peces falses intervingudes. Així, en particular, es parla de l'anàlisi del metall o assaig de les monedes falses donant dades precises de la llei i el metall, així com d'una anàlisi formal de la qual es destaca la manca d'una de les mesures de seguretat més noves —l'acordonament del cantell— del que sembla que les peces falses estaven mancades. Així, es fa referència a «la sola diferencia de ser lima-

16 Vegeu, en general, Ferro, V. *El Dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic, Eumo, 1987, i, en particular, Montagut, T.; Ferro, V. i Serrano, J. *Història del Dret Català.* Barcelona, 2001, p. 162-163 i 169.

17 En el sentit que s'aplicaven segons l'arbitri o judici del Tribunal.

18 Dou, Ll. de. I*nstituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno en qualquier estado*. Madrid, 1802, vol. VII, p. 275.

19 Salat, J. *Tratado de las monedas labradas en el Principado de Cataluña*. Barcelona, Impr. de Antonio Brusi, 1818, doc. núm. V, p. 7.

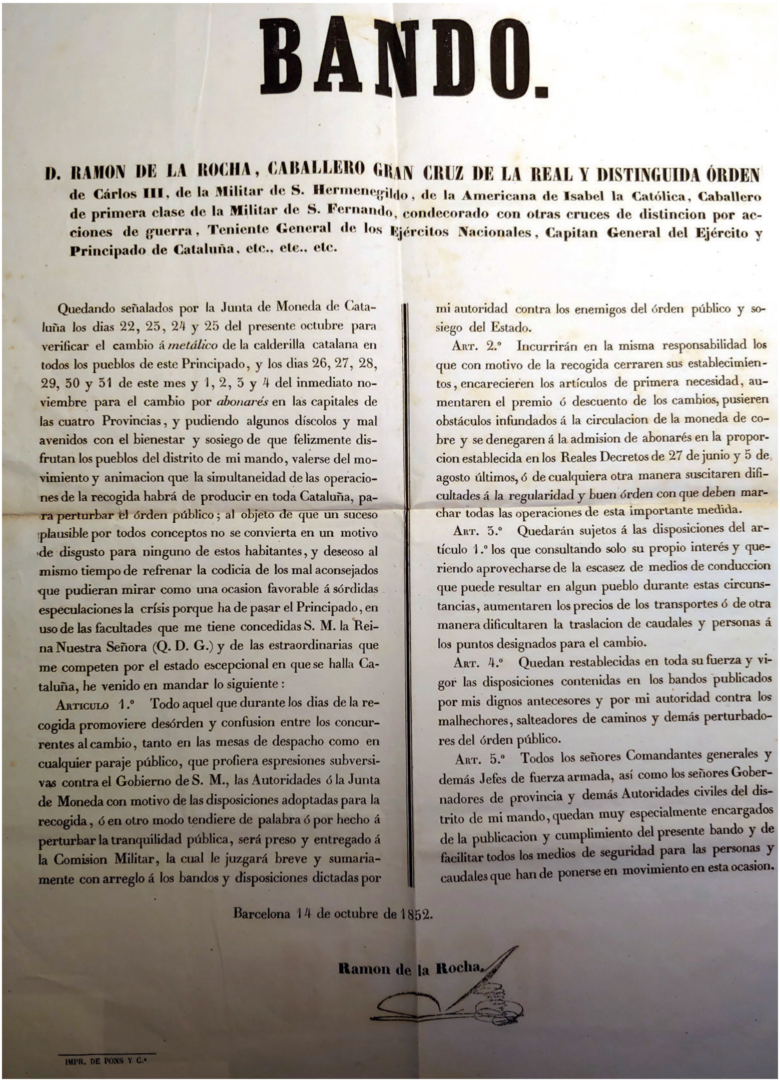
do el cordoncillo que tienen al canto de la circunferencia». Efectivament, l'observació actual de les peces falses conservades permet refermar aquest punt. El procediment previst era la recollida de la moneda falsa —no de la bona— en el termini de vuit dies en mans dels subdelegats, donant com a estímul sucoses recompenses.

Encuny fals cancel·lat amb el qual s'haurien falsificat monedes de 5 pessetes de Madrid d'Alfons XII de l'any 1885. Museu Nacional d'Art de Catalunya / Gabinet Numismàtic de Catalunya.

En el mateix decret es reconeix que es renovaven edictes anteriors, del desembre del 1713 i del gener del 1715, contra la falsificació i expedició de la moneda falsa. Aquest darrer punt només feia que pregonar el fracàs de la normativa anterior. No era l'únic territori en el qual aquestes peces estaven infamades atès que consta una ordre de la Cancelleria de València del 5 d'abril del 1712 en la qual es denuncia el creixent nombre de peces de 2 rals encunyades a Barcelona per l'arxiduc que eren falses.[20]

20 Dasí, T. *Estudio de los reales de a ocho*, València, Sucesor de Vives Mora, tom. 3, p. 14.

BANDO.

D. RAMON DE LA ROCHA, CABALLERO GRAN CRUZ DE LA REAL Y DISTINGUIDA ÓRDEN de Cárlos III, de la Militar de S. Hermenegildo, de la Americana de Isabel la Católica, Caballero de primera clase de la Militar de S. Fernando, condecorado con otras cruces de distincion por acciones de guerra, Teniente General de los Ejércitos Nacionales, Capitan General del Ejército y Principado de Cataluña, etc., etc., etc.

Quedando señalados por la Junta de Moneda de Cataluña los dias 22, 23, 24 y 25 del presente octubre para verificar el cambio á *metálico* de la calderilla catalana en todos los pueblos de este Principado, y los dias 26, 27, 28, 29, 30 y 31 de este mes y 1, 2, 3 y 4 del inmediato noviembre para el cambio por *abonarés* en las capitales de las cuatro Provincias, y pudiendo algunos díscolos y mal avenidos con el bienestar y sosiego de que felizmente disfrutan los pueblos del distrito de mi mando, valerse del movimiento y animacion que la simultaneidad de las operaciones de la recogida habrá de producir en toda Cataluña, para perturbar el órden público; al objeto de que un suceso plausible por todos conceptos no se convierta en un motivo de disgusto para ninguno de estos habitantes, y deseoso al mismo tiempo de refrenar la codicia de los mal aconsejados que pudieran mirar como una ocasion favorable á sórdidas especulaciones la crísis porque ha de pasar el Principado, en uso de las facultades que me tiene concedidas S. M. la Reina Nuestra Señora (Q. D. G.) y de las estraordinarias que me competen por el estado escepcional en que se halla Cataluña, he venido en mandar lo siguiente:

Articulo 1.° Todo aquel que durante los dias de la recogida promoviere desórden y confusion entre los concurrentes al cambio, tanto en las mesas de despacho como en cualquier paraje público, que profiera espresiones subversivas contra el Gobierno de S. M., las Autoridades ó la Junta de Moneda con motivo de las disposiciones adoptadas para la recogida, ó en otro modo tendiere de palabra ó por hecho á perturbar la tranquilidad pública, será preso y entregado á la Comision Militar, la cual le juzgará breve y sumariamente con arreglo á los bandos y disposiciones dictadas por mi autoridad contra los enemigos del órden público y sosiego del Estado.

Art. 2.° Incurrirán en la misma responsabilidad los que con motivo de la recogida cerraren sus establecimientos, encarecieren los artículos de primera necesidad, aumentaren el premio ó descuento de los cambios, pusieren obstáculos infundados á la circulacion de la moneda de cobre y se denegaren á la admision de abonarés en la proporcion establecida en los Reales Decretos de 27 de junio y 5 de agosto últimos, ó de cualquiera otra manera suscitaren dificultades á la regularidad y buen órden con que deben marchar todas las operaciones de esta importante medida.

Art. 3.° Quedarán sujetos á las disposiciones del artículo 1.° los que consultando solo su propio interés y queriendo aprovecharse de la escasez de medios de conduccion que puede resultar en algun pueblo durante estas circunstancias, aumentaren los precios de los transportes ó de otra manera dificultaren la traslacion de caudales y personas á los puntos designados para el cambio.

Art. 4.° Quedan restablecidas en toda su fuerza y vigor las disposiciones contenidas en los bandos publicados por mis dignos antecesores y por mi autoridad contra los malhechores, salteadores de caminos y demás perturbadores del órden público.

Art. 5.° Todos los señores Comandantes generales y demás Jefes de fuerza armada, así como los señores Gobernadores de provincia y demás Autoridades civiles del distrito de mi mando, quedan muy especialmente encargados de la publicacion y cumplimiento del presente bando y de facilitar todos los medios de seguridad para las personas y caudales que han de ponerse en movimiento en esta ocasion.

Barcelona 14 de octubre de 1852.

Ramon de la Rocha.

IMPR. DE PONS Y C.ª

Ban promulgat per Ramon de la Rocha, capità general de Catalunya sobre la retirada de la moneda de coure provincial a causa de la seva falsificació. Barcelona, 14 d'octubre de 1852. Biblioteca de Catalunya.

És en aquest context particular que hem de situar el paper policial de les esquadres de Valls dirigides per Pere Anton Veciana (1682-1736).[21] En acabar la guerra consta que, entre el 1717 i el 1718, va capturar alguns sediciosos i, entre aquests, Núria Sales menciona específicament falsificadors de moneda. Ara bé, pel que fa al Cos de les Esquadres apareix fundat pel capità general de Catalunya, Marquès de Castel-Rodrigo per Reial ordre de 21 d'abril de 1719 en la qual s'establia les «escuadres de paisanos» o «cuerpo de fusileros» per oposar-se als revoltats partidaris de l'arxiduc Carles d'Àustria en la revolta dels carrasclets al Camp de Tarragona.[22] Després de la Pau de la Haia, signada amb França el 1720, les esquadres es dissolen, a excepció de les unitats destacades a Cardona i a Valls. Aquestes darreres, sota el comanament de Veciana i amb tres sotsdestacaments ubicats a Valls, Rodonyà o Riudoms amb un total de 33 homes. El 1725 són 45 homes i quatre esquadres, sent substituïda la de Rodonyà per la de la Llacuna i destacada una de nova a Piera.[23] El més remarcable és que aconsegueixen consolidar-se en una situació, de fet, sota la connivència dels successius capitans generals i l'auxili a la Reial Audiència.

Aquestes són les forces que van actuar en la preservació de la pau pública. A la Llacuna, per exemple, el 1719 hi descobreixen una cova de falsificadors de moneda. Entre els capturats aquests anys hi ha cinc o sis bandes de falsificadors de moneda a Móra, Ulldecona i el Vendrell (1723-1725).[24] El 1725, per exemple, localitzen una cova de falsificadors de moneda, detenen tres homes i decomissen la moneda falsa i els instruments de fabricació.[25] De la lectura de la correspondència, en queda clara la voluntat d'agafar els delinqüents en fragant delicte a fi de no necessitar testi-

---

21 Vegeu la fixació d'aquestes dades a Papell, J. «1719: el origen de los Mossos d'Esquadra», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006, p. 20-25.

22 Ibídem, p. 23.

23 Sales, N. «Los Mossos d'Esquadra en el Antiguo Régimen, 1721-1835», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, 2006, p. 39.

24 Sales, N. «Los Mossos d'Esquadra en el Antiguo Régimen, 1721-1835», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006, p. 42.

25 Vegeu la reproducció del document a Sales, N. «Los Mossos d'Esquadra en el Antiguo Régimen, 1721-1835», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present.* Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006, p. 29 i 39.

monis i, alhora, l'ús d'un eficient sistema de confidents.[26] A la dècada del 1730 també apareix la persecució de falsificadors de moneda en memorials com el de Pere Màrtir Veciana i Sevit, escrit el 1739, en el qual demana el grau de capità d'Infanteria i explica la seva actuació i la de les esquadres en el període comprès entre el 1724 i el 1739.

És molt probable que tots, o almenys una bona part de tots ells, falsifiquessin precisament aquestes monedes de dos rals o pessetes. L'elevat nombre de peces falses d'aquest nominal i la diversitat de tallers falsaris que n'evidencia la diferent execució que s'han conservat i es poden classificar[27] així ho fan creure i, a més, posen de manifest la dificultat de la repressió de la falsificació i circulació de la moneda falsa i el relatiu fracàs de les mesures preses. El Decret de Nova Planta va reservar la regalia de la moneda en mans del monarca i, a excepció feta d'una emissió de moneda el 1718, la secular Casa de la Moneda de Barcelona —la popular seca al carrer dels Flassaders— va restar tancada sense que s'hi encunyés més moneda en tota la centúria.

3. El cas de la *calderilla* o xavalla catalana

La segona crisi de falsificació de moneda que recollim té lloc durant el llarg impàs entre l'antic règim i l'estat liberal a la Catalunya de la primera meitat del segle XIX i té com a protagonista la moneda menuda de coure, també dita xavalla[28] catalana. Com en el primer supòsit, l'hem triat per la magnitud del volum falsificat, pel fet que també es falsifiquen peces catalanes fabricades a la reoberta Casa de la Moneda de Barcelona i, finalment, perquè té lloc en un moment altra vegada clau en la història del Cos dels Mossos d'Esquadra com és el de la desvinculació del comandament hereditari de la família Veciana i l'adaptació a les noves circumstàncies polítiques marcades per la difícil consolidació del liberalisme. Cal continuar tenint present que en aquest període a Catalunya es van falsificar altres nominals encara que no amb la intensitat de l'anomenada xavalla catalana.

---

26 Deu ser per evitar comprometre els confidents en unes localitats menudes que se'n busca la captura in fraganti.

27 A més de les de la col·lecció del Gabinet Numismàtic de Catalunya que es podrà consultar a finals d'any en línia vegeu també aquest corpus a: Barrera, L. *Catálogo general de la moneda falsa española*. Sevilla, Artis Traditio, 2000, p. 60.

28 De fet, en el castellà hegemònic de l'època sempre es parla de la calderilla catalana.

La *calderilla* o xavalla catalana era el mot que s'utilitzava per designar el numerari de coure que tenia una circulació circumscrita al Principat de Catalunya. Es tractava de moneda menuda batuda en diversos valors el més elevat dels quals era la peça de 6 quartos. La seva fabricació havia començat de manera paral·lela i antagònica durant la guerra del Francès (1808-1814) a la seca de Barcelona[29] sota l'ocupació francesa i l'anomenada seca volant de Catalunya sota obediència de la Junta Superior del Principat fidel a Ferran VII.[30] Una vegada acabada la guerra les dues seques es van reunificar a Barcelona per ser, acte seguit, tancades.[31] La Casa de la Moneda de Barcelona va reobrir-se durant el Trienni Liberal, quan s'hi va batre moneda d'or, plata i, també, de coure. En concret, el 1823 es van encunyar peces de 6 i de 3 quartos, seguint els tipus de l'antiga seca volant. El retorn de l'absolutisme també va implicar el tancament de la seca fins a la seva reobertura per la Diputació de Barcelona l'any 1836.

La Diputació la va utilitzar per batre moneda amb la qual fer front a les despeses derivades de la Primera Guerra Carlista (1833-1840). Les seves emissions en plata i coure eren purament provincials. Ens fixarem, en concret, en el cas de les emissions de coure perquè van ser les grans protagonistes d'una crisi de falsificació continuada i voluminosa fins a extrems extraordinaris. Les peces encunyades en aquest moment seguien la tradició ja ben consolidada dels 6 i 3 quartos de coure que presentaven

29 Efectivament, amb l'ocupació francesa de Barcelona (1808-1814) i la guerra oberta a tot el Principat es va tornar a encunyar moneda pròpia. En començar la guerra Barcelona va quedar aïllada sota el domini francès i va començar a necessitar-se moneda per la qual cosa, sota autoritat del capità general, es va reobrir l'antiga seca que feina quasi bé un segle que estava tancada i es van dur a terme campanyes de refosa de plata de les esglésies i de particulars per batre moneda clarament local en or, plata i coure amb la denominació «EN BARCELONA» i l'escut de la ciutat. Pel que fa les emissions de coure es van batre els següents valors: 4, 2, 1 i ½ quartos.

30 La Junta Superior del Principat va organitzar l'anomenada seca de Catalunya o seca volant (1809-1814) que, fundada a Reus —aleshores un centre d'argenteria molt destacat—, va ser traslladada a Tarragona fugint de les tropes napoleòniques fins a establir-se a Palma de Mallorca des d'on retornaria a Barcelona després de la guerra per ajuntar-se amb la seca allà establerta sota domini francès. Les emissions de la seca volant tenien la intenció de ser en tot considerades moneda general del regne i en tot l'imitaven en l'or i la plata, excepte en el coure, en les quals van encunyar peces pròpies provincials amb els valors de 6, 3, 2, 1 ½, 1 quarto i ochavos o xavos.

31 Sobre la Casa de la Moneda de Barcelona al segle XIX vegeu, en general, «La casa de la moneda de Barcelona (1808-1881). Notas para su estudio». ESTRADA-RIUS, A. (ed.). *Les dues cares de la moneda…*, *op. cit*., p. 47-79.

els mateixos tipus d'un anvers amb les armes coronades de la monarquia i al revers l'escut de Catalunya timbrat amb una corona de príncep. La llegenda de l'anvers proclamava el títol de la reina i l'any d'emissió mentre que al revers apareix la menció al Principat de Catalunya i el nominal. Aquestes emissions es van estendre entre el 1836 i el 1846 quan, finalment, es van aturar. La falsificació, en canvi, va continuar atès que els nominals continuaven en circulació fins a la seva definitiva retirada de circulació el 1852.

Atès el seu quasi bé nul valor intrínsec i el considerable valor nominal es reproduïa un desfasament en forma de benefici per a l'emissor —la Diputació de Barcelona— que va despertar la cobdícia dels falsificadors. En els anys de la guerra del Francès ja es va tractar de peces àmpliament falsificades, distingint-se clarament les monedes encunyades de les fosses i, al final, es parlava de peces falsificades a Perpinyà i, posteriorment, introduïdes. En darrer terme va caldre assimilar les dues,[32] si bé està clar que les peces encunyades en principi es feien a la Casa de la Moneda mentre que les fosses es van fer, entre altres llocs, a la foneria de canons de l'antiga Drassana Reial de Barcelona.[33] Consta que entre els delictes perseguits pels mossos d'esquadra entre el 1818 i el 1819, per exemple, ja hi havia dos falsificadors de moneda i un expenedor.[34] Sempre seguint les dades aportades per Núria Sales, trobem que també van desarticular una banda de falsificadors de moneda amb una mina pròpia als boscos de Poblet i una fossa a Mont-ral el 6 de setembre del 1820.[35]

L'abundància abusiva de les emissions per part de la Diputació en els anys trenta i quaranta que buscava aquest benefici per quadrar els seus pressupostos i la multiplicació de tallers falsaris van provocar una inundació d'aquestes peces menudes en el circulant que va ser definit per l'economista i polític Laureà Figuerola (1816-1903) com un veritable càncer per a

32 Balaguer, A. «Legitimació de les monedes dels "QUARTOS" fosos». *Gaceta Numismàtica*, 96, Barcelona, 1990, p. 37-39.

33 Vegeu Balaguer, A. «Falsificación por fusión de los "quartos" catalanes en el s. xix. Los hallazgos de Cervera y el Maresme». *Gaceta Numismàtica*, 110, Barcelona, 1993, p. 51-54; Balaguer, A. «Moneda falsa de l'ocupació napoleònica de Barcelona: la qüestió dels 4 quartos fosos i altres monedes falses i falsificades», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *Les dues cares de la moneda…*, *op. cit.*, p. 193-213.

34 Sales, N. «Los Mossos d'Esquadra en el Antiguo Régimen, 1721-1835», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*, *op. cit.*, p. 68.

35 Ibídem, p. 70.

l'economia.[36] En aquest cas, l'abús de la Diputació amb aquestes emissions, de fet fiduciàries, eren interpretades com especulatives i defraudatòries i, per això, deslegitimitzadores de la institució i la seva funció, que usurpaven els particulars que optaven per assumir la tasca de moneder.

Hi ha molts testimonis de tota mena d'aquesta pràctica; per exemple, l'abundància de moneda falsa conservada, la troballa d'encunys de falsaris i de les restes de tallers clandestins, a més de les referències policials i periodístiques. En els fons del Gabinet Numismàtic hi ha, en tot cas, un abundantíssim testimoni d'aquestes falsificacions.[37]

Les peces oficials es fabricaven a la Casa de la Moneda de Barcelona amb unes premses que, a partir del 1841 ja eren automàtiques del model anomenat Thonnelier. Aquestes màquines havien estat fabricades als tallers de La Maquinista Terrestre y Marítima d'acord amb els plànols del model original francès, introduït i propugnat per Francesc Paradaltas, que en va ser el publicista i impulsor, com podem seguir en les seves publicacions[38] a partir del 1840 i també han posat de manifest les excavacions arqueològiques de la seca de Barcelona.[39] La mecanització havia de millorar l'aspecte de la moneda fabricada i impedir-ne, o almenys dificultar-ne, la falsificació.

Enfront d'aquesta fabricació oficial els falsificadors van començar a falsificar peces pel sistema més rudimentari de la fossa i, molt aviat, amb la utilització de maquinària, tal com ho podem veure documentat en les intervencions policials de tallers falsaris. Es tractava de les premses més rudimentàries de les quals tenim constància, però no en tenim evidència material més enllà dels encunys falsaris que ens parlen de la perfecció tècnica. Així, entre els tallers en els quals es va falsificar aquest tipus de peça —bé és cert que al costat de molta altra de nacional i, fins i tot, de francesa— tenim el taller anomenat La Fàbrica, excavat al terme municipal de

36 Figuerola, L. *Estadística de Barcelona en 1849*. Barcelona, 1849-1851, p. 218. (Edició a cura d'Antoni Costa, Barcelona, 1993.)

37 Vegeu-ne les quanties a: Clua, M. «La moneda falsa d'Isabel II a les sèries catalanes del Gabinet Numismàtic de Catalunya», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *Les dues cares de la moneda…*, *op. cit.*, p. 224-229 i p. 236-241.

38 Paradaltas, F. *Tratado de monedas, sistema monetario y proyectos para su reforma*. Barcelona, Imprenta de Tomás Gaspar, 1847, lámina A.

39 Bordas, A.; Estrada-Rius, A. «Les darreres intervencions arqueològiques a la seca de Barcelona (2014-2015), dins Estrada-Rius, *A. Les dues cares de la moneda. Fabricació versus falsificació a Catalunya*, Barcelona, MNAC, 2017.

Premià de Dalt.[40] S'hi van localitzar les planxes foradades de coure i alguns quartos falsos del 1844 i el 1846, i altres monedes falses sempre anteriors al 1850, data que ens marca l'activitat del taller falsari. Pel que fa a encunys per falsificar peces de 6 quartos tenim, per exemple, els conservats al Museu d'Història de Barcelona (MUHBA).[41]

Des del punt de vista jurídic, en aquesta etapa s'aprovà el primer codi penal —el 1822—[42] que va substituir la pena de mort per la cadena perpètua. La regulació penal va canviar al llarg de la primera meitat del segle XIX essent el codi penal del 1848 el que va tenir una transcendència més gran. En tot cas, les penes pel delicte de falsificació i d'expedició de moneda falsa continuaven sent especialment greus, si bé cal tenir present que les circumstàncies de la Primera Guerra Carlina i després altres aldarulls varis van fer que la llei marcial i la suspensió de les garanties constitucionals a Barcelona i a tot Catalunya fossin molt habituals. En aquest sentit, cal destacar l'autoritat omnipotent i omnipresent del capità general de Catalunya que, molt sovint, tenia un paper molt rellevant no només en l'ordre públic sinó en altres matèries fins a eclipsar el paper dels nous governadors civils i entrar en conflicte sord amb la també recent creada Diputació Provincial de Barcelona.

En aquest sentit, podem esmentar els esforços del capità general Ramon de la Rocha (1800-1860) en la seva lluita contra la moneda falsa —i, de manera particularíssima, contra la dels quartos— en un ban del 3 de març del 1852.[43] En aquest ban s'adreçava als catalans per anunciar que «habiéndose propagado de una manera audaç la fabricación clandestina de la moneda de cobre de seis y de tres cuartos [o sigui, l'expressament emesa per la Diputació a partir del 1836] sin duda por el cebo de la ganancia [...] en vista de que el producto de una série de años de tal fatal delito ha sido separar un infinito número de brazos de las industrias morales y

40 Cabañas, N.; Gimferrer, I. «El taller de falsificació de moneda localitzat a La Fàbrica (Premià de Dalt)», dins Estrada-Rius, A. (ed.) *La falsificació de moneda*..., *op. cit.*, p. 131-139.

41 Berdún, M. «Els encunys falsos de 6 quartos d'Isabel II del Museu d'Història de Barcelona», dins Estrada-Rius, A. (ed.) *La falsificació de moneda*..., *op. cit*., p. 173.

42 Rosselló, E. «Notas sobre el delito de falsificación de moneda: de las Cortes de Cádiz a al Código penal de 1822», dins Estrada-Rius, A. (ed.) *La falsificació de moneda*..., *op. cit.*, p. 27-68. Vegeu, en general, sobre el període: Sainz Guerra, J. «La tipificació de la falsificació de moneda a l'Espanya contemporània», dins Estrada-Rius, A (ed.). *La moneda falsa de l'antiguitat a l'euro.* Barcelona, 2010, p. 84-89.

43 BC. Fullens Bonsom 10.VI-5/42.

beneficiosas al país, y llenar el mercado de esta plaza y las cuatro provincias que componen el Principado, de excesiva cantidad de calderilla, que dificulta las transacciones mercantiles, corrompe la sociedad, alarma los ánimos y prepara una grave crisis monetaria». Finalment, ordenava que el coneixement dels delictes de falsificació de moneda de coure de sis, quatre i tres quartos —ara ampliava totes les peces en circulació— fos sota els tribunals militars en judicis sumaris i la pena de mort a «toda persona de cualquier clase, condición o fuero, que fabrique, introduzca o expenda a sabiendas moneda falsa de cobre de seis, cuatro[44] y tres cuartos» i «se castigará con doce años de cadena temporal y las accesorias a todo individuo que abrigue, oculte o proteja la citada falsificación».

Per fer efectiva la persecució dels criminals, el capità general cridava totes les forces i cossos de seguretat existents i, entre ells, per suposat, els mossos d'esquadra.[45] En el ban estimulava les forces implicades «en el concepto, de que así como estoy dispuesto a castigar con mano fuerte y severa a los morosos y apáticos, influiré para que se premie a los que se distingan en tan importante servicio».

L'etapa sota el liberalisme a partir del 1835 havia implicat l'entrada dels mossos d'esquadra en l'etapa liberal i la superació de l'etapa de supeditació a la dinastia Veciana amb la renúncia el 1836 de Pere Pau de Veciana al comandament de les esquadres. Aquell any el número total de membres del cos —entre mossos, auxiliars i *verederos*— era de 364.[46] La institució, com ja hem avançat, va tenir un difícil traspàs llastrat pel seu passat associat a l'antic règim.[47] No oblidem que va quedar entre el Govern Civil, la Diputació Provincial de Barcelona i la Capitania General i el 1844, quan es creà la Guàrdia Civil, encara se'n va qüestionar més la continuïtat. Al final s'arribà a un pacte salomònic i el cos perdurà fins a la dissolució arran de la Revolució Gloriosa del 1868. En tot cas, veiem que en el supòsit de la

44 Per tant, encara considerava les peces de 4 quartos encunyades durant l'ocupació francesa de Barcelona en circulació atès que la seca de Barcelona d'aquest període va ser l'única que va batre aquest valor.

45 En concret, «todos los individuos y clases del Ejército, guardia civil, mozos de escuadras, carabineros, rondas volantes, seguridad pública, municipales y cualquier clases de fuerza pública».

46 Ucelay-Da Cal, E. «La trayectoria de los Mossos d'Esquadra en la Cataluña contemporánea, 1836-1939» dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, 2006, p. 83.

47 Ibídem, p. 82.

persecució de la falsificació de moneda tant la Diputació com la Capitania General estaven ben alineades en l'erradicació del delicte.

En tot cas, sí que està ben documentada una àmplia activitat dels mossos d'esquadra en la repressió de la falsificació de moneda.[48] Així, per exemple, tenim constància d'una acció feta en una casa anomenada can Babet, a la localitat de Vacarisses per part del cap de la subdivisió dels mossos de Sabadell. El sotscaporal Antoni Pasqual va dirigir l'acció amb sis dels seus mossos. L'origen estava en confidències rebudes. El 17 de desembre del 1850 van localitzar en una cova situada en un barranc la maquinària necessària per fabricar la moneda falsa així com un sac ple de peces de sis quartos falses.[49] Es van detenir tres homes implicats, un dels quals era l'amo de la casa, anomenat Josep Vila, àlias Babet. Igualment, a finals del mateix mes de desembre a la propera ciutat de Sabadell va tenir lloc una altra acció policial dels mossos en la qual es va tornar a localitzar un taller de falsaris en una cova amb tota la maquinària necessària i un sac amb peces de sis quarts recent fabricades.[50] A més, es van detenir vuit homes. Encara el 13 d'abril del 1851 un destacament dels mossos van localitzar un nou taller en el qual es tornava a falsificar peces de sis quartos ubicat en una cova al costat de la riera d'Argentona.[51] En aquesta ocasió el taller estava ubicat en un soterrani amagat sota una trapa de fusta dins la quadra del bestiar.

També el 8 de juny del 1851 els mossos d'esquadra de Peralada van procedir a desmantellar un taller situat al mas Vilardell del Mal Pas a la localitat de Vilopriu (Baix Empordà). En aquesta ocasió sembla que els falsaris havien estat advertits i que inicialment els mossos només van trobar indicis d'on devia d'estar ubicada la maquinària, però res prou definitiu. Al final, però, un registre acurat i exhaustiu dirigit pel caporal va donar els seus fruits i es van poder recuperar les restes metàl·liques testimoni de la fabricació a uns 100 passos del mas. Això va permetre la detenció dels quatre membres de la família Vilardell. Ens podem imaginar les evidències del delicte perquè la troballa, tant en un context arqueològic com sense

48 González Fraile, F. «La intervenció dels mossos d'esquadra en la repressió de la falsificació de moneda al segle xix», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *La falsificació de moneda*…, *op. cit*., p. 289-309.

49 Vegeu *La España*, 24/12/1850, p. 1.

50 Vegeu *El áncora*, 31/12/1850, p. 1464-1465 i La España, 3/01/1851, p. 2.

51 Vegeu *El postillón*, 9/04/1851, p. 2.

aquest, dels tallers d'aquesta època no són estranys i, el més clar és l'excavat al terme de Premià de Dalt en el qual s'han recuperat els retalls i fragments de planxes de coure perforades que tenen la virtut de permetre conèixer, bé que indirectament, tant el metall com el mòdul i el gruix de les peces que es falsificaven.[52] Les diligències van continuar davant de les evidències i van concloure al castell de Valldevià, residència del germà del cap de família detingut. En un celler del castell es va localitzar la màquina per encunyar les peces de sis quartos al costat de diverses planxes de coure. En l'esmentat article es donen dades rellevants sobre el material decomissat.[53] Pel que sembla, en un model freqüent a l'època, es tractava d'una operació per finançar la insurgència carlina.[54] La vinculació entre la falsificació de moneda com un mitjà de finançament de les partides carlines és un assumpte ben conegut encara que falsificant, normalment, nominals de valor més alt.[55]

Igualment, el cap de la subdivisió dels mossos d'esquadra de Guissona, el sotscaporal José Salvi, va desarticular una banda que tenia el seu taller al mas Can Molins o La Roureda, al terme de Torrefeta (Segarra), que també estava integrada per carlins. En aquesta ocasió es van decomissar tant «las máquinas y útiles de que se servían» per fabricar les peces de sis quartos falses com «una gran porción de piezas de seis cuartos».[56]

Encara un altre exemple de la falsificació de la xavalla la tenim documentada en la localització el 17 d'abril del 1852 d'un taller al mas Jordana

52 Cabañas, N.; Gimferrer, I. «El taller de falsificació de moneda localitzat a La Fàbrica (Premià de Dalt)», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *La falsificació de moneda…*, *op. cit.*, p. 131-139.

53 S'hi pot identificar, en particular, «una herramienta para cortar las barras, inútil. Una máquina para hacer el cordoncillo. Otra máquina con su volante para estampar el sello en las piezas. Un tronco para colocar la máquina de estampar. Unas tijeras grandes de cortar el cobre. Dos desarmadores inútiles para apretar las tuercas de las máquinas». *El áncora*, 11 de juny del 1851, p. 1133.

54 González Fraile, F. «La intervenció dels mossos d'esquadra en la repressió de la falsificació de moneda al segle xix», dins Estrada-Rius, A. (ed.) *La falsificació de moneda…*, *op. cit.*, p. 289-309; *La Gaceta de Madrid*, 14/06/1851; *El áncora*, 11/06/1851, p. 1133 i *La España*, 14/07/1851, p. 1.

55 Així, per exemple, els encunys falsaris conservats a l'Arxiu Comarcal de Cervera, procedents, segons tradició oral, de la família del baró de Perpinyà. Vegeu Llobet Portella, J. M. «Uns encunys espuris de la moneda isabelina de 100 rals, any 1854», *Gaceta Numismàtica*, 56, Barcelona, MNAC, 1980, p. 69-70.

56 Vegeu *El áncora*, 15/02/1852, p. 730; La España, 18/02/1852, p. 1 i La España, 7/03/1852, p. 1.

del terme de Mafet, vora d'Agramunt (Urgell), en el qual els mossos van localitzar en un camp la màquina i van requisar 37 arroves[57] de peces de sis quartos. Es van necessitar dos carros per fer el trasllat de tot el material requisat. Es van efectuar detencions i es van descobrir persones benestants del poble com a responsables de l'acció.[58] Aquests són només alguns exemples de la intervenció eficaç dels mossos en la repressió del delicte de falsificació com a resposta a l'acció del capità general que els va tenir com a eficients col·laboradors. A part, però, cal tenir en compte, com en altres episodis, la falsificació d'altres monedes nacionals o estrangeres.

Alfons XIII, 5 pessetes de Madrid,1888. La peça superior és una moneda oficial mentre que la inferior és falsa. Museu Nacional d'Art de Catalunya / Gabinet Numismàtic de Catalunya.

La falsificació d'aquestes peces era general arreu del territori i al voltant del 1850 podem documentar una alça d'aquest fenomen que salta com a problema de primer ordre a l'opinió pública amb alarma social. Això no vol dir que abans no existís sinó més aviat que va arribar un moment després de la crisi del 1848 que el problema tenia unes proporcions desmesu-

57 Això és, aproximadament, 419,54 kg.

58 Vegeu *La España*, 27/04/1852, p. 1.

rades. A la mateixa premsa podem llegir i constatar com es projectava en l'opinió pública no sols el problema sinó la seva solució per mitjà de la via de la repressió penal a través d'una eficaç intervenció policial. En el diari *La España*, per exemple, tenim expressions reiterades de la constatació del problema i, tot seguit, l'anunci d'un cop policial. El 24 de desembre del 1850 en aquesta capçalera es llegeix «no tiene fin en Cataluña el descubrimiento de fábricas de moneda falsa: a las mil de que ya hemos hablado»;[59] el 14 de juny del 1851 s'hi escrivia que «hacía quince o veinte días que no se hablaba de nuevos descubrimientos en Cataluña de fábricas de moneda falsa; creíamos que se habría ya logrado extinguir si no del todo, en su mayor parte al menos, esa plaga perjudicialísima de monederos que pululan en el antiguo Principado, y que por consiguiente no nos veríamos tan pronto en la necesidad de volver a reclamar la adopción de medidas enérgicas contra esa falange de adulteradores de la momeda que tantos daños ocasiona con su reprobada industria»;[60] el 18 de febrer del 1852 s'hi recollia que «de la aparición de partidillas de ladrones y de nuevos descubrimientos de fábricas de moneda falsa, se ocupan casi exclusivamente los periódicos de Cataluña»[61] i el 27 d'abril del 1852 «continúa descubriéndose en Cataluña fábricas de moneda falsa».[62] En aquest context cal situar i explicar la duresa del ban que hem assenyalat dictat pel capità general de Catalunya del 3 de març del 1852.

Finalment, es va dur a terme per ordre governativa autoritzant la Junta de Moneda a la retirada de la xavalla o *calderilla* catalana; es va dictar el Reial decret de 5 d'agost de 1852. A aquest efecte es van preparar, seguint el que disposava el Reial decret esmentat, uns abonarés impresos a manera de bitllets que, amb valors diferents —60, 100, 200, 500 i 1.000 *reales de vellón* en moneda de coure— que eren bescanviats per la xavalla.[63] Els bitllets s'anunciaven expressament com a «billete equivalente a moneda de cobre» i es van imprimir a la impremta T. F. Nevell de Londres per

---

59 Vegeu *La España*, 24/12/1850, p. 1.

60 Vegeu *La España* 14/06/1851, p. 1.

61 Vegeu *La España*, 18/02/1852, p. 1.

62 Vegeu *La España*, 27/04/1852, p. 1.

63 Ruiz, F.; Alentorn, J. *Catálogo del papel moneda español*. Madrid, Gráficas EMA, 1974, p. 355.

evitar les falsificacions.[64] Es va tractar d'una operació molt complexa que tenia com a finalitat recollir tota la xavalla catalana —oficial o falsa— i refondre-la a la Casa de la Moneda de Barcelona per reencunyar-la amb maravedisos de curs general a tot Espanya. L'1 d'octubre del 1852 un ban del ja esmentat capità general de Catalunya anunciava la recollida de la xavalla esmentant precisament «el círculo de perjuicios que había acarreado al país el asombroso vuelo que ha tomado la falsificación de la moneda de cobre».[65] El 14 d'octubre es fixaven les dates de la darrera quinzena del mes i les condicions, i es prenien mesures contra avalots, protestes o inconvenients en l'operació i es recordava l'estat d'excepció en què vivia subjecte el Principat de Catalunya.[66]

4. El cas dels duros *sevillanos*

El tercer i darrer supòsit de falsificació és, sens dubte, el més famós per tal com ha perdurat en la memòria col·lectiva en forma de frase feta o aforisme. Es tracta del cas dels duros *sevillanos* que hem de situar en el context del període polític de la Restauració (1875-1923). El Sexenni Democràtic es va iniciar el 1868 amb una reforma monetària molt important que va introduir la pesseta com a unitat monetària espanyola. Aquest sistema monetari va consolidar-se i va perdurar durant tota la primera etapa de la Restauració. Es tractava d'un sistema que encara que, en teoria, era trimetàl·lic —amb peces d'or, plata i coure—; a la pràctica, reposava en unes abundantíssimes emissions en plata justament en una època de baixada del preu de la plata.

La peça forta de plata —un transsumpte de l'antiga moneda de vuit rals— era la que tenia el valor nominal de 5 pessetes i el nom popular de duro. Es tractava d'una peça grossa de 25 grams de pes que un seguit de situacions van convertir en la moneda a falsificar amb major benefici. Aquesta era la moneda de plata de més valor del sistema, fabricada únicament amb maquinària automatitzada a la Fábrica Nacional de Moneda y Timbre[67] després del tancament de totes les cases de la moneda —inclosa

64 L'amortització dels bitllets a la seva vegada no va concloure, ja en mans del Banc d'Espanya, fins l'any 1880.

65 BC. Fullets Bonsom 14828.

66 BC. Fullets Bonsom 14829.

67 Vegeu Feria, R. (ed.). *Cien años de historia. Fábrica Nacional de Moneda y Timbre.* Madrid, Fábrica Nacional de Moneda y Timbre, 1994; Murray, G. *Casa de Moneda de Madrid.*

la de Barcelona el 1881— i la centralització de tota la fabricació a Madrid.[68] El seu tipus va variar pel que fa a la imatge de l'autoritat emissora des de les primeres peces amb la imatge de l'al·legoria d'Hispània a l'anvers i l'escut d'Espanya amb corona mural del 1869 que va ser substituït, respectivament, pel bust d'Amadeu I i per l'escut reial amb l'escussó dinàstic a partir del 1871. No cal dir que amb la Restauració el bust va passar a ser el d'Alfons XII i l'escut el de la monarquia amb l'antic escussó dinàstic dels Borbó. En el regnat d'Alfons XIII, el creixement del rei es va reflectir en el retrat als anversos del sobirà que va fer que un mateix nominal prengués, segons l'emissió, noms tan *castizos* com el *pelón* (1888-1892), el *rizos* (1892-1894) i el *cadete* (1895-1899).

Si bé el prototipus de la peça falsificada era fabricada a Madrid i era de circulació nacional, Catalunya i, en especial, Barcelona, va tenir un paper important que és el motiu pel qual, com hem assenyalat, haguem triat aquest episodi. Barcelona i la seva província es van convertir en un gran centre de falsificació de moneda tant espanyola com francesa. No només es falsificava allà sinó que de la Ciutat Comtal sortia maquinària i, fins i tot, les planxes de plata amb les quals en altres llocs s'havia de falsificar la moneda. Així, per exemple, es documenta en les notícies de la premsa la confiscació a Madrid d'una caixa amb disset quilos de plata en planxes preparades per batre moneda enviades per ferrocarril des de Barcelona el 1907.[69]

Cal recordar que, igual que s'ha assenyalat en els anteriors supòsits, també en el període estudiat es van falsificar altres nominals nacionals i també, de manera molt concreta, moneda francesa[70] així com, especi-

---

Cantidades acuñadas y ensayadores 1614-1868. Madrid, Amigos de la Casa de la Moneda de Segovia, 2014 i Torres, J. «Una nueva casa de moneda para Madrid», Estrada-Rius, A. (ed.). *Les dues cares de la moneda…*, *op. cit.*, p. 81-117.

68 Sobre el procés de fabricació des de la perspectiva del mateix organisme emissor vegeu els treballs coetanis de Federico García Patón, director facultatiu de la Fábrica Nacional de la Moneda y Timbre: García Patón, E. *Memoria sobre fabricación y casas de moneda presentada al Excmo. Sr. D. José Ramón de Oya*. Madrid, 1895; García Patón, E. *La fabricación de las monedas*. Madrid, 1903.

69 Vegeu *La Vanguardia*, 15/04/1907 i 17/04/1907, p. 4 i 7.

70 Sainz, L. «La falsificación de moneda francesa en Barcelona (1879-1882). Un factor perturbador en las relaciones franco-españolas en los comienzos de la Restauración», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *La falsificació de moneda…*, p. 115-125.

alment, la creixent falsificació dels bitllets de banc.[71] Ara bé, el focus en aquest apartat està posat en la falsificació de la moneda de plata espanyola.

D'ençà de l'aparició del nou sistema monetari del 1868, les peces de plata havien patit la falsificació per dos grans sistemes. En primer lloc, els anomenats duros alacantins que eren peces fabricades en coure, plom o altres metalls i, gràcies a l'aplicació de mètodes electrolítics,[72] recoberts amb una fina làmina o cap de plata que els donava aparença de bona llei fins que la circulació els desgastava i, com encara recorda la frase popular lligada ara a la falsedat humana, «se'ls veia el llautó». Les peces més burdes eren fosses en metalls com calamina o estany. En segon lloc, els duros anomenats *sevillanos*[73] que tenien la peculiaritat de ser encunyats en plata bona. La raó d'aquests segons, que va ser molt gran, era justament la diferència entre el valor intrínsec i el valor nominal. Ja s'ha comentat la baixada del preu de la plata en un moment en què s'havien descobert grans reserves mineres a Nevada (EUA) el 1870 i que diversos països van desmonetitzar la plata en adoptar el patró or. Si el valor intrínsec del metall era de 2 pessetes i el cost total de fabricar un duro era aproximadament de 2,5 pessetes la resta de valor fins a arribar a les 5 pessetes era estimada com a benefici i, per tant, un gran al·licient per als falsificadors.

La falsificació de moneda a l'Espanya del segle XIX era un clàssic fins a considerar-lo una mena de paradís de la moneda falsa. Ja el 1882 sortia publicada la segona edició —i no era el primer— d'un llibre dedicat a l'anàlisi i la classificació de les peces falses en circulació amb una voluntat pràctica i d'utilitat pública, escrit per un assajador de la Casa de la Moneda de Madrid.[74]

---

71 Tortella, T. «La falsificació del paper moneda a l'Espanya contemporània», dins Estrada-Rius, A. (ed.). La moneda falsa de l'antiguitat a l'euro. Barcelona, MNAC, 2010, p. 102-105.

72 Walker, C. *Manipulaciones electrolíticas o tratado de galvanoplastia que contiene la descripción de los procederes más fáciles para dorar, platear, grabar sobre el cobre y el acero, reproducir las medallas y pruebas daguerrotípicas, metalizar las estatuas de yeso por medio del galvanos*. Barcelona, Imprenta de Agustín Gaspar y Roca, 1844. [Traduïda al castellà per J. Alberic i F. Doménech.]

73 Martorell, M. «Los duros sevillanos: la mayor falsificación de moneda en la historia contemporánea española», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *Les dues cares de la moneda*..., p. 247-272.

74 García González, A. *Tratado teórico-práctico para conocimiento de las monedas falsas españolas*. Madrid, Imprenta de D. Gregorio Hernando, 1882.

És a principis de la dècada dels noranta que el problema ja salta a l'opinió pública i la palestra política sense que es prenguin accions contundents. El setembre del 1894 el director de la sucursal del Banc d'Espanya a Barcelona va enviar a la central de Madrid uns exemplars de duros falsos que era difícil de destriar dels autèntics. Més endavant, de les tribunes periodístiques surten acusacions contra el govern que si bé sempre es troben petites actuacions contra els falsaris mai s'acaba de desemmascarar els grans falsificadors industrials[75] o bé denunciant que la situació actual era «la anarquía monetaria hecha y derecha»[76] o fent reflexions «precisa también que en España se adopten medidas para el saneamiento y mejora de la moneda española, porque da pena y coraje ver como miran los extranjeros nuestra despreciada peseta y da dolor saber el descrédito en general y la desconfianza con que se recibe en el mundo entero la moneda de plata española, cuyo valor nominal no es de mucho el valor real y con la agravante de la mucha falsa que circula, y que obliga a un examen detenido de cada billete y de cada pieza en todos los pagos y cobros, lo cual dice muy poco en favor del país en que esto ocurre, y a la vez influye en el poco aprecio que se tiene en el mercado universal a todo lo que constituye el capital circulante español».[77]

De fet, l'any següent es practicaven importants detencions a Sevilla amb el desmantellament de diversos tallers de falsificació de duros —«las monedas falsificadas tienen igual cantidad de plata que las legítimas y solo se distinguen en pequeños detalles»—, en les quals estaven implicats uns veïns de Reus i en les quals constaven enviaments de material des de Barcelona.[78] És possible que el negoci s'anés diversificant i deslocalitzant per evitar la pressió a Barcelona.

És cert que el tema i fins i tot el terme de *sevillanos* ja era utilitzat des d'almenys el tombant de segle, però la magnitud del frau no va esclatar amb tota la força mediàtica fins l'any 1908 quan es va arribar al zenit del problema i es va provocar, d'alguna manera, el final de l'encunyació d'aquests nominals amb la intervenció governamental. La repercussió va ser tan forta que va provocar que no hi haguessin més emissions de duros de plata i l'organització d'una gran operació de bescanvi a escala gene-

75 Vegeu *La Vanguardia*, 6/08/1908, p. 4.

76 Vegeu *La Vanguardia*, 23/07/1903, p. 4.

77 Vegeu *La Vanguardia*, 13/08/1904, p. 5.

78 Vegeu *La Vanguardia*, 9/08/1904, p. 4.

ral abans que la desconfiança en el sistema monetari el col·lapsés. Per ser conscients de la repercussió només cal repassar la premsa coetània i, especialment, la premsa satírica i els dibuixos humorístics que van proliferar.[79] A Barcelona, per exemple, es va estrenar un sainet amb el títol *Els duros sevillanos* que, escrit el 1911 per Ramon Muntané, al·ludeix als fets.

Efectivament, el 1908 el Govern va intervenir sobre un problema inajornable. En un primer moment es va promulgar una Reial ordre de 15 de juliol per la qual els duros falsos s'havien de decomissar i treure de la circulació. El propietari de la moneda falsa de bona fe només recuperaria el valor del metall una vegada deduïdes les despeses de la tramitació i venda. La quantitat de moneda falsa en circulació va provocar una gran protesta i una crisi de confiança en la moneda que va ser contraproduent. Per solucionar el malestar es va haver de promulgar una altra RO, de 4 d'agost, que derogava l'anterior i permetia el bescanvi de la moneda falsa de llei i tipus a l'oficial per moneda igualment legal. Es tractava, en definitiva, d'una derrota del Govern en tota regla sobre els falsificadors. Un dels grans problema era l'extraordinària similitud dels duros *sevillanos* falsos respecte dels duros oficials fins al punt de fer indistingibles uns d'altres a mans dels caixers i comerciants més experts. Efectivament, s'afirmava a la premsa que es tractava d'«una moneda cuya ilegitimidad solo parecen conocer los grabadores más expertos de la fábrica del Estado».[80] Justament aquesta dificultat és la que va causar una alarma social enorme contra qualsevol duro en circulació. Quan va esclatar la crisi monetària el 1908 en molts llocs no s'acceptaven els duros a nom d'Alfons XIII del tipus infantil mentre que en les emissions anteriors no sembla que, inicialment, hi hagués dificultat.[81] L'altra problema, com reconeixia un comentarista del problema era «la averiguación de su importe» que fixa en un càlcul sense base fiable en quinze milions de pessetes.[82] L'assumpte no només va ocupar la premsa sinó que els agents econòmics van mostrar un clar interès en l'assumpte com demostra, per exemple, la ponència que li va dedicar la Societat d'Estudis Econòmics radicada a Barcelona.[83]

---

79 Vegeu el recull comentat fet per Cadena, J. M. «La moneda falsa i la sàtira», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *Les dues cares de la moneda*…, *op. cit.*, p. 363-387.

80 Vegeu *La Vanguardia*, 6/08/1908, p. 4.

81 Vegeu *La Vanguardia*, 26/08/1908, p. 5.

82 Vegeu *La Vanguardia*, 6/08/1908, p. 4.

83 Ras, A. *La cuestión de los duros sevillanos*. Barcelona, [1908].

En aquest moment és normal que, a causa de l'alarma social, s'aixequessin veus que demanessin una reforma penal en el sentit d'augmentar les penes per aquest delicte recollides en l'art. 296 del codi penal vigent.[84] Es pretenia la sostracció del coneixement del delicte dels jurats populars, que es consideraven massa benignes, o un major pes jurídic dels indicis.

La premsa coetània recull algunes de les actuacions dels mossos d'esquadra en la repressió de la falsificació de moneda, però també en l'expedició de les peces.[85] El cos havia estat recuperat amb la Restauració i tornava a operar des que per Reial orde, de 30 de gener de 1877, s'autoritzava els mossos d'esquadra a la província de Barcelona.[86] Aleshores, quedava el seu sosteniment i vida entre les mans de la Diputació Provincial, que pagava els 200 homes, i el Govern Civil, que també pretenia governar-los sense aportar-hi fons. Pel que fa a la repressió de la falsificació es documenta, per exemple, a la premsa del 16 de novembre del 1900 el seguiment d'un individu que anava amb regularitat a França i la seva detenció al ferrocarril quan se li van interceptar moneda francesa.[87] També a la del 13 d'octubre del 1902 es publicava que els mossos d'esquadra de Barcelona havien practicat uns registres al núm. 7 1r 2a, del carrer d'Argüelles i a la botiga del núm. 95 del carrer de Sant Salvador, a Gràcia, en els quals van decomissar «varios documentos referentes a la falsificación de monedas que se está persiguiendo».[88] El que ens interessa més de la notícia és, justament, el fet que consti que el cos dels mossos estigués implicat en un operatiu de persecució del delicte falsari i no en un cas concret.

Pel que fa a la persecució de l'expedició consta, per exemple, que entre les 851 operacions dels mossos d'esquadra verificades al llarg de l'any 1900 es comptabilitzen 18 intervencions.[89] El gener del 1893 els mossos d'esquadra de Vilobí van detenir una dona acusada d'expedició de moneda[90] i el

84 Vegeu *La Vanguardia*, 30/07/1908, p. 5.

85 Estrada-Rius, A.; Morales, M. J. «La falsificació de moneda a la premsa de la Restauració: l'exemple de *La Vanguardia* (1881-1890)», dins Estrada-Rius, A. (ed.). *La falsificació de moneda…*, *op. cit.*, p. 87-113.

86 Ucelay-Da Cal, E. «La trayectoria de los Mossos d'Esquadra en la Cataluña contemporánea, 1836-1939», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Historia y presente*. Barcelona, 2006, p. 94-116.

87 Vegeu *La Vanguardia*, 16/11/1900, p. 2.

88 Vegeu *La Vanguardia*, 13/10/1902, p. 3.

89 Vegeu *La Vanguardia*, 28/01/1901, p. 4.

90 Vegeu *La Vanguardia*, 27/01/1893, p. 2.

març del mateix any eren els mossos de Súria els que detenien un home acusat per un tribunal per falsificació.[91] Els mossos van detenir el febrer del 1894 una dona acusada d'expendre moneda a Sant Gervasi de Cassoles.[92] Els mossos d'esquadra de Barcelona van detenir a Sant Gervasi dos individus acusats de possessió de moneda falsa.[93] Els mossos també van detenir l'octubre del 1902 a Gironella un individu sospitós d'expedició de moneda a qui en van decomissar.[94] Paral·lelament a les intervencions dels mossos, es documenten, també, les de la guàrdia civil i les de la guàrdia municipal. A més, en algunes ocasions col·laboraven. Així, el febrer del 1892, el comandant de la guàrdia municipal a Sant Andreu del Palomar, ajudat per un parell de mossos d'esquadra, va efectuar una detenció, en una casa abandonada, d'un falsari que va llençar uns encunys.[95] Una dada general indicativa és que el febrer del 1894 consta que a la presó Model de Barcelona hi havia 705 reclusos dels quals el 5% estaven condemnats per expendre moneda falsa.[96]

En la falsificació i l'expedició de moneda d'aquesta etapa, hi té un paper fonamental la xarxa de ferrocarril que escurçava les distàncies i facilitava la difusió de les premses utilitzades en la fabricació de la moneda falsa, dels materials i, evidentment, la moneda. D'alguna manera el ferrocarril permetia expandir la falsificació que, inicialment, tenia un gran centre a Barcelona. Això, que era ben conegut per les forces policials, va fer que un dels llocs a vigilar fossin les estacions de ferrocarril i les mercaderies en trànsit. Un exemple d'aquestes accions són la localització de moneda falsa com el setembre del 1902 quan uns delinqüents en fugida van abandonar a l'estació del Nord de Barcelona un sac amb 579 pessetes falses corresponents a l'any 1896 d'Alfons XIII.[97]

91 Vegeu *La Vanguardia*, 29/03/1893, p. 2.

92 Vegeu *La Vanguardia*, 28 de febrer del 1894, p. 2.

93 Vegeu *La Vanguardia*, (edició tarda), 5 d'agost del 1902, p. 3.

94 Vegeu *La Vanguardia*, (edició tarda), 29 d'octubre del 1902, p. 3.

95 Vegeu *La Vanguardia*, 2 de febrer del 1892, p. 3.

96 Vegeu *La Vanguardia*, 23 de febrer del 1894, p. 2.

97 Vegeu *La Vanguardia*, (edició tarda), 9 de setembre del 1902, p. 3-4.

Conclusions

Al llarg d'aquest article s'han proposat tres supòsits de falsificació de moneda que van tenir un impacte a Catalunya i en els quals van tenir un paper el cos dels mossos d'esquadra en tres períodes ben diferents, també, de la seva història en el procés que va de l'antic règim, la transició a l'estat liberal i la seva consolidació i el seu qüestionament a l'entorn del 1900.

Les conclusions a les quals podem arribar és que les grans crisis de falsificació de moneda que hem analitzat amb una perspectiva anàloga tenen alguns punts en comú:

1) Unes emissions que, a més de complir amb la funció pública assignada de servir de moneda en circulació, generen uns importants beneficis parafiscals per a les hisendes dels emissors.

2) Es tracta d'emissions que solen coincidir amb moments de molta inestabilitat política i fins de crisi oberta o de guerra civil en la qual els beneficis parafiscals derivats de l'encunyació monetària deslegitimen encara més la moneda davant de l'opinió. Recordem en la primera, la guerra de Successió i les seves conseqüències; en la segona, la crisi de l'antic règim i el context de les guerres carlines i en darrer lloc, la inestabilitat que comença a l'entorn de les crisis de Cuba i Filipines del 1898 i culminarà el 1909 amb la Setmana Tràgica.

3) L'expectativa de grans beneficis sumat a la deslegitimació o crisi política i les facilitats tècniques donen ales als falsificadors per assumir el risc d'una activitat delictiva amb greus conseqüències penals i moltes dificultats tècniques. Entre aquestes darreres hi ha les particularitats de la fase de fabricació de la moneda i la seva fase d'expedició tenint en compte que ambdues fases impliquen la comissió d'un delicte en grup o quadrilla i això implica una major dificultat de mantenir-ho en secret. A més, la mateixa fabricació comporta una tecnologia que cal adquirir i uns processos de treball que van lligats al moviment de persones i de materials i a sorolls derivats de la fabricació.

4) El paper policial és fonamental en la repressió del delicte i en aquest treball ens hem centrat en el cos dels mossos, però cal tenir present la pluralitat de cossos policials. Les particularitats sostingudes del Cos dels Mossos d'Esquadra van propiciar-ne l'efectivitat en la seva persecució. Especialment, per la xarxa de confidents que tenien i pel control i coneixement de l'àmbit rural de què disposaven.

Bibliografia

Calicó, X. *Numismática Española. Catálogo de todas las monedas emitidas desde los Reyes Católicos hasta Juan Carlos I 1474 a 2001.* Barcelona, MNAC, 2008.

Estrada-Rius, A. (ed.). *La moneda falsa. De l'antiguitat a l'euro.* Barcelona, MNAC, 2010.

Estrada-Rius, A. *La Real Casa de la Moneda de Barcelona. Las cecas reales y los colegios de obreros y monederos en la Corona de Aragón (1208-1714).* Barcelona, MNAC, 2018.

Estrada-Rius, A. *Les dues cares de la moneda. Fabricació versus falsificació a Catalunya,* Barcelona, MNAC-UPF, 2017.

Estrada-Rius, A. *La lluita contra la moneda falsa a la Barcelona de Felip II (1598-1621).* Barcelona, Ajuntament de Barcelona, 2011.

García González, A. *Tratado teórico-práctico para conocimiento de las monedas falsas españolas.* Madrid, Imprenta de D. Gregorio Hernando, 1882.

Murray, G. *Las acuñaciones de moneda en Segovia desde 30 aC hasta 1869.* Segovia, Asociación Amigos de la Casa de la Moneda de Segovia, 2012.

Murray, G. *Fraude Real. Las aventuras monetarias de Felipe II en el Real Ingenio de Segovia.* Segovia, Asociación Amigos de la Casa de la Moneda de Segovia, 2019.

Murray, G.; Izaga, J. M.; Soler, J. M. *El Real Ingenio de la Moneda de Segovia. Maravilla tecnológica del siglo xvi.* Madrid, Fundación Juanelo Turriano, 2006.

Papell, J. «1719: el origen de los Mossos d'Esquadra», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present.* Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006, p. 20-25.

Paradaltas, F.; Sala, S. i Tramullas, G. *Hechos ocurridos en la Casa de Moneda de Barcelona que los antiguos empleados en la administración de el Casa de Moneda de Barcelona, como ofrecieron en su manifestación de 18 de setiembre del año anterior.* Barcelona, Imprenta de José Matas, 1843.

Sainz, J. *La evolución del derecho penal en España.* Jaén, Universidad de Jaén, 2004.

Sales, N. *Història dels mossos d'esquadra. La dinastia Veciana i la política catalana el segle xviii.* Barcelona, L'Avenç, 1962.

Sales, N. «Los Mossos d'Esquadra en el Antiguo Régimen, 1721-1835», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, 2006.
Ruiz, F.; Alentorn, J. *Catálogo del papel moneda español*. Madrid, Gráficas EMA, 1974.
Ucelay-Da Cal, E. «La trayectoria de los Mossos d'Esquadra en la Cataluña contemporánea, 1836-1939», dins D. A. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006.

EL CORONEL JOSÉ ANTONIO VIDAL I PUJADAS: UNA VIDA AL SERVEI DELS MOSSOS D'ESQUADRA

Félix González i Fraile
Sotsinspector i membre del Grup del Servei Històric del Cos de Mossos d'Esquadra

Resum. Al llarg de 300 anys d'història el Cos de Mossos d'Esquadra ha tingut molts comandaments, però entre ells sempre han destacat els que han sorgit de les rengles del mateix cos. Un d'aquests casos és el del coronel José Antonio Vidal i Pujadas, el qual iniciant la seva carrera com a simple mosso d'esquadra va arribar a la prefectura del cos. Home excepcional, profundament compromès amb la institució a la qual servia, defensor dels seus subordinats i d'una valentia i coratge comprovat, ja que era sempre al capdavant de les operacions policials i militars en les quals participava, fet pel qual va ser recompensat en tres ocasions amb la màxima condecoració militar pel seu valor: la Creu de l'Orde de Sant Ferran.

Però on va destacar més el coronel Vidal Pujadas va ser a aconseguir transformar les Esquadres de Catalunya en un cos policial modern adaptat a les necessitats del segle XIX. Aquesta transformació, que ja es va iniciar durant el comandament del brigadier José Vivé, va ser necessària per canviar el tarannà d'un cos procedent de l'antic règim al sistema polític liberal, i es va aconseguir amb èxit, fent que les esquadres esdevinguessin una força policial eficaç i capaç, inclús, a diferència d'altres forces de seguretat regionals.

Paraules clau: mossos d'esquadra, Vidal i Pujadas, carlisme, delinqüència

Abstract. Over the course of its 300 years of existence, there have been many commanders of the Mossos d'Esquadra (Catalan police force). Among these, those that have most stood out have emerged from within the ranks of the force itself. One of these commanders is Colonel José Antonio Vidal i Pujadas, who began his career as a simple officer and rose through the ranks to lead the force. He was an exceptional man, profoundly committed to the institution that he served, staunch defender of his subordinates and possessing bravery and courage that he demonstrated

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 149–172. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

through his direct leadership of police and military operations, feats that led to him being awarded on three occasions the highest military honour for bravery, the Cross of the Order of Saint Ferdinand.

However, Colonel Vidal Pujadas really stood out for his transformation of the Esquadres de Catalunya into a modern police force adapted to the needs of the 19th century. This transformation was needed to adapt the nature of the force from the old regime in which it had been founded to the new liberal political system. It was a process that had begun with Brigadier José Vivé and was a complete success, making the Mossos d'Esquadra an effective and able police force in contrast, even, to other regional security forces.

Keywords: Mossos d'Esquadra, Vidal i Pujadas, Carlism, crime

1. Antecedents

José Antonio Vidal i Pujadas va néixer a la localitat de Botarell (Baix Camp) el 21 d'abril del 1804. Els seus pares eren en José Pujadas i Josefa Vidal. La seva família eren uns petits propietaris que es dedicaven al cultiu de la terra.

L'any 1856 es va casar amb Teresa Papiol i Huguet. La seva dona era filla de la família Papiol de l'Arboç i tenia 19 anys quan es va casar amb en José Antonio Vidal, que en aquelles dates ja tenia 52 anys. El matrimoni va tenir tres fills: Gabriel Vidal i Papiol, nascut l'any 1861, el qual que va cursar estudis de Dret; Rafael Vidal i Papiol, nascut el 1868, va arribar a ésser diputat gestor de la Diputació de Tarragona, i un altre que va rebre el mateix nom que el seu pare: José Antonio.

Per al coronel Vidal Pujadas la seva família i les Esquadres de Catalunya eren la seva guia en la seva vida, el seu nord cap on dirigia els seus esforços. Sempre va demostrar un gran amor cap a la seva família, inclús en els moments difícils, com també ho va fer cap a les Esquadres de Catalunya.

2. Ingrés a les esquadres de Catalunya i primers destins (1828-1833)

En tenir 24 anys, en José Vidal i Pujadas va decidir que no volia continuar fent de pagès i va ingressar a les Esquadres de Catalunya, concretament el 10 de juliol del 1828, essent destinat a l'esquadra de Torres de Segre.

Aviat va destacar extraordinàriament en el servei ja que, en data 6 de març del 1830, va ser ascendit al grau de sotscaporal (sotsoficial) per elecció dels seus comandaments. El seu ascens al grau de sotscaporal era un fet extraordinari ja que era molt estrany que un mosso d'esquadra pogués ascendir al grau de sotscaporal amb menys de dos anys de servei, quan la majoria de les vegades es trigava entre 7 i 10 anys, com a mínim, per aconseguir aquesta fita. Amb el nou grau de sotscaporal va ser destinat com a cap de la subdivisió de Sant Martí de Maldà (Urgell), la qual depenia de l'esquadra de Torres de Segre on va restar fins que va esclatar la Primera Guerra Carlina.

La Primera Guerra Carlina (1833-1840)

En esclatar la guerra va participar en la lluita contra la insurgència carlina iniciant aquesta missió en data de 10 d'octubre del 1833. Durant l'any 1834 va participar en la persecució dels grups carlins comandats per Carnicer i Forner.

El 1835 va participar en combats contra el cap carlí Potau que es van produir en el santuari del Tallat, terme municipal de Vallbona de les Monges (Urgell). Aquell mateix any, en data de 23 de juny, va aconseguir repellir un atac d'un grup carlí compost per 400 efectius comandats pels caps carlins Valls i Terciela que van voler sorprendre el petit escamot de mossos d'esquadra del sotscaporal Vidal Pujadas que feien escorta a un comboi logístic de l'exèrcit, a la localitat de la Panadella, al terme municipal de Montmaneu (Anoia). Els carlins van ser derrotats gràcies a la sang freda que va demostrar el sotscaporal Vidal Pujadas; els seus efectius es van parapetar entre els carros del comboi i van aconseguir fer fugir els carlins derrotats.

Durant aquell període en què Antoni Pujadas era sotscaporal, se li va donar el comandament d'una esquadra a les columnes militars d'operacions i va acompanyar el capità general de Catalunya en les operacions que va dur a terme a la zona de Vic, Ripoll i Puigcerdà. Va participar, en data 15 d'agost, en els combats contra els carlins a coll de Pal, terme municipal de Bagà (Berguedà). El 29 d'agost va participar en la columna comandada

pel governador militar de Puigcerdà que va trencar el setge que els carlins havien fet durant 10 dies al poble de Tuixent (Alt Urgell). El 12 de novembre va rebutjar un atac carlí a un comboi que escortava a la vora de Puigcerdà. I, posteriorment, el 17 de novembre, va participar en un combat a prop de Monistrol de Montserrat (Bages).

Pels seus serveis va ésser ascendit, en data 1 de gener del 1836, al grau de caporal (oficial) per elecció dels seus comandaments. El 26 de febrer se li va concedir el grau de subtinent d'Infanteria pel reglament de les Esquadres. Durant aquell any va realitzar diverses operacions contra la insurgència carlina. Va acompanyar el general Aldama en el combat de la Granada (Alt Penedès) que es va produir el dia 4 de setembre contra les forces carlines. Així mateix, va acompanyar el capità general de Catalunya en el combat de Casserres (Berguedà) el 10 de desembre.

L'any 1837 va continuar operant contra les partides carlines i, en data 13 de juny, va participar comandant la seva esquadra en el combat contra les forces carlines que havien entrat a la localitat de Sant Boi de Llobregat (Baix Llobregat).

Gràcies als mèrits de guerra, el 19 de setembre del 1838 que va aconseguir consolidar el grau de subtinent d'Infanteria. Alhora va continuar realitzant operacions contra la insurgència carlina juntament amb l'exèrcit i, en data 16 de novembre, va participar en el combat que es va produir quan les tropes liberals van intentar introduir un comboi a la localitat de Solsona, que es trobava assetjada pels carlins. Els carlins van intentar atacar el comboi en el lloc conegut com l'Hostal del Boix, però van ésser rebutjats. El caporal Vidal Pujadas amb la seva esquadra va perseguir els carlins derrotats fins a localitat de Bergús (Bages).[1]

L'any següent, el setembre del 1839, les forces liberals van intentar introduir un altre comboi a la ciutat de Solsona repetint la mateixa operació. Aquest combat donà peu a la denominada batalla de Peracamps. Els carlins es van dividir i es van fer forts en algunes masies fortificades que es trobaven a la ruta per on havia de circular el comboi liberal, al qual volien impedir el pas. Durant els dies 14 i 15 de novembre es van establir combats a les altures de Peracamps, al municipi de Llobera (Solsonès), i a l'Hostal del Boix, de l'esmentat terme municipal. El dia 16 de novembre el comboi liberal va tornar cap a Biosca sent atacat pels carlins. Els combats

---

1 Archivo General Militar de Segovia (AGMS). Expediente personal del comandante de las Escuadras de Cataluña y coronel de infantería D. José Antonio Vidal Pujadas. Secció 1a. Lligall B-2415.

van ser molt durs; els liberals van patir uns 300 morts i van aconseguir, únicament, fer entrar una petita part del comboi a Solsona. En aquesta acció es va distingir el caporal Vidal Pujadas, el qual degut al valor que va demostrar va ser ascendit pels seus superiors al grau de tinent d'Infanteria en el mateix camp de batalla. I el 15 de juny se'n va ratificar el nomenament de tinent d'Infanteria per mèrits de guerra.[2] Les seves operacions donant suport a l'exèrcit contra la insurgència carlina van continuar fins al 31 d'agost quan es va donar per acabada la guerra.

3. Caporal de l'esquadra de l'Arboç (1840-1842)

El 1840, José Antonio Vidal i Pujadas va ésser nomenat cap de l'esquadra de l'Arboç. Això era degut al fet que els nivells de delinqüència van augmentar amb l'aparició d'antics combatents carlins que es dedicaven al bandidatge; per tant, calia augmentar l'activitat policial.

Una de les primeres accions policials en les quals va participar activament el caporal Vidal Pujadas va ser contra els bandolers Casulleres i Marimón, els quals eren antics combatents carlins i comandaven una partida d'uns 20 bandolers. A aquesta banda, se'ls atribuïen diversos assassinats i robatoris. Entre aquests fets delictius, hi figurava el segrest de el dia 13 de desembre del 1840 al mas Coll d'en Guix al terme de Montbui (Anoia) en el moment que es feia un casament. Van segrestar el nuvi i tres persones més, dos dels quals, posteriorment, van ser assassinades hores després. La mateixa banda va assassinar dos milicians nacionals el 17 de gener del 1841 al poble de Sant Martí Sesgueioles (Anoia). A aquests assassinats, cal sumar-n'hi un altre que dies endarrere havien comès contra un home al poble de Castellfollit del Boix (Bages).

Posteriorment, el 19 de gener del 1841, va assaltar sis veïns de Santa Coloma de Queralt, als quals també segrestaren i un va d'ells va ser assassinat, immediatament, a ganivetades. Els malfactors van procedir a demanar el rescat per als segrestats, però, finalment, els van assassinar degollant-los el dia 9 de febrer al camí que anava de Pontils a Santa Coloma de Queralt. Les autoritats militars de Catalunya van encarregar a les forces de l'exèrcit i a les esquadres de l'Arboç (comandada pel caporal Vidal Pujadas), Moià i Sant Celoni la persecució d'aquesta banda. La resta d'esquadres també estaven avisades, fet que va permetre la captura, el mes de febrer, per part

2 AGMS. Expediente personal del comandante de las Escuadras de Cataluña y coronel de infantería D. José Antonio Vidal Pujadas. Secció 1a. Lligall B-2415.

de l'esquadra de Torelló, d'un tal Vernet que era integrant de la banda. Les operacions policials van continuar amb la cerca i això va permetre localitzar la banda, el dia 18 d'abril, al terme de Rubió establint-se un combat a causa del qual va resultar mort el mosso d'esquadra Ramon Serra, de l'esquadra de Moià, el qual va ser enterrat, el dia 19 d'abril, al cementiri de Seguers, al terme municipal de Prat del Rei. Tot i l'operatiu, malauradament, una vegada més, Casulleres i la seva banda havien fugit, però el cercle s'anava estrenyent.

La informació definitiva que va permetre desarticular aquesta banda va arribar a través de mossèn Martí Santjust, del poble de Bellprat (Anoia), el qual era amic i confident del caporal José Antonio Vidal, cap de l'esquadra de l'Arboç. El rector va dir al caporal que la banda s'havia amagada a casa d'un dels membres de la banda, anomenat Canaria, al Pla de Santa Maria (Alt Camp) i que, posteriorment, es van amagar en un casa anomenada Cal Tudor de la localitat de Bellprat, i que al dia següent volien assassinar l'alcalde de Rubió quan sortís de la missa de la festa major del poble i escapar-se per Bellprat en direcció als boscos que hi ha entre Vallespinosa i Santa Perpètua. El caporal Vidal es va adonar immediatament de la importància de la informació que li havia subministrat el rector i va sortir de Bellprat en direcció al castell de Queralt. L'inici de l'operació per acabar amb la partida de Casulleres i Marimón havia començat amb un clar avantatge per part dels mossos d'esquadra, ja que no només en coneixien els plans sinó que també en sabien la ruta de fugida i la zona on es volien refugiar una vegada comès l'assassinat de l'alcalde de Rubió. A la vora del castell, el caporal va demanar al mosso d'esquadra que li feia d'assistent que li portés la maleta. El caporal la va obrir i va escriure al comandant Josep Vivé, cap de les Esquadres de Catalunya, informant-lo de les intencions dels bandolers.

Alhora es va informar l'alcalde de Rubió de les notícies que havien rebut i es va demanar que el sometent de poble estigués preparat per intervenir. Així doncs, arribà el dia 20 de maig a la localitat de Rubió. La missa de la festa major es va celebrar pels volts del migdia. Alguns dels bandits, que eren onze, havien estat observats pels mossos d'esquadra quan havien arribat als afores de la població. En el moment d'acabar l'ofici religiós, l'alcalde va cridar a sometent, moment en el qual els mossos d'esquadra, que estaven amagats, es van llançar sobre els bandolers i es va iniciar la lluita pels carrers de Rubió. Arran dels primers trets va resultar ferit en una cama en Casulleres que, parapetat en un marge i armat amb una escopeta

de dos canons, es va enfrontar al sometent del poble. Mentrestant, el seu lloctinent, Marimón, va intentar fugir, però el caporal José Luis, cap de l'esquadra de Sant Celoni, li va disparar un tret a la cara que el va abatre. Casulleres va aguantar l'atac del sometent fins que el caporal José Aymerich i els mossos de la seva esquadra es van llençar contra ell i fou mort a baionetades per part del mosso d'esquadra Pedro Boronat. En la captura d'aquests bandolers, hi van participar els mossos de les esquadres de Sant Celoni, Torelló i Riudoms, així com el sometent de Rubió.[3]

L'any 1842 el caporal Vidal Pujadas també va participar en la persecució del bandoler carlí conegut com a Ramon Vicens i Prada, àlies Felip, i la seva banda que operaven a la província de Girona. Pels serveis prestats en la desarticulació de la banda de Casulleres i Marimon i la persecució de Felip va ser ascendit, el 3 d'octubre del 1842, al grau de capità d'Infanteria. Aquell mateix any va desarticular una banda d'insurgents carlins que estava capitanejada pel cap carlí Raventós que operava en el corregiment de Vilafranca. El mateix va succeir aquell any amb la desarticulació que va fer de la banda dirigida per l'antic carlí Jaime Ferrer, àlies Jaime de la Venta, que realitzava les activitats delinqüencials a les comarques del Penedès i de l'Anoia. Aquell any el caporal Vidal Pujadas i la seva esquadra van capturar a 64 lladres i bandolers.

---

3 AGMS. Expediente personal del coronel de las Escuadras de Cataluña y coronel de infantería D. José Antonio Vidal Pujadas. Secció 1a. Lligall B-2415; Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña. Barcelona*, Libreria Plus Ultra, 1859, p. 607-636; Ferrer, M. *Historia del Tradicionalismo Español*, vol. XVIII. Sevilla, Trajano, p. 84 i 86; Sánchez i Agustí, F. *Carlins i Bandolers a Catalunya (1840-1850)*. Sallent, 1990, p. 12-14; Sánchez i Agustí, F. *Carlins en armes en temps de pau*. Lleida, Pagès Editors, 1996, p. 136; Alcalá, C. 2ª *Guerra carlista. La guerra de los Matiners (1846-1849)*. Madrid, Almena, 2007, p. 9; Santos Torres, J. *El Bandolerismo en España*. Madrid, Temas de Hoy, 1995, p. 211; Miró i Solà, L. *L'alba dels matiners*. Catarroja-Barcelona, Afers, 2008, p. 86; Parcerisas i Colomer, R. *Memòria d'Aguilar de Segarra*. Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2002, p. 171.

4. L'aixecament centralista del 1843

L'any 1843 es va produir una revolta contra el govern del general Baldomero Espartero, qui havia estat nomenat regent durant la minoria d'edat de la reina Isabel II des de la revolució del 1840 que va posar fi a la regència de Maria Cristina de Borbó, mare de la reina Isabel II. La revolta estava encapçalada, per una part, del Partit Progressista i, per l'altra, pel Partit Moderat, del qual formaven part els generals Ramón María Narváez, Francisco Serrano i Leopoldo O'Donnell. El triomf de la revolta va aconseguir que el general Espartero abandonés Espanya i es va proclamar la majoria d'edat de la reina Isabel II, que en aquells moments tenia 13 anys d'edat.

Les Esquadres de Catalunya, una vegada la revolta va triomfar, van ajudar a perseguir els seguidors del general Espartero, entre ells el general Zurbano, el qual va ser perseguit pel caporal Vidal Pujadas i la seva esquadra. Arran d'aquesta acció, el 21 d'agost del 1843 se li va fer efectiu el grau de capità d'Infanteria per gràcia general. Posteriorment va participar al setge dels forts de Lleida i la Seu d'Urgell. Durant aquest últim, el caporal Vidal Pujadas es va distingir i va ser condecorat amb la Creu de Sant Ferran de 1a classe.[4] Així mateix, amb la seva esquadra va aconseguir acabar, a les muntanyes dels Pirineus, amb un grup d'insurgents que volien entrar des de França a Espanya per realitzar un moviment revolucionari. Després va participar al setge de Barcelona, que s'havia revoltat contra els centralistes. Finalitzada la inestabilitat política amb la derrota dels revolucionaris, va tornar a l'esquadra de l'Arboç per continuar la lluita contra la delinqüència.

5. Caporal de l'esquadra de l'arboç (1844-1845)

Retornat a la lluita contra la delinqüència, el caporal Vidal Pujadas va aconseguir, el 20 de maig del 1844, capturar set lladres que integraven una banda que havia realitzat diversos robatoris. A més, també va poder recuperar part del botí dels lladres. Per aquest meritori servei, la reina Isabel II li va concedir el 29 de juny del 1844 el grau de 2n comandant d'Infanteria. El mes de juliol del 1845 va participar en les operacions militars que s'havien produït a conseqüència de l'avalot de les quintes d'aquell any.

---

4 AGMS. Expediente personal del coronel de las Escuadras de Cataluña y coronel de infantería D. José Antonio Vidal Pujadas. Sección 1ª.Lligall B-2415; *El Constitucional* 13/07/1843.

El mes de setembre del 1845 va aconseguir desarticular una banda especialitzada en el robatori de diligencies i masos. Els integrants d'aquella banda eren veïns de les localitats de Sant Andreu de la Barca, Martorell i Pallejà. Pujadas i els seus homes van aconseguir detenir tots els membres de la banda i recuperar part del botí que havien aconseguit. El caporal Vidal Pujadas, cap de l'esquadra de l'Arboç, va començar a sospitar que els lladres que havien fet el robatori eren membres de la família Estapés de Sant Andreu de la Barca..

De nou, una altra diligència va ser assaltada el 13 de març del 1845 per un grup d'homes armats a prop de Castellolí (Anoia). Els lladres van apropiar-se dels diners i les joies dels viatgers. Immediatament els mossos d'esquadra del destacament de l'Arboç van començar a realitzar gestions per tal d'esbrinar els autors dels fets. La vigilància que el caporal Vidal Pujadas feia dels germans Estapés. Els robatoris de diligències van continuar i el dia 30 de juliol del 1845 va ser assaltada la diligència que feia el recorregut Barcelona-Reus, concretament a la zona del pont de Lledoner a les muntanyes de l'Ordal. El 23 d'agost, a la una de la matinada, la diligència que feia el trajecte Tarragona-Barcelona va patir l'atac dels delinqüents a Santa Maria de Muntanyans, del terme municipal de Castellet i la Gornal (Alt Penedès), per part de nou homes armats amb trabucs. A principis del mes de setembre del 1845 una altra diligència va ser assaltada a la zona del Baix Llobregat.

El conjunt dels fets feia pensar que es tractava d'una banda organitzada especialitzada en aquest tipus de delicte. Això era el que pensava el caporal Vidal quan des de la Capitania General de Catalunya se li va ordenar que fes tot el possible per capturar els integrants d'aquesta banda. El caporal es va posar mans a l'obra i immediatament es va dirigir cap a Sant Andreu de la Barca on vivia la família Estapé, de la qual sospitava que hi estava implicada per l'alt nivell de vida que portaven.

La nit del dia 4 al 5 de setembre el caporal, acompanyat per la seva esquadra i l'alcalde del poble, va procedir a realitzar un registre per sorpresa de la casa Estapé. Hi van trobar part de les monedes d'or sostretes a un viatger francès, així com altres objectes i roba marcada amb diferents inicials. Llavors, el caporal Vidal va procedir a interrogar els integrants de la família, els quals van caure en diverses contradiccions; per la qual cosa el caporal Vidal va procedir a detenir tota la família Estapé. Posteriorment, es va detenir un integrant de la banda a la ciutat de Barcelona. El dia 12 de setembre, el caporal Vidal va detenir Pedro Martin Bisau, sotscaporal de

la ronda de seguretat pública de Martorell, com a membre de la banda. A Sant Andreu de la Barca van ser detinguts Vicente Suñol i Serafín Suñol, tots dos germans; Saturnino Estapé i Mariano Coronas, naturals de Sant Andreu de la Barca, i al poble de Rubí es va detenir Ramon Rusiñol.

Les detencions van continuar; així, el 15 de setembre es va procedir a la detenció de Francisco Cavallé, caporal de les rondes de seguretat pública de Martorell, alhora que s'iniciaven les indagacions per capturar Isidro Coronas, un dels altres membres de la banda. El caporal Vidal va continuar les investigacions per detenir la resta de components de la banda, un dels quals era un caporal de nom Juan Trillas, àlies Gratallops, veí Sant Andreu de Palomar (Barcelona), el qual va fugir de la població en iniciar-se les operacions policials. Celebrat el judici per part de la comissió militar de Barcelona es van condemnar els integrants de la banda, que eren una trentena, a diferents penes pels diversos delictes que havien comès, entre els quals destacaven: un robatori a Can Collcardús, al terme municipal de Vacarisses (Vallès Occidental); el furt de dos carros amb pollastres al camí de Vilafranca del Penedès; l'assalt a una diligència al Salt del Sunyol (Castellví de Rosanes) l'agost del 1844; el robatori d'una diligència el dia 1 de desembre del 1844; l'assalt a un diligència al pont del Lledoner; un altre atac a una diligència entre el Congost i la casa Albareda; el robatori a Can Borgonya, al terme municipal de Vallirana (Baix Llobregat); un intent de robatori en una casa de Masquefa; un intent de robatori en una llar de Sant Cugat del Vallès; un intent de robatori a l'habitatge del secretari municipal de Vallirana, així com un altre robatori fracassat en una casa de Vallirana. Durant els registres efectuats pels mossos d'esquadra van trobar diverses joies, diners i altres objectes provinents dels robatoris. Els fets van comportar que fossin condemnats a mort tots els homes integrants de la banda. Mentre que la resta van ésser condemnats a diferents penes de presó.

Per aquest meritori servei, en recompensa per la desarticulació d'aquesta banda criminal, el caporal Vidal Pujadas va ser recompensat amb la Creu de Cavaller de l'Orde Americana d'Isabel la Catòlica.[5]

5 AGMS. Expediente personal del comandante de las Escuadras de Cataluña y coronel de infanteria D. José Antonio Vidal i Pujadas. Secció 1a. Lligall B-2415; *BOPLL*, 16/09/1845; *Diario de Barcelona*, 21-23/09/1845, 5/10/1845 i 19/09/1845; *La Época*, 19/09/1845; *El Heraldo*, 19/09/1845.

6. La Segona Guerra Carlina (1846-1849)

En iniciar-se la Segona Guerra Carlina a finals de l'any 1846, es van mobilitzar les esquadres per perseguir la insurgència carlina i republicana; tot i que la data oficial de l'inici de la guerra va ser el 16 de febrer del 1847 amb l'assalt carlí a Cervera.

Ja el mes de gener del 1847 el caporal Vidal Pujadas va marxar amb una columna militar comandada pel capità general de Catalunya en persecució de la insurgència carlina, comandada en aquells moments per Bartomeu Porredón, àlies Ros d'Eroles, i mossèn Benet Tristany. El mes de març, el caporal Vidal Pujadas va rebre ordres de tornar a l'esquadra de l'Arboç. La nit del dia 8 de març els carlins van atacar Sant Feliu de Llobregat, davant aquests fets el caporal Vidal Pujadas i la seva esquadra van anar a aquest punt i van establir combat amb les forces carlines, que van resultar derrotades. El caporal Vidal Pujadas va rebre dues ferides. A conseqüència dels mèrits que va contraure en aquesta acció de guerra se li va ratificar el grau de 2n comandant d'Infanteria.

En data de 20 d'agost, Vidal va participar en un combat contra els carlins a prop de la localitat del Montmell (Baix Penedès). El 16 de novembre va capturar un cap carlí a la localitat de Carme (Anoia), arriscant la seva vida en aquesta acció. En data 2 de desembre va capturar el cap carlí Francisco Sellarés a la localitat de Lavit (Alt Penedès). Per aquestes accions meritòries la reina Isabel II li va concedir el grau de comandant d'Infanteria.

La matinada del dia 13 de setembre del 1848 va procedir a detenir, juntament amb els mossos de la seva esquadra, 7 carlins a Les Cases de Romanill, al terme municipal de Querol (Alt Camp). Aquell mateix dia va participar en el combat de Montagut, també al terme municipal de Querol, on va aconseguir derrotar i dispersar les tropes del republicà Baldrich. Arran d'aquests fets li va ésser concedida una altra vegada la Creu de Sant Ferran de 1a Classe. La matinada del dia 14 de desembre va participar en el combat de Can Riera de Sant Mateu, al terme municipal de Premià de Dalt (Maresme), on després d'un fort enfrontament armat va aconseguir capturar 29 sediciosos republicans, arrabassant-los 14 cavalls i armes.

El 4 de gener del 1849 va aconseguir capturar, després d'un dur combat al mas anomenat Can Sala Xic, de la localitat de Vallromanes (Vallès Oriental), 32 sediciosos republicans de la partida del cap republicà Fer-

rater. Per aquesta acció va ser condecorat rebent la seva tercera Creu de Sant Ferran de 1a Classe. Posteriorment, durant la nit del dia 2 de febrer, va aconseguir detenir a la localitat de Premià de Dalt 11 insurgents republicans de la mateixa partida i el dia 5 de febrer, 10 insurgents republicans del mateix grup a la localitat de Sant Fost de Campsentelles (Vallès Oriental).

7. El caràcter del coronel José Antonio Vidal i Pujadas, cap de les Esquadres

Una vegada finalitzada la Segona Guerra Carlina, el caporal Vidal Pujadas va tornar a fer-se càrrec de l'esquadra de l'Arboç i entre els anys 1850 i 1853 va realitzar nombroses detencions, entre elles, algunes de notòria importància.

L'any 1854 va morir el brigadier José Vivé, el qual havia exercit el comandament de les Esquadres des de l'any 1836. Per substituir-lo, el capità general de Catalunya va designar, el 31 de gener del 1854, el caporal José Antonio Vidal i Pujadas.

El coronel Vidal Pujadas, com tots els comandaments que han arribat a la comandància del Cos de Mossos d'Esquadra des de simples agents, que han estimat l'uniforme de mosso d'esquadra des del seu origen, va tenir una afecció extraordinària a la institució i als seus integrants. Les virtuts personals de què feia gala el coronel Vidal Pujadas juntament amb la seva consideració per les Esquadres de Catalunya, la ferma voluntat de servei, la seva imparcialitat política i el valor demostrat, van ser recollides per l'historiador Ortega i Espinós, que en parla en la seva obra *Historia de las Escuadras de Cataluña*:

> La elección recayó en el teniente coronel graduado, primer comandante de infantería y cabo de la Escuadra de el Arbós, don José Antonio Vidal y Pujadas.
>
> Mucho antes que el autor de esta historia hubiese pensado en escribirla, estando hablando con un general del ejército, cuyo nombre no se cita por no ofender su delicadeza, acertó a para dicho comandante, y el general, señalándole con el dedo, pronunció estas notables palabras:

He aquí a un hombre que cual otro Ney,[6] puede llamársele el valiente de los valientes. Muchos años lo tuve a mi lado durante la guerra de los siete años[7] y puedo asegurarle a usted que jamás he conocido a un hombre tan valiente, tan sufrido e incansable. Conocedor profundo del país y de sus habitantes, es el mejor guía y auxiliar que puede apetecer un ejército que deba operar en el antiguo Principado."

Esta opinión no era peculiar del valiente general a quien aludimos, sino que lo ha sido, y es, de cuantos jefes militares y particulares han tenido ocasión de observar sus hechos y proezas, ya como simple mozo, ya como cabo, ya como comandante.

También este como su antecesor, de simple mozo, subió, grado por grado, a coronel del ejército y comandante de las Escuadras.

Dotado de un carácter dulce, corazón noble y generoso, amable con todo el mundo sin distinción de personas ni categorías, excepto de los malvados, es imposible conocerle y tratarle sin admirar las bellísimas prendas de que está adornada su alma, y sin profesarle un aprecio sincero y verdadero.

También Vidal, lo mismo que Vivé, ama entrañablemente a un cuerpo, al cual ha pertenecido toda su vida, y desde la elevada cumbre en que su mérito, y solamente este, lo ha colocado, sabe tratar a los mozos como si fuesen sus propios hijos, dispensándoles todas las atenciones y cuidados de un buen padre.

Partiendo del principio de que las Escuadras no deben tener otros enemigos que los ladrones y criminales, se esmera para que los mozos sean amables con todos los hombres de bien, sin distinción de colores ni matices políticos, constituyéndose en la salvaguardia de estos, y el terror y azote de los malvados.

En cuanto a él, creemos que se vería muy apurado si se tratase de convertirle en un agente intolerante de este o aquel partido, puesto que esta posición sería contraria a su naturaleza y carácter, de tal modo que le consideramos antes dispuesto a renunciar a su empleo y retirarse, que a continuar desempeñándolo bajo unas condiciones que no sabría cumplir.

Así lo reconocen los hombres de todos los partidos políticos, incluso los más extremados y exclusivistas, puesto que la apología que de él estamos haciendo no es hija de una opinión particular, sino que dimana, y está basada, en la opinión pública, uniforme y compacta en esta parte.

Después de haber empuñado el bastón de mando, nos presenta siempre el mismo hombre, con su actividad, celo e interés para los actos de servicio.

---

6 Es refereix al mariscal Ney, que es trobava sota les ordres de Napoleó, i el posava com a model de valentia.

7 Es refereix a la Primera Guerra Carlina (1833-1840).

Consagrado exclusivamente a éste, a su cumplimiento se dirigen todos sus desvelos y cuidados.

Penetrado de la índole y carácter de la institución, toda su gloria, placer y gozo están cifrados en poder añadir nuevos florones a la corona de gloria con que ya ciñe su cabeza el cuerpo de las Escuadras.

A este objeto, es decir a descubrir ladrones y asesinos, no perdona medio ni gasto.

Sin ninguna afición ni apego al dinero, invierte gustoso gran parte del que le proporciona su reducido sueldo, atendida la categoría e importancia del empleo que desempeña, en pagar confidentes, y comprar secretos importantes, conducentes al descubrimiento de crímenes y robos, ya perpetrados, ya en proyecto.

También, lucen en el pecho de este valiente varias cruces y condecoraciones honoríficas, obtenidas todas en acciones de guerra, o en combates con los forajidos y bandidos, en los cuales, como ya lo hemos visto en la sorpresa habida en San Feliu de Llobregat, este esforzado campeón supo batirse con solo dos mozos contra trece de los más valientes y escogidos por el cabecilla Montserrat, bajo cuyas órdenes militaban aquellos hombres destinados para una empresa de las más atrevidas y arriesgadas.

Una sola cruz, la de Carlos III, ha obtenido después de su nombramiento de comandante, antes, y siendo cabo, había sido condecorado tres veces con la cruz de San Fernando, adquiridas todas por acciones de guerra, con la de San Hermenegildo y con la de Isabel la Católica.»[8]

Cent anys després, la historiadora Núria Sales en la seva obra *Història dels Mossos d'Esquadra. La dinastia Veciana*, publicada el 1962, equiparava el coronel Vidal Pujadas amb Pere Anton Veciana, que havia estat comandant de les Esquadres el 1729, destacant-ne les virtuts abans descrites d'amor a la institució, al servei que prestava, la seva valentia i altres trets del seu caràcter:

Els autèntics successors dels dos primers Veciana […] sinó els caps de l'Esquadra isabelina, democratitzada, com aquell comandat Vidal —sisè comandant de l'Esquadra, i que per cert no era parent dels cabos Vidal setcentistes—, molts trets del caràcter del qual coincideixen amb el que sabem d'en Pere Anton Veciana.

Com el fundador de l'Esquadra, el comandant Vidal es distingia per la seva resistència física —s'explica d'ell que després d'anar a peu de Barcelona a Lleida fent d'escorta, el primer que va fer en arribar a Lleida va esser posar-se

8 Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Libreria Plus Ultra. Barcelona, 1859, p. 878-880.

a jugar a pilota. Com el comandant Pere Anton Veciana, el comandant Vidal es distingia pel seu esperit d'observació i curiositat natural; en les seves anades i vingudes per tot Catalunya, que recorregué una vintena de vegades durant tota la seva vida, a peu o a cavall, va anar formant una notable col·lecció d'herbes i plantes, de les quals coneixia totes les propietats i usos.

Es distingia igualment per la confiança que sabia guanyar per part d'espies i confidents per la seva discreció absoluta. Finalment, es distingia pel seu centralisme en política i per la seva fidelitat al monarca jurat: en aquest cas, Isabel II.[9]

8. La modernització de les Esquadres de Catalunya

Durant el seu comandament les Esquadres de Catalunya entraren en un procés de major professionalització, modernització i alhora d'un increment de la militarització.

Un dels èxits que aconseguí el comandant Vidal Pujadas va ser la creació d'una eficaç xarxa de confidents i espies a tot Catalunya. La informació tramesa per aquestes fonts era tractada de manera sistemàtica d'una extraordinària discreció amb els confidents, ja que ni tant sols en donava els noms als comandaments superiors, de manera que en algunes ocasions s'havia enemistat amb el brigadier Vivé, quan era cap de les Esquadres.[10] També va impulsar un sistema d'arxius que va permetre un major control social i polític de les persones sospitoses. Per nodrir-se de dades, les diferents esquadres havien de remetre a la comandància de les Esquadres cada sis mesos la llista de persones sospitoses que hi havia als pobles de la seva demarcació fent-ne constar les següents dades: nom i cognoms, àlies —si en tenia—, edat, estat civil (casat, solter o vidu), professió, antecedents penals o policials, tendència política —si en tenia— i també si havia participat en qualsevol tipus de conspiració contra el govern. A més a més, en aquest període es va produir una tramesa regular d'informació entre els destacaments i la comandància especialment sobre les recerques i captures de persones sospitoses d'haver comès delictes.

9 Sales i Folch, N. *Història dels Mossos d'Esquadra. La dinastia Veciana i la Policia catalana. El segle* XVIII. Barcelona, Aedos, 1962, p. 163.

10 Arxiu Històric del Cos de Mossos d'Esquadra (AHCME). Caixa núm. 3; Arxiu Núria Sales. Entrevista entre la Sra. Núria Sales i el doctor Vives, 7/03/1960.

En aquesta època les Esquadres de Catalunya també utilitzaren els avenços tècnics de comunicació moderns; en aquest cas, la telegrafia òptica, per transmetre novetats urgents de caire policial o militar.

Els capitans generals, tant aquells vinculats als sectors moderats com als progressistes del liberalisme, utilitzaran les Esquadres de Catalunya com a instrument de repressió tant del moviment insurgent carlí com dels sectors demòcrata-republicans. Alhora les Esquadres de Catalunya rebran ordres de sotmetre a vigilància el moviment obrer que hi havia a les ciutats industrials de Catalunya.

Tot i el seu nomenament com a cap de les Esquadres, el comandant Vidal Pujadas va continuar dirigint i participant personalment, tal com veurem, en diverses operacions policials i de manteniment de l'ordre públic i va demostrar ser un exemple pels seus subordinats. Aquell mateix any va participar a acabar amb la revolta que s'havia originat amb motiu de les vagues a les fabriques tèxtil i el 22 de juliol va ésser ascendit al grau de tinent coronel per gràcia general.

L'any 1855 va dirigir l'operació policial que va permetre acabar la nit del dia 13 al 14 d'abril amb una banda de lladres, els quals disfressats de mossos d'esquadra havien assaltat un mas conegut com a Mas Sant Jaume, del terme municipal d'Olesa de Montserrat, i n'havien cremat vius els propietaris. Per la desarticulació d'aquesta banda va ser condecorat amb la Creu de l'Orde de Carles III. També aquell mateix any va capturar i desarticular una xarxa de reclutament de la insurgència carlina a la ciutat de Barcelona. En data de 15 d'octubre va dirigir una columna d'operacions contra el cap carlí Cristòbal Comas, àlies Tòful de Vallirana. I el 9 de novembre, al front d'una columna de mossos d'esquadra i milicians nacionals de la localitat de Sant Celoni contra el cap carlí Costas. Finalment, el 20 de novembre va retornar a la ciutat de Barcelona.

Un altre front era la lluita contra la falsificació de moneda. Així, l'any 1858, en data 13 d'octubre, gràcies a la xarxa de confidents que tenia, va subministrar la informació al cap de l'esquadra de Barcelona per tal que desarticulés al poble de Sarrià (Barcelona) una xarxa de falsificació de moneda. Dos dies després va informar el caporal de l'esquadra de Moià sobre una altra xarxa que operava a la seva demarcació, en concret a la ciutat de Manresa, i que també va resultar desarticulada. L'any 1860 va dirigir l'operació policial contra una xarxa de falsificació de bitllets a la localitat de Sabadell i va procedir a detenir els dos falsificadors i a deco-

missar les planxes que utilitzaven per falsificar els bitllets. El 12 de maig del 1865 es va concedir al comandant Vidal Pujadas el grau de coronel d'Infanteria.

9. La fi de les Esquadres de Catalunya: la revolta demòcrata-republicana de l'agost del 1867 i el setembre del 1868

Des de França, el general Prim conspirava per tal d'enderrocar la reina Isabel II i proclamar la República. La seva intenció era provocar una revolta al Principat de Catalunya, València i l'Alt Aragó, on gaudia de suport d'alguns comandaments militars i de certs sectors de la població. El capità general de Catalunya en aquell moment era el general Juan Manuel de la Pezuela y Ceballos, comte de Xest, de tendències conservadores, el qual havia estat designat per la reina Isabel II aquell mateix any per comandar les forces militars del Principat. Només arribar el capità general, comte de Xest, va confiar plenament amb el coronel Vidal Pujadas, cap de les Esquadres de Catalunya, que es va convertir en el seu home de confiança en els assumptes militars i en la lluita contra els moviments sediciosos:

> Al llegar Cheste a Barcelona, para tomar conocimiento exacto de la situación, tiene el acierto de elegir por confidente y casi único consejero al jefe de los mozos de escuadra José Vidal.
>
> Cada hombre de esta peculiar organización catalana vale, por la eficacia de su servicio, tanto como una compañía; su jefe, tanto como una guarnición; según decía Cheste años después narrando los azares de su mando en Barcelona aquel año 67.
>
> El coronel José Vidal es un catalán de cepa, entusiasta de su región y de España, leal a la Reina, como sus hombres y la mayor parte del Principado, que sólo anhela la paz, pues sobradamente sabe la ruina que para su industria suponen los trastornos, a cuyo revuelo penetra el contrabando inglés de tejidos.
>
> Nada se pierde a la vigilante atención de los mozos de escuadra; conocen cada repliegue del país, el sentir de los habitantes de cada masía y cada pueblo. Vigilantes, perciben y casi presagian la marcha de las partidas facciosas. Ellos también conocen mejor que la policía del gobernador, Bonafós, las ideas de los militares y sus relaciones con los revolucionarios. José Vidal, que ha ganado sus grados desde los puestos más humildes de las escuadras, explica al Conde de Cheste, en un lenguaje tosco, mezcla de catalán y castellano, cuanto han podido saber sus mozos. Quién es un "murri", como él llama, con desprecio, a los revoltosos; cual es un hombre de bien en quien puede confiar el capitán general.

> Así, Cheste, con tales acertados informes, penetra rápido toda la situación del Principado, que en absoluto desconocía, y la de las fuerzas a su mando. Rápido también toma sus disposiciones. Salvo en artillería, hay en todos los regimientos comprometidos. Por ello trueca las unidades de cada fuerza, descomponiendo los planes fraguados. Con compañías sueltas, de las que además cambia la oficialidad, forma columnas en que ni jefes ni oficiales ni soldados pueden hallarse entendidos.»[11]

El cert és que el cap de les Esquadres disposava, tal com hem dit, d'una àmplia xarxa de confidents que li remetien totes les informacions d'interès.

Els exiliats republicans van acordar realitzar una campanya militar en territori espanyol amb l'objectiu d'intentar aixecar el territori a favor de les tesis republicanes. La data de la revolta es va acordar que seria el dia 15 d'agost, però l'aixecament va fracassar després d'alguns enfrontaments armats a la frontera i a les províncies de Tarragona i Lleida, principalment.

Com en altres accions militars els mossos d'esquadra van fer funcions d'espionatge per a les tropes, així el 25 d'agost el capità general va informar al ministre de la Guerra que el cap d'una columna havia enviat un mosso d'esquadra disfressat fins al poble de Costoja, on s'havia refugiat un grup de revoltats, per esbrinar les intencions que tenien i el partit que havien pres els habitants del poble francès a l'entrada de la facció republicana:

> Según informes adquiridos por el mozo de escuadra y guía que llevaba mi comunicación al pueblo de Costoges, no es mucho de fiar la gente de dicho pueblo, pues se cree que protegen a los sublevados españoles y les compran armas y caballos a precios insignificantes. Dicho mozo de escuadra encontró en aquel pueblo algunos facciosos conocidos que estaban muy tranquilos sin que nadie les molestase, les hicieron muchas preguntas, creían que Barcelona y algunos regimientos se habían pronunciado pues sin duda les habían metido en la cabeza miles de disparates y al ver que se les persigue tanto están muy afligidos y que los han engañado y que después de abandonar sus casas han desaparecido los cabecillas.»[12]

---

11 Marques de Rozalejo. *Cheste o Todo un siglo (1809-1906): El isabelino tradicionalista*. Madrid, Espasa Calpe, 1935, p. 204-205.

12 Arxiu General Militar de Madrid (AGMM). Col·lecció Ordre Públic. 2a Secció. 4a Divisió. Lligall 177.

El cop d'estat va fracassar ja que no va comptar amb suport d'amplis sectors militars, i això va tenir repercussions a Catalunya, on els partits demòcrata i progressista tenien més arrelament popular, fet que va donar lloc a manifestacions i a aixecaments de partides armades.

Però els republicans no es van donar per vençuts i a principis de l'any 1868 van tornar a mobilitzar-se. Aquest fet no va passar desapercebut a les autoritats militars, ja que des del Ministeri de la Guerra es va oficiar, en data 3 de gener del 1868, al comandant militar de Tarragona que extremés les mesures de seguretat al districte, especialment a la ciutat de Reus, alhora que l'autoritzava a retirar del servei qualsevol oficial del qual tingués sospites. Simultàniament l'informava que s'enviaven més forces militars al districte de Tarragona.[13]

A Barcelona el dia 8 de gener del 1868 sobre les cinc de la tarda es van començar a formar grups de gent per la zona de la plaça de Sant Jaume i carrer de Ferran. Alguns dels que formaven els grups eren gent de fora de la ciutat. Davant aquest fet, les autoritats van ordenar als mossos d'esquadra i salvaguardes nacionals dispersar els grups de persones que s'havien reunit. Els mossos d'esquadra van ordenar que els grups circulessin i permetessin el pas. Els grups d'avalotadors es van traslladar a les Rambles on van començar a cridar i a reunir-se. Al voltant de les nou de la nit, quan els mossos d'esquadra van voler agafar a alguns d'aquests avalotadors, es van produir uns trets procedents de les forces dels mossos d'esquadra; de resultes d'aquesta acció, dos dels manifestants van acabar morts a la Rambla. Els mossos d'esquadra van realitzar diverses detencions.[14]

Ja al migdia del dia 8 de gener, el capità general de Catalunya va informar el ministre de la Guerra del que havia succeït durant aquesta manifestació:

> Grupos también esta noche recorriendo algunas calles dando gritos de viva Espartero, Prim, Abajo la Unión Liberal y otros. Se han disuelto a la intimación de los celadores de policía ayudados por algunos guardias civiles y mozos de escuadra. Se comprende que durante el estado de sitio para producir efectos y fuera y llenar esos compromisos con Prim pero no tendrá aquel efecto sin fundado motivo. El gobernador civil procurara indagar los nombres de los que se han distinguido en gritar para prenderlos, proponiéndose mañana dirigir una alocución al pueblo…

---

13 AGMM. Col·lecció Ordre Públic. 2a Secció . 4a Divisió. Lligall 176.

14 *Diario de Tarragona*, 10/01/1866.

I ja el dia 9 de gener li explica els fets succeïts la nit anterior, quan els mossos van obrir foc contra els manifestants:

> Ayer como en los días anteriores hubo manifestaciones desde las cinco de la tarde empezaron los grupos a hacer incomodo el tránsito en la Plaza de San Jaime, calle de Fernando y Rambla tomando desde un principio un carácter más grave que los días anteriores por la gente desconocida y de mal aspecto que en general formaban los corrillos.
>
> A eso de las seis era tanta la influencia de gente en la plaza de San Jaime y tan poco el caso que se hacía de los agentes de la autoridad civil, atropellada en algunos puntos, que los mozos de la Escuadra tuvieron que despejar la Plaza permitiendo solo el libre tránsito. Los alborotadores afluyeron entonces a la Rambla haciéndose más frecuentes los vivas, gritos y silbidos, sirviendo de poco las persuasiones de la Guardia Civil y Municipales y encontrando resistencia los Mozos de la Escuadra al querer apoderarse de alguno de los que más turbaban el orden hicieron algunos disparos de fusil que ocasionaron dos muertos, quedando desde entonces completamente despejada y tranquila la población , ordenando en el acto la instrucción de un sumario para la averiguación y justificación de este incidente.[15]

Posteriorment, les autoritats van obrir un judici sumari militar sobre els fets en els quals estava inculpat el comandant Vidal Pujadas, cap de les Esquadres de Catalunya, per haver ordenat, sota la seva responsabilitat, que s'obrís foc sense previ avís contra la multitud. Però una vegada es van prendre les declaracions oportunes per part del Tribunal Suprem de Guerra i Marina, es va dictaminar que no hi havia responsabilitats del comandant José Antonio Vidal ni de cap dels mossos d'esquadra presents per haver obert foc contra els manifestants per tal de restablir l'ordre. Mitjançant la Reial ordre de data 7 de maig de 1868 es va dictaminar que el cap del Cos de les Esquadres de Catalunya i la resta de mossos d'esquadra van complir, amb prudència i lleialtat, els seus deures i, per tant, no havien realitzat cap conducta punible.

Però el rebuig a aquella actuació va ser molt forta en amplis sectors de la societat espanyola vinculats, sobretot, al progressisme i al partit demòcrata-republicà. Els sectors demòcrates-republicans que estaven contra les esquadres van aconseguir que el 22 de setembre del 1868 el diari francès *Le Figaro* publiqués un article titulat «Les Mozos de Escuadra de la Catalogne» en el qual es feia un crítica sense pietat del Cos de les Esquadres de

15 AGMM. Col·lecció Ordre Públic. 2a Sección. 4a Divisió. Lligall 176.

Catalunya. Es parlava, inclús, d'un jurament secret que havien de fer els que entraven a formar part de les esquadres, en el qual el nou integrant es comprometia a detenir i afusellar, si així li ho ordenava l'autoritat, el seu pare, mare o germà.[16]

Però la revolució del setembre del 1868, també coneguda com la Gloriosa, va triomfar. A Barcelona el dia 29 de setembre es van viure moments de molta tensió originats per un grup de manifestants republicans que van increpar el capità general a les Rambles, quan va aparèixer acompanyat de José Vidal, comandant de les Esquadres de Catalunya, i va anunciar oficialment el triomf de la revolució a Madrid —una revolució que no secundava el moviment insurgent.[17] Els manifestants es van adreçar, llavors, fins a la plaça de Sant Jaume, on van procedir a encendre una foguera a la qual van llençar el retrat de la reina Isabel II que hi havia a l'Ajuntament de Barcelona. Després la massa va sortir de l'Ajuntament amb les banderes de la Milícia Nacional i un retrat del general Prim, i van marxar en manifestació fins a l'edifici de la Capitania General a la façana del qual es van llançar pedres. Això va provocar la resposta de la guàrdia, que va disparar sobre alguns manifestants; van causar la mort d'un d'ells i ferides a un altre. Immediatament, es va crear un Junta Revolucionària a l'Ajuntament de Barcelona.

Durant la matinada del dia 30 es va produir la cessió del comandament del capità general, el qual va transferir el càrrec al general Bassols. La Junta Revolucionària de Barcelona va fer arribar aquell matí un ofici al general Bassols en el qual demanava la supressió del Cos de les Esquadres de Catalunya:

> Excmo. Sr., La Junta revolucionaria de Barcelona, segura de interpretar fielmente las aspiraciones de la opinión pública, ha acordado la extinción inmediata del Cuerpo de Mozos de la Escuadra; a este efecto, tiene el honor de ponerlo en conocimiento de V.E. a fin de que, segura como esta de que V.E. se halla acorde en este particular con la Junta, adoptara las medidas necesarias, para la inmediata ejecución de su acuerdo. La Junta recomienda eficazmente a V.E. el complimiento de tan importante medida. Dios guarde a V.E,-Excmo. Sr. Capitán general de Cataluña.[18]

16 *El Imparcial*, 29/09/1868.

17 Rubio, C. *Historia filosófica de la Revolución Española de 1868*, vol. II. Madrid, Imprenta y Librería de M. Guijaro editor, 1869, p. 346.

18 Rubio, C. *Historia filosófica de la Revolución Española de 1868*, vol. II. Madrid, Imprenta y Librería de M. Guijaro editor, 1869, p. 351; *Diario de Tarragona*, 2/10/1868.

Coronel de la Guàrdia Civil (1869-1873)

Una vegada dissoltes les Esquadres de Catalunya el coronel Vidal Pujadas es va retirar a la seva casa de l'Arboç juntament amb la seva família a l'espera que se li assignés un nou destí. El coronel Vidal va sol·licitar al govern una llicència per poder viatjar a França amb l'objectiu d'anar a un balneari, llicència que li va ser concedida el 24 d'octubre del 1868 per ordre del govern perquè durant un any pogués «*viajar por el vecino imperio Francés con objeto de restablecer su salud*».[19]

Finalment, l'1 de gener del 1869 va ser adscrit al 7è terç de la Guàrdia Civil (Aragó) on va restar fins al dia 15 d'abril del 1869.

Una vegada es va retirar de la Guàrdia Civil va anar a viure a Madrid. En aquesta ciutat es va relacionar amb seguidors de la monarquia, de la qual ell era un fervent defensor. Aquesta postura promonàrquica que va prendre era perfectament lògica ja que ell segurament no va perdonar el fet que els triomfadors de la Revolució de Setembre del 1868 suprimissin les Esquadres de Catalunya a les quals ell havia dedicat tota la seva vida.

En esclatar la Tercera Guerra Carlista, el 1872, va rebre un oferiment de 500.000 pessetes per part del pretendent carlista perquè s'integrés a les rengles de la insurgència carlina, però el coronel Vidal ho va declinar, ja que en tot moment es va mantenir fidel a la línia monàrquica que representava Isabel II i el futur rei Alfons XII.[20]

Vidal i Pujadas va residir a Madrid amb la seva família fins el mes de novembre del 1879. Després va tornar a l'Arboç on moltíssimes persones es van adreçar a saludar-lo. Finalment, va morir el dia 6 de gener del 1889.

Conclusions

Ingressat de ben jove a les Esquadres de Catalunya, José Antonio Vidal i Pujadas va fer una carrera meteòrica fruit del seu heroisme i dedicació a les Esquadres de Catalunya, que es convertiren en el nord i el sentit de la seva vida, una passió únicament superada per la que tenia cap a la seva dona i els seus fills.

19 AGMS. Expediente personal de Infanteria José Antonio Vidal Pujadas. 1ª Sección. Legajo B2415.

20 AHCME. Caixa núm. 3. Documents de treball per a la redacció del llibre Història dels Mossos d'Esquadra de Núria Sales.

Els èxits obtinguts en les seves accions policials i militars, que es troben reflectides en la seva fulla de servei, no han estat mai superades per cap mosso d'esquadra al llarg dels 300 anys d'existència d'aquesta institució.

Ben coneixedor que l'èxit de les Esquadres de Catalunya residia en la xarxa d'espies i confidents que hi havia a tot el territori català, va procedir a sistematitzar la informació per extreure'n el màxim profit per tal de garantir l'ordre i la seguretat pública al Principat de Catalunya. Gràcies a la seva empenta i professionalitat va saber transformar completament les Esquadres de Catalunya perquè fossin el pilar clau del sistema de seguretat pública a la Catalunya del segle XIX. Una tasca que no va ser fàcil, ja que hi havia molts interessos per aconseguir que la nouvinguda institució de la Guàrdia Civil prengués el relleu de les Esquadres de Catalunya. Finalment, gràcies a la forta defensa que en va realitzar, el baró de Meer, capità general de Catalunya i la mateixa comandància de les Esquadres, aquest fet no va succeir.

És per tot això que la figura del coronel José Antonio Vidal i Pujadas, cap de les Esquadres de Catalunya, va esdevenir una de les figures clau de la història del Cos de Mossos d'Esquadra.

Arxius

Arxiu General Militar de Madrid (AGMM)
Arxiu General Militar de Segòvia (AGMS)
Arxiu Històric del Cos de Mossos d'Esquadra (AHCME)

Bibliografia

Alcalá, C. *2ª Guerra carlista. La guerra de los Matiners (1846-1849)*. Madrid, Almena, 2007.

Bofarull i Terrades, M. «Josep Vidal i Pujadas, un xèrif del Penedès», *Miscel·lània penedesenca*, vol. 20, 1995.

— «José Vidal Pujadas, un completo mozo de escuadra», *Historia y Vida,* núm. 348, 1997.

Ferrer, M. *Historia del Tradicionalismo Español.* Sevilla, Ed. Trajano, 1941.

Marques de Rozalejo. *Cheste o Todo un siglo (1809-1906): El isabelino tradicionalista*. Madrid, Espasa Calpe, 1935.

Miró i Solà , L. *L'alba dels matiners*. Catarroja-Barcelona, Afers, 2008.

Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Plus Ultra, 1859.

Rubio, C. *Historia filosófica de la Revolución Española de 1868*. Madrid, Imprenta y Librería de M. Guijaro editor, 1869.

Sales, N. *Història dels mossos d'esquadra. La dinastia Veciana i la policia catalana el segle xviii*. Barcelona, Aedos, 1962.

Sánchez Agustí, F. *Carlins i bandolers a Catalunya (1840-1850).* Sallent, 1990.

— *Carlins amb armes en temps de pau*. Lleida, Pagès Editors, 1996.

Santos Torres, J. *El Bandolerismo en España.* Madrid, Temas de Hoy, 1995.

Parcerisas i Colomer, R. *Memòria d'Aguilar de Segarra.* Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 2002.

Hemeroteca

Butlletí Oficial de la Província de Lleida (*BOPLL*)
Diario de Tarragona
Diario de Barcelona
El Constitucional
El Heraldo
El Imparcial
La Época

EL COS DE MOSSOS D'ESQUADRA DURANT EL SEXENNI

Roc Salvadó Poy
Centre Associat de la UNED a Tortosa

Resum. La Revolució del 1868 marca un punt d'inflexió en la història de les Esquadres de Catalunya. La identificació entre la monarquia isabelina i el Cos dels Mossos significarà la seua supressió una vegada triomfant la Revolució de Setembre. Esta situació es veurà modificada a partir de la Tercera Guerra Carlina; els carlistes, en els territoris sota el seu control, empraran els mossos com a policia i com a força militar en les batalles. En plena guerra i establerta la república de Serrano, els militars governamentals els restabliran per aprofitar els seus serveis com a auxiliars de l'exèrcit. En el marc de la lluita, les dues legalitats enfrontades promulgaran disposicions oficials per reglamentar l'organització i les funcions del Cos dels Mossos. La imatge dels mossos també es veurà plasmada en l'imaginari gràfic de l'època, singularment en la revista *La Flaca*.

Paraules clau: Revolució de Setembre i supressió del Cos de Mossos d'Esquadra, Tercera Guerra Carlina i restabliment de les Esquadres de Catalunya, reglamentació oficial Cos de Mossos d'Esquadra, imatge gràfica dels mossos

Abstract. The Glorious Revolution 1868 marks a turning point in the history of the Mossos d'Esquadra (Catalan police force). The fact that the force was closely identified with Queen Isabella led to its abolition after the revolution. This situation changed during the Third Carlist War; the Carlists, in territories under their control, used the Mossos as a police force and as a military force in its battles. In the midst of war and with the installation of the republic under General Serrano, the military governors re-established the Mossos and took advantage of their services as army auxiliaries. During the struggle, the two opposing sides promulgated official dispositions to regulate the organization and functions of the Mossos d'Esquadra. The image of the Mossos was also fixed in the public imagination, in particular through the publication La Flaca.

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 173–190. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

Keywords: September Revolution and abolition of the Mossos d'Esquadra, Third Carlist War and re-establishment of the Mossos d'Esquadra in Catalonia, official regulation of the Mossos d'Esquadra, graphic image of the Mossos

Els primers compassos de la Revolució del 68 van ser nefastos per al Cos de Mossos d'Esquadra. Aquella revolució, iniciada a Cadis el 18 de setembre, es va estendre arreu d'Espanya i va triomfar. A Catalunya, a la majoria de les grans poblacions, l'aixecament revolucionari es feu efectiu el dia 30 de setembre. El crit revolucionari per excel·lència era «a baix els Borbons». Tot el que s'associava amb la dinastia, ara foragitada, era execrat, els mossos —també coneguts com les Esquadres de Catalunya— els primers. No era una percepció d'avui per a demà, anava lligada a la situació del final de l'època isabelina al Principat. En els darrers tres anys la repressió governamental en l'àmbit català havia passat per la utilització indiscriminada del cos.

Davant dels successius intents revolucionaris encapçalats per l'aliança entre els progressistes, amb Prim al capdavant, i els demòcrates republicans, la resposta del govern havia corregut en bona part a càrrec dels mossos d'esquadra. Era l'època titllada com de dictadura moderada —coneguda com la dictadura civil de González Bravo— referida a l'actuació contundent i expeditiva del partit moderat al front del govern amb el suport constant de la reina Isabel II. Esta actitud reiterada havia enemistat la monarca amb els altres partits del règim, especialment el progressista, contrapès dels moderats. La fidelitat dels mossos a la dinastia i, especialment, la seua actuació a Barcelona els va fer guanyar l'enemiga de la població.

Dues escenes de l'època ens expliquen la sort dels mossos en iniciar-se la revolució. La primera ens la forneix Galdós, l'autor de *Los episodios nacionales*, que es trobava circumstancialment a la capital del Principat:

> Al llegar a Barcelona me encontré de manos a boca con la Revolución de España que derribó el trono de Isabel II. Eran los últimos días de Septiembre. La escuadra con Topete y Prim se había sublevado en Cádiz al grito de abajo los Borbones… Toda España estaba ya en ascuas. Barcelona, que siempre figuró en la vanguardia del liberalismo y de las ideas progresivas, simpatizaba con ardorosa efusión con el movimiento.

> Recuerdo haber visto al Conde de Cheste,[1] Capitán General de la región, paseando por la Rambla al frente de los mozos de Escuadra. Su actitud imperiosa y un tantico teatral dejaba en el público impresión semejante a la de los espectadores de una tragedia donde todo se expresa en versos fríos y retumbantes.[2]

La segona pertany a l'obra ja clàssica *Historia de la Revolución de Septiembre*, editada el 1875, d'Eduard Maria Vilarrasa, capellà i home de confiança del bisbat de Barcelona, i Josep Ildefons Gatell, capellà i arxipreste del Vendrell:

> La Junta de Barcelona va á inaugurarse. Sale de la Casa Consistorial… Los individuos de la Junta, persuadidos de la capital importancia que tienen las disposiciones que van a dar, son ellos mismos los que se encargan de pregonarlas por la capital. Á este efecto, aparecen dos carretelas descubiertas y seguidas de multitud de chiquillos.
>
> Las carretelas se detienen. Uno de los individuos de la Junta se pone en pié para leer, y cuando han cesado ya los acordes de las músicas que entonan la Marsellesa y el himno de Riego, y cuando todo el mundo se para en silencio, cuando hasta algunos se descubren respetuosos para escuchar la proclamación del nuevo derecho, se oye lo siguiente:
>
> CATALANES: La Junta revolucionaria provisional participa, para satisfacción del pueblo, que de acuerdo con el Capitán general, con fecha de hoy, ha sido disuelto el cuerpo de mozos de Escuadra, y expulsados los individuos de la Compañía de Jesús.
>
> Barcelona 30 de setiembre de 1868-El vice-presidente, Juan Tutau.[3]

En la proclama que la mateixa Junta va fer pública el dia 2 d'octubre es recalcava la decisió i se n'explicaven els motius:

---

1 Juan Manuel González de la Pezuela y Ceballos, marquès de la Pezuela i comte de Xest (Lima, 1809 – Madrid, 1906)

2 Pérez Galdós, B. «Memorias de un desmemoriada», dins *La Esfera*, Madrid, núm. 114, 4/3/1916, p. 5. També en parla en un article aparegut el 1903 a *El Liberal*, vegeu Dendle, B. «Galdós en Barcelona. Un artículo olvidado de 1903», dins Bulletin Hispanique, t. XC, núm. 3-4, 1988.

3 Joan Tutau i Vergés (Figueres, 1839-1893), economista i polític republicà, diputat a les Corts del 1869 i ministre d'Hisenda al segon govern de la Primera República. Per al text, vegeu Vilarrasa, E.; Gatell, J. *La Revolución de Setiembre*, tom 1. Barcelona, Imprenta y Librería Religiosa y Científica, 1875, p. 338.

> La Junta Provisional Revolucionaria… Ha disuelto una fuerza, la de los Mozos de Escuadra, que apartándose de su instituto, en vez de ampararos, se había convertido en instrumento ciego y odioso de vuestros opressores.[4]

1. El camí cap a la supressió de les Esquadres

Si tornem als mesos anteriors a l'octubre del 1868 es fa evident com avançava la situació cap este desenllaç gairebé anunciat. Els indicis els podem trobar a la premsa de l'època. A títol d'exemple, el 24 de febrer del 1868 es fan notar les queixes dels concurrents al Liceu per la presència intimidadora dels mossos d'esquadra encarregats de guardar l'ordre públic. Pocs dies després, el 7 de març, el diaris ressenyen que una comissió de la diputació provincial de Tarragona emprèn un viatge oficial a Madrid amb l'encàrrec, entre altres assumptes, de demanar la supressió del Cos de Mossos d'Esquadra.

El 18 de setembre del 1868 un grup de generals va desembarcar a Cadis i al crit de «¡Viva España con honra!», es pronuncià contra Isabel II i el govern que ella emparava. Començava, així, la triomfant Revolució de Setembre. Tres dies més tard, el 22, apareix al diari francès *Le Figaro* un extens article sobre els mossos. L'article ocupa una columna de la portada i part de la segona pàgina del rotatiu. El signa Louis Blairet, home de confiança del general Prim i autor d'una biografia en francès del militar català, publicada aquell mateix any.[5]

La imatge que Blairet transmet del Cos de Mossos d'Esquadra, a banda dels evidents errors històrics i les exageracions del text, contraposa la seua actuació tradicional i la contemporània, accentuant el contrast entre una i l'altra.

Afirma que la seua missió present és ben diferent de la que feien antigament; que se'ls utilitza per perseguir i descobrir els revolucionaris, pels quals no tenen cap pietat. El cap d'esta banda de «*bourreaux*» —textualment— és el comandant Vidal i el seu superior, el capità general Pezuela. I afegeix que els mossos tenen ordre d'afusellar el general Pierrard —un

---

4 Proclama inserida al Boletín Oficial Revolucionario de la Província de Barcelona, núm. 16, 13/10/1868.

5 Blairet, L. *Le général Prim et la situation actuelle de l'Espagne avec des notes biographiques sur les principaux membres de l'emigration progressiste*. París, Achille Faure, 1868. Blairet, L. *Juan Prim par lui-meme. Lettres inédites du général Prim. Révélations sur les hommes de la Révolution de Septembre 1868*. París, E. Dastu, 1869.

dels protagonistes de l'aixecament revolucionari fracassat del 1867— allí on el trobin, així com s'ha d'aplicar la mateixa ordre al general Prim, el capdavanter dels intents de revolució.

L'escrit arriba a la màxima exageració quan esmenta el suposat jurament dels mossos als seus caps. El diari madrileny *El Imparcial*, va traduir-lo:

> Dificilmente se puede creer el juramento que están obligados á hacer los que entran en ese cuerpo terrible de mozos de la escuadra, juramento que se conserva en todas las situaciones y bajo todos los gobiernos:
>
> «Prenderé y mataré á la primera intimación de la autoridad á mi padre, á mi madre y á mis hermanos».[6]

La denúncia de l'actuació del Cos de Mossos d'Esquadra com a força de repressió política responsabilitza el comandant Vidal i el superior d'este, el capità general —el comte de Xest—, com a autors responsables. No hi ha cap dubte sobre la seua intenció orientada a desprestigiar els que ostentaven llavors el poder a Catalunya i propiciar l'esclat revolucionari.

En la lluita entre els revolucionaris i les forces del govern, la sort dels mossos també va anar lligada a la del seu comandant, confident i mà dreta del capità general del Principat. Com diu Demetrio Castro Alfín:

> El conde de Cheste… en Barcelona demostró saber cómo controlar la guarnición y al paisanaje, gracias sobre todo a las habilidades y la red de confidentes de quien fue allí su hombre de confianza, el coronel Vidal, comandante de los Mozos de Escuadra.[7]

Com a conseqüència del sollevament de Prim el 3 de gener del 1866 a Villarejo de Salvanés, finalment fracassat, es produïren una sèrie d'incidents arreu d'Espanya; els més greus foren els de Saragossa i Barcelona. En esta darrera ciutat els dies 6, 7 i 8 de gener van haver-hi aldarulls. Deixem que la premsa de l'època ens ho refereixi:

> Ultima hora
>
> A la caida de la tarde fueron ocupadas ayer las avenidas de la plaza de San Jaime por varias parejas de Mozos de la Escuadra, mientras otros discurrían

6 *El Imparcial. Diario Liberal de la Mañana*. Madrid, 29/1/1868, núm. 480, p. 1.

7 Castro Alfín, D. *Los males de la imprenta. Política y libertad de prensa en una sociedad dual*. Madrid, CIS, Siglo XXI Editores, 1998, p. 225.

> por el centro, no permitiendo que se formasen grupos. La mayor parte de las tiendas de la calle Fernando cerraron las puertas y aparadores.
>
> A consecuencia de unos disparos hechos por los Mozos de la Escuadra en la Rambla del Centro, resultaron anoche dos muertos.
>
> Parece que se han abierto sumarios para averiguar este desgraciado suceso.[8]

Estes actuacions comportaven als ulls de les masses urbanes, especialment de Barcelona, un desprestigi i una creixent animadversió.

L'escàndol originat pels fets del 8 de gener va arribar a les Corts de Madrid.[9] Com sol succeir en este tipus d'esdeveniments hi ha versions discordants del que va passar realment. S'inculpava el coronel Vidal com a responsable de la mort de dues persones; tot apuntava que l'ordre de disparar obeïa a una decisió personal del cap dels Mossos enfront d'una situació greu. Sembla que els escamots de mossos, comandats per Vidal, havien sofert una apedregada i la resposta havia estat diversos trets, encara que tampoc s'afirmava que haguessin disparat únicament els mossos.[10] La investigació oficial va concloure exculpant totalment el cap de les Esquadres, tot afirmant que havia actuat per preservar l'ordre públic. Al cap de poc Vidal fou ennoblit. Cal dir que, mentrestant i fins al triomf de la Revolució de Setembre, van continuar els intents de Prim i els seus seguidors per enderrocar Isabel II, amb la conseqüent actuació represiva de les forces a les ordres del govern.

Un altre fet luctuós va enterbolir la fama del cos: la mort violenta del cabdill republicà Vicent Martí, «el noi de les Barraquetes», a mans de la Guàrdia Civil i els mossos l'estiu del 1866. Això va augmentar el martirologi revolucionari i el descrèdit de les esquadres.[11]

---

8 *La Corona. Periódico Liberal de Barcelona*. 9/1/1866, núm. 14, p. 3. D'estos fets, se'n parla també a Orellana, F. *Historia del general Prim*, tom II. Barcelona, Empresa Editorial la Ilustración, 1872, p. 728.

9 *La Esperanza*. Madrid, 1/2/1866, núm. 6.545, p. 3. La sessió en què es va parlar dels fets luctuosos fou la del 31/1/1866.

10 Bofarull Terrades, M. «Josep Vidal i Pujades, un xèrif del Penedès», dins *Miscel·lània Penedesenca*, 1994, p. 313.

11 Encara el 1869 la premsa francesa es feia ressò de la mort de Martí amb motiu de la celebració de l'aniversari de la seua mort a Martorell, la seua vila nadiua, tot afirmant amb este motiu que el dia mateix del triomf de la revolució els mossos van desaparèixer enmig de la maledicció general. (*Le Temps*, París, 15-8-1869, núm. 3.096, p. 1.)

Totes estes raons tornaven en inevitable la suspensió de les esquadres una volta triomfés la revolució, i el primer lloc on es va prendre la decisió, fou, lògicament, Barcelona. Les altres juntes provincials van seguir-ne l'exemple. Es donava, així, satisfacció al clamor popular, en la percepció del qual el Cos de Mossos d'Esquadra era un dels puntals on s'afermava la monarquia isabelina; l'altre eren els jesuïtes. D'aquí que la primera mesura de la junta barcelonina fou la supressió immediata d'uns i altres.

Poc li va costar a Prim, com a capdavanter del nou govern provisional establert després del triomf dels revolucionaris, suprimir el Cos de Mossos amb l'argument que el desplegament de la Guàrdia Civil feia innecessari i superflu el manteniment de les esquadres. Tot i així, a l'hora de la veritat, es feu necessari un augment dels efectius de la Guàrdia Civil al Principat.[12]

Era ben diferent, fins i tot oposada, la valoració del Cos dels Mossos que es feia a la ruralia i a l'entorn urbà. Mentre que a la muntanya i al món rural els consideraven necessaris i se'n tenia una visió positiva —atès l'aïllament en què vivia als masos i a les cases de camp, que comportava la facilitat de patir assalts amb gran perill dels seus estadants—; a les ciutats, especialment a Barcelona, on més es feia notar la seua presència, se'ls considerava com una amenaça.

De la percepció primera, en seria un bon exemple l'article signat per Jaume Oliver al periòdic *El Pabellón Nacional*, d'inspiració liberal moderada. En un article publicat l'1 de setembre del 1868 feia una valoració dels resultats de la creació del cos de guàrdies rurals i en feia una comparació amb els mossos:

> Los mozos de Escuadra de Cataluña han sido siempre el amparo de los hombres de bien contra las asechanzas de los ladrones y los designios atroces de los malvados. Han podido cumplir y han cumplido los deberes de su institucion, por que no han dependido de alcaldes ni de autoridad alguna civil ó militar en su organizacion ni en el servicio.[13]

En aquell moment era ben evident que esta independència jurisdiccional, que lloava l'articulista, no existia.

12 Aprovat el 26 d'agost del 1869, vegeu *Recopilación de las reales órdenes y circulares de interés general para la Guardia Civil…*, t. 24. Madrid, Imp. Tello, 1869.

13 *El Pabellón Nacional. Diario político, científico y literario*. Madrid, 1/9/1868, núm. 1.070, p. 1.

També significatius, encara que anecdòtics, són els versos que els va dedicar mossèn Cinto Verdaguer, fill del poble de Folgueroles, a la plana de Vic:

Los Moços de la Esquadra
Ells són la flor de la terra,
que no s'hi cria un covart,
y d'entre la flor encara
ne són triats de grà a grà.[14]

2. La reinstauració dels Mossos d'Esquadra durant la Tercera Guerra Carlista

La Tercera Guerra Carlista, iniciada el 1872 —n'hi havia hagut un intent fracassat l'estiu del 1869— va suposar que alguns mossos d'esquadra s'enrolessin a les files carlistes. Este conflicte va permetre a bastants antics mossos acomodar-se entre els rengles dels defensors de la tradició; alguns van enlairar-se dins l'escalafó militar carlista.[15]

Un dels capitostos carlistes més caracteritzats del nord del Principat, l'empordanès Francesc Savalls, es va rodejar d'una guàrdia pretoriana d'antics mossos vestits amb l'uniforme del cos dissolt.[16] Els comandava Josep Ferrer, home de confiança de Savalls, natural de Vilaplana i abans mosso a Sant Hilari de Sacalm. A partir d'aquí el mateix Savalls va regularitzar la creació d'un cos de mossos, primer a la zona de Girona, com a garants de l'ordre i la propietat; posteriorment, i ja de manera oficial i reglamentada, se'ls va reconstituir, per ordre de l'alt comandament carlista, adscrits al denominat l'exèrcit reial en l'àmbit de l'escenari bèl·lic català.

Però la república de Serrano, sorgida del cop d'Estat del general Pavía i dominada pel pretorianisme militar, s'avançà dos mesos en la restauració oficial del Cos de les Esquadres. No és d'estranyar la mesura, presa a iniciativa del nou capità general de Catalunya, Francisco Serrano Bedoya, antic cap de la Guàrdia Civil. Pesaven raons militars i consideracions de

14 Citat per Bofarull Terrades, M. «Josep Vidal i Pujades, un xèrif del Penedès», *op. cit.*, p. 327.

15 Toledano González, L. «El caudillaje carlista y la política de las partides», dins Millán, Jesús (ed.). *Carlismo y contrarrevolución en España*. Madrid, Ayer, 2000, p. 38.

16 Grahit y Grau, J. «La última guerra carlista en Gerona y su provincia», *Instituto de Estudios Gerundenses*, 1949.

necessitat i efectivitat en la lluita contra els carlistes catalans, més que les consideracions polítiques.

Al diari republicà federal *La Igualdad* de Madrid apareixia en primera pàgina una consideració al voltant del restabliment del cos, tot lamentant la decisió i qualificant-la d'improcedent i impolítica:

> Apenas se hizo cargo el nuevo capitán general de Cataluña del mando de aquel distrito militar, manifestó el deseo de reorganizar el cuerpo de las escuadras suprimido por la Junta revolucionaria a raíz misma de la Revolución.[17]

Feia dies que la premsa es feia ressò d'aquella decisió. El dimecres 8 d'abril del 1874 sortia a *El Imparcial*, el següent breu:

> Está acordado el restablecimiento del antiguo cuerpo de escuadras de Cataluña, y al efecto se han espedido las órdenes oportunas.[18]

Esta nota va aparèixer a la majoria dels diaris. La decisió estava presa i al cap de poc es faria efectiva a escala oficial:

> El señor Ministro de la Guerra dice hoy al Capitán general de Cataluña:- En vista de la comunicacion de V.E. á este Ministerio de 30 del mes próximo pasado, en la que participa la resolucion tomada por V.E. de restablecer el extinguido cuerpo de Escuadras de Cataluña, por considerar en las actuales circunstancias muy eficaces sus servicios en cooperacion con las tropas del ejército, y producir además excelente efecto en el espíritu público, el Presidente del Poder ejecutivo de la República ha tenido á bien aprobar el restablecimiento del referido cuerpo… De órden del expresado Presidente comunicada por dicho señor Ministro lo traslado a V.E. para su conocimiento y demás efectos.- Dios guarde á V.E. muchos años. Madrid 11 Abril de 1874…[19]

Que l'esperit, almenys a les instàncies oficials, era tot un altre que el dels primers compassos de la Revolució del 68 que havia suprimit els mossos, era evident; l'exèrcit necessitava, com un valuós auxiliar, el coneixement del territori i l'efectivitat dels homes del cos. En això, enmig de la guerra, tant carlistes com governamentals coincidien.

---

17 *La Igualdad*, 20/4/1874, núm. 1.756, p. 1.

18 *El Imparcial*, 8/4/1874, núm. 2.476, p. 3.

19 *Recopilación de las órdenes y circulares de interés general para la Guardia Civil…*, t. 29. Madrid, Imp. del Boletín de la Guardia Civil, 1874. Agraeixo al doctor David Hidalgo la seua amabilitat en facilitar-me la indicació que m'ha permès localitzar la present referència documental.

Uns dies més tard el diari *La Discusión* estampava una altra nota:

> Con fecha de anteayer [17/4/74] se expidió por el ministerio de la Guerra una circular á los capitanes generales y directores de las armas é institutos del ejército, referente al restablecimiento del cuerpo de escuadras de Cataluña.[20]

Quedava així oficialitzada la decisió governamental que atenyia als mossos d'esquadra.

Els mossos d'esquadra no van ser les úniques forces d'ordre públic que es van allistar als carlistes. Abans, i especialment durant el període republicà, forces de la Guàrdia Civil es van passar als carlistes.[21] Tal vegada el cas més conegut és el de Gaietà Freixa, coronel de la Guàrdia Civil, que el juliol del 1873 va sortir de Barcelona al capdavant de 300 guàrdies civils per unir-se a l'exèrcit carlista, encara que la major part de la força no el va seguir. L'altre cas seria el de Tomàs Segarra, guàrdia civil de segona classe, que el 1873 va aixecar una partida a les immediacions de Tortosa, convertint-se al poc temps en un dels principals cabdills de la causa carlista a les Terres de l'Ebre i el Maestrat.

3. Els Mossos a l'exèrcit carlista

El paper que desenvolupaven els mossos entre l'exèrcit dels defensors de la tradició surt reflectit als comunicats de guerra governamentals:

> Ejército de Cataluña … parte que me ha dado el Brigadier D. Pedro Estéban del encuentro que ha tenido una sección de caballería de su brigada con una ronda carlista, compuesta de 40 mozos de escuadra; dando por resultado la dispersión de esta, á la que causaron dos muertos, cogiéndoles cuatro prisioneros con armas, uno de ellos herido, el Recaudador de contribuciones carlista Miguel Martinell, otra arma de fuego, cananas con municiones y el sello de la Comandancia del cuerpo de escuadras de Cataluña … 14 de Agosto de 1874.[22]

La topada es va produir pels encontorns de Girona. Al comunicat que segueix, el brigadier Estéban fa constar que dels quatre presoners «*tres de ellos* [anaven] *con un traje completo de mozos de escuadra*».

---

20 *La Discusión*, 19/4/1874, núm. 1.712, p. 1.

21 Roldán González, E. «Los ejércitos carlistas del siglo xix (2ª y 3ª Guerra Carlista)», dins *Revista de Historia Militar*, any XXVII, núm. 54, 1983.

22 *Gaceta de Madrid*, 19/8/1874, núm. 231, any CCXIII, p. 1.

Queden ben evidenciades les funcions encomanades als mossos: acompanyar els recaptadors d'impostos carlistes i reforçar amb la seua presència intimidadora les seues exigències. També a escala militar se'ls encomana tasques d'avantguarda i flanqueig:

> Martínez Campos emprende una marcha desde Granollers, dirigiéndose a Ripoll y cuando se sabe que ha llegado a San Quirse de Besora y Montesquieu, Lizárraga sale de Ridaura para colocarse en Ripoll, destacando el batallón de Guías de Cataluña y Mozos de Escuadra para impedir el paso del desfiladero que debía seguir el general alfonsino. Pero las vanguardias alfonsinas se ven victoriosas cuando obligan a los carlistas a retirarse sobre Alpens.[23]

Des del punt de vista militar professional la consideració de l'actuació dels mossos era positiva. Joaquín de la Llave y García (Barcelona, 15-9-1853 – Madrid, 22-9-1915), oficial de l'exèrcit espanyol, de l'arma d'enginyers, va participar de manera destacada al front català durant la Tercera Guerra. Fruit de la seua experiència bèl·lica va publicar un llibre el 1877 amb el títol: *Apuntes sobre la última guerra en Cataluña (1872-1875)*, que seria traduït al francès el 1881: *La guerre de montagnes pendant la dernière insurrection carliste en Catalogne (1872-1875)*. En descriure l'exèrcit carlista del Principat fa esment del Cos dels Mossos, tot dient que havia estat dissolt el 1868, però que havia prestat fins llavors molt bons serveis.[24] Cita amb este efecte el tractadista militar José Almirante, que els emparenta amb la nissaga dels almogàvers. Segons ressenya al llibre, les funcions principals que els havien encomanat els carlistes eren: cobrar les contribucions, perseguir delinqüents i desertors, reforçar l'autoritat dels comandants d'armes carlistes a les poblacions i encapçalar les columnes de l'exèrcit carlista en determinades operacions.[25]

El reconeixement oficial i el posterior desplegament orgànic del reorganitzat Cos de Mossos d'Esquadra va tardar en el camp carlista. Com hem apuntat abans, diversos escamots de mossos ja havien participat en fets de guerra organitzats i comandats per Savalls, però fins al 17 de juny del 1874 no es farà realitat la constitució reglamentada del Cos de Mossos

---

23 Ferrer, M. (1959). *Historia del Tradicionalismo Español*, tom XXVII. Sevilla, Editorial Católica Española, 1959, p. 174.

24 Llave y García, Comandant de la. *La guerre de montagnes pendant la dernière insurrection carliste en Catalogne (1872-1875).* París, Berger-Levrault et Cía. Libraires-Editeurs, 1881, p. 81.

25 Ibídem, p. 82.

dins l'exèrcit carlista del Principat. La iniciativa parteix de l'infant Alfons de Borbó —germà del rei carlista Carles VII— i es plasma en una crida apareguda en el periòdic oficial carlista *El Estandarte Católico-Monárquico*, llavors publicat a Olot.[26] La constitució efectiva de la renovada unitat és molt tardana, caldrà esperar el novembre del 1874 per veure feta realitat la seua concreció oficial. És llavors quan al *Boletín Oficial del Principado de Cataluña* del 30 de novembre d'aquell any és nomenat com a cap superior de les Esquadres de Catalunya el coronel Marcos de Abadal.[27] No serà fins dos mesos més tard, a finals de gener del 1875, i al mateix *Boletín*, que apareix, en dos números consecutius, tota la reglamentació oficial.[28]

En esta reglamentació, i damunt del paper, s'estableixen un número total de mossos que ascendeix a les 1.000 places, a raó de 250 per província. En la realitat no en deurien ser tants, atès que en aquells moments, portada a terme la restauració alfonsina i amb el desplegament d'un fort dispositiu militar per part de l'exèrcit governamental, la situació militar dels carlistes empitjoraria ràpidament fins a la seua derrota definitiva. Primer cauria el front del Centre, el seguiria el Principat i, finalment, el front del Nord, per acabar la guerra definitivament el maig del 1876.

4. Els mossos en l'imaginari gràfic de l'època. Tomàs Padró i *La Flaca*

La llibertat de premsa sorgida de la Revolució de Setembre va caracteritzar el Sexenni Democràtic. És un període en el qual la il·lustració gràfica viurà una primera època daurada, representada especialment per tot un conjunt de revistes satíriques entre les quals excel·lirà *La Flaca*. L'èxit d'esta revista, editada a Barcelona, es fonamentarà en l'ús del color a les seues pàgines, mercès a la tècnica de la cromolitografia i a la qualitat i l'encert dels seus dibuixos caricaturescos i satírics, realitzats en la seua major part per Tomàs Padró.

El nom de *La Flaca* és l'antítesi del d'una publicació madrilenya que es deia *La Gorda*, denominació amb clara al·lusió a la denominació popular de la Revolució de Setembre, sorgida de la frase castissa «*se armó la gorda*»; esta revista es presentava aparentment com a liberal, però en realitat era de ideologia carlista. Per oposició va aparèixer *La Flaca*, emblematitzada per l'esllanguida personificació femenina de la nació que en presideix la capçalera.

26 *El Estandarte Católico Monárquico*, 28/6/1874, núm. 31, p. 2.

27 *Boletín Oficial del Principado de Cataluña*, 30/11/1874, núm. 2, p. 4.

28 *Boletín Oficial del Principado de Cataluña*, 30/1/1875, núm. 11, p. 2; 3/2/1875, núm. 12, p. 1.

Els dibuixos i les caricatures de Padró, que generalment signava amb les sigles A.Wº., la majoria a pàgina completa o a doble pàgina, eren els que caracteritzaven la publicació.

Recent apareguda *La Flaca*, en el número quatre de la publicació, corresponent al 21 d'abril del 1869, apareix una composició al·lusiva als tripijocs polítics que es duien a terme al voltant de les aspiracions dels carlistes i els isabelins, i les respectives intrigues per assolir el poder. L'encapçala el títol: «Acto primero de: Entre la Isabel y el Terso».

Al peu de la il·lustració, hi figura la següent llegenda:

> Se hallan ya muy adelantados en varios teatros del estranjero los ensayos de este disparate trágico-bufo, arreglado espresamente para la escena española. Segun todas las probabilidades y la opinion de uno de los empresarios del teatro de la revolución de septiembre, la primera representación de esta obra será recibida á patatazos. Se suplica el pito.[29]

29 *La Flaca*, 21/4/1869, núm. 4, p. 4.

El sentit satíric del conjunt és ben evident i s'adiu amb la idiosincràsia de la revista. La composició no va signada, però és notòria la manera de fer de Padró. Al capdavant i en primer terme, obrint pas a la comitiva, tres mossos d'esquadra amb l'uniforme reglamentari apareixen amb plena naturalitat i un posat relaxat i gairebé distret. Curiosament, el dibuixant no els caricaturitza com a la resta dels personatges. En segon terme, precedits i flanquejats per dos capellans abillats amb el característic capell de teula, un d'ells armat i l'altre abraçat a una monja jove. Hi apareix una somera portada pel ramal pel general Ramon Cabrera, comte de Morella, i un altre general; el genet és el pretendent carlista, Carles VII, denominat satíricament pels seus seguidors com el «Niño Terso». A sobre les seues espatlles, somrient, el príncep Alfons, futur Alfons XII.

Els estendards són al·lusius a la ideologia de la comitiva, per una banda un ostenta el lema de la Inquisició, un clàssic atribuït al clericalisme, i a l'altre els noms d'Alfons i Carles VII que s'entrecreuen en forma de l'aspa característica de l'ensenya carlista, indiquen una equivalència entre les dues branques borbòniques. Padró anticipa, amb encertada intuïció, el que es farà realitat cinc anys més tard: la restauració alfonsina.

Darrere, portada en andes, la sobirana exiliada; entre els portadors, hi figura el comte de Xest, del qual abans hem parlat, cortesà d'Isabel II, sostenint una de les barres del palanquí on s'asseu la robusta figura de les reina; és fàcilment recognoscible perquè al morral militar ostenta el nom «Dante», irònica referència a la traducció en vers de la *Divina Comèdia* que feu famós aquell militar trasmudat en literat i sobre la qual tant va ironitzar posteriorment Leopoldo Alas Clarín.[30] Segueix al militar un alt càrrec eclesiàstic. Tots dos acompanyats per un reguitzell de guerrillers carlistes i capellans, entrant triomfalment a Espanya.

L'altra imatge que presentem forma part de les làmines del llibre, abans esmentat, *La guerre de montagnes pendant la dernière insurrection carliste en Catalogne (1872-1875)* de Joaquín de la Llave y García, intercalades al llarg del text.

30 Hernández, M. «Clarín contra el lucero del alba (Marqués de Pezuela, conde de Cheste)», dins *Lectura y signo*, núm. 2, 2007.

Mozo de la Escuadra.

(*Police provinciale de Catalogne*).

Hi figuren dibuixos representant les tropes governamentals i les forces carlistes, entre elles un, ubicat entre les pàgines 200 i 201, on es representa un mosso d'esquadra situat de perfil. La figura no està massa ben resolta, resulta un xic hieràtica. Apareix amb la part superior de l'uniforme —l'abric— doblat sobre una tanca annexa. La imatge ve a complementar l'apartat dedicat als mossos en el conjunt de l'exèrcit carlista. Segons s'explica a la introducció, les il·lustracions es deuen al tinent d'enginyers de l'exèrcit espanyol Lagarde, ara bé una part de les làmines venen firmades per este, però a la del mosso en concret no hi figura cap signatura, tan sols la indicació del taller on s'havia imprès. No apareix portant cap arma, més enllà del punyal reglamentari a la part del darrere del costat esquerre.

En l'apartat final de les notes explicatives de les làmines s'indica que el Cos de Mossos d'Esquadra va aparèixer als inicis del segle XVIII, al final de

la guerra de Successió, per perseguir les bandes de malfactors. En la referida nota, breument, se n'explica l'organització i les denominacions i els graus militars dels seus comandaments. També en una altra part del text[31] es fa saber que els mossos reorganitzats per la diputació provincial de Barcelona una volta acabada la guerra, van prestar fins a l'agost del 1877 molt bons serveis, especialment a la zona muntanyosa de la província.

Bibliografia

Blairet, L. (1868). *Le géneral Prim et la situation actuelle de l'Espagne avec des notes biographiques sur les principaux membres de l'emigration progressiste*. París: Achille Faure.

— (1869). *Juan Prim par lui-meme. Lettres inédites du général Prim. Révélations sur les hommes de la Révolution de Septembre 1868.* París: E. Dastu.

Bofarull Terrades, M. (1994). «Josep Vidal i Pujades, un xèrif del Penedès», dins *Miscel·lània Penedesenca*.

Castro Alfín, D. (1998). *Los males de la imprenta. Política y libertad de prensa en una sociedad dual*. Madrid: CIS, Siglo XXI Edit.

Cuerpo de Estado Mayor del Ejército (1877). *Narración militar de la guerra carlista de 1869 á 1876*, tom VIII. Madrid: Imprenta y litografía del depósito de guerra.

Ferrer, M.(1959). *Historia del Tradicionalismo Español*, toms XXVI i XXVII. Sevilla: Editorial Católica Española.

Grahit y Grau, J. (1949). «La última guerra carlista en Gerona y su provincia», dins *Instituto de Estudios Gerundenses*.

Janué i Miret, M. (1992*). La Junta Revolucionària de Barcelona de l'any 1868*. Vic: Institut Universitari Jaume Vicens Vives, Eumo Editorial.

Llave y García, Comandant de la (1881). *La guerre de montagnes pendant la dernière insurrection carliste en Catalogne (1872-1875)*. París: Berger-Levrault et Cía. Libraires-Editeurs.

Olivar Bertrand, R. (1975). *Prim*. Madrid: Tebas.

Orellana, F. J. (1872). *Historia del general Prim*, tom II. Barcelona: Empresa Editorial la Ilustración.

Orobon, M. A. (2017). «Tomàs Padró, le chevalier au crayon ou la naissance d'un satiriste politique», *Hispanismes*, 1, número especial.

31 Llave y García, Comandant de la (1881). *op. cit*., p. 195, nota 1.

Peralta Puig, G. (2012). «Les capçaleres de *La Campana de Gràcia*: símbols i iconografia», *Comunicació: Revista de Recerca i d'anàlisi*, 29.
Pérez Galdós, B. (1916). «Memorias de un desmemoriado», *La Esfera*, Madrid, número 114, 4-3-1916.
Redondo González, B. (2017). «Retratos des-compuestos: cinco peculiares caricaturas del Sexenio democrático», dins *Cuadernos de Historia Contemporánea*, 39.
Rodríguez, À.; Ucelay Da Cal, E. (1981). «La trajectòria del mossos d'esquadra a la Catalunya Contemporània», A. D. *Els mossos d'esquadra.* Barcelona: L'Avenç.
Roldán González, E. (1983). «Los ejércitos carlistas del siglo xix (2ª y 3ª Guerra Carlista)», *Revista de Historia Militar*, 54.
Sánchez Cervelló, J. (2/2019). «Andanzas de teniente Garrabea en la Tercera Guerra Carlista», *Aportes*, 100.
Teijeiro de la Rosa, J. M. «Un aspecto de la manifestación del anticlericaslismo. "La Flaca" 1869-1873», *Espacio, Tiempo y Forma*, sèrie V, dins *Historia Contemporánea*, tom V.
Toledano González, L. F. (1998). «"A Dios rogando y con el mazo dando": monopolio de la violencia y conflicto político en la última Guerra Carlista en Cataluña (1872-1876)», *Vasconia*, 26
— (2000). «El caudillaje carlista y la política de las partidas», dins Millán, J. (ed.). *Carlismo y contrarrevolución en España.* Madrid: Ayer, 38.
Vilarrasa, E. M.; Gatell, J. I. (1875). *La Revolución de Setiembre*, tom 1. Barcelona: Imprenta y Librería Religiosa y Científica.

Hemerografia

Boletín Oficial del Principado de Cataluña. Sant Joan de les Abadesses 1874, 1875.
La Corona. Barcelona, 1866.
La Correspondencia de España. Madrid, 1868.
La Crónica de Cataluña. Barcelona, 1869.
La Discusión. Madrid, 1868.
La Esperanza. Madrid, 1866.
El Estandarte Católico Monárquico. Olot, 1874.
Le Figaro. París,1868.
La Flaca. Barcelona, 1869.
Gaceta de Madrid. Madrid, 1874.

La Igualdad. Madrid, 1874.
El Imparcial. Madrid, 1868.
El Pabellón Nacional. Madrid, 1868.

LES ESQUADRES DE BARCELONA (1875-1931). ORGANITZACIÓ I FUNCIONS

David Hidalgo Cela
Doctor en Història Moderna i mosso d'esquadra

Resum. Enguany el Cos de Mossos d'Esquadra celebra el 300 aniversari de la seva fundació. Tres segles d'existència que han escrit un passat en el qual les vicissituds i els esdeveniments històrics han dotat aquesta institució de moments d'esplendor i de decadència, d'estima popular i de dissolucions, de fortaleses i de debilitats.

Sis són les etapes en les quals podem dividir la historiografia d'aquest cos policial: Esquadres de Valls (1719-1835), Esquadres de Catalunya (1835-1868), Esquadres de Barcelona (1877-1931), Esquadres de Catalunya (1931-1939), Sección de Mozos de Escuadra (1952-1983) i l'actual, la Policia de la Generalitat – Mossos d'Esquadra.

Aquest treball analitza el període de reinstauració esdevingut després de la dissolució del cos patida com a resultat de la revolució de La Gloriosa de l'any 1868. El període de les Esquadres de Barcelona va suposar una renaixença institucional que va estar plena d'obstacles, polèmiques i detractors, però també de reconeixement popular, defensors i gran eficàcia policial. Una època convulsa en què la violència es trobava instaurada en la societat catalana i en la qual es viuria el preàmbul del que pocs anys després es materialitzaria en un conflicte fratricida que va assolar tant Catalunya com la resta d'Espanya, la Guerra Civil.

És precisament en aquesta època, la compresa entre finals del segle xix i principis del segle xx, quan el paper d'aquesta força policial minoritària, degut a l'aparició en escena d'un nou cos policial d'abast nacional com fou la Guàrdia Civil, va esdevenir clau per recuperar l'ordre social i la seguretat ciutadana en l'àmbit rural de la província de Barcelona.

Paraules clau: Mossos d'Esquadra, Esquadres de Barcelona, dissolució, reinstauració, organització, funcions, Guàrdia Civil, policia rural.

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 191–212. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

Abstract. This year the Mossos d'Esquadra Corps is celebrating the 300th anniversary of its creation, three centuries of historical events and vicissitudes that have endowed the institution with moments of splendour and decadence, popular esteem and dissolutions, strengths and weaknesses.

We can divide the historiography of this police force into six periods: Esquadres de Valls (1719-1835), Esquadres de Catalunya (1835-1868), Esquadres de Barcelona (1877-1931), Esquadres de Catalunya (1931-1939), Sección de Mozos de Escuadra (1952-1983) and the Policia de la Generalitat – Mossos d'Esquadra (1983 – present).

This study analyses the period of restoration that followed the dissolution of the police corps as a result of the Glorious Revolution of 1868. The period of the Esquadres de Barcelona meant an institutional renaissance that was characterized by obstacles, controversies and detractors, but also by popular recognition, supporters and great police efficacy. It was a turbulent period in which violence played a prominent role in Catalan society and in which the preamble to what a few years later would become a fratricidal conflict that devastated Catalonia and the rest of Spain, namely the Civil War.

It was during precisely this period between the end of the 19th century and the beginning of the 20th century when a new national police force, the Guardia Civil, appeared on the scene, that the Mossos d'Esquadra, a minority police force, played a key role in re-establishing social order and citizen security in the rural area of the province of Barcelona.

Keywords: Mossos d'Esquadra, Esquadres of Barcelona, dissolution, re-establishment, organization, functions, Guardia Civil, rural police.

Les Esquadres de Barcelona (1875 - 1931). Organització i funcions

El segle XIX va suposar un canvi en la institucionalització del poder. La nació i l'Estat es configuren com els eixos bàsics del nou ordenament polític liberal. El nou model va implicar canvis substancials en el sistema penal i en sistema de seguretat pública d'àmbit estatal. Fruit d'aquesta recerca neix, en un primer moment, la implantació de la Milícia Nacional. Però aquest cos de seguretat va fracassar degut a la seva elevada implicació política revolucionària liberal, malgrat caracteritzar-se per ser una força estructurada en l'àmbit local i provincial.

Fou en aquesta època quan, per primera vegada, el Cos de Mossos d'Esquadra va viure l'amenaça de la seva dissolució. Des del Govern central, dirigit pel general Ramón María Narváez, cap de la facció política liberal conservadora, es va posar en marxa, l'any 1844, el Cos de la Guàrdia Civil, una força policial destinada a suplir tots els cossos de seguretat provincials i destinat a convertir-se en un cos de policia únic per a tot l'Estat.

La Guàrdia Civil complia perfectament el model policial dels liberals conservadors respecte a la seguretat pública que, segons ells entenien, es fonamentava en tres eixos: la militarització, la centralització i una profunda visió conservadora de la societat:

> tomando en consideración las particulares circunstancias en que se halla actualmente la montaña de este Principado, y convencida asimismo de los servicios que los mozos de las Escuadras están prestando al país, se ha servido autorizar a V.E. para que puedan aumentarse la fuerza de dicho cuerpo […].[1]

En l'aspecte policial, igual que en el militar, les Esquadres de Catalunya (1835-1868), que disposaven d'un bagatge superior, tant del coneixement del territori, com de les persones, van superar qualitativament la Guàrdia Civil en les seves actuacions.

La Benemèrita va optar per concentrar-se en les grans ciutats (capitals de província) i vies de comunicació, on van desplegar les seves unitats de cavalleria, mentre que els mossos d'esquadra s'encarregaven de la seguretat pública a les zones rurals de l'interior de Catalunya.

1 Ortega Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña: su origen, sus proezas, sus vicisitudes, intercalada con la vida y hechos de los más célebres ladrones y bandoleros*. Barcelona, Plus Ultra, 1859, p. 585.

Hem de dir que l'aparició d'aquest cos policial va ser ben rebut per amplis sectors de la societat catalana ja que, a diferència dels mossos d'esquadra, que eren mantinguts gràcies a un impost específic que pagaven els ajuntaments, la Guàrdia Civil era mantinguda directament per l'Estat. Finalment, es va acordar, per part del Govern central, que això suposava un greuge comparatiu, per la qual cosa es va decidir que un determinat nombre de catalans que haguessin de fer el servei militar quedarien exempts a canvi del sosteniment dels mossos d'esquadra.

Finalment, arran del triomf de la Revolució de Setembre del 1868, coneguda com La Gloriosa, la qual va motivar el derrocament de la monarquia d'Isabel II i la seva marxa a l'exili, la Junta Revolucionària de Barcelona, composta per membres del Partit Demòcrata-Republicà, va ordenar la dissolució de les esquadres de manera unilateral. Una decisió que va comptar amb el suport de la resta de juntes revolucionàries provincials de Catalunya.

Però el 30 de març del 1874 el capità general de Catalunya, el general Rafael Izquierdo Gutiérrez, va sol·licitar al Ministeri de la Guerra que les Esquadres de Catalunya tornessin a ser restaurades. L'11 d'abril el president de la República Espanyola va ordenar que s'iniciés el procés pel restabliment dels mossos d'esquadra:

> en vista de la comunicación de V.E. a este ministerio de 30 del mes próximo pasado en la que participa la resolución tomada por V.E. de restablecer el extinguido Cuerpo de Escuadras de Cataluña por considerar en las actuales circunstancias muy eficaz sus servicios en cooperación con las tropas del ejército y producir además excelente efecto en el espíritu público, el Presidente del Poder Ejecutivo de la Republica ha tenido a bien aprobar el restablecimiento del referido Cuerpo.[2]

D'aquesta manera, el govern republicà reconeixia l'error que havia suposat la dissolució d'un cos policial que gaudia d'una elevada eficàcia i que era valorat i estimat per la població catalana.

A finals del 1875 la Diputació de Barcelona va rebre una allau de peticions d'ajuntaments, especialment de la comarca del Maresme i del Bages, perquè assumís la despesa econòmica de la reinstauració de les esquadres. No cal dir que, al Maresme, l'actuació dels mossos d'esquadra contra la ban-

2 Arxiu General Militar de Segòvia (AGMS). Esquadres de Barcelona, 2a Secció - 10. Ministeri de la Guerra. Carta del secretari general Eduardo Bermudez al capità general de Catalunya (11 d'abril del 1874).

da carlina que volia segrestar el batlle de Canet de Mar l'any 1847 i la resolució de l'assassinat de l'alcalde de Mataró, van fer créixer l'estima cap al servei que prestaven a la comarca, motiu pel qual molts municipis van demanar-ne el restabliment.[3]

El procés de reinstauració no es va consolidar fins a l'arribada al tron d'Espanya del rei Alfons XII. Les esquadres únicament es van desplegar a la província de Barcelona ja que va ser la seva Diputació, i més concretament el seu president, el Sr. Melcior Ferrer i Bruguera, l'única que va voler suportar el manteniment econòmic derivat de la seva recuperació.[4]

Finalment, i mitjançant la Reial ordre de 30 de gener de 1877, el cos renaixia amb la missió de garantir la seguretat ciutadana. Però aquest desplegament es va haver de fer en localitats de segon i tercer ordre de la província, perquè la Guàrdia Civil havia aprofitat el període d'inexistència

---

3 Arxiu Històric del Cos de Mossos d'Esquadra (AHCME). Caixa núm. 2 (1875-1877), lligall 1. Antecedents sobre el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra. Carta de l'Ajuntament de Mataró a la Diputació de Barcelona demanant el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra (23 de novembre del 1875); AHCME. Caixa núm. 2 (1875-1877), lligall 1. Antecedents sobre el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra. Carta de l'Ajuntament de Premià de Mar a la Diputació de Barcelona demanant el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra (7 de desembre del 1875); AHCME. Caixa núm. 2 (1875-1877), lligall 1. Antecedents sobre el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra. Carta de l'Ajuntament de Premià de Dalt (Sant Pere de Premià) a la Diputació de Barcelona demanant el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra (11 de desembre del 1875).

4 Melcior Ferrer i Bruguera, president de la Diputació Provincial de Barcelona entre els anys 1875-1878, era membre del Partit Conservador i un destacat component de la facció monàrquica de Barcelona. El capità general de Catalunya, el general Martínez Campos, el va nomenar diputat pel districte 3r de Sant Feliu del Llobregat en la Diputació interina que s'establí entre el febrer del 1874 i gener del 1875. En l'acta de constitució de la corporació fou elegit vicepresident i, en dimitir el president Maluquer, el gener del 1875, fou nomenat president. Aquell mateix any el governador civil li va confirmar l'acta de diputat, aquesta vegada pel districte 5è de Barcelona, així com també la presidència de la Corporació, i en les eleccions del 1877 es presentà i fou elegit pel districte 2n de Barcelona. Com a president, va obtenir la confiança de Cánovas del Castillo i de Romero Robledo, i va treballar per restablir la deteriorada hisenda de la Diputació heretada del Sexenni Liberal. Restablí el Cos de Mossos d'Esquadra per combatre partides disperses de l'exèrcit carlí que, de vegades, actuaven com a bandolers. Treballà per la lluita contra la fil·loxera important ceps americans i practicant assaigs a la granja experimental. Restablí el Pla General de Carreteres finançat mitjançant una emissió de deute públic. Adquirí una finca al terme municipal de les Corts de Sarrià per edificar-hi la nova casa de Maternitat. Exercí el càrrec de magistrat de l'Audiència i l'Estat li concedí la Creu d'Isabel la Catòlica. Font: https://www.diba.cat/web/ladiputacio/presidents.

dels mossos d'esquadra per ocupar els seus antics destacaments. Els efectius destinats al nou cos ascendien a un total de 200.[5]

El cos depenia, per assumptes administratius, de la Diputació de Barcelona, i de les autoritats militars per les funcions d'aquesta naturalesa i d'ordre públic. La comandància de les Esquadres era exercida per militars de carrera.

La pèrdua l'any 1898 de les últimes colònies d'ultramar va suposar una esquerda important entre els partits polítics estatals espanyols i la burgesia catalana. Un distanciament que va potenciar la creació d'un incipient catalanisme polític que era presentat com la solució més adient per a Catalunya. Era el moment de noves i antigues reivindicacions. Peticions com l'encapçalada per la Lliga Regionalista que desitjava, tal com s'havia configurat a les Bases de Manresa de l'any 1892, un aparell policial propi per a Catalunya. Es tractava, doncs, de disposar d'una força de policia pròpia i del control del sometent, ambdós sotmesos al poder regional.

L'any 1905 els mossos d'esquadra van ser dotats d'una cartilla pel servei molt similar a la utilitzada per la Guàrdia Civil. En aquest període històric les Esquadres de Barcelona perden protagonisme en el món policial i es converteixen, per tant, en una força secundària dintre del sistema de seguretat pública de Catalunya.

La reinstauració de les Esquadres de Barcelona com un cos policial de naturalesa militar feia que aquest cos es trobés en una situació incòmoda ja que, per una banda, depenia de les autoritats militars, però, per l'altra, estava sostingut per la Diputació de Barcelona. L'assalt per part dels militars a la redacció de la revista *El Cu-Cut* i al diari *La Veu de Catalunya* no va contribuir en cap cas a millorar les relacions entre el catalanisme polític i l'exèrcit espanyol, del qual formaven part les Esquadres de Barcelona.

Un altre fet que va allunyar la població i els partits catalans de l'exèrcit espanyol va ser la mobilització de reservistes que es va fer l'estiu del 1909, quan es van cridar a files pares de família per anar a lluitar a la guerra del Marroc. Aquest fet va provocar revoltes populars en importants ciutats catalanes. La mobilització es va veure com una injustícia per part de les

5 AHCME. Caixa núm. 3 (1877-1959), lligall 3. Tropes de policia organitzades en els primers anys del segle passat i encarregades de vetllar per la seguretat pública en el territori català. Van ser restablertes pel Reial ordre de 30 de gener de 1877 i, d'una manera més solemne, pel Reial decret de 3 de maig de 1880, en què s'aprovava el restabliment del Cos de Mossos d'Esquadra de la província de Barcelona.

classes populars ja que els fills de les famílies amb recursos econòmics podien comprar l'exempció d'incorporar-s'hi. El preu d'un substitut era d'unes 1.500 pessetes mentre que un obrer només guanyava 5 pessetes al dia. Aquest fet, juntament amb la crítica que des del catalanisme es feia a la política colonial espanyola, feia que aquesta guerra fos impopular entre els catalans. La revolta es va convertir en un esclat d'anticlericalisme, ja que s'acusava el clergat de restar al costat dels rics i poderosos, alhora que es feia una crítica a l'Església pel control que exercia sobre el sistema educatiu enfront d'una ensenyança laica.

Per fer front a l'ambient d'agitació social es van mobilitzar forces de l'exèrcit, de la Guàrdia Civil i els mossos d'esquadra. La revolta armada va deixar 115 morts, dels quals 3 eren religiosos i 8 policies. Van resultar ferides 441 persones, 124 de les quals eren militars i policies i la resta civils. Es van cremar 80 edificis religiosos, entre els quals hi havia 14 parròquies, i 33 escoles.

Una vegada aixafada la revolta, les autoritats militars van jutjar 1.925 persones, sent absoltes un total de 584. Es van dictar 17 penes de mort, de les quals només 5 foren aplicades, entre elles hi ha la del pedagog i lliurepensador, Francesc Ferrer i Guàrdia, creador de l'Escola Moderna, basada en la pedagogia llibertària.

No cal dir que molts reservistes van desertar de les seves unitats, fet que va motivar que les forces de policia fossin activades per les autoritats militars per capturar-los. La captura de desertors era una altra de les funcions que històricament realitzaven les esquadres. Quan un soldat desertava, les autoritats militars dictaven la corresponent requisitòria que era enviada als destacaments dels cossos i forces de seguretat de la zona on residia el desertor perquè en materialitzessin la detenció i la posada a disposició de les autoritats judicials militars.[6]

Però aquests efectes negatius no van fer minvar la seva efectivitat i la gran estima que bona part de la ciutadania els processava. Una valoració que no va fer desaparèixer les contínues amenaçades provinents per part dels partits radicals i republicans. Els diputats provincials, representants dels sectors republicans, van ser els impulsors de la discussió del dictamen que s'havia de fer en referència a la supressió dels mossos d'esquadra en la sessió del 13 de juliol del 1915. Finalment, es va decidir enviar un qües-

6 Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt (APVD). Fons Mossos d'Esquadra. Destacament de Vilassar de Dalt. Correspondència (1913).

tionari a les ciutats i els pobles de la província per saber si es volia continuar mantenint les esquadres o no. Fou en aquell moment quan, històrics defensors de les esquadres, com Marià Serra i Font,[7] van realitzar actes de suport i enaltiment d'aquest institut armat:

> no passa any que en la Diputació Provincial de Barcelona, al discutir-se els seus pressupostos, no combati la consignació destinada al sosteniment del honorable i popular Cos de Mossos de la Esquadra, aquesta força de seguretat de que disposem els pobles per a llur tranquil·litat, l'oposició sistemàtica que se li fa per fer-lo desaparèixer, contratemps que de cap manera convé, i havent-se posat en discussió i votació la conveniència de fer una crida de pobles per que manifestin el seu parer respecte del seu sosteniment, tenint en compte que la Diputació rebutja molt encertadament la proposició, però essent per la gent d'ordre tan profitós per la conservació de la propietat [...]. Aquesta darrera vegada que s'ha posat a discussió es proposa fer una crida als pobles perquè manifestin el seu parer movent un plebiscit. La Diputació com a molt natural, rebutja la idea, però els pobles que son els que paguen els mossos, poden obrar amb mes llibertat i expressar de catalana franquesa el nostre parer a la Diputació [...].La intenció dels autors es ben manifesta: amb l'excusa d'un estalvi, voldrien suprimir la institució armada que es gloria i ha d'esser orgull de Catalunya [...].No. Els mossos d'esquadra han de subsistir, son indispensables per ser gent que parla el llenguatge del poble, coneix el terreny, esta familiaritzat amb la nostra cultura [...]: Els Mossos combaten el mal allà on hi es, evitant que es produeixi. No es compren que hi haguí catalans que vulguin fer desaparèixer per motius econòmics un cos d'història genuïnament catalana [...].»[8]

En la sessió de l'11 d'octubre del 1915 la Diputació Provincial de Barcelona va donar a conèixer els resultats: dels 317 municipis que composaven la província van contestar l'enquesta un total de 259, dels quals 228 van votar a favor. D'aquests, 13 van contestar que consideraven insuficient la força i que calia augmentar les plantilles, i 2 van manifestar-se a favor

---

7 Marià Serra i Font (Canet de Mar, 1863-1926). Metge i polític canetenc. L'any 1892 va ser delegat per Canet a les Bases de Manresa, va ser alcalde de Canet en el període 1912-1915 i va tenir un gran pes en la política comarcal. Serra va dur a terme una important tasca de difusió de la cultura i del pensament catalanista a través, per exemple, de la creació de publicacions d'àmbit comarcal, com *La Costa de Llevant*. Amic personal de Lluís Domènech i Montaner, Francesc Cambó i Narcís Verdaguer. Durant la seva vida va dur a terme una intensa activitat social i cultural.

8 Arxiu Municipal de Canet de Mar (AMCM). UI.38. Topogràfic 38-88. Discurs escrit sobre la necessitat d'existència dels mossos d'esquadra (sense data).

del seu manteniment, però que s'havia d'anar suprimint de forma esgraonada. Els municipis que van contestar demanant la dissolució del cos van ser 17. Un d'ells al·legava que no tots el pobles gaudien del servei dels mossos d'esquadra. Uns altres 2 en van demanar la supressió, però que aquesta es realitzés progressivament. Finalment, un total d'11 municipis van contestar l'enquesta sense definir-se.

Taula 1. Posicionament de 271 municipis vers la reinstauració o dissolució del Cos de Mossos d'Esquadra (elaboració pròpia)

Posicionament	Nombre de municipis
A favor de la continuïtat	228
A favor de la continuïtat sol·licitant més efectius	13
Supressió de manera esgraonada	2
Dissolució	17
Sense definir-se	11

Així doncs, el resultat de l'enquesta va ser aclaparador. Els partits regionalistes ho van considerar una autèntica victòria;[9] uns resultats que demostraven que existia un divorci entre els plantejaments dels partits radicals republicans i la realitat que percebia la ciutadania respecte del servei que prestaven els mossos d'esquadra. Però, malgrat els resultats obtinguts, el debat per suprimir les Esquadres va continuar; un debat en què les Esquadres gaudien d'acèrrims defensors.[10]

9 Anguera, P. *et alii. Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior - Generalitat de Catalunya, 2006, p. 116.

10 AMCM. UI.38. Topogràfic 38-64. Carta dels diversos alcaldes del districte d'Arenys de Mar en què s'oposen a la desaparició de les Esquadres de Barcelona adreçada al president de la Diputació de Barcelona (20 de novembre del 1915); AMCM. UI.38. Topogràfic 38-68. Carta de Damià Puig, alcalde de Palafolls, a Marià Serra i Font (24 de novembre del 1915); AMCM. UI.38. Topogràfic 38-68. Carta de Joan Castells, alcalde d'Hortsavinyà, a Marià Serra i Font (25 de novembre del 1915); AMCNM. UI.38. Topogràfic 38-65. Carta de Marià Serra a l'alcaldia de Canet de Mar sol·licitant-ne la signatura per fer un escrit en defensa dels mossos d'esquadra (4 de desembre del 1915).

Novament, durant el mes de desembre, Marià Serra i Font farà una nova anotació en el seu *Dietari,* en què detallarà la campanya que s'havia engegat per defensar la continuïtat de les Esquadres:

> Pels Mossos d'Esquadra
>
> El cos armat català que tan brillantíssima història s'ha conquerit, perseguint a la gent dolenta, i tanta fama s'ha guanyat en la nostra terra, és objecte tots los anys en la Diputació provincial que el sosté, per part, sobretot, d'alguns diputats republicans, de critiques, no pels bons serveis que presta sinó pel gasto que a la corporació reporta, proposant-se enguany fer un a modo de plebiscit entre els Ajuntaments, per a que donguin llur opinió i poder saber a que atendre's.
>
> El cronista, com a particular, vàries vegades ha sortit a la seva defensa publicant articles encomiàstics en el periòdic La Costa de Llevant, i ara, com l'alcalde, pren la iniciativa d'una campanya, invitant a tots los seus companys dels pobles del districte d'Arenys de Mar, per a que firmin una instancia adreçada a la Diputació, demanant-li que segueixi sostenint els Mossos d'Esquadra; i a l'efecte, va un home de poble en poble, i tots, sens distinció, los alcaldes firmen, corresponent, no tan sols a la invitació, si que també per estar tots conformes al contingut de la demanda. A n'el cronista aquesta campanya li ocasiona quelcom de gasto, però també ha de fer constar que entre els individus del benemèrit cos hi troba, mes que simpatia, tota mena d'apoio, agraint-li la desinteressada i oportuna ajuda que els hi presta.
>
> Diu la instancia "En defensa del Cos de Mossos d'Esquadra – Los alcaldes del districte d'Arenys de Mar, a la Diputació Provincial de Barcelona.
>
> Excm. Senyor: Els signants, alcaldes del Districte d'Arenys de Mar, amb lo major respecte a V.E. exposen:
>
> Que assabentats, per la premsa de la capital, de les discussions que se sostenen en la corporació de la seva digna presidència sobre la conveniència exposada per alguns senyors diputats, d'anar a la dissolució del Cos de Mossos d'Esquadra, manifesten que de realitzar-se aquest fet, s'ocasionarien perjudicis als pobles, puix la força armada de que avui poden disposar es garantia de la seva pau i tranquil·litat.
>
> Los alcaldes toquen a ben a prop dels bons serveis que presten els Mossos en tots quants casos es demanada llur intervenció, i la confiança que mereixen dels veïnats abona el seu sosteniment. Complidors lleals de les ordres donades pels alcaldes, vivint en contacte sempre directe amb tots los elements que integren los pobles, i coneixedors, per lo tant, de tota la gent sospitosa, a la vegada que pràctics del terreny que trepitgen, la seva utilitat es de gran apreci; essent únicament llàstima que el cos benemèrit no compti amb major nombre d'individus per a enquibir-los en totes les poblacions i poder esser aixis la completa salvaguardia de l'ordre social.

> Els Mossos d'Esquadra eviten molts mals només que amb la seva sola presencia, per això es convenientíssim el sostenir la institució que, per altra part, n'es merexeidora, tant per sa brillant història com per l'esperit genuïnament de la nostra terra que l'anima. Es gracia que supliquen d'eixa popular corporació provincial.
>
> Déu Guardi a V.E. mots anys,
>
> Districte d'Arenys de Mar, 6 de desembre de 1915.
>
> Arenys de Mar, Francisco Castelló; Canet de Mar, Marià Serra; Sant Pol de Mar, Francisco Torras; Calella, Josep Pedemonte; Pineda, Manel Serra i Moret; Malgrat, Joan Serra; Palafolls, Damià Puig; Santa Sugsanna, Pau Casas; Tordera, Josep Aulet; Arenys de Munt, Pere Gaspart; Caldetes, Florentí Tio; San Cipria de Vallalta, Anton Villà; Hortsavinyà, Joan Castelló; Vallgorguina, Anton Puigbert; Olzinelles, Josep Bosch; Sant Celoni, Rafel Berenguer; Santa Maria de Palautordera, Segimon Andreu; Sant Esteve de Palautordera, Anton Monclús; Campins, Salvador Pascual; Villalba Saserra, Josep Riera; Gualba, Joan Ragué; Montnegre, Isidro Casas; Fogars de Tordera, Damià Romaguera.[11]

Inclús la ciutat de Barcelona es va posicionar a favor de les esquadres. Durant el mes de novembre la Comissió Municipal de l'Ajuntament de la Ciutat Comtal, que entenia dels afers de Governació, va decidir, en referència al qüestionari que li havia enviat la Diputació de Barcelona, que la supressió de les esquadres era innecessària.

Molts ajuntaments de la província de Barcelona van fer peticions formals en què demanaven destacaments de mossos d'esquadra. Així, el mes de març del 1916, la comissió de governació de la Diputació Provincial de Barcelona va desestimar la petició de més de 20 poblacions que sollicitaven disposar d'una caserna de mossos a les seves viles.

L'any 1917 esdevingué, dins de la historiografia d'Espanya, un període de greu crisi; una situació de tensions internes que es va veure influenciada i agreujada pel desastrós escenari internacional que dessagnava una Europa submergida en la Primera Guerra Mundial; en què la Revolució de Febrer havia enderrocat el sistema tsarista a Rússia, iel conjunt de la ciutadania europea patiria una pandèmia que provocaria la mort de més de 25 milions de persones, la coneguda com a grip espanyola. Un context internacional que no ajudaria apaivagar les tensions existents al territori nacional. El descontentament generalitzat afectava tota la societat de l'èpo-

11 Serra Font, M. *Dietari del Dr. Marià Serra i Font. Canet de Mar 1880-1926*. Canet de Mar, Centre d'Estudis Canetencs - Edicions Els 2 Pins, 2006, p. 692-693.

ca i descansava en tres pilars (militar, polític i social), que van evolucionar fins a fer eclosió en tres desafiaments al sistema polític espanyol vigent.

El primer d'ells fou el militar, que pretenia posar fi al sistema de favoritismes establert des de la corona per tal de premiar aquells oficials que marxaven a combatre a l'Àfrica, els quals eren immediatament ascendits i notablement remunerats. Aquestes diferències van provocar que, des de l'oficialitat, s'instaurés un pensament reivindicatiu, sindicalista, que agafaria forma en la figura de les Juntes de Defensa. L'arrest al castell de Montjuïc de diversos membres de les Juntes, ordenat pel general Aguilera, ministre de la Guerra, va provocar la dimissió del president del Govern: Manuel García Prieto. El seu successor, Eduardo Dato, va legalitzar les Juntes i va alliberar els detinguts, cedint a les reivindicacions militars. Amb aquest canvi de política l'exèrcit aconseguia els seus propòsits, establint-se novament com un dels fonaments en què descansava el govern d'Espanya.

Políticament, la situació no era millor. Des del mes de febrer no es reunien les Corts, fet que provocava que els assumptes de rellevant importància que afectaven la ciutadania s'acumulessin als ja existents. Davant d'aquesta situació, Francesc Cambó, líder de la Lliga Regionalista, va proposar la convocatòria de Corts, que va ser desestimada. La negativa obria la porta a Cambó per reunir, unilateralment, aquelles forces afins que donaven suport a la seva iniciativa.

La primera de les reunions va tenir lloc el 5 de juliol del 1917 a la Casa de la Ciutat. A la reunió, hi assistiren regionalistes, nacionalistes catalans, republicans, liberals autonòmics i algun conservador. Tenia per objectiu presentar solucions a la crisi econòmica i militar així com el disseny d'un sistema d'organització estatal: l'establiment d'un estat autonòmic. En aquella reunió s'aprovà un document en què els presents demanaven la immediata creació d'unes Corts Constituents. La resposta de Dato fou contundent: recordava als convocats que només el rei tenia la potestat per convocar les Corts, rebutjant plenament la resolució acordada per l'assemblea, que qualificava de separatista i sediciosa, per la qual cosa aplicà la llei marcial a Barcelona i la censura i el tancament de publicacions.

La societat espanyola, i especialment la catalana, vivia moments convulsos; una situació que remuntava anys enrere en què la forces anarquistes i socialistes havien guanyat força arreu del territori nacional i, sobretot, en el principal motor industrial d'Espanya, Catalunya. Unes reivindicacions socials i laborals que abastaven des de vagues i aturades passant per mitjans més expeditius com la violència materialitzada en atemptats i assassinats.

Aquest escenari va emmarcar la segona reunió realitzada el 19 de juliol al Palau del Governador de la Ciutadella de Barcelona, on un total de 68 diputats i senadors van aconseguir reunir-se al parc de la Ciutadella (Barcelona), després de deslliurar-se de la vigilància policial a la qual estaven sent sotmesos. Entre els presents es trobaven membres de la Lliga Regionalista, republicans lerrouxistes, reformistes d'esquerres i del PSOE. Els grans absents foren els representants de les Juntes de Defensa que, d'acord amb les mesures pactades pel govern respecte a les seves problemàtiques internes, van deposar formar-ne part; d'aquesta manera es posicionaven clarament a favor del govern i la monarquia, i es manifestaven contraris a les peticions obreres i a les demandes autonomistes. Finalment, la reunió va ser dissolta per la força pública, incrementant la tensió política existent i derivant-la al carrer.

I fou en aquest ambient de divisió social quan la UGT, amb el suport de la CNT, va convocar una vaga general, el 13 d'agost del 1917. Aquesta vaga va incidir en la crisi política originada per les Juntes Militars de Defensa i per l'Assemblea de Parlamentaris. Malgrat l'existència de contactes entre militars, polítics i sindicalistes, les topades foren inevitables: la Lliga acusava el Govern de provocar la vaga, mentre que els militars titllaven l'Assemblea de separatista.

L'aturada la iniciaren els ferroviaris, seguits per obrers de diferents sectors, que van aconseguir col·lapsar ciutats com Barcelona i Sabadell, on es produí un considerable desplegament militar; aquesta força que va actuar amb contundència: a Barcelona es van comptabilitzar un total de 32 morts i 64 ferits. Unes accions que van trobar la seva rèplica arreu del territori nacional. Madrid, València, Biscaia o Astúries, s'hi afegiren. Malgrat no assolir els seus objectius sí que va aconseguir augmentar el prestigi del PSOE i la UGT. La CNT va voler envoltar la vaga d'una atmosfera revolucionària i esdevingué la seva primera aparició massiva.

Quatre dirigents del PSOE i de la UGT (Julián Besteiro, Francisco Largo Caballero, Andrés Saborit i Daniel Anguiano) foren condemnats a mort; una pena que fou commutada per cadena perpètua i, l'any següent, van acabar aconseguint la llibertat.

La por a reviure en territori nacional una nova revolució bolxevic va provocar que l'exèrcit, principal element de control social, actués de manera desmesuradament violenta contra els vaguistes. Però, malgrat la contundència emprada, l'aturada va perllongar-se aproximadament un mes en determinats indrets de la geografia peninsular.

La tercera reunió de parlamentaris es va dur a terme a Madrid, entre el 15 i el 17 d'octubre, on es plantejaren, analitzaren i proposaren un seguit de canvis destinats a una reforma estatal que havia de permetre consolidar alguns aspectes enterbolits de la vida política i social del moment: la reforma de l'exèrcit, l'estat autonòmic o la separació de poders, entre d'altres.

La pressió exercida va resultar insuportable pel govern de Dato i el 27 d'octubre presentava la seva dimissió.

La quarta reunió de parlamentaris va forçar el monarca Alfons XIII a proposar un govern de concentració que trencava amb la tradició d'alternança bipartidista establerta des de la Restauració Borbònica. Un govern que integrava membres liberals, conservadors i regionalistes catalans suposant un punt d'inflexió dins la historiografia política espanyola. Entre els seus membres destaquen la figura de Joan Ventosa i Calvell, encarregat de la cartera d'Hisenda, i Felip Rodés, nacionalista republicà, al capdavant d'Instrucció Pública.

Aquests fets van tenir una forta repercussió en el futur immediat de les Esquadres de Barcelona. El 19 de juliol els mossos d'esquadra havien rebut ordres per part del capità general de Catalunya d'impedir l'accés dels membres de l'Assemblea de Parlamentaris al Palau de la Diputació (actual palau de la Generalitat). L'acció va donar peu a un seguit de protestes encapçalades pels diputats republicans Josep Antoni Mir i Miró (partit radical), Domènech Palet i Barba (republicà), Eduard Micó (reformista), Santiago Estapé (nacionalista republicà), els quals, juntament amb Josep Puig i Cadafalch, i Lluís Ferrer i Barberà, tots dos pertanyents a la Lliga Regionalista, van exigir que es realitzés una investigació per esclarir el paper d'aquest cos policial. La proposta va ser acceptada per la majoria dels diputats provincials.

Des de la comandància de les Esquadres, exercida en aquells moments pel tinent coronel Lluis Guzmán de Villoria, es va informar els diputats que ells únicament havien rebut ordres per part del governador civil d'impedir l'accés a l'edifici dels parlamentaris, ordre a la qual no es podien negar en tractar-se d'una força armada amb fur militar. Malgrat les seves explicacions, el 25 de juliol el cap de les Esquadres va presentar la seva dimissió.

Sobre el problema competencial generat, fou el mateix governador militar qui va escriure al president de la Diputació de Barcelona recordant-li que les Esquadres depenien d'ell per qüestions administratives, d'ordre públic i governatiu, mentre que per qüestions militars depenien de

les autoritats militars.[12] Els fets esdevinguts van suposar que la Diputació Provincial de Barcelona acordés, en sessió del 12 d'octubre del 1917, la supressió del Cos de Mossos d'Esquadra. La resolució es fonamentava en el fet que, malgrat que era pagat per la Diputació, aquest cos policial depenia del capità general de Catalunya i del governador civil de Barcelona. La Diputació volia crear en substitució un nou Cos de Guarderia Rural.[13]

Davant el decret de supressió, alguns diaris van atribuir aquest fet a les forces polítiques catalanistes i republicanes, com va ser el cas del diari *La Época*, que el 22 d'octubre del 1917 assenyalava aquests partits com als instigadors del decret:

> sin motivo que lo justificara, la Diputación provincial, en su sesión última, decretó por mayoría de votos la supresión del Cuerpo de Mozos de Escuadra. Institución de Guardería rural, genuinamente catalana, constituía para los pueblos de nuestra provincia una tradición, garantizadora de la tranquilidad pública y del sagrado de la propiedad particular, por el solo hecho de que, como fuerza armada, hubo de obedecer en determinados momentos de sedición las órdenes de la autoridad militar, para oponerse, primero, y a revuelta, después.
>
> El conglomerado catalanista-radical, a pesar de la esencialidad catalana de su constitución, acordó su muerte, y la impuso, por la mayoría que formaba, contra una minoría, integrada por conservadores y liberales, que acogiendo las verdaderas aspiraciones de los pueblos, unánimemente opuestos a su desaparición, reclamaban su mantenimiento.
>
> Pero ¿qué les importa á catalanistas y radicales la tradición, ni el deseo popular, cuando de hacer política de bandería se trata? Ya lo manifestó bien claramente uno de los diputados del conglomerada susodicho, cuando al contestar a otro de los defensores, que abogaba por el derecho y el deseo de los pueblos a mantener esta institución, dijo:
>
> —Si quieren mozos, que se los paguen.
>
> ¿Acaso no satisfacen los pueblos el contingente provincial? ¿O es que sólo lo pagan para convertir en político un Cuerpo administrativo, que es lo que ahora con la Diputación provincial está aconteciendo?
>
> Menos mal que hasta ahora, catalanistas y republicanos andaban separados y á la greña en materia política. Pero hoy que son todos unos, ya podemos irnos preparando á ver ukases tan nefastos é injustificadas como el que ha decretado la supresión de Mozos de Escuadra.[14]

---

12 Anguera, P. *et alii. Mossos d'Esquadra. Història i present*, *op. cit.*, p. 118; Sales, N. *et alii. Els Mossos d'Esquadra*. Barcelona, L'Avenç, 1981, p. 85-86.

13 *La Vanguardia*, 13/10/1917; *La Época*, 14/10/1917.

14 *La Época,* 22/10/1917.

Els mossos d'esquadra sabien que gaudien del respecte de la major part dels habitants de la província i que la maniobra de suprimir les Esquadres de Barcelona únicament corresponia a criteris polítics i no pas a criteris d'eficàcia policial. A l'obra *Resumen Histórico de las Escuadras de Cataluña*, escrita anys després d'aquests fets, el tinent coronel Oller, cap de les Esquadres de Barcelona, feia esment a l'ordre de dissolució remarcant que s'havia dut a terme amb l'oposició de la major part dels ajuntaments de la província de Barcelona:

> la Diputación provincial de Barcelona había decretado su extinción a consecuencia de lo ocurrido en la asamblea de parlamentarios catalanes, descontentos los elementos directores de la política catalanista, del proceder recto y legal del Comandante Sr. Guzmán de Villoría. Pero no se adhirieron todos los pueblos a lo acordado por la Diputación provincial de Barcelona, y se suscitaron discusiones, reclamaciones y se promovió cargos contra tal determinación, tomada sin la consulta y aquidiscencia de los ayuntamientos, entre los cuales hubo alguno que en plena sesión y al preguntar al alcalde, después de leída la comunicación de la Diputación, la opinión de sus compañeros de consistorio, respondió: «Esto no se ha de discutir; que se conteste que queremos Mozos.[15]

Davant del decret de dissolució, la resposta de molts pobles de la província no es va fer esperar. Dies després, diverses poblacions van enviar cartes a la Diputació Provincial mostrant el seu desacord amb aquesta decisió.[16]

El desacord entre els ajuntaments que volien mantenir els mossos d'esquadra i la Diputació Provincial va anar augmentant. L'Ajuntament d'Arenys de Mar va demanar a la Diputació Provincial un local per fer una assemblea d'alcaldes de la província amb l'objectiu d'analitzar i debatre la qüestió. La Diputació va negar-se a facilitar un local per a la reunió.

Aquell suport no només provenia dels ajuntaments, sinó que també d'altres sectors com la pagesia, que es va manifestar a favor del manteniment dels mossos d'esquadra. Un clar exemple el trobem el mes de novembre del 1917 quan els pagesos de la comarca del Penedès es van posicionar a favor del manteniment de les esquadres.[17]

---

15 Oller Piñol J. *Resumen histórico de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Imprenta de Eugenio Subirana, 1925, p. 36.

16 *La Vanguardia*, 21, 22 i 23/10/1917, i 8 i 12/11/1917.

17 *La Vanguardia*, 12/11/1917.

Aliens a les polèmiques que els envoltaven, els mossos d'esquadra van continuar prestant diàriament el seu servei de vigilància i protecció de la ciutadania. Però, al marge de la sempre present delinqüència comuna, la societat del moment vivia una nova forma de violència, la consolidació d'una ideologia que defensava l'ús de la força per imposar els seus principis, en què la revolució era concebuda com l'única forma efectiva de canviar el sistema sociopolític establert: l'anarquisme. La lluita contra el moviment sindical obrer d'ideologia anarquista (majoritari a Catalunya) va esdevenir una prioritat per a les autoritats. En el cas de Catalunya, el sindicat predominant era la Confederació Regional del Treball de Catalunya (CRTC). Es tractava d'un sindicat anarcosindicalista fundat a Barcelona el 1910 com a continuadora de la Confederació Regional de Societats de Resistència Solidaritat Obrera. Aquest sindicat disposava del diari *Solidaritat Obrera* com a òrgan de difusió i propaganda.

El Sindicat Únic de Treballadors va néixer arran del Congrés de la Confederació Regional de Treballadors de Catalunya, que es va realitzar en el Congrés de Sants a Barcelona entre els dies 28 i 30 de juny i 1 de juliol del 1918. En aquesta trobada s'establí l'obligatorietat que tots els treballadors d'una mateixa empresa s'afiliessin en un únic sindicat d'indústria i no en diversos d'ofici. Amb aquesta proposta, l'anarcosindicalisme va començar a estructurar-se al país.

La força que hi donà aquesta nova forma d'organització, que aconseguia concentrar un major nombre de treballadors sota un mateix sindicat, va quedar palesa en la vaga de la Canadenca (gener-març del 1919), que obligà el govern a intervenir i a reconèixer certs drets dels treballadors, com ara la jornada màxima de 8 hores de treball per a tot Espanya.

Entre el 1919 i el 1923 l'enfrontament entre sindicats i govern es va saldar amb una onada d'empresonaments que van provocar la reacció anarquista amb la perpetració de més de 300 atemptats mortals. L'any 1923 fou il·legalitzada per la dictadura de Miguel Primo de Rivera. Però les detencions no van apaivagar la conflictivitat social, sinó que van generar noves i recurrents vagues que amenaçaven la producció industrial local.

El 3 de novembre es va emetre una circular des de la comandància del cos en què es comunicava als membres l'acord de la Diputació de Barcelona del 12 d'octubre la voluntat d'extingir el Cos d'Esquadres de Barcelona, així com les sortides professionals o jubilacions dels seus efectius. Una extinció que es realitzaria de manera gradual, amb tot un seguit de mesures. No es cobririen les vacants que hi pogués haver en cap categoria i es deixaria de

dotar pressupostàriament els premis per antiguitat en el servei, els quals havien estat aprovats el 19 de juny del 1917; de manera que es retornava al sistema de recompenses anterior. Es permetria als mossos en actiu continuar reenganxant-se fins a la seva jubilació, facilitant la marxa d'aquells que volguessin, i atorgant la jubilació a partir dels 55 anys d'edat amb les mateixes condicions que si en tinguessin 60. També es facilitaria el traspàs de funcionaris de les esquadres a altres llocs de funcionariat de la Diputació de Barcelona, sempre que es demanés voluntàriament. Es va establir un acord entre la Diputació de Barcelona i les Diputacions de Lleida, Tarragona i Girona, així com amb l'Assemblea de la Mancomunitat de Catalunya, perquè, els mossos que voluntàriament deixessin de prestar servei, poguessin ser reubicats en càrrecs de funció pública dins dels esmentats organismes. Alhora es comunicava la intenció de crear un servei de vigilància d'edificis en el qual també es podrien integrar aquells que ho sol·licitessin.[18]

Tal com es pot observar en la taula adjunta només una petita part dels mossos d'esquadra amb les graduacions més baixes, és a dir, que no procedien de l'oficialitat de l'exèrcit, es va acollir al pla d'extinció. Aquest posicionament dels seus membres molt possiblement responia al fet que eren coneixedors de les reticències per part de les autoritats militars i dels ajuntaments a la desaparició d'aquest cos policial.

Taula 2. Graella d'efectius de les Esquadres de Barcelona entre el 1917 i el 1919 (elaboració pròpia)

Graduació	1917	1919	Vacants no cobertes	% Efectius operatius
Cap de les Esquadres	Vacant	Vacant	1	100%
Caporal / Capità	1	1	0	0%
Caporal / Tinent	6	3	3	50%
Sotscaporal	26	22	4	84'6%
Mosso d'esquadra	202	174	28	86'1%
Total efectius	235	200	36	85'1%

18 AHCME. Fons Esquadra de Sant Quintí de Mediona (1873-1920). Arxiu digitalitzat. Ordre del CME. Circular del caporal comandant interí del CME als responsables dels destacaments sobre l'acord de la Diputació de Barcelona del 12 d'octubre i comunicat al governador civil del 25 d'octubre del 1917 sobre l'extinció del Cos de les Esquadres de Barcelona (3 de novembre del 1917).

Però, finalment, la dissolució de les Esquadres de Barcelona no es va materialitzar ja que, des del Govern central, es va estimar que la Diputació de Barcelona no podia dissoldre un cos de naturalesa militar i que aquesta competència només corresponia al govern de l'Estat.

El 9 de novembre del 1920 fou nomenat cap de les Esquadres de Barcelona el tinent coronel d'Infanteria Juan Oller i Piñol, un militar professional amb un alt grau de cultura humanística.[19] El seu nomenament va retornar la moral i el prestigi a les Esquadres de Barcelona fet que ja apuntava en la seva presentació davant dels mossos d'esquadra en el seu discurs de presentació:

> orgulloso estoy del mando de un Cuerpo que tantos hechos heroicos y encomiásticos cuenta en su historia, y estamos todos obligados no sólo a velar por la conservación de su prestigio, sino que hemos de acrecentarlo con nuestra actuación imparcial, honrada y patriótica. Prohíbo en absoluto la asistencia a cafés y establecimientos públicos, a menos que sea en acto de servicio, y siempre con conocimiento de sus superiores; prohíbo igualmente la admisión de dádivas o presentes; y prohíbo también absolutamente que los Mozos intervengan en cuestiones políticas, a menos que sea para mantener el orden o para restablecerlo si se hubiese alterado. Y por último prevengo que los Mozos han de estar siempre al lado de las autoridades constituidas.»[20]

---

19 Juan Oller i Piñol. Tinent coronel cap del Cos de Mossos d'Esquadra (9 de novembre de 1920 – 19 d'agost de 1930). Va néixer el desembre del 1872. Als 18 anys va acabar els estudis de batxillerat. Va ingressar al regiment d'Infanteria de La Albuera, que es trobava en aquells anys destacat a Tarragona. Va ser preparat pel primer tinent Severiano Martínez Anido. Va aprovar l'ingrés a l'Acadèmia General Militar l'any 1892, assolint el grau de segon tinent i, el febrer del 1895, va ser destinat a Cuba on va comandar un grup guerriller de cavalleria. Va participar en diversos fets d'armes en què es va distingir. Ascendit a capità el 1907 ja havia despertat l'admiració dels seus superiors, en concret del llavors general Arsenio Linares, capità general de Catalunya, el qual en una revista efectuada a la seva companyia destinada a Girona va fer la següent nota: «*Este capitán merece especial mención y recomendación. Sus condiciones de ilustración y cultura son extraordinarias. La lectura de su hoja de servicios dice más que cualquier elogio que yo hiciera de él. Sobresale también por su modestia.*» A l'Escola Superior de Guerra va cursar els estudis d'ingrés al cos d'Estat Major i, en finalitzar-los, va tornar a l'arma d'Infanteria com a diplomat en Estat Major. Va escriure diverses obres professionals. Dominava diversos idiomes: francès, angles, italià i alemany. Quan el general Martínez Anido va ser nomenat cap del govern militar de Barcelona el va nomenar ajudant de camp. Entre altres condecoracions estava en possessió de dues creus al Mèrit Militar amb distintiu vermell, la Creu de l'Orde de Sant Hermenegild, la Medalla d'Alfons XIII i diverses mencions honorífiques per les accions militars a Cuba.

20 Oller Piñol J. *Resumen histórico de las Escuadras de Cataluña*, *op. cit.*, p. 37; *La Vanguardia*, 17/11/1920.

L'empremta del tinent coronel Piñol va ser decisiva perquè s'aprovés, l'any 1921, un nou reglament per a les Esquadres de Barcelona. En el seu article 1 s'establien quines eren les funcions que havien de desenvolupar els mossos d'esquadra:

> artículo 1.- La fuerza del Cuerpo de Mozos de Escuadras tendrá por misión el prestar los servicios de vigilancia y mantenimiento del orden y la guardería rural y forestal pudiendo en su día desempeñar también funciones paralelas de vigilancia como la guarda de vías de comunicación, red de teléfonos, y similares, cobranza de ciertos arbitrios y en general las operaciones ligadas a la realización de los servicios públicos.

Es recollia, també, que les Esquadres de Barcelona estaven formades per un cap (procedent de l'exèrcit), 7 caporals (tinents i capitans procedents de l'exèrcit), 30 sotscaporals (sergents), 30 mossos de 1a (caporals) i 240 mossos.

Alhora s'establien les condicions per accedir a les Esquadres de Barcelona, un ingrés que es realitzaria mitjançant un concurs oposició. No es podien tenir antecedents penals i s'havien de presentar certificats de bona conducta. Era condició imprescindible ser català, fet que no succeïa en cap altre cos armat:

> articulo 4.- Para poder ingresar es necesario tener más de 23 años y menos de 35; estatura mínima 1'670 metros; buena constitución física y no tener ningún defecto físico; saber leer, escribir y redactar bien conociendo perfectamente las operaciones de adición, sustracción, multiplicación y división de enteros y decimales. Además es necesario que los que soliciten el ingreso sean catalanes.[21]

El tinent coronel Oller va deixar el comandament de les Esquadres de Barcelona durant l'estiu del 1930. El cos havia canviat profundament i gaudia d'un prestigi que ningú posava en dubte. Els seus membres ja no restaven amoïnats pel seu futur i el de la institució que representaven, i així ho va ressaltar el tinent coronel en el seu discurs de comiat:

> cerca de diez años he tenido el honor y la satisfacción de mandar las Escuadras de Barcelona, y vosotros los veteranos, los que encontré en el Cuerpo y no habíais perdido vuestra esperanza en el enaltecimiento de su nombre,

21 AHCME. Caixa núm. 3 (1877-1959), lligall 3. Reglamento para el régimen del Cuerpo de Escuadras de Barcelona, aprobado por la Diputación de Barcelona (5 de juliol del 1921).

> bien sabéis como se hallaba, bien recordareis que carecía de prestigio; y todos veíais con tristeza y disgusto, que nadie se interesaba por las Escuadras, que nadie velaba por vuestro bienestar y por la continuación de su preclara y verdadera historia.
>
> Yo puedo tener el orgullo, y así lo proclamo bien alto, que con vuestra ayuda, con vuestra fe en el porvenir de las Escuadras y con vuestra consciente disciplina, conseguí transformar por completo el Cuerpo, dándole el prestigio que le faltaba y rodeándolo de la aureola que hoy le envuelve, que causa la admiración y provoca en todos los lugares el encomio que por vuestros valiosos servicios os merecéis y que, pese a maledicencias o insidias, todo el mundo reconoce, aun nuestros mayores enemigos.
>
> Con el renacimiento de vuestro prestigio habéis llevado, los viejos y los nuevos Mozos, a todos los rincones de la Provincia de Barcelona la convicción, hoy muy arraigada, de que en vosotros tienen todos los buenos ciudadanos una salvaguardia, y con ella la seguridad de una absoluta tranquilidad en todos los hogares, después de los aciagos días en que la vida de un hombre no tenía estima, y en que los bienes no eran respetados y estaban sin garantía […].[22]

Quina millor prova que el vot de confiança que va rebre el Cos de Mossos d'Esquadra un any després, quan es va proclamar la Segona República Espanyola. Amb l'arribada de la nova Generalitat de Catalunya, la institució no fou qüestionada, ni tan sols pels sectors republicans i demòcrates, sinó tot el contrari. Ningú dubtava del paper d'aquest institut com el d'una policia integral, al servei el país; com tampoc ningú en qüestionava el sosteniment, ja que els serveis prestats a la ciutadania avalaven sobradament el benefici que per al poble de Catalunya representava la supervivència d'un cos policial format per catalans.

22 AHCME. Caixa núm.3 (1877-1959). Ordre de servei de les Esquadres de Barcelona (19 d'agost del 1930).

Bibliografia

Anguera, P. *et alii*. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006.

Oller Piñol, J. *Resumen histórico de las Escuadras de Cataluña*. Barcelona, Imprenta de Eugenio Subirana, 1925.

Ortega i Espinós, J. *Historia de las Escuadras de Cataluña: su origen, sus proezas, sus vicisitudes, intercalada con la vida y hechos de los más célebres ladrones y bandoleros*. Barcelona, Plus Ultra, 1859.

Sales, N. *et alii*. *Els Mossos d'Esquadra.* Barcelona, L'Avenç, 1981.

Serra Font, M. *Dietari del Dr. Marià Serra i Font. Canet de Mar 1880-1926.* Canet de Mar. Centre d'Estudis Canetencs-Edicions Els 2 Pins, 2006.

Arxius

Arxiu General Militar de Segovia
Arxiu Històric del Cos de Mossos d'Esquadra
Arxiu Parroquial de Vilassar de Dalt
Arxiu Municipal de Canet de Mar

Hemeroteca

Diario Español
La Época
La Vanguardia

ELS MOSSOS D'ESQUADRA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA (1931-1939)

Vanessa Gómez Hernández

Agent del Cos de Mossos d'Esquadra i historiadora per la UAB

Resum. El Cos de Mossos d'Esquadra s'ha anat adaptant als temps que ha anat vivint i a les demandes que ha anat fent la societat catalana en el transcurs dels darrers tres-cents anys. Amb l'arribada de la Segona República podem veure com el cos policial es converteix en una policia integral, amb funcions, tasques i un model competencial molt similar a l'actual. Amb el cop d'Estat del 1936 i l'inici de la Guerra Civil, les Esquadres de Catalunya es van haver d'adaptar al moment bèl·lic, prioritzant tasques i recursos en la defensa del territori català fins a la seva dissolució i reducció a un paper simbòlic durant la dictadura franquista. Es tracta llavors d'un període molt breu, però que ja va deixar clar que es va tractar del naixement d'una policia moderna.

Paraules clau: Mossos d'Esquadra, Segona República, Guerra Civil

Abstract. The Mossos d'Esquadra Corps has been adapting to the times and to the demands of Catalan society for the last three hundred years. With the arrival of the Second Republic, the corps became a complete police force, with functions, tasks and competencies very similar to those of the present day. With the coup d'état of 1936 and the beginning of the Spanish Civil War, the Esquadres of Catalonia had to adapt to a state of war, prioritizing tasks and resources in defence of Catalonia until it was dissolved and reduced to a symbolic role during the Franco dictatorship. It was a very brief period but it clearly marked the birth of a modern police force.

Keywords: Mossos d'Esquadra, Second Republic, Spanish Civil War,

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 213–235. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

Introducció

El moment històric que comprèn aquest article és alhora el més important i el més breu en relació amb el paper desenvolupat pel Cos de Mossos d'Esquadra al llarg de la seva història. La Segona República va tenir una durada de 8 anys, un espai de temps molt breu, sobretot si el comparem amb els períodes històrics més importants viscuts per la nostra societat i a les societats democràtiques veïnes. Durant aquest temps van produir-se episodis contraposats entre ells, com ara la fi de la monarquia, l'arribada d'una democràcia parlamentària, un cop d'Estat seguit d'una guerra civil i, finalment, una llarga dictadura que va començar amb una dura repressió i persecució de tots aquells contraris al nou règim. Si observem el paper del Cos de les Esquadres durant aquests anys de república podem veure com, un cop va ser restituït el cos i amb unes funcions i tasques ben detallades a l'Estatut de la Generalitat republicana, els efectius van anar adaptant-se a les circumstàncies que s'anaven trobant portant a terme les tasques necessàries de protecció del govern de la Generalitat, persones i béns culturals del patrimoni català.

Potser aquest és el motiu pel qual s'arriba a pensar que la brevetat de la Segona República i els nombrosos fets i episodis convulsos viscuts, no van permetre veure des d'una perspectiva molt més àmplia com el cos anava desenvolupant i perfeccionant les tasques encomanades, esdevenint, possiblement, una de les policies més ben preparades. Per aquests motius és possible que historiogràficament no s'hagi parlat prou del paper de les Esquadres de Catalunya durant la Segona República i la Guerra Civil i que, per tant, el seu protagonisme hagi quedat difús o, fins i tot, desaparegut de la memòria col·lectiva.

Com més endavant podrem veure, aquesta brevetat temporal i els moments convulsos viscuts van condicionar les tasques del Cos de les Esquadres i, per tant, veurem com es van anar adaptant els efectius als diferents episodis viscuts fins al final de la Guerra Civil. S'han pogut documentar accions dels efectius de les Esquadres de Catalunya tant a la rereguarda com al front i els seus principals objectius sempre van ser la protecció del president de la Generalitat, el govern català, les persones i els béns culturals. Tot i semblar que l'interès de l'administració era la protecció material d'edificis i altres espais històrics que representaven el poder polític i eclesiàstic, com ara el palau de la Generalitat, les conselleries, les indústries de guerra, la catedral, els monestirs… a partir de les fonts consultades

podrem observar com els testimonis de l'època relaten com els efectius del Cos d'Esquadres van realitzar accions de protecció i evacuació de ciutadans, la vida dels quals es trobava en perill, tant si rebien ordres com si, a títol particular, decidien arriscar la seva vida.

En aquest punt, voldria destacar les dificultats d'un govern legítim «compartint» el poder amb sindicalistes i partits polítics anarquistes que es decantaven per l'acció revolucionària com a forma de canvi i com de difícil podia arribar a ser prendre decisions en matèria d'ordre públic en aquestes circumstàncies. També voldria posar de manifest el comportament, en terme general, dels efectius de les Esquadres de Catalunya durant tots els episodis viscuts fins a la seva dissolució amb l'arribada de la dictadura franquista. Per la documentació consultada podem veure un alt grau de fidelitat a les institucions i de compromís amb la ciutadania en el manteniment de l'ordre públic.

1. Recuperació de les esquadres de catalunya. 14 d'abril del 1931 – 18 de juliol del 1936

El 14 d'abril del 1931 Francesc Macià va proclamar la República Catalana dins la Federació Ibèrica, tot i que finalment va acabar acceptant la formació d'un govern autònomic, la Generalitat de Catalunya, les competències del qual van ser establertes a l'Estatut de Catalunya del 1932.[1] És aquest el moment en el què les Esquadres de Catalunya es tornen a instaurar i comencen a desplegar les funcions i competències recollides a l'Estatut; es tornen a fer càrrec de l'ordre públic. Per poder fer-ho, eren necessàries unes lleis que dotessin el cos d'un marc jurídic. A l'Estatut cal destacar la importància de l'article 8, el qual especificava i regulava les competències de la Generalitat republicana en matèria de seguretat pública. Aquest article, juntament amb els articles 14.4, 14.10 i 14.16 de la Constitució de la República Espanyola, exposaven el següent:

> En matèria d'ordre públic, queden reservats a l'Estat […] tots els serveis de Seguretat Pública de Catalunya, sempre que siguin de caràcter extraregional o supra-regional, la policia de fronteres, immigració, estrangeria i règim d'extracció i d'expulsió. Correspondran a la Generalitat tots els altres serveis de policia i ordre interiors a Catalunya.

1 Ucelay Da Cal, E. «La trajectòria dels Mossos d'Esquadra a la Catalunya contemporània, 1936-1939», dins Anguera, P. *et alii*. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006, p. 334.

La mateixa Constitució reflectia en el seu article 20 que Catalunya crearia una Junta de Seguretat formada per representats del govern de la República i de la Generalitat i per les autoritats superiors dependents de cadascun dels governs. Del govern de Madrid hi havia el ministre de Governació, el director general de Seguretat i l'inspector general de la Guàrdia Civil. Els de la Generalitat eren els que ella mateixa designés. Tots ells, amb els mateixos drets i facultats, podien delegar les seves funcions en altres autoritats de la seva dependència o en aquelles persones que designessin. També hi trobem els consellers membres de l'exèrcit, de l'aparell judicial, governadors civils, alcaldes, el cap superior policia i el comandant del Sometent Armat de Catalunya.

La tasca principal de la Junta, recollida en el seu reglament, va ser la de coordinar i organitzar el funcionament dels serveis estatals i regionals en matèria d'ordre públic, per tal de garantir l'auxili mutu i el traspàs d'informació. Tot i així, malgrat aquest alt grau d'autonomia respecte del govern de la República, l'article 9 de l'Estatut especificava que l'Estat mantenia la potestat d'assumir el control dels serveis transferits sempre que:

- per una banda, n'hi hagués el requeriment de la Generalitat;
- i, per l'altra, per pròpia iniciativa de l'Estat, quan considerés que els seus interessos s'estaven veient afectats.

Aquest article també recollia que la Junta de Seguretat havia de ser escoltada en el cas que es donés per finalitzada la intervenció del govern de la República; per la declaració de l'estat de guerra així com el manteniment, la suspensió o el restabliment dels drets i garanties constitucionals s'havia d'aplicar la Llei d'ordre públic vigent; i, finalment, la fabricació, venda, transport, tinença i ús d'armes i explosius es regien per normes estatals.[2]

1.1. La Comissaria General d'Ordre Públic

A partir del marc legal general, el següent pas va ser estructurar tot el sistema d'Ordre Públic i, per fer-ho, va caldre la creació de la Comissaria General d'Ordre Públic, adscrita a la Conselleria de Governació, que va ser creada per la Junta de Seguretat mitjançant el Decret de 28 d'agost de 1933 i al capdavant hi havia el comissari general d'Ordre Públic, que

2 <http://www.gencat.cat/eapc/revistes/RCDP/Documents_interes/RCDP_41/9_Estatut_1932.pdf>

depenia orgànicament del conseller de Governació, el qual podia delegar en el comissari les funcions que considerés, i estenia la seva jurisdicció a tot el territori català. Per la seva banda, orgànicament, també depenien del comissari tots els funcionaris administratius de la Generalitat adscrits al servei de la policia i ordre interior.[3] Amb el Decret del Govern central amb data 29 d'agost de 1933, es va nomenar al comissari general d'Ordre Públic, governador general de Catalunya, amb la categoria de cap del Servei d'Administració Civil.[4]

Però la llei cabdal que va organitzar i estructurar la Comissaria General d'Ordre Públic, anteriorment coneguda com a Jefatura Superior de Policía, va ser la Llei del Parlament de Catalunya de 10 de juliol de 1934[5] que defineix la Comissaria com: «l'organisme dirigent dels serveis d'ordre interior del territori català». Mitjançant successius decrets en van formar part:

- El Cos d'Investigació i Vigilància al servei de la Generalitat de Catalunya.
- Les forces de la Guàrdia Civil al servei de la Generalitat de Catalunya.
- Les Esquadres de Catalunya.
- El Cos de Seguretat de Catalunya.
- El Parc Mòbil de la Generalitat de Catalunya.
- Els Sometents Armats de Catalunya.
- La Guarderia Rural.

La Junta de Seguretat s'encarregava de la coordinació necessària dels serveis d'ordre públic dependents del govern de la República amb la Generalitat, per tal d'obtenir la màxima eficàcia i evitar les interferències i duplicació de funcions. A més, la Junta també s'encarregava de les següents qüestions:

1) Creació, reglamentació i organització de cossos de policia i de seguretat de la regió i llur modificació.

3 https://dogc.gencat.cat/web/.content/continguts/serveis/republica/1933/19330086.pdf

4 https://dogc.gencat.cat/web/.content/continguts/serveis/republica/1933/19330088.pdf

5 https://dogc.gencat.cat/web/.content/continguts/serveis/republica/1934/19340194.pdf. 18 de juliol de 1934 número 194 pàg. 249

2) Condicions per a l'admissió, ascens i separació en els cossos esmentats.
3) Nomenament i separació del personal directiu dels serveis de policia i ordre interior de Catalunya, atribuïts a la Generalitat.
4) Allotjament i distribució de forces.
5) Reglaments i disposicions per a la prestació de serveis.
6) Reglamentació de guarderies i sometents armats i de totes les institucions interessants en relació amb l'ordre públic.
7) Assumptes a què fa referència l'article 9 de l'Estatut d'autonomia.
8) Tots els altres que siguin sotmesos a la seva deliberació pel govern de la República o la Generalitat.

1.2. Les Esquadres de Catalunya[6]

Acords del Consell de la Generalitat de Catalunya

PRESIDÈNCIA

ESQUADES DE CATALUNYA

> Decret._ «Tenint en compte que, amb motiu de l'aprovació de l'Estatut, Catalunya haurà de donar-se una nova organització en tots els seus serveis, i, per tant, en l'ordre públic, el "Cuerpo de Mozos de Escuadra de Barcelona" estendrà des d'ara el seu servei peculiar de Guarderia rural a totes les comarques de Catalunya, i es denominarà, des d'ara, "Esquadres de Catalunya" = Lleida, 14 d'octubre de 1932. = El President, Francesc Macià. = El Conseller de Justícia i Dret, Pere Comas i Calvet.

Existeix nombrosa informació relativa a les Esquadres, ja siguin decrets, lleis, butlletins, escrits entre administracions… La informació que desperta més interès i que seria curiosa d'analitzar és aquella que fa referència a les qüestions diàries dels efectius, com ara patrullatge, detinguts i motius de les detencions, atestats o comunicació amb els jutjats, entre d'altres. En relació amb aquesta documentació concreta hauríem d'afegir algunes bibliografies o entrevistes amb familiars, però que no abasten tants aspectes particulars com seria desitjable per a la investigació històrica. Tot i així, s'han pogut consultar articles i notícies a la premsa catalana i espanyola

6 https://dogc.gencat.cat/web/.content/continguts/serveis/republica/1932/19320020.pdf

de l'època on es poden veure les diverses intervencions que es van dur a terme i la totalitat de fets i delictes perseguits. En un treball molt més extens que aquest breu article que fa unes petites pinzellades de l'època, seria molt interessant observar i analitzar el paper de les Esquadres de Catalunya, juntament amb el d'altres policies de l'època, en la persecució i repressió dels dissidents polítics i socials del moment i poder així establir la interrelació entre les decisions dels governs, les demandes socials i les seves funcions.

Pel que fa a l'organització de les esquadres es tractava d'una estructura piramidal on trobem en l'esglaó més bàsic un lloc o post de mossos on podien haver-hi destinats un mínim de dos efectius. Al capdavant hi havia un mosso de primera (caporal) o l'equivalent que feia tasques d'encarregat. Finalment, aquest a la seva vegada depenia d'un post, subordinat a una esquadra, i aquesta última a la comandància situada a Barcelona.

Les comunicacions dins d'aquesta piràmide es realitzaven esglaonadament transmetent els comunicats de forma ascendent fins al seu destinatari i d'igual manera succeïa quan una ordre superior havia d'arribar fins a l'últim esglaó d'aquesta estructura piramidal, el lloc. Cada post o lloc del Cos de Mossos d'Esquadra disposava d'un seguit de manuals o llibres de consulta per tal de facilitar la tasca dels membres que hi havia allà destinats, facilitant-los la informació escaient per solucionar els diferents assumptes amb els quals es podien trobar en el desenvolupament de la seva tasca.

En una de les notícies de l'època s'observa que els cossos que formaven part de la Comissaria General d'Ordre Públic van coincidir treballant tots a la vegada, malgrat que no podem conèixer quines eren les tasques i funcions de cadascun:

El Avisador Numantino, 14 de gener del 1931:

> BARCELONA.- Ayer por la tarde se verificó el entierro de la infortunada estanquera Montserrat Vergé, muerta a tiros por tres desconocidos en Hospitalet […]. El herido Sebastià Julià ha sido trasladado a una clínica particular, donde se le hará una radiografía del hombro.
>
> Tanto la Guardia Civil como la Policía, los Somatenes y los Mozos de Escuadra continúan sus trabajos para el descubrimiento del paradero de los criminales, pero hasta ahora no han dado resultado […].[7]

7 *El Avisador Numantino*, 14/01/1931, p. 3. *El Sol*, 14/01/1931, p. 8. *La Voz*, 14/01/2013, p. 3. *La Vanguardia*, 15-16/01/2013, p. 9.

La Vanguardia, 30 de gener del 1931:

MATADEPERA.- Por la pareja de mozos de escuadra de esta ha sido detenido y puesto a disposición del juzgado de instrucción de Sabadell, un sujeto desnaturalizado, que desde hace mucho tiempo venía cometiendo actos reñidos con la moral. Es de esperar que el juez lo castigará severamente.[8]

Diari de Sabadell, 16 de maig del 1935:

TROBALLA D'ARMES I DETENCIONS A LA NOSTRA CIUTAT.- En el dia d'ahir, de 20 a 21 hores, es portà cap a Sabadell un servei policial de gran importància. Fa ja bastant temps que sospitant l'existència en aquesta ciutat d'alguns dipòsits d'armes, tan curtes com llargues, es venia treballant amb afany en el seu descobriment.

Muntant degudament el servei, que portava directament l'Excm. General de la IV Divisió, amb coneixement del Comissari d'aquesta ciutat, senyor Remigi Contreras, i la cooperació de l'agent d'Investigació i Vigilància, Sr. Joan Segura, alguns mossos d'esquadra de Barcelona ajudats pels de Sabadell, van procedir a la detenció de dos individus a les afores de Sabadell, a mig kilòmetre del pas a nivell del ferrocarril del Nord, en direcció Terrassa.

Al donar-los l'alt, la força s'apoderà de dos paquets que portaven aquells individus, i que contenien 23 fusells, 9 pistoles automàtiques, uns 800 cartutxos i un segell de cautxú amb la següent llegenda: "Federació Local de Grups Anarquistes".

De la documentació trobada als detinguts i dels seus antecedents existents al Registre de Comandància, es pogué comprovar la seva personalitat: Marià Tejero Regalis i Josep Domingo Paris, domiciliats tots dos [a] aquesta ciutat i de filiació anarquista. L'últim d'ells està fitxat com a subjecte molt perillós, i ostenta el càrrec de Secretari de l'Específica, això és, dels grups anarquistes individuals.

Gràcies a les incansables investigacions de la Policia Governativa i a la valentia dels Mossos d'Esquadra, s'efectuà amb tota normalitat i sense cap incident aquest servei d'indiscutible importància, que pot servir de pista a d'altres d'igual o major envergadura.[9]

En relació amb altres serveis més rellevants duts a terme per part de les Esquadres de Catalunya en aquest període podem observar que entre el 1932 i el 1933 es van produir tres intents de revolució anarcosindicalista. Feia temps que els grups anarquistes estaven en la clandestinitat, l'orga-

8 *La Vanguardia*, 30/01/1931, p. 30.

9 *Diari de Sabadell*, (any XVII – núm. 4491), 16/05/1935.

nització federal patia clausures i un constant i estret control policial i parapolicial. La violenta vaga de transports que esclatà el mes de novembre fou també decisiva. Els tres episodis més destacables serien la revolta de l'Alt Llobregat el mes de gener del 1932, la de Ripollet el mes de gener del 1933 i la de desembre del 1933, aquesta darrera va consistir en una revolució anarquista, centrada al Baix Llobregat (entre d'altres indrets) i va ser reprimida sobretot per la Guàrdia Civil, i a llocs com l'Hospitalet i el Prat de Llobregat amb la sortida del sometent. Les Esquadres de Catalunya van intervenir-hi poc, més a escala oficial.[10]

Els Fets d'Octubre de 1934

Però l'episodi que va fer trontollar les estructures estatals i que va afectar directament els Mossos van ser els esdeveniments del 6 d'octubre del 1934. L'entrada de tres ministres de la CEDA al nou govern de Lerroux, a inicis d'octubre del 1934, va provocar una confrontació que a Catalunya va esdevenir, primer, en una vaga general promoguda per les forces d'Aliança Obrera i per la Generalitat de Catalunya, que va provocar el desplegament de l'exèrcit per tal de reprimir aquest aixecament i, segon, l'enfrontament armat entre els militars amb els mossos que protegien la Generalitat. Com a resultat va morir un oficial de l'exèrcit i la Generalitat es va rendir i va passar a ser ocupada.

El president Lluís Companys i el seu govern van ser empresonats, els mossos van ser desarmats i van tornar a les seves tasques de repressió politicosocial, contra els anarquistes, com abans dels Fets d'Octubre. Es van suprimir la Junta de Seguretat, l'Escola de Policia de la Generalitat i, pel que fa a totes les qüestions relacionades amb l'ordre públic, els comandaments del cos, els oficials Enric Pérez Farràs, Francesc López Gatell i Frederic Escofet i Alsina, van ser condemnats a mort per un consell de guerra sumaríssim, però posteriorment van ser indultats. El capità Lizcaino de la Rosa, que era un home de conegudes opinions ultradretanes, es va fer càrrec del cos. Amb la victòria a les eleccions del febrer del 1936, que van donar una victòria al Front d'Esquerres Catalanes, es va amnistiar el govern empresonat de la Generalitat i els comandaments del cos així com la Comissaria General d'Ordre Públic es van restablir.[11]

---

10 Ucelay Da Cal, E. «La trajectòria dels Mossos d'Esquadra», *op. cit.*, p. 139-140.

11 Ibídem, p. 147-149.

Com a conseqüència dels Fets d'Octubre es van suprimir totes les competències de la Generalitat de Catalunya en relació amb l'ordre públic i, com ja s'ha indicat anteriorment, el govern de la República va fer valer l'article 9 de l'Estatut, el qual especificava que l'Estat mantenia la potestat d'assumir el control dels serveis transferits quan considerés que els seus interessos s'estaven veient afectats. Aquesta situació es va mantenir fins a les eleccions del mes de febrer del 1936 ja que, amb la victòria del Front Popular, es va restablir l'Estatut d'autonomia. Amb el Decret del govern de la República de 2 de juny de 1936 es restablia la Comissaria General d'Ordre Públic i se'n recuperava el personal.[12]

2. Les Esquadres de Catalunya 18 de juliol del 1936 – 1 d'abril del 1939

El greu descontrol viscut durant els primers mesos de guerra probablement va donar origen, a principis del mes de maig del 1937, al naixement d'una nova organització diferent a les existents fins a aquell moment, en l'àmbit policial. La Comissaria d'Ordre Públic passa a anomenar-se Direcció General de Seguretat de Catalunya, mantenint les atribucions i facultats que concedia el Decret de 28 d'agost de 1933 a la figura del comissari general d'Ordre Públic. El director general de Seguretat tenia al seu càrrec tots els serveis que en aquesta matèria eren de la competència de la Generalitat de Catalunya; depenien directament d'ell els comissaris d'Ordre Públic de les regions. Per la seva part, el director general depenia directament del conseller de Seguretat Interior, el qual podia delegar-li les funcions pròpies que considerés convenients.[13]

El paper dels mossos durant el cop d'Estat del 18 de juliol del 1936 va ser el de protegir el president Companys, la Generalitat i tots els edificis on hi havia representat el seu govern. El nou comandament del cos, el tinent coronel Fèlix Gavari i Hortet, va ordenar la concentració dels efectius a Barcelona entre els dies 20 i 22 de juliol, fet que va influir en l'augment de la plantilla i així el Cos de Mossos es va poder desplegar per tot el territori amb funcions de vigilància i protecció d'edificis. Aquest increment de la

---

12 Anònim. *Marc legal dels serveis de policia i ordre interior de Catalunya durant la Generalitat de la República*. Barcelona, 31/03/1982.

13 DOGC núm. 63, 04/03/1937, p. 981. DOGC, 31/08/1937.

plantilla va suposar, també, la creació de l'Escorta Presidencial, amb dedicació exclusiva per part dels efectius destinats.[14]

El Decret de Presidència de 21 de juliol de 1936 crea les Milícies Ciutadanes de Catalunya, a partir de les quals es constitueixen els corresponents Comitès Locals de Defensa. Aquesta milícia popular interferia en l'organigrama estrictament policial i, per això, es va crear el corresponent Comitè d'Enllaç i Direcció, format per un delegat de la Conselleria de Governació, un altre de la Comissaria General d'Ordre Públic i els representants de les forces obreres i organitzacions polítiques.[15]

2.1 Tasques i funcions de les Esquadres durant la Guerra Civil

L'Escorta Presidencial

L'any 1938 amb la substitució al capdavant del cos del coronel Gavari per Frederic Escofet, el procés de reorganització va continuar. Es va ampliar la plantilla de l'Escorta Presidencial nomenant nous caps, les seves funcions es concentraven, de nou, en el servei rural i la vigilància i defensa de les institucions i del patrimoni català.[16] L'1 d'abril de l1938, i mitjançant Ordre de Presidència, es nomenà el comandant Frederic Escofet i Alsina cap de l'Escorta Presidencial de les Esquadres de Catalunya.[17] El Decret de 28 d'abril de 1938 recull les normes encaminades a estructurar l'Escorta Presidencial com a unitat autònoma dintre de l'esmentat cos, fixant-ne la plantilla i les línies generals d'actuació. Amb aquesta nova unitat els efectius provenien de la plantilla de les esquadres; per tant, es va haver de reestructurar el cos el maig del 1938.[18]

Les despeses ocasionades per aquesta unitat eren cobertes amb diligència, sense constar cap denegació per part de presidència de cap petició

---

14 El 27 de febrer del 1936, per ordre del Ministeri de la Guerra del govern del Front Popular. Risques Corbella, M. *Identitat democràtica o tradició espanyolista?. La repressió sobre els mossos d'esquadra a la postguerra*. Edhasa, Barcelona, 2003, p. 23-29.

15 «La rebel·lió feixista ha estat vençuda per l'heroisme popular i el de les forces lleials. Cal, però, acabar d'anihilar a tot Catalunya els últims nuclis feixistes existents i prevenir-se contra possibles perills de fora.»
https://dogc.gencat.cat/web/.content/continguts/serveis/republica/1936/19360203.pdf

16 Risques Corbella, M. Identitat democràtica, *op. cit.* p. 26-29.

17 DOGC núm. 95, 05/04/1938, p. 73.

18 Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), 1-1-T- 6041, p. 17. Vegeu també: DOGC núm. 121, 01/05/1938, p. 410.

extraordinària d'ingressos derivada de les necessitats del servei malgrat la situació de guerra que s'estava vivint en aquells moments.[19] El servei d'escorta no només treballava en la protecció del president de la Generalitat, en algunes ocasions també va realitzar proteccions de diversos consellers i autoritats. Però per necessitats de seguretat, enmig de la guerra, es van reclamar als consellers els efectius de les esquadres per tal de reforçar el cos.[20]

L'Escamot Metrallador

Ateses les circumstàncies de la guerra i el risc que suposava per a la figura del president Companys, es va decidir augmentar la potència de foc de la unitat d'Escorta Presidencial mitjançant la creació d'un Escamot Metrallador, dependent directament d'aquest servei amb un personal destinat únicament a aquesta tasca.[21] Es va adquirir nou armament com ara tres metralladores Hotchkiss amb tots els seus accessoris, recanvis i munició. Aquestes metralladores van ser comprades a l'estranger, ja que l'única fàbrica d'Indústries de Guerra que produïa aquest armament les elaborava amb un volum de producció molt reduït i defectuós.[22]

La protecció de les Indústries de Guerra

A Catalunya durant la Guerra Civil, pràcticament tota la indústria química i siderometal·lúrgica va ser reconvertida per al sector bèl·lic. Aquesta adaptació es va realitzar amb mitjans i recursos exclusivament autòctons, que van rendir al màxim de les seves possibilitats. La Comissió d'Indústries de Guerra (CIG) estructurava tota aquesta xarxa industrial i al seu capdavant hi havia el conseller Josep Tarradellas.[23]

Les fàbriques que configuraven la CIG eren un total de 15 repartides pel territori català i la seva producció anava destinada a la fabricació d'armes lleugeres com el fusell Màuser, cartutxeria, explosius, benzina per a l'aviació, gasos tòxics, coets d'il·luminació terrestre i d'aviació, pólvora i fulminants. A més, el CIG va intervenir la producció de grans fàbriques

19 DOGC núm. 144, 24/05/1938, p. 698.

20 ANC – 1 – T – 5996. Oficis núm. 3120, 3121, 3122, 3123.

21 DOGC núm. 252, 09/09/1938, p. 798.

22 Archivo General Militar de Madrid (AGMM), Zona Republicana: Rotllo 26/505 – Carpeta 8. Document 3. Lligall 556.

23 Bricall J. M. *Política econòmica de la Generalitat (1936 – 1939).* Edicions 62, Barcelona, 1970, especialment el capítol 1r: «Evolució i formes de la producció industrial».

confiscades, a part d'una gran xarxa de tallers, petits i grans, confiscats, majoritàriament, durant el mes d'agost del 1936. Per a la vigilància i el control de les instal·lacions i magatzems, es va recórrer als mossos d'esquadra.[24] La seva funció principal era controlar les entrades i sortides de cadascuna de les fàbriques, únicament permesa als seus treballadors amb identificació personal mitjançant un carnet de membre de la CIG o de mobilitzat industrial.

La protecció del patrimoni cultural i artístic

D'entre les tasques encomanades al Cos de les Esquadres de Catalunya durant aquest període, una va consistir en la protecció del patrimoni històric, principalment religiós, com ho detallen els fets més importants que relatem a continuació, tot i que el paper del cos va ser més freqüent i mereix un estudi més ampli i detallat del que farà aquest breu article.[25]

El monestir de Montserrat

El dia 21 de juliol del 1936 un grup de mossos d'esquadra, per ordres del govern de la Generalitat, van ser destinats al monestir amb la tasca de la protecció dels seus habitants i dels tresors culturals i artístics que hi havia allà. Es van evacuar l'abat i el seu germà, i en dies successius la resta de persones que no havien pogut fugir per por de ser interceptats pels exaltats que arreu del país ja havien començat a atacar i amenaçar tot allò que tingués un caràcter religiós i esperaven l'oportunitat d'accedir al temple i emportar-se tots els objectes de valor que hi poguessin recollir.[26]

El monestir de Pedralbes

Un altre edifici emblemàtic, tant per la seva història com pel seu valor econòmic i patrimonial dins de la cultura catalana és el monestir de Pedralbes, que també va ser objectiu dels anarquistes; per això, el 22 de juliol del 1936 va restar sota el control de l'artista Josep Rocarol i efectius

---

24 De Madariaga Fernández, F. J. *Las Industrias de Guerra de Cataluña durante la Guerra Civil*, Tesi Doctoral, URV, 2003, p. 104.

25 Ucelay Da Cal, E. «La trajectòria dels Mossos d'Esquadra», *op. cit.*, p. 152-154. La Generalitat i els dirigents d'Esquerra utilitzaren els mossos com a instrument dedicat al salvament de persones de dretes o eclesiàstics en perill i també a la protecció de monuments, sobretot religiosos.

26 Massot i Muntaner, J. *La guerra civil a Montserrat*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984, p. 13-20.

de les Esquadres de Catalunya. Amb el permís del conseller de Cultura, Ventura Gassol, es va establir un post de vigilància al monestir, però no era la primera vegada que Josep Rocarol protegia el patrimoni cultural català, també es va encarregar d'evitar l'incendi del convent de Montsió de la rambla de Catalunya i el vell monestir de Sant Pau del Camp.[27] La segona referència de la presència de membres del cos a les dependències del monestir la trobem el dia 22 de maig del 1937 en una nota relativa a les despeses d'electricitat del monestir de Pedralbes generades pel Departament de Guarda dels Mossos d'Esquadra i l'encarregat de l'edifici i que havien de ser pagades per la Generalitat de Catalunya.[28]

Monestir de Santes Creus

Es té constància que des d'aquest monestir es va demanar la presència de dos mossos per la vigilància dels seus monuments, i que s'estudiés la possibilitat d'allotjar-los degudament, per si la situació s'allargava.[29]

Art i cultura

Altres exemples de la protecció realitzada pels membres de les Esquadres de Catalunya en les seves funcions de preservar i protegir els béns del patrimoni cultural i artístic va consistir o en la protecció de l'edifici històric que contenia els béns o, en altres casos, enviar a la Generalitat el patrimoni històric com ara obres d'art, llibres, escultures, documents, entre d'altres, per protegir-los.

Els materials salvaguardats per la Generalitat, custodiats per tècnics i mossos d'esquadra, van ser retornats als seus antics posseïdors un cop va finalitzar la guerra mitjançant els responsables de les forces d'ocupació franquista. Com era d'esperar, aquests retorns —que normalment eren controlats pel Servicio de Recuperación del Patrimonio Artístico Nacional— es van aprofitar propagandísticament pel règim de Franco i les noves autoritats locals.[30]

27 «La revolució de juliol i els nostres museus d'art». *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*. Octubre 1936, núm. 65, p. 303.

28 ANC. Fons 175. Sèrie General (1936). Caixa 129, dossier 100, «Museu de les Arts Decoratives».

29 Gavaldà, A. «El Monestir de Santes Creus el 1936: el Vaticà de l'Alt Camp», *La Resclosa: estudis de la Vall del Gaià*, 2009, núm. 13, p. 144.

30 Massó Carballido, J. *Patrimoni en perill. Notes sobre la salvaguarda dels béns culturals durant la guerra civil i la postguerra (1936-1948)*. Reus, Edicions del Centre de Lectura, 2004,

2.2 Els fets de maig de 1937

Entre els dies 3 i 7 de maig de 1937, a diversos indrets de Catalunya, i molt especialment a Barcelona, van tenir lloc enfrontaments armats entre, d'una banda, el PSUC, el qual gaudia des de l'abril del 1937 de major presència dins del govern de la Generalitat, i que volia reduir la influència anarquista; i, d'altra banda, la CNT-FAI i el POUM, que cercaven que el procés de revolució no s'aturés i continués el procés iniciat l'any 1936. El conflicte va arribar al seu punt àlgid quan la CNT-FAI va col·lectivitzar l'edifici de la Telefònica a plaça de Catalunya, basant-se en el Decret de col·lectivitzacions de 24 d'octubre de 1936, en el qual s'acordava que si una empresa tenia més de 100 treballadors quedava col·lectivitzada automàticament. El govern de la Generalitat sospitava des de feia temps que les comunicacions estaven sent enregistrades per la CNT, a part de talls a les trucades del president.[31]

L'intent d'ocupació de l'edifici per part del comissari d'Ordre Públic amb 200 guàrdies d'assalt va ser interpretada com una agressió directa per part dels dirigents de la CNT i van declarar una vaga general que es va convertir en una batalla campal amb barricades pels carrers de Barcelona. Es van produir constants enfrontaments entre CNT, FAI i les Joventuts Llibertàries, al marge del POUM, i una bona part de les patrulles de control i la força pública legítima, com eren els guàrdies d'assalt, la guàrdia nacional republicana i els mossos d'esquadra, a més dels partits polítics que formaven part del govern.[32]

Finalment, els sindicalistes van abandonar les armes i les barricades i la guàrdia d'assalt va desarmar tots aquells treballadors que encara restaven armats per la ciutat. Aquest episodi va evidenciar la manca de control de la situació, per part de la Generalitat i el Govern central va decidir retirar les competències sobre Ordre Públic i Defensa que van ser assumides pel govern de la República.[33]

---

p. 172 i «Reus. Devolución solemne de los objetos de arte cristiano que al principio del Movimiento fueron robados por los rojos». *Diario Español*, 6/06/1939, p. 4.

31 Thomas, H. *Historia de la Guerra Civil Española*. Círculo de Lectores, Barcelona, 1976, p. 706.

32 Cruells, M. *Els fets de maig. Barcelona 1937*. Barcelona, Juventud, 1970, p. 61.

33 Estrada i Planell, G. *La guerra civil al Bruc*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991, p. 110.

El paper del Cos de Mossos d'Esquadra

Pel que fa a Cos de Mossos, el nombre d'efectius era menor que el de les altres forces i, per tant, el seu paper va ser més reduït. L'acció que van dur a terme va ser la de la protecció i defensa dels edificis oficials de la Generalitat de Catalunya, com el Parlament o l'edifici del palau de la Generalitat. Els efectius que es trobaven allà van ser distribuïts de manera estratègica per tal de repel·lir l'atac dels grups de revoltats. Des del palau de la Generalitat van poder controlar els locals propers, van fer detencions i es va decomissar una gran quantitat d'armes i munició.

En les successives hores es van continuar neutralitzant atacs i detenint revoltats armats fins que el dia 7 es va acabar la revolta.[34] La Generalitat va ser restaurada, però va perdre el control de l'ordre públic de Catalunya que va passar a mans del govern de la República; va perdre, així, una de les competències més importants que havia tingut durant tota la guerra.[35]

2.3 la Protecció de persones i béns culturals

En general, des de l'inici de la Guerra Civil fins que les tropes franquistes van dominar tot el territori espanyol i van posar fi al conflicte, el paper del mossos va ser sempre el de la protecció de persones i béns. Des del mateix moment que es va aconseguir aturar l'aixecament militar i enmig de la confusió, la Generalitat es va trobar amb una situació que no es va preveure i va ser el fet que des del moviment anarquista, sindicats com la CNT-FAI, entre d'altres, van tenir accés a diversos arsenals d'armes de les casernes militars de Catalunya que els van permetre exercir una repressió brutal contra aquell considerat «enemic de classe»: membres de l'Església (sense oblidar la crema d'esglésies i la destrucció d'art religiós), els militants i simpatitzants de partits de dretes, militars i membres de les forces d'ordre públic, propietaris, empresaris i gent acusada de col·laborar amb ells (encarregats i majordoms de les fàbriques, per exemple), o bé persones perseguides pel simple fet de ser catòlics. Tot això sense oblidar els morts per venjances personals.

Des del Govern de la Generalitat es van realitzar grans esforços per intentar garantir la seguretat de les persones i la protecció dels béns culturals encarregant bona part d'aquestes missions als membres del Cos de Mossos

34 Cruells, M. *Els fets de maig. Barcelona 1937*, *op. cit.*, p. 65.

35 Pagès, P. *La Guerra Civil espanyola a Catalunya (1936-1939). Els Llibres de la Frontera, Barcelona, 1987*, p. 101-102.

d'Esquadra. Per una banda destaca la protecció del monestir de Montserrat, com ja hem vist anteriorment, i la intercessió en els casos de religiosos segrestats per part de la FAI. Una altra figura destacable en la salvaguarda de persones i patrimoni va ser el conseller de Cultura, Bonaventura Gassol i Rovira, encarregat del salvament del patrimoni històric català, juntament amb Miquel Josep i Mayol, cap dels Serveis de Patrimoni de la Generalitat de Catalunya.

Entre les fites que va aconseguir hi ha la protecció del monestir de Montserrat, de la catedral de Barcelona i d'altres monuments i arxius d'interès nacional i particular. Les seves activitats van convertir-los en objectius dels grups anarquistes i van intentar segrestar Mayol sense èxit gràcies a la presència d'una patrulla de mossos al lloc. Una altra personalitat protegida va ser Antoni Rubió i Lluch, primer president de l'Institut d'Estudis Catalans i president del Centre Excursionista de Catalunya.[36]

Són nombrosos els casos en què efectius dels mossos, a escala particular, van realitzar accions en les quals van evitar la mort de persones perseguides pels grups anarquistes: des d'amagar persones a falsificar documentació o treure d'una presó de Vilanova i la Geltrú unes 70 persones, comerciants i gent de posició social bona, per evitar-ne l'assassinat.[37] Una mostra de l'estima dels ciutadans envers els mossos queda recollida a la següent notícia:

> Ens assabentem de què a sol·licitud del tinent Cap de Mossos d'Esquadra de Monistrol, senyor Esteve Soler Torrallas, el qual residia en aquesta població com a capçalera d'aquella Esquadra, ha estat traslladat a l'Esquadra de La Garriga, fixant llur residència a torelló que és la capçalera d'aquella Esquadra.
>
> Si bé deplorem aquest trasllat per les moltes simpaties que s'havia fet guanyar el senyor Soler, durant la seva curta estada entre nosaltres, celebrem hagi pogut ésser resolta favorablement llur petició, bo i desitjant-li forces prosperitats en l'exercici del seu càrrec.[38]

36 Manent, A. De 1936 a 1975. *Estudis sobre la guerra civil i el franquisme*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995, p. 66.

37 Canalis, X. «Un coronel dels Mossos d'Esquadra salva 69 vilanovins de ser executats», *Crònica de la Guerra Civil a Vilanova i la Geltrú*, extret de: <http://guerracivilvilanova.wordpress.com/tag/guerra-civil-vilanova/> [consultat el 05/10/2019]

38 *La Farga*, núm. 132, 6/09/1935.

La intervenció dels membres de les Esquadres de Catalunya al front de Guerra

Com ja s'ha dit, el paper principal dels mossos va ser el seu servei a la rereguarda, tot i que l'agost del 1937, per ordres del president Lluís Companys, van marxar al front del Pallars i la Vall d'Aran 350 mossos amb la missió de fer tasques de policia militar i de donar suport a les autoritats de la Generalitat de Catalunya al territori.

Durant l'ocupació de la ciutat de Tremp, aquests efectius de mossos d'esquadra van mantenir segura la rereguarda i garantir la seguretat dels civils que fugien de les zones de combat. En el cas de la ciutat de Barcelona van participar en el servei de rescat de les persones afectades pels bombardejos del 30 de gener del 1938. Al Decret de 8 de gener de 1939, el president Companys va ordenar que tots els efectius de les forces armades de la Generalitat passessin a restar a disposició del Ministeri de Defensa per prestar servei de guerra en les mateixes condicions i circumstàncies que el Cos de Seguretat de Catalunya.[39]

En el cas del Cos d'Esquadres van passar a una situació d'excedència forçosa per poder fer aquest canvi a les diferents unitats del Cos de Seguretat i Assalt que ja combatien al front. El fet que passessin a excedència no va significar que deixessin de ser mossos d'esquadra, sinó que els seus nous superiors jeràrquics serien els de les unitats a les quals es van destinar; d'aquesta manera deixaven de dependre dels seus propis comandaments de les esquadres.

Aquestes unitats de la Guàrdia de Seguretat disposaven d'un grau d'entrenament i preparació superior als de la resta dels primers milicians o dels reclutes de l'exèrcit popular; per tant, van donar suport a les columnes de milicians i, més tard, es van integrar a les brigades mixtes. Tal com ho deixa reflectit el mateix Decret, les efectius de les esquadres estaven perfectament entrenats i amb la suficient experiència com per poder formar part de les unitats d'elit dins l'Exèrcit Popular.

Una de les destinacions en la qual van lluitar els membres del cos va ser el front del Pallars. La guerra no arribà allà fins a l'abril del 1938, en què la major part d'aquesta comarca va ser ocupada per les tropes franquistes, sense que l'exèrcit republicà, en retirada des de l'Aragó, pogués oferir cap mena de resistència. El nou front s'establí a les muntanyes properes a la Noguera Pallaresa, en posicions defensives que duraren fins a la següent

39 <https://dogc.gencat.cat/web/.content/continguts/serveis/republica/1939/19390008.pdf>

ofensiva nacional, que es va produir entre els mesos de desembre i gener dels anys 1938-1939.[40]

Com a testimoni de primera línia del conflicte, que va viure la participació directa de les esquadres, el mosso d'esquadra Pau Ruestes i Mòdol relata a les seves memòries el següent:

> davant l'opinió pública del moment la qual es queixava de que tots el cossos armats anaven al front de batalla i que els Mossos d'esquadra eren l'única força que no ho feia. Ales hores, el capità Escofet, cap del Mossos, va disposar que els vint-i-cinc mossos més joves del cos, els dos caporals més joves i el sergent més jove s'havien d'incorporar a la guàrdia d'assalt per anar al front de batalla […]. El sergent del grup era en Marcelino Llahí Argullós […], i l'altre caporal era un tal Jové, també fill del cos. Vam sortir amb camions de la plaça d'Espanya, on ens havíem reunit amb la Guàrdia d'Assalt, cap al Pirineu. Com a armament, portàvem fusells màuser, però no van servir de gaire perquè teníem en contra l'aviació i l'avanç impecable de les tropes franquistes; la guerra ja estava pràcticament perduda. Vam continuar uns quants dies a les muntanyes amb la neu que gairebé ens arribava als genolls i vam ser bombardejats i metrallats per l'aviació. El lloc més avançat on vam arribar va ser la Pobla de Segur, però d'allà ja començava la retirada cap a Puigcerdà. Quan passàvem a França per la Tour de Carol vam trobar munts d'armament llançat, i el sergent Llahí i el caporal Jové no els vaig veure més; sembla que cadascun va anar per la seva banda perquè, allà, l'únic que fèiem era intentar salvar la pell com podíem […].[41]

Els Mossos d'Esquadra interins i la Vall d'Aran

La situació de guerra anava lligada a una manca constant d'efectius, ja que el cos havia de fer front a nous escenaris sense que es donessin les condicions necessàries per permetre-hi l'accés. De manera urgent s'hi va permetre incorporar 163 efectius, però en aquesta ocasió amb caràcter interí. D'aquesta manera es va poder reforçar la plantilla existent. Aquesta incorporació es va regular mitjançant una Ordre Presidencial signada per Lluís Companys l'1 de juliol del 1937.

La Vall d'Aran es va convertir en un del serveis on van destinar el gruix més nombrós d'aquests nous agents. Per les condicions geogràfiques

40 Gimeno M. *Revolució, guerra i repressió al Pallars (1936-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1989, p. 91.

41 Ruestes i Mòdol, P. *Vivències d'un mosso d'esquadra del temps de la República*. Lleida, Pagès Editors, 2001, p. 38.

i meteorològiques de la vall, va ser molt necessari que, per tal que es mantingués una comunicació fluida amb el govern de la Generalitat, hi hagués de manera permanent una figura que hi representés aquest govern, una delegació especial. Per aquest motiu, s'hi van destinar diversos agents el mes de maig del 1937 que, juntament amb els antifeixistes, van col·laborar a mantenir l'ordre públic a la vall.[42]

Una de les actuacions més destacables d'aquests efectius va ser la de vetllar per la vida de les persones que fugien de la guerra i intentaven travessar la frontera per salvar la vida a França i, per ordres del comandant militar de la vall, van evacuar, obrint camí, un elevat nombre de refugiats que fugien de la caiguda de Tremp. El 24 d'abril del 1938, el comandant Gavari informa el president de la Generalitat que a les forces del Cos d'Esquadres de Catalunya se'ls va encomanar la tasca d'imposar l'ordre i la seva autoritat en aquells moments de confusió i por, a més de protegir i vetllar per les vides de tots aquells refugiats.[43]

El paper de les Esquadres de Catalunya va ser molt discret dins del context global que va suposar el conflicte civil que va patir Catalunya i Espanya en aquells moments, però, malgrat això, aquest paper va existir. Encara que hi ha versions que indiquen que el Cos d'Esquadres no va intervenir en el conflicte, hi ha testimonis com el del mosso Ruestes que ho desmenteixen.

4. Depuració dins de les Esquadres durant la República

A partir del cop d'Estat les Esquadres de Catalunya van crear una comissió depuradora similar a les que ja existien en altres cossos com el de la Guàrdia Civil, tot i que no van ser exclusives de les forces d'ordre, ja que es van estendre per la resta de la societat arribant a qualsevol àmbit de la vida social, cultural o política del moment.[44]

Abans d'aquesta data els expedients depuradors eren instruïts per un oficial que era l'encarregat de dur a terme la investigació corresponent, però a partir de l'inici de la Guerra Civil aquests tràmits s'institucionalitzen i, llavors, de l'elaboració dels expedients, se n'encarrega la Comissió Depuradora del Cos de Mossos d'Esquadra.

42 ANC1 – 1 – T – 5995.

43 ANC – 1 – T – 5996. Ofici R./N. 572.

44 Risques Corbella, M. *Identitat democràtica*, *op. cit.* p. 63 i 76; vegeu també: Ucelay Da Cal, E. «La trajectòria dels Mossos d'Esquadra», *op. cit.*, p. 143.

La seva principal funció era la instrucció d'expedients a membres de les Esquadres de Catalunya que havien estat denunciats per part de particulars, organismes o pels mateixos companys. Davant d'aquestes denúncies, el Comitè o la Comissió instruïa un expedient; s'iniciava, així, el procés d'investigació dels fets i de la presa de declaracions als diferents testimonis, denunciats i implicats. Amb aquestes investigacions, amb les proves recollides i amb les declaracions escoltades, el Comitè prenia una decisió al respecte. Un cop tancat l'acord per part del Comitè, aquest es traslladava al cap del cos, el comandant Fèlix Gavari i Hortet, el qual, un cop donat el seu vistiplau, el traslladava al conseller de Governació, que el feia arribar al president Companys per la seva ratificació final.

Un dels principals problemes que va sorgir, com passarà posteriorment durant el primer franquisme, és que aquesta eina es va fer servir en moltes ocasions com a instrument per poder venjar vells odis del passat. En el cas que ens ocupa, van ser membres dels comitès antifeixistes per temes polítics i ideològics, a més de la mala praxi presumptament utilitzada pels mossos denunciats. Però, com ja s'ha dit, amb la victòria franquista tots els membres del cos van patir judicis sumaríssims a càrrec del vencedors. Entre ells, membres de la Comissió Depuradora del Cos de Mossos d'Esquadra també van ser jutjats per la seva col·laboració amb el bàndol republicà, per l'expulsió de membres del cos per la seva ideologia i, fins i tot, pels assassinats de tres membres de les Esquadres de Catalunya, tot i que mai no es va poder acabar de provar.[45]

Els dies previs a l'arribada de les tropes franquistes i enmig del caos, Frederic Escofet va comandar les darreres missions que van complir les esquadres a la Catalunya republicana. El 22 de gener van acompanyar cap a la frontera 500 càrrecs de la institució amb les seves famílies, 48 hores després protegiren la marxa cap a l'exili del president Lluís Companys, acompanyat per Josep Andreu i Abelló, diputat del Parlament i president del Tribunal de Cassació. La frontera francesa no va obrir-se per a la població civil fins al 28 de gener, dos dies després de l'ocupació de Barcelona. El 5 de febrer les autoritats franceses van permetre el pas de contingents militars prèviament desarmats. El president Companys va ordenar a la columna de mossos que els havien acompanyat fins a la frontera que passessin al costat francès.

45 Risques Corbella, M. *Identitat democràtica*, *op. cit.*, p. 33-35.

El 26 de gener del 1939 uns 90.000 efectius de l'exèrcit franquista van entrar a la ciutat de Barcelona i el 10 de febrer es va completar l'ocupació de tot el territori català. El comunicat de la victòria que va posar fi a la guerra el dia 1 d'abril del 1939 va destruir la democràcia republicana i legitimava la construcció d'un nou estat feixista. La Catalunya republicana havia quedat desfeta i llavors va començar una llarga i grisa postguerra. El Cos de les Esquadres de Catalunya es va dissoldre, els seus integrants van ser represaliats, i els que van poder, com va ser el cas d'una part de la ciutadania, es van exiliar.[46] És l'inici d'una època de foscor.

Bibliografia

ANGUERA, P. *et alii. Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006.

ANÒNIM. Marc legal dels serveis de policia i ordre interior de Catalunya durant la Generalitat de la República

BRICALL, J.M. *Política econòmica de la Generalitat (1936-1939)*. Barcelona, Edicions 62, 1970.

CRUELLS, M. *Els fets de maig. Barcelona 1937.* Barcelona, Juventud, 1970.

DE MADARIAGA FERNÁNDEZ, F.J. L*as industrias de Guerra de Cataluña durante la Guerra Civil*, Tesi Doctoral, URV, 2003.

ESTRADA I PLANELL, G. *La guerra civil al Bruc*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.

GAVALDÀ, A. "El Monestir de Santes Creus el 1936: el Vaticà de l'Alt Camp" *La Resclosa: estudis de la Vall del Gaia*, 2009, n.13.

GIMENO, M. *Revolució, guerra i repressió al Pallars (1936-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat 1989.

MANENT, A. Del 1936 a 1975. *Estudis sobre la guerra civil i el franquisme.* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.

MASSÓ CARBALLIDO, J. *Patrimoni en perill. Notes sobre la salvaguarda dels béns culturals durant la guerra civil i la postguerra (1936-1948).* Reus, Edicions del Centre de Lectura, 2004.D

MASSOT I MUNTANER, J. L*a guerra civil a Montserrat.* Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1984.

PAGÈS, P. L*a Guerra Civil espanyola a Catalunya (1936-1939)*. Barcelona, Els Llibres de la Frontera, 1987.

---

46 RISQUES CORBELLA, M. *Identitat democràtica*, *op. cit.*, p. 33-35.

Ruestes i Mòdol, P. *Vivències d'un mosso d'esquadra del temps de la República*. Lleida, Pagès Editors, 2001.

Risques Corbella, M. *Identitat democràtica o tradició espanyolista? La repressió sobre els mossos d'esquadra a la postguerra*. Barcelona, Edhasa, 2003.

Thomas, H. *Historia de la Guerra Civil Española*. Barcelona, Círculo de Lectores, 1976.

Hemeroteca

Diari de Sabadell
El Avisador Numantino
La Farga
La Vanguardia

Arxius

Archivo General Militar de Madrid
Arxiu Nacional de Catalunya

ELS MOSSOS D'ESQUADRA DURANT EL FRANQUISME[1]

Jordi Figuerola Garreta
Doctor en Història i professor de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

Resum. Aquest text analitza com el franquisme va voler trencar amb les funcions i importància que va adquirir el cos durant la Segona República i la guerra civil i va instaurar un nou cos policial amb unes tasques merament simbòliques, i sempre limitades per unes autoritats franquistes que no volien ampliar, ni el cos de mossos, ni les funcions que exercien.

Paraules clau: Franquisme, Diputació Provincial, Segona República, Mossos d'Esquadra

Abstract. This text analyses how Franco wanted to break with the functions and importance acquired by the corps during the Second Republic and the Spanish Civil War and established a new police force with merely symbolic tasks, always limited by Francoist authorities who did not want to expand either the corps or the functions it carried out.

Keywords: Francoism, Provincial Council, Second Republic, Mossos d'Esquadra

1 Aquest text és una intervenció que es va fer a la Universitat Rovira i Virgili en el marc de la jornada, «La policia catalana i els seus avatars», el 15 de novembre del 2019. Hem volgut mantenir l'estructura de la intervenció oral per no modificar-ne l'esperit.

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 237–243. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

El primer paràgraf del pròleg del llibre de Manel Risques sobre la repressió al voltant dels Mossos d'Esquadra durant la postguerra és l'explicació més curta i més encertada que hi ha sobre el tema de la recuperació del cos durant el franquisme. Risques ens diu:

> L'any 1939 els Mossos d'Esquadra van ser dissolts. La victòria franquista en la guerra civil va implicar la desaparició d'una força policial que havia anat adquirint una nova identitat al llarg de la República i de la guerra civil, quan el seu augment quantitatiu s'associà a la seva configuració com la policia de la Generalitat de Catalunya en el context revolucionari de la rereguarda. Quan el cos fou restablert l'any 1952, havia perdut aquest perfil per esdevenir una mena de guàrdia folklòrica i decorativa de la Diputació de Barcelona, una mostra de la diversitat regional bien entendida propiciada pel franquisme amb cabuda en l'Espanya Una, Grande y Libre.[2]

El caràcter pretesament ornamental dels Mossos durant el franquisme podria ser que, dins de la seva història, fos un tema menor, cosa que, evidentment no és així. No representen el cos policial important d'èpoques passades i, sobretot, no tenen res a veure amb el paper de l'època immediatament anterior durant la República i la Guerra Civil, i això és el primer que hauríem de considerar. No deixa de ser «curiós» —no sé si és la paraula més indicada—, que el Cos dels Mossos d'Esquadra pogués restaurar-se un cop dissolt el 1939. El franquisme, com a estat policial i feixista, era clar que no podia permetre cossos armats i uniformats que rememoressin èpoques passades. La mateixa fidelitat a la República per part de membres de la Guàrdia Civil va comportar una repressió, primer, sobre aquest cos; una actuació d'asèpsia sobre el passat recent i la formulació d'una «nova» Guàrdia Civil sota el militarisme feixista de l'«Alzamiento» i la «Cruzada». El cos de carrabiners, sense anar més lluny, va desaparèixer pel que havien significat durant la República, i això que era de fundació anterior a la Guàrdia Civil, en plena monarquia de Ferran VII.

El Cos de Mossos d'Esquadra tenia mala peça al teler davant de les noves autoritats franquistes. Gabriel Cardona ens ho explica també de manera resumida i clara. Ho reproduïm perquè no es pot dir millor:

> En el cas dels Mossos d'Esquadra, l'anatema fou total. El cos tenia una tradició centenària de servei a l'ordre, la majoria dels seus membres eren persones

2 Risques Corbella, M. *Identitat democràtica o tradició espanyolista? La repressió sobre els Mossos d'Esquadra a la postguerra*. Barcelona, Edhasa-Departament de Justícia i Interior. Generalitat de Catalunya, 2003, p. 11.

> conservadores i obedients, però res d'això serví d'excusa. Era una institució armada típicament catalana, havia estat fidel a les autoritats de la Generalitat fins a l'acabament de la Guerra Civil, a qui el bàndol guanyador guardava massa rancúnia.
>
> Excessiu pes mort per a un cos que ja havia estat maltractat per la guerra i dispersat per l'exili. La victòria de 1939 inicià el més llarg període d'inexistència dels Mossos d'Esquadra, des que foren fundats.
>
> Només onze anys després del conflicte fou autoritzada la reconstrucció simbòlica del cos. Però, quan es reorganitzà, la seva existència fou una qüestió d'estat, un tema mirat amb suspicàcia a les esferes del poder, de manera que els Mossos d'Esquadra, durant més de vint anys, a penes pogueren ésser res més que un testimoniatge estètic a la plaça de Sant Jaume, la constància uniformada d'un record que no tenia massa a veure amb l'antiga institució. El cos no fou reconstruït, sinó que es ressuscitaren el seu nom i la seva aparença amb finalitats decoratives i gairebé folklòriques.»[3]

Com es pot comprovar els qualificatius de Cardona són definitius: testimoniatge estètic, finalitats decoratives, folklòriques. La qual cosa ens suggereix un seguit de preguntes: realment podem parlar de la reconstrucció dels Mossos durant el franquisme? De què estem parlant quan plantegem la història del cos durant aquesta època? Fins a quin punt l'estètica i la uniformitat acolorida davant del palau de la plaça de Sant Jaume representa la persistència de la memòria d'aquest cos policial? Aquesta consideració decorativa o palatina, no representa, fins i tot, un escarni pel que havia estat el cos en temps de Macià i Companys? Les respostes a totes aquestes preguntes serien les que donarien pes a una història dels Mossos durant el franquisme, recerca que encara no tenim ni ben plantejada ni ben resolta.

La «restauració» dels Mossos, de qui arrenca? Pràcticament totes les referències incideixen a assenyalar el president de la Diputació, Joaquín Buxó Dulce de Abaigar, marquès de Castell-Florite, que va presidir la corporació provincial durant divuit anys, del 1949 al 1967. Nascut a Badalona el 1905, fou també procurador a les Corts, conseller del Regne i va arribar a ser ambaixador d'Espanya a Àustria. Va morir cap al desembre del 1979 i el mateix Josep Tarradellas, com a president de la Generalitat i de la Diputació de Barcelona, va visitar-ne la família per donar-li el condol,

---

3 Cardona, G. «Els Mossos d'Esquadra durant els anys del franquisme», dins Anguera, P. *et alii*. *Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament d'Interior, 2005, p. 162-163.

com explica *La Vanguardia* en un d'aquells articles necrològics tan típics del diari.[4]

S'elaborà un projecte per aquesta restauració que va ser aprovada pel govern de Madrid mitjançant el Decret de 21 de juliol de 1950, mentre era ministre de governació Blas Pérez González, catedràtic de la Universitat de Barcelona, falangista i un home que fou ministre de Governació entre el 1942 i el 1957, quinze anys dirigint la política repressiva del règim. Naturalment, el decret de restauració dels Mossos va fer que fossin «una Fuerza Especial de Orden Público que asuma cometidos de vigilancia y custodia». Considerava que el cos té «honda raigambre» i que el govern ha acceptat la demanda de la Diputació «atendidos estos antecedentes tradicionales», per la qual cosa es pot accedir a la seva creació com a «*guardia interior y exterior del edificio del Palacio y Residencia Presidencial*», una tasca encomanada. I així s'hi refereix com «a este nuevo personal peculiar». Realment, la cotilla en el redactat i en les tasques ens fa concloure que aquesta nova guàrdia palatina per a l'edifici i el president no tenia res a veure amb els Mossos d'abans ni s'hi podia assemblar. Comparteixo la tesi de Gabriel Cardona quan ens diu que no es tracta d'una «restauració» sinó d'una «instauració».[5] Una instauració que no compartia el passat recent dels Mossos i, en tot cas, es feien només hereus de la recreació per part d'Ortega i Espinós com una policia tradicional, a favor de valors tradicionals i fundada pels Veciana el 1690.

Organitzada com a força d'ordre públic, tenia organització i fur militar, i depenia en última instància del capità general de Catalunya. Ara, l'organització i el manteniment anava a càrrec de la Diputació i del seu president que, alhora i com a dictadura, era una mena de delegat del ministre de Governació. Tot un muntatge per un contingent molt reduït (unes quaranta persones) amb dos militars com a comandament, un capità i un tinent.

Però la seva instauració i posada en funcionament no fou immediata. Un any després se n'aprovava el reglament (20 d'abril del 1951) a partir del qual es regulava la uniformitat (conflictes amb el vestit), les característiques físiques i les aptituds dels aspirants (no calia que fossin catalans); naturalment tot de paperassa oficial de certificacions entre la qual no podia

4 «Fallecimiento del marqués de Castell-Florite», *La Vanguardia*, 11/12/1979, p. 31.

5 Cardona, G. *Op. cit.*, p. 163.

faltar la «certificación de adhesión al Régimen librada por la FET y de las JONS» i, en últim terme, el tipus d'armament.

Finalment, per Sant Jordi del 1952 entrava en funcionament. Entre el 1951 i el 1975 hi hagueren dos capitans. El primer, del 1951 al 1960, fou Agustín García-Die Miralles, que havia lluitat a la Guerra Civil amb els requetès de Navarra i després en una unitat de tropes marroquines. El segon capità fou Demetrio Albert Leal; de fet, la persona que va exercir tasques de comandament de manera més dilatada al cos, divuit anys, car ja havia estat sotscap, com a tinent, a partir del 1958, i com a cap fins al 1977. Ja amb Franco mort, el 1977 va esdevenir capità Beltrán Gómez-Alba Ruiz, que havia estat tinent i sotscap des del 1973. Aquest fou el capità en actiu fins que els Mossos foren desmilitaritzats i passaren sota la jurisdicció de la Generalitat de Catalunya com a força policial pròpia segons contemplava l'Estatut. I és el capità Gómez-Alba qui té la custòdia del palau de la Generalitat durant el 23-F del 1981; tot i que no queda molt clar si el president Pujol estava custodiat o estava sota control dels colpistes. Un tema per estudiar i analitzar.

El 27 de juny del 1952 reberen en forma de banderí, i amb una simbologia típicament militar, la seva representació simbòlica consistent en un brodat de la bandera espanyola i l'escut de la Diputació. Com una activitat militar, com hem dit, i molt d'aquella època, qui apadrinà aquest lliurament de la insígnia i bandera del cos fou l'esposa del president de la Diputació, la marquesa de Castell-Florite.

Gabriel Cardona va elaborar unes dades,[6] facilitades pel mateix cos, sobre el lloc de naixement dels mossos ingressats el 1952. Serien aquestes:

---

6 Cardona, G. «Els Mossos d'Esquadra durant els anys del franquisme», dins A. D. *El Mossos d'Esquadra. Història i present*. Barcelona, L'Avenç, 1981, p.125.

Lloc de naixement dels mossos ingressats el 1952			
Lloc	Categoria en el cos		
	Mosso de 3a	Caporal	Sergent
Astúries			1
Galícia	1		
Navarra	1		
Andalusia		1	1
Aragó	2		
València	1	1	
Múrcia	2		
Madrid		1	1
Catalunya	18	3	
Sense classificar	3	1	
Total	**30**	**7**	**3**

I sobre si venien d'altres cossos o no, notem el següent:[7]

Procedència dels mossos ingressats el 1952	
Guàrdia Urbana de Terrassa	1
Guàrdia Urbana de Barcelona	2
Guàrdia Civil	2
Policia Armada i de Trànsit	6
Paisans	29
Total	**40**

I quines eren les tasques d'aquesta nova policia «instaurada»? Doncs, de fet, no gaire res més que una tasca de vigilància del palau de la Diputació. El perímetre de les seves sortides del palau abraçava la plaça de Sant Jaume i el que el cos anava prenent-se com a iniciativa pròpia, que es reduïa al Barri Gòtic, màxim les Rambles.

Naturalment, i en ple nacionalcatolicisme, trobem els mossos en tota mena de processos, essent molt vistosos amb el seu vestit tradicional (re-

7 Ibidem., p. 126.

cordem el Congrés Eucarístic, una foto amb la Moreneta). És precisament quan hi ha el Congrés Eucarístic de Barcelona, l'estiu del 1952, quan els Mossos d'Esquadra, recentment operatius, reten homenatge i desfilen davant de Francisco Franco arribat a Barcelona per la festa religiosa.

Mai el cos va poder créixer tal com ho hauria volgut la Diputació, que pensava en un cos d'uns cent efectius. El 1961 s'aconseguiria augmentar en vint efectius després d'un procés llarg que havia durat més de dos anys. La Diputació estava pensant ampliar les tasques dels mossos com a guàrdies rurals en llocs com el Montseny on actuaven com una mena de guàrdies forestals. No s'aconseguí del tot; de fet, els guàrdies jurats, un altre cos de la Diputació, van ser més autoritzats que els mateixos mossos.

Tot i això, veiem els mossos en les tasques de recerca i rescat de les víctimes de l'avió Comet britànic que va estavellar-se a les Agudes, en ple Montseny, el 3 de juliol del 1970, quan un error de localització entre el pilot i els controladors de l'aeroport de Barcelona va fer que l'avió patís l'accident, en el qual resultaren morts tots els passatgers i la tripulació, 112 persones.

No era la primera vegada que vèiem els mossos de la Diputació en tasques de salvament, car durant les riuades del Vallès del 1962, van col·laborar en l'evacuació de veïns que estaven en perill per la crescuda de les rieres.

Finalment, el període a partir del 1975, la transició, el retorn de Tarradellas, la discussió de l'Estatut i la seva aprovació, el primer govern de Pujol i tot el plantejament que es va fer de restaurar com a policia de Catalunya els Mossos és tota una altra història.

Bibliografia

Cardona, G. «Els Mossos d'Esquadra durant els anys del franquisme», Anguera, P. *et alii*. *Mossos d'Esquadra. Història i present.* Barcelona, Departament d'Interior-Generalitat de Catalunya, 2006.

Risques Corbella, M. *Identitat democràtica o tradició espanyolista? La repressió sobre els mossos d'esquadra a la postguerra*. Barcelona, Edhasa-Departament de Justícia i Interior. Generalitat de Catalunya, 2003.

Hemeroteca

La Vanguardia

EL COS DE MOSSOS D'ESQUADRA (1983-2006). DE LA POLICIA AUTONÒMICA AL DESPLEGAMENT TERRITORIAL

Joan Miquel Capell i Manzanares

Comissari dels Mossos d'Esquadra i doctor en Dret per la UB

Resum. El període 1983-2006 és transcendental en la moderna història del Cos de Mossos d'Esquadra (CME) per conèixer l'organització i el sistema de funcionament de l'actualitat. En aquell període es van posar els fonaments de l'edifici que avui és la Policia de la Generalitat/Mossos d'Esquadra (PG/ME).

Aquest període de temps, pel seu estudi, el dividiré en tres parts. La primera part s'inicià el 1981 i finalitzà l'any 1986 amb l'entrada de la dona en la policia autonòmica (PA). A partir dels articles 13 i 14 de l'Estatut d'autonomia del 1979, s'autoritzava la Generalitat a crear un cos de policia propi. Abordaré la incertesa en la creació de la PA i els dubtes en la tria del model de seguretat pel qual s'opta.

La segona part se centra en el model funcional pel desplegament de la PA. Abasta del 1986 fins a l'any 1994, quan s'aprovarà la Llei 10/1994, d'11 de juliol, de la Policia de la Generalitat/Mossos d'Esquadra (PG/ME). A mesura que la Generalitat de Catalunya rebia el traspàs de competències de l'Estat, i es posava en marxa l'estat de les autonomies es feia necessari disposar d'un organisme públic que pogués emprar la força, si calgués, per fer complir les normes que des del govern s'anaven generant. L'entrada de la dona a la PA va significar l'inici de la normalització d'un cos policial en la societat de finals del segle xx.

Finalment, la tercera part tracta sobre el model territorial de la PG/ME pel seu desplegament. Ens movem entre els anys 1994 fins al 2006. El desplegament funcional no acabava de funcionar, genera moltes insatisfaccions i apareixen moltes veus que demanen un gir, un canvi, i es proposa assumir plenes responsabilitats en relació amb la seguretat davant de la ciutadania. En aquest període es traspassarà la competència de control i vigilància del trànsit, es materialitzarà el desplegament en l'àrea metropolitana de Barcelona i desapareixeran els dubtes sobre la capacitat de la PG/ME per garantir la seguretat ciutadana a la capital de Catalunya, Barcelona.

Vidal Bonavila, Judit i Camps Girona, Jaume (eds.), *Els Mossos d'Esquadra, història i evolució d'una institució tricentenària.* Publicacions Universitat Rovira i Virgili, Tarragona, 2022, p. 245–289. ISBN: 978-84-8424-927-6. DOI: 10.17345/9788484249276

Paraules clau: Mossos d'Esquadra, Barcelona, Catalunya, seguretat

Abstract: The period 1983-2006 is of utmost importance in the modern history of the Cos de Mossos d'Esquadra (Catalan police corps) and in terms of understanding how it is organized and functions in the present day. It was a period that laid the foundations for the current Policia de la Generalitat/Mossos d'Esquadra (PG/ME).

To study this period, I will divide it into three parts. The first began in 1981 and ended in 1986 with the entry of women into the force. Articles 13 and 14 of the Catalan Statute of Autonomy of 1979 authorised the Catalan Government to create its own police force. I will approach the uncertainty surrounding the creation of the police corps and the questions concerning which security model needed to be pursued.

The second part of the article focuses on the functional model for deploying the police corps. It covers the period from 1986 to 1994, the year which saw the passing of Law 10/1994, of 11th July, on the Police of the Generalitat/Mossos d'Esquadra. As the Generalitat de Catalunya (Catalan Government) received competencies from the Spanish State and the state of autonomies came into being, it became necessary to have a public body authorised to used force, if necessary, to ensure compliance with the laws passed by the government. The entry of women into the police corps signified the normalization of a police force in the society at the end of the 20th century.

Finally, third part of the article deals with the territorial model of the Catalan police corps and its deployment during the period from 1994 to 2006. The functional deployment was not a complete success, it led to much dissatisfaction and many voices start to call for a change of tack whereby the force takes on full responsibility regarding citizen security. During this period, the force became responsible for controlling and monitoring transport, it was deployed in the metropolitan area of Barcelona and the concerns regarding the force's capacity to ensure public safety in the Catalan capital disappeared.

Keywords: Mossos d'Esquadra, Barcelona, Catalonia, security

PRIMERA PART: 1981-1986
Els precedents: del 1980 fins al 1983

Abans d'entrar formalment en l'estudi del període esmentat cal fer un breu repàs d'unes dades essencials per a la història del CME.

El CME tenia molt pocs efectius i encara menys competències en finalitzar els anys 70.[1] El CME havia tornat a instaurar-se a partir del 1952 com un servei de seguretat de la Diputació de Barcelona. Manel Risques, en relació amb aquesta nova reinstauració del cos, el 1952 diu:

> Quan el cos fou restablert l'any 1952, havia perdut aquest perfil per esdevenir una mena de guàrdia folklòrica i decorativa de la Diputació de Barcelona, una mostra de la diversitat regional bien entendida propiciada pel franquisme amb cabuda en l'Espanya absolutista de Felipe V. Però a diferencia de 1719, l'any 1952 no tenien la capacitat de repressió política de què disposaren sota la monarquia borbònica i que els caracteritzà al llarg del segle XIX i primer terç del XX, fent-los especialment odiats per les classes populars i els sectors progressistes de la societat catalana.[2]

Van ser 21 agents els que varen entrar al cos l'any 1952 per vigilar el palau de la Diputació Provincial de Barcelona i algun altre indret. Durant els anys 50 van entrar 9 agents més al cos, als anys 60 van ser 11 més i, finalment, als anys 70 van ser 8 més. Cal destacar que els primers agents que van entrar al cos durant els anys 50 van ser persones de confiança dels governants del règim franquista.

Als anys 60 van anar ingressant al cos, de mica en mica, una desena d'homes per anar executant la vigilància dels espais que gestionava la Diputació de Barcelona, espais com el Museu Marítim, les Llars Mundet o el Patronat d'Apostes, entre d'altres. Alguns d'aquest homes, que van entrar durant la dècada dels 60, eren «fills del cos»;[3] per tant, els seus pares o els seus avis havien estat ME durant la República i van ingressar al cos sense examen ni oposició. D'aquesta manera tornaven a la Diputació de Barcelona il·lustres cognoms com els Torrents, els Soldevila, Bosch, Vidal i altres, que ja havien estat membres del cos durant el període republicà.

1 Segons la relació de xifres del CME del 1982, a finals del 1979 hi havia 49 ME.

2 RISQUES, M. *Identitat democràtica o tradició espanyolista? La repressió sobre els Mossos d'Esquadra a la postguerra*. Barcelona. Generalitat de Catalunya - Departament de Justícia i Interior, 2003, p. 11.

3 Segons la relació de xifres del CME del 1982. Van entrar al cos el 1961 9 agents; el 1963, 1 agent i el 1964 un altre agent.

En aquella època els ME van actuar en una riuada que va causar pèrdues de vides humanes i unes greus destrosses molt importants[4] la qual cosa va suposar que el CME fos mereixedor de la Creu de Sant Jordi.[5]

En una altra ocasió, els ME van destacar per la feina feta amb motiu de l'accident aeri d'un avió a la muntanya del Montseny. El 3 de juliol del mateix any un avió Comet 4 de la companyia Dan-Air, provinent de l'aeroport de Manchester i amb destí final a l'aeroport del Prat de Barcelona, es va estavellar contra el cim de les Agudes del massís del Montseny, prop d'Arbúcies.

L'Estatut d'autonomia de Catalunya del 1979, en l'article 13 del títol I, establia que la Generalitat podia crear una policia autònoma,[6] però no l'obligava a fer-ho. Era, doncs, opcional crear o no la policia autonòmica. Pel Reial decret 2579/1980, de 24 d'octubre, es van transferir a la Generalitat de Catalunya les facultats que respecte al CME tenia el Ministeri de l'Interior. El mes de març del 1980 es van convocar 25 noves places de ME. Era la primera gran convocatòria que s'aprovava per dotar el CME de recursos humans, després de les 21 places necessàries per a la seva creació; entre les condicions que se'ls exigia hi havia la de mesurar més de 1,80 cm. La convocatòria del 1980 és la primera gran promoció per dotar el CME de recursos humans després de la reinstauració del cos.[7]

El Decret 4476/1981, de 5 de febrer, va establir les funcions dels ME: protegir les persones i béns, garantir la seguretat ciutadana i el pacífic exercici dels drets i les llibertats públiques, així com les facultats de policia administrativa, però no únicament de les disposicions de la Generalitat, sinó també d'aquelles relatives al compliment de les normes estatals.

Al meu entendre, durant aquests anys, el govern de la Generalitat i el Parlament de Catalunya no tenien clar de quin model de seguretat volien dotar-se. Les opcions es movien entre dues o tres alternatives:

---

4 Les famoses riuades del setembre del 1962 en tota la província de Barcelona.

5 En la sessió plenària de l'Excel·lentíssima Diputació de Barcelona del 27 de setembre del 1963 s'adoptà l'acord de concedir la Creu de Sant Jordi al «Banderín del Cuerpo de Mozos de Escuadra».

6 Entenem que va ser un error i es referien a una policia autonòmica i no autònoma.

7 La paraula reinstauració és discutida per diferents autors. El motiu de la discussió es dona pel fet que els funcionaris que van entrar al CME del 1953 no feien les mateixes tasques que havien fet en èpoques anteriors i, per tant, es qüestiona si es tracta realment d'una reinstauració perquè només feien tasques de vigilància al palau de la Generalitat i altres de protocol·làries.

a) Els que volien que es traspassés a la Generalitat la direcció i la gestió dels cossos de policia de l'Estat a Catalunya, Guàrdia Civil (GC), Policia Armada i Cos Superior de Policia (CSP), tal com s'havia fet l'any 1932 amb l'Estatut de Núria. Dins d'aquest grup destaca el president Tarradellas que, com es veurà més endavant, va arribar a fer unes declaracions dient que crear un cos de policia propi era un luxe asiàtic per a Catalunya.

b) Els que volien la creació d'un cos de policia propi *ex novo*, de PA, liderant aquest corrent Miquel Sellarés.

c) Els que volien la creació d'una PA, però a partir del CME.

Aquestes tres opcions van provocar que els membres del CME també prenguessin posició per una o altra opció.

L'any 1981, el CME estava format per 73 ME[8] a les ordres del capità d'Infanteria, Beltrán Gómez Alba, i del tinent d'Artilleria, Miquel Creus. El dia 12 de febrer es va aprovar una nova convocatòria de 25 places. Aquella convocatòria no va veure la llum fins un mes després de la temptativa de cop d'Estat del general Milans del Bosch el 23 de febrer. La temptativa de cop d'Estat del general Milans del Bosch i del tinent coronel Tejero, el dia 23 de febrer del 1981, va influenciar decisivament en el camí a seguir en relació amb el desplegament dels ME. Va fer canviar el criteri de les persones que dirigien Catalunya. Aquell vespre es va posar de manifest que el president de la Generalitat i els consellers no podien confiar en els comandaments del cos i tampoc en alguns dels agents encarregats de la seva protecció j que no van mostrar-se molt entusiastes per defensar els ocupants del palau de la Generalitat en aquelles hores difícils. En paraules de Jaume Bosch referides a l'intent de cop d'Estat del 23-F, «va provocar una reflexió dins del govern de la Generalitat. La seguretat del President i els consellers no podia dependre d'un cos policial, el Cos de Mossos heretat de la Diputació de Barcelona, que no havia acreditat una lleialtat incontestable a la Institució.»[9]

Pocs dies després de la temptativa de cop d'Estat s'inicien les proves per complir amb el procés de selecció per la convocatòria de 25 places de ME aprovades el 12 de febrer, però era necessària una reunió formal de la Junta de Seguretat per aprovar-les definitivament. El curs bàsic de ME el

8 Dades de la relació de xifres del CME de 1982.

9 Bosch, J. *La nostra policia*. Vic, Eumo, 2018, p. 51.

van realitzar a l'Escola de les Llars Mundet de Barcelona, als terrenys de la Diputació de Barcelona.

El mes de març del 1981 es va crear dins del Departament de Governació, el Servei d'Estudis de la Seguretat, dirigit per Joaquim González Coll, home de confiança del govern de Jordi Pujol.[10] Aquest Servei d'Estudis estava conformat per persones provinents de Convergència Democràtica de Catalunya (CDC) i de total confiança de la cúpula governamental. El Servei d'Estudis va néixer per vàries raons, però entre d'altres perquè per crear noves places de ME, calia un acord de la Junta de Seguretat de Catalunya i, a més a més, era necessari superar un curs; en canvi, per ingressar al Servei d'Estudis només calia signar un contracte.

Poques setmanes després de crear el Servei d'Estudis, el Conseller de Governació va nomenar Carles Torras i Rovira com a subdirector general de Seguretat Ciutadana per començar a estructurar la futura PA. Torras era un sotscomissari que provenia del Cos Superior de Policia (CSP). Segons Pere Jané, referint-se als membres dels Servei d'Estudis:

> en un primer moment, i poc abans que es convoqui la promoció de l'any 1981, els mortadelos es fan càrrec del control i dels sistemes de seguretat de la Generalitat de Catalunya i vetllen per evitar possibles filtracions dins del mateix cos, ja que qualsevol moviment pot ser interpretat de moltes maneres.»[11]

Tots dos, C. Torras i X. González, van fer un tàndem inseparable i mantindran una amistat que es perllongarà fins als darrers dies del sotsdirector. El Servei d'Estudis de la Seguretat va ser el precedent del Servei d'Informació Policial i entre les seves tasques destacaven: fer avançades del servei d'escorta del president de la Generalitat, vigilància de persones de l'ultradreta, entrevistes i investigacions de la idoneïtat del perfil de futurs aspirants al cos, l'estudi i la recerca en el mercat d'aparells i estris de material policial per a futures compres. La seva vinculació política i el fet que no fossin membres del CME generava desconfiances dins del cos. El Servei d'Estudis de Seguretat estava constituït per persones amb una gran estima per les institucions catalanes com Ramon Perona, Pere Lluch, Toni Tarrida o Pere Bosch, entre d'altres.

---

10 Els membres d'aquest servei eren coneguts com els Mortadelos.

11 Jané, P. *Crònica d'un compte enrere. Història recent dels Mossos d'Esquadra*. Barcelona, Dèria Editors, 2003.

El Servei d'Estudis de Seguretat disposava d'una petita sala de control (coneguda com a servei de TIPs) encarregada de detectar o de conèixer els incidents que podien succeir a Catalunya, atès que ni el Cos Nacional de Policia (CNP) ni la Guàrdia Urbana de Barcelona (GUB) facilitaven informació als ME. Per tant, per poder advertir els diferents serveis del cos de les incidències que hi podia haver en la circulació o les derivades de les concentracions o manifestacions es va crear aquell servei. La petita sala de TIPs, a més d'un parell de televisors, unes quantes ràdios convencionals i uns terminals receptors dels teletips de les agències Europa Press i EFE, disposava d'uns escàners de ràdio que servien per escoltar freqüències radiofòniques de tots els serveis d'emergències.

L'arribada de 25 nous ME al cos a finals del 1981 va suposar un reforç dels plantejaments dels partidaris de fer un cos de policia propi enfront de la minoria que pretenia que els ME seguissin com en les tres dècades anteriors. Els ME veterans eren majoritàriament partidaris de l'opció de seguir, com sempre, vigilant el palau, el Parlament i algun altre edifici singular com la seu del Patronat d'Apostes Mútues Esportivobenèfiques del carrer de Goya [12] o el Museu Marítim. En canvi, els nous ME tenen esperances de ser els encarregats d'executar les funcions estatutàries previstes a l'Estatut d'autonomia per a la futura PA.

Una majoria dels ME veterans, aquells que van entrar al cos durant els anys 50 i 60, no volien que el CME es convertís en la nova PA i preferien continuar sent únicament ME, sense ampliar les seves responsabilitats. Al meu entendre, aquell plantejament podia tenir una part ideològica, però també hi podia haver un interès més de caire econòmic. Era conegut en aquell temps que alguns ME veterans volien seguir monopolitzant els diners que percebien per les hores extres que realitzaven sense permetre que els nous vinguts suposessin una rebaixa en els seus ingressos mensuals.[13]

Amb aquests 25 nous agents es van fer canvis en l'escorta del Molt Honorable President de la Generalitat (MHPH) i agents molt joves com David Piqué o Manel Castellví van entrar al servei de seguretat del MHPG i de la seva esposa.

12 El lloc on es recollien les travesses i el lloc on es pagaven els premis.

13 Durant els primers temps els ME d'aquella promoció no podien fer hores extres perquè estaven reservades als veterans.

Pel Decret 93/1982, de 22 d'abril, es va transferir la secció de ME, de la Diputació de Barcelona a la Generalitat. Els ME continuaven en servei actiu a la Diputació de Barcelona, però depenien administrativament i funcionalment de la Generalitat. La Generalitat aprovà el primer Reglament dels ME, a través del Decret 191/1982, d'1 de juliol; un reglament que seria impugnat davant del Tribunal Constitucional per part de l'Estat. Mesos després i gràcies a un pacte extraprocessal, després de despatxar-se el tràmit de la Junta de Seguretat de Catalunya, el Reglament va ser aprovat amb quasi el mateix text.[14]

El 8 de juliol del 1982 es va crear la Unitat Especial d'Escortes. El mes d'agost del 1982 Macià Alavedra va substituir Vidal i Gaiolà al capdavant de la Conselleria de Governació. El dia 28 d'octubre del 1982 el PSOE va guanyar les eleccions amb majoria absoluta i va substituir la UCD al govern d'Espanya.

A finals d'any, es va aprovar per la Junta de Seguretat de Catalunya, la convocatòria de 280 places de ME i pocs dies després es va convocar el concurs oposició per a l'accés al curs selectiu d'ingrés a l'escala dels ME de la Generalitat de Catalunya. Va ser la primera convocatòria de la PA de Catalunya on ens vàrem presentar 2.163 candidats.

La creació de la policia autonòmica l'any 1983

Aquell mateix any es va crear la Direcció General de Seguretat Ciutadana (DGSC)[15] i el 17 de febrer del 1983 es nomenà Miquel Sellarès com a director general. Sellarès per administrar i gestionar la direcció general es va envoltar d'un equip de col·laboradors format per persones de diferents opcions polítiques amb la intenció de despolititzar la PA i gaudir del màxim consens possible per les qüestions relacionades amb la seguretat tant en el Parlament com en el govern. Entre les persones que van col·laborar directament amb Miquel Sellarés destacarem Jaume Corbet (PSC), Jaume Bosch (PSUC) o Lluís Renau (CiU).

L'1 de juny del 1983 vàrem entrar 280 aspirants a ME al Centre de Formació dels ME, a l'avinguda de Pearson de Barcelona. El centre estava dirigit per Ildefons Valls (PSC) i li donava suport com a sotsdirector Pau Molinas (PSC). El pla formatiu que vàrem rebre era similar al que s'impartia en l'Escola de la Guàrdia Urbana de Barcelona i els professors proveni-

14 Decret 402/1982, de 21 d'octubre de 1982.

15 Cal ressaltar que no se la va nomenar ni Direcció de Policia, ni dels ME, ni d'Ordre Públic.

en de diferents àmbits, majoritàriament universitaris, però també hi havia experts en judo, defensa personal, militars i algun membre del CME com el Sergent Moncades.

El primer director de l'Escola de Policia de Catalunya, el Senyor Ildefons Valls, escrigué:

> els objectius bàsics i els continguts de la formació es definien per la voluntat que els policies superessin l'etapa del model de comportament policíac repressor i de tolerància benèvola, heretat del període de la dictadura, cap a un model de protecció en què el ciutadà pogués gaudir dels drets i les llibertats que la Constitució de 1978 i l'Estatut d'autonomia de Catalunya li reconeixen. Per tant era essencial conèixer bé aquests dos instruments legals i els drets i deures que s'hi expliciten. Després calia un bon coneixement de dret penal, per a la prevenció de delictes, la protecció de la ciutadania i la persecució de delinqüents. Això comportava entrar, a més, en disciplines com la criminologia, la policia científica i les tècniques policíaques.[16]

L'any 1983, a través de la Llei 19/1983, de 14 de juliol, es va crear la PA de Catalunya. La Llei, en una disposició addicional considera els ME, com el nucli inicial de la nova policia. Des d'aquests moment els ME i la PA seran el mateix. Seguint Assumpta Palau:

> el que no sabem és com hauria influït en la LOFCS, aprovada l'any 1986, el fet que la creació de la PA hagués regulat d'una forma exhaustiva la PA i molt especialment les seves funcions a partir de les que tenien els ME en el Reglament de 1982.[17]

Al meu entendre, la Llei, d'article únic, va suposar la primera ocasió perduda per poder regular des del Parlament de Catalunya com es pretenia que fos la PA. Probablement tampoc hi havia teòrics al país que poguessin planificar i dirigir la creació d'un cos nou de policia i segurament per això moltes de les coses que s'implantaven al cos eren una còpia del que feien la GC o el CNP.

Es va prendre la decisió de crear la PA a partir dels ME, possibilitant així que la Junta de Seguretat de Catalunya fos, a partir d'aquell moment i per sempre més sinó es canvia la Constitució, qui fiscalitzés el CME.

---

16 Valls, I. *Escola de Policia de Catalunya. Vint anys de formació policial*. Barcelona, Generalitat de Catalunya; Mollet del Vallès, Escola de Policia de Catalunya, 2003, p. 40.

17 Palau, A. *Activitat Parlamentaria*, núm. 17, febrer de 2009. Especial Mossos d'Esquadra.

A la nova acadèmia de la PA del carrer de Pearson i als camps d'esport de la Bàscula a la Zona Franca de Barcelona, vàrem rebre formació del que ha de ser una policia democràtica. Durant l'aprenentatge va haver-hi moltes singularitats, però per destacar-ne algunes esmentaré l'assignatura de tir que impartien sergents de l'exèrcit espanyol destinats a Barcelona i que mentre en les classes teòriques ens explicaven el muntatge i desmuntatge del subfusell CETME, en les classes pràctiques disparàvem amb pistoles de balins de 4,5 mm als jardins de la mateixa acadèmia. Per poder disparar amb pistoles de veritat va ser necessari que els alumnes anéssim en un parell d'ocasions a la caserna militar del Bruc, molt a prop de la Diagonal de Barcelona, per practicar amb un revòlver del calibre 38.

Les assignatures de gimnàs i de defensa personal la fèiem als camps de terra de la Bàscula, al carrer del Foc de Barcelona, i l'absència de tatami o de matalassos provocava més lesions del que serien desitjables. Altres anècdotes d'aquell període d'aspirants estan ben explicades en el llibre de Pere Jané,[18] cal recordar la crema d'una bandera espanyola el dia 11 de setembre del 1983, la Diada, davant del monument de Rafael de Casanovas a Barcelona. Aquell matí estàvem formades dues seccions del cos retent honors al ben mig de la Ronda, quan de sobte algú va cremar una bandera espanyola, però ningú ens va donar l'odre per trencar la formació i detenir el ciutadà piròman. Aquest fet va suposar una gran indignació i un enfrontament entre el director general i el cap del cos en aquell moment. Va acabar originant la imputació per una infracció penal al director general de Seguretat Ciutadana. L'afer de la bandera espanyola va suposar, un parell de mesos més tard, la dimissió del capità Gómez Alba, i el sergent Moncades, primer, i el sergent Moraleda, posteriorment, van ser nomenats, temporalment caps del CME.

Per poder prestar el servei de seguretat que s'assignava als nous agents, la DGSC va adquirir nous vehicles logotipats i va ser necessari que durant el mes de setembre se'n fes el rodatge; això va suposar que alguns dels alumnes que disposàvem del carnet de conduir C, durant molts dies, deixéssim d'assistir a les sessions acadèmiques per passar a formar part d'una caravana de vehicles policials que anava rodant per les carreteres i autopistes del país generant una gran expectació en tots aquells pobles i ciutats per on passàvem. La visualització dels nous vehicles conduïts pels aspirants a policia va provocar malestar a la seu del Govern Civil de Bar-

18 Jané, P. *Crònica d'un compte enrere. Història recent dels Mossos d'Esquadra*, *op. cit.*

celona, al·legant que la GC no en tenia coneixement i que aquella caravana podia generar confusió en els usuaris de les vies en veure 2 minibusos, 3 Land Rovers llargs i 3 de curts, vàries furgonetes Mercedes i una llarga col-lecció de cotxes patrulles (dotze crec recordar) circulant i custodiats per uns vehicles de paisà amb la llum blava encesa i obrint-los el pas.

En finalitzar el període de formació vàrem rebre les credencials, fou el dia 10 de gener del 1984, en un acte al saló Sant Jordi, del palau de la Generalitat, presidit pel MHPG. Però, malgrat haver finalitzar el curs, no se'ns va lliurar l'arma reglamentària i, per tant, anàvem amb uniforme amb defensa i manilles, però sense revòlver. Des del Ministeri de Defensa no havien arribat les oportunes autoritzacions i allò va endarrerir el lliurament de les armes. Va ser una mostra més de com les discrepàncies Estat/Generalitat ens havien d'afectar.

El conseller de Governació Macià Alavedra, l'1 de febrer del 1984, va cessar fulminantment el director general de Seguretat Ciutadana, Miquel Sellarès, per unes declaracions que havia fet al diari *Segre*, sobre el president Tarradellas: «*crec que els avis han d'estar-se a casa. Amb tots els respectes, no m'agrada parlar dels avis*».[19] Miquel Sellarès va ser substituït per Lluís Renau com a director general de Seguretat Ciutadana.

L'11 de setembre del 1983, la cadena de televisió pública TV3 va fer la seva primera emissió i el 14 de gener va iniciar la programació regular. Durant aquells primers anys de funcionament de TV3, els seus estudis centrals estaven ubicats a l'avinguda de la Diagonal de Barcelona, cantonada amb el carrer de Numància i, per poder emetre, feien servir una unitat mòbil. Aquella unitat mòbil va ser custodiada per efectius de la PA, la vigilància no era senzilla els caps de setmana atès que molt a prop hi havia una famosa discoteca que originava que els divendres, dissabtes i diumenges al vespre, en tancar, algun client més content de l'habitual volgués sortir per la TV.

Un dels serveis més singulars dels que es varen fer, a més de custodiar totes les unitats mòbils de TV3 va ser la vigilància i protecció de la discoteca Estudio 54 des d'on, els dimarts, s'emetia el programa musical Àngels *Casas Show*.

---

19 Sellarès, Miquel. *Un pas endavant. La història dels Mossos que mai no s'ha explicat*. Barcelona, L'Arquer, 2008.

L'any 1984 s'obren les delegacions territorials de Girona, Tarragona i Lleida

A principis del 1984 es van destinar 1 caporal i 5 mossos, a les delegacions territorials de la Generalitat a les ciutats de Tarragona, Lleida i Girona expressant, des de ben aviat, la voluntat de la Direcció General que la PA fos present en tots els territoris catalans.

El CME va començar a prestar nous serveis i alguns altres es van reestructurar gràcies a l'increment d'efectius. El que més canvis va patir va ser l'escorta, els escamots 13, 14, i 15 van passar a ser els responsables de la protecció de personalitats i es va crear un escamot 16 per fer les avançades i donar-los suport.

El 5 de març, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 10/1984 de coordinació de les policies locals de Catalunya on per primer cop es pretenien establir, tot respectant l'autonomia municipal, els criteris normatius per a la coordinació de l'actuació de les PL de Catalunya d'acord amb l'article 13.3 de l'Estatut d'autonomia.[20] En paraules de Jaume Bosch, sotsdirector de policies locals en aquella època:

> era la primera llei de tot l'estat en aquest àmbit i aviat es convertí en el punt de referencia de diverses comunitats autònomes, que ens demanaven assessorament. Aquesta llei es volia fonamentar en el respecte a l'autonomia municipal.[21]

La llei era molt breu i només tenia 6 articles i creava una Comissió Tècnica Assessora de Coordinació de Policies Locals.

L'operació Messies

El 20 de juny del 1984 es va materialitzar la primera gran investigació que s'havia fet a les ordres de la DGSC i que es va nomenar operació Messies, i va ser el primer cas on hi va haver un infiltrat de la DGSC[22] (que va treballar per recollir informació per desmuntar el que era una secta destructiva, coneguda com a Centro Esotérico de Investigaciones (CEIS). Es van detenir 11 persones, que van passar a disposició del Jutjat d'Instrucció número 6 de Barcelona, mentre que la resta de joves i adeptes de la secta van seguir un procés de desprogramació. En l'operació Messies es van fer diverses

20 Article 1 de la Llei 10/1984, de 5 de març, de coordinació de les policies locals de Catalunya.

21 Bosch, J. *La nostra policia*, *op. cit.*, p. 51.

22 Era un membre del Servei d'Estudis de la Seguretat.

diligències d'entrada i registre ordenades pel jutge instructor, però el magistrat va considerar que era necessari que un inspector del Cos Superior de Policia (CSP) estigués present en cada registre per vetllar que els ME que practicaven la diligència ho fessin de forma correcta. Aquell fet es va interpretar des del cos com un senyal més de desconfiança del jutjat cap als membres del cos que havíem de fer els registres domiciliaris.

Un dels detinguts d'aquella operació va denunciar 3 alts càrrecs de la DGSC. Les diligències les va instruir el magistrat Carlos Bueren que les va obrir per un presumpte delicte de detenció il·legal, per haver mantingut contra la seva voluntat en un hostal de Corbera de Llobregat unes quantes persones majors d'edat i membres de la secta per tal que fossin desprogramades. El Tribunal Suprem espanyol, anys més tard, va absoldre el personal de la DGSC dels fets que se'ls acusava. Finalment, el 14 d'octubre del 1999, el Tribunal Europeu de Drets Humans va condemnar Espanya per aquests cas donant la raó als denunciants.

Els inicis del sindicalisme al cos

A finals del 1984 i dins del conegut com a Sindicat de Quadres de Catalunya s'organitzà la Unió de Policies de Catalunya (UPC), un sindicat que estava a prop dels plantejaments ideològics de Convergència Democràtica de Catalunya. Les primeres reivindicacions eren per reduir la jornada laboral de 56 hores i prohibir els doblets (aconseguir alguns caps de setmana de festa, atès que en aquell moment els agents uniformats podien tenir festa un cap de setmana de cada set i aconseguir que els mossos passéssim a tenir règim general de la seguretat social. Pocs mesos després es va crear el Sindicat Unificat de Mossos d'Esquadra. Tots dos varen tenir problemes per registrar-se. Posteriorment, es registrà l'Associació de Policies de Catalunya (APAC). Al meu entendre, la decepció dels membres del cos venia en gran part pels motius esmentats, però també pel poc interès que mostrava el govern de la Generalitat a l'hora de desenvolupar la seva policia. El malestar del cos va anar pujant de to i, malgrat que l'arribada de la segona promoció va provocar alguna millora, la situació des del punt de vista laboral anirà complicant-se fins que l'any 1988, es produirà la primera manifestació dels ME davant del Departament de Governació, a la Via Laietana de Barcelona.

L'escamot 10 amb un gos entra al Centre Penitenciari d'Homes de Barcelona

En assumir la competència en presons, la Generalitat de Catalunya, a través del Departament de Justícia va demanar al cos que prengués alguna mesura per coadjuvar la GC i el CNP per intentar evitar l'entrada de drogues a la presó, i va ser en aquell moment quan es va crear l'escamot 10, l'escamot de gossos, el precedent de la unitat canina actual. Atès que el cos no disposava de gossos propis es van llogar a una empresa especialitzada, dirigida pel Sr. Agustín Ruiz i la Sra. Margarita Massana. Els gossos estaven allotjats en una finca del carrer de Vendrell de Barcelona. L'empresa en qüestió ja prestava serveis a la DGSC llogant gossos de defesa i atac, i en aquell moment el contracte de lloguer es va ampliar a gossos especialitzats a detectar drogues i explosius.

Altres serveis que es van fer amb l'ajut de gossos detectors d'explosius eren les requises al Parlament de Catalunya o la vigilància a la discoteca Estudio 54, tal com s'ha dit anteriorment. Amb gossos de defensa i atac es venien fent serveis de vigilància a l'antena del Tibidabo des de l'estiu del 1983.

L'entrada de la dona en la PA amb la segona promoció, l'any 1985

El Parlament de Catalunya va aprovar la resolució 39/II, en la qual per unanimitat les forces polítiques declaraven la voluntat que la Policia de la Generalitat, substituís les FCSE a Catalunya. Digué Xavier Pomés:

> es consagra doncs tot just el 1985, el criteri de separar-se del model republicà d'assumir el comandament dels cossos estatals, i s'opta per un model de substitució de les FCSE, que s'hauran de replegar a mesura que es despleguin els Mossos d'Esquadra.[23]

L'1 d'octubre del 1985 va entrar a l'Escola de Policia (EPC) de Mollet del Vallès la segona promoció d'aspirants a mosso d'esquadra i van sortir al carrer 8 mesos després, el 16 de juny del 1986. Aquesta va ser la primera promoció de dones del CME. Havien entrat a l'escola 45 dones aspirants i varen finalitzar el curs bàsic 43 mosses d'esquadra. La presència d'aquelles dones pels carrers va generar una gran expectativa, les persones s'aturaven per mirar-les i dirigir-se a elles. En alguna ocasió alguna àvia les abraçava

23 Pomés, X. «La recuperació dels Mossos d'Esquadra en la Catalunya autònoma», dins Papell, J. *et alii. Mossos d'esquadra. Història i present*. Barcelona, Generalitat de Catalunya-Departament d'Interior, 2008, p. 184.

i els demanava com era que s'havien fet mosses. Aquelles dones vestides amb faldilles fosques i leotards, jaqueta curta amb cremallera i una boina, de veritat que es feien mirar.

Aquella segona promoció va inaugurar la nova seu de l'Escola de Mollet del Vallès. Joan Carol i Quintana va substituir com a director de l'escola de Policia de Catalunya Ildefons Valls i en les seves paraules:

> el trasllat [referint-se al canvi de l'antiga acadèmia de l'avinguda de Pearson a la nova ubicació] no va ser fàcil ni còmode, l'edifici es trobava en un estat lamentable, feia anys que romania abandonat; a més, el personal que treballava a Barcelona no li anava gens bé traslladar-se tan lluny. Però com he dit, tot el personal va respondre i tothom es va traslladar a Mollet [...] tot havia d'estar a punt i en condicions per rebre la nova promoció, la segona, i que per primer cop comptava amb noies.[24]

El Parlament de Catalunya va aprovar per unanimitat la Llei 27/1985, de 27 de desembre, sobre la creació de l'EPC, que la defineix com un organisme autònom de caràcter administratiu adscrit al Departament de Governació i que té per missió la formació dels membres del Cos de la PA i de qualsevol altre cos de seguretat dependent o que pugui dependre de la Generalitat així com els membres de les PL de Catalunya. Segons Amadeu Recasens, que va ser director de l'EPC:

> amb aquesta nova ubicació, l'Escola de Policia estava en condicions d'establir unes línies bàsiques d'actuació que li permetessin, de manera ràpida i efectiva, constituir un organisme dotat de personalitat pròpia i fonamentat sobre tres pilars bàsics: l'estructura de govern, la infraestructura i la formació.[25]

Quasi un any després d'aprovar-se la llei, el 15 de desembre del 1986, va ser nomenat director el senyor Pere Led i Capaz. El desacord polític va fer que els següents dos anys no hi hagués convocatòria de ME i l'Escola de Policia de Catalunya va aprofitar per signar acords amb les escoles de policia de Barcelona i Girona i, a partir d'aquells acords, l'Escola de Mollet va passar a ser l'escola de formació bàsica de Catalunya.

---

24 Carol i Quintana, J. *Escola de Policia de Catalunya. Vint anys de formació policial*. Mollet del Vallès, Generalitat de Catalunya - Escola de Policia de Catalunya, 2003, p. 44.

25 Recasens, A. «L'Escola de Policia de Catalunya», dins Papell, J. *et alii*. *Mossos d'esquadra. Història i present*. Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament d'Interior, 2008, p. 198.

La Llei orgànica 2/1986 de forces i cossos de seguretat, la LOFCS

Amb aquesta Llei es fixà el model de seguretat del qual l'Estat es vol dotar per garantir la seguretat. El primer que deixa clar la norma és que les FCSE només són la GC i el CNP, mentre que les PA i les PL són FCS a seques. La Llei regula les competències de totes les FCS. El que correspon a les PA es tracta el capítol II, articles de 38 a 44. En aquesta ponència no desenvoluparem un estudi sobre la Llei, però sí que en farem algunes consideracions. En primer lloc, cal dir que la Llei en l'article 38, referit a les competències de les PA, les diferencia en tres tipus: les que tenen caràcter de pròpies, les que s'executen en col·laboració amb les FCSE i, finalment, les de prestació simultània i indefinida. El Consell Consultiu va dictaminar que la Llei afectava les competències de la Generalitat, però ni Minoria Catalana ni el govern van atendre els raonaments jurídics. Alguns membres del Cos de la PA a traves del Servei d'Estudis de la Seguretat vàrem fer, també, unes esmenes per tal que es fessin arribar a qui corresponia, però les nostres esmenes mai es van atendre. S'ha de dir que la disposició final segona preveia que la PA de Catalunya es regiria pel que en disposés l'Estatut d'autonomia i les normes que el desenvolupessin; no obstant això, per a la PA li serien d'aplicació directa els articles 5, 6, 7 i 8 relatius als principis generals i l'article 38 relatiu a les seves competències. Cal destacar que per a la PA basca no li era d'aplicació directa aquell precepte de l'article 38, i se seguien regint pel que disposava l'article 17, de l'Estatut d'autonomia del País Basc. Jaume Bosch, en relació amb la LOFCS i el procés seguit per guanyar suports parlamentaris digué:

> en Jaume Corbet i jo vàrem elaborar una nombrosa quantitat d'esmenes que vàrem lliurar als grups parlamentaris catalans. Finalment tan sols el PSUC les va presentar, mentre que el grup que donava suport al Govern de la Generalitat, Minoria Catalana encapçalat per Miquel Roca i Junyent, de manera sorprenent no les va assumir […] alguna cosa es va trencar i poc després abandonàrem la Generalitat.[26]

Estableix la LOFCS que la coordinació entre les FCSE i la PA, en el territori de Catalunya, es realitzarà segons el que disposi una junta de seguretat de Catalunya, formada per membres de la Generalitat i del govern de l'Estat. Aquesta va ser, al meu entendre, una segona oportunitat perduda per desenvolupar amb més claredat la PA i, si bé els grups polítics

26 Bosch, J. La nostra policia, *op. cit.*, p. 77-78.

van intentar arribar a acords perquè la norma es pogués aprovar amb una àmplia majoria, la seva aprovació va suposar que els operadors que havien d'aplicar aquesta norma tinguessin diferents opcions per interpretar-la. Per exemple, en matèria de policia judicial la norma (article 29) estableix que és una competència de les FCSE i que les PA només tenen el caràcter de col·laboradors.

Això va significar que durant molts anys alguns operadors jurídics neguessin a la PA catalana el caràcter de policia judicial. Calia fer unes interpretacions del que es preveia en altres lleis que regulaven la policia judicial, com la Llei d'enjudiciament criminal (LECrim) o la Llei orgànica del poder judicial (LOPJ) per treure alguna cosa en clar. També es van demanar informes a professors universitaris o a despatxos d'eminents juristes per saber com es podia interpretar aquest article 38, en relació amb el que disposava l'article 29, i el que deia la disposició final segona d'acord amb l'article 13, de l'Estatut d'autonomia de Catalunya.

La redacció del precepte en el sentit de qualificar com a col·laboradors la PA, a la pràctica, suposava que cada jutge podia fer el que estimés oportú i que alguns d'ells neguessin la capacitat d'investigar infraccions penals a la PA.

Encara s'entén menys el que va succeir si s'aprecia que, 8 mesos abans que s'aprovés la LOFCS, s'havia aprovat la LOPJ amb la mateixa correlació de forces en les cambres legislatives espanyoles i amb aquella norma jurídica, els articles del 547 al 550, en què es regula la policia judicial i es diu clarament que la funció de policia judicial és competència de totes les policies que treballen a l'Estat sense distinció, tant si depenen del Govern central, de l'autonòmic o del local. No sabem què hauria passat si el Parlament de Catalunya hagués volgut regular la seva policia autonòmica abans que les Corts espanyoles regulessin les FCS.

En matèria de policia judicial finalment la Generalitat tampoc ha volgut ni ha vist necessari aprovar un reglament que regulés com havien d'organitzar-se les Unitats de Policia Judicial de la PA i, per tant, avui per avui, encara és d'aplicació el que disposa el Reial decret 769/1987, de 19 de juny, sobre regulació de la policia judicial. Seria en aquest cas la tercera ocasió en què es perd una oportunitat de regular la nostra PA de manera diferent.

SEGONA PART: 1986-1994

El 9 de maig del 1986, va ser nomenat conseller de Governació el senyor Agustí Bassols i Pares, en substitució de Macià Alavedra.

El 17 d'octubre del 1986 Barcelona va ser nominada com a ciutat olímpica per als jocs del 1992 i, al meu parer, l'Estat va voler mantenir els cossos de policials estatals com a garants de la seguretat dels jocs i va anar endarrerint el desenvolupament del cos dels ME amb aquest propòsit.

Aquesta etapa podríem dir que és de preparació, la PA anàvem executant les feines que el govern de la Generalitat requeria. Així, si la Generalitat assumia competències en menors, la PA érem els encarregats d'executar les ordres que el Tribunal Tutelar de Menors lliurava i d'aquesta forma va néixer primer la Brigada de Menors per fer recollides de menors de protecció, i posteriorment la Central de Policia de Menors (CEPOME), ambdues pioneres en el sistema policial espanyol.

Si la Generalitat rebia les competències en transports, la PA va crear la Unitat de Transport amb l'indicatiu gàlib per poder inspeccionar els vehicles de transports de mercaderies o de passatgers per carreteres, i quan la Generalitat va rebre les competències en radiofreqüències la PA vam ser els responsables de desmuntar les emissores de ràdio pirates o els centres de vídeo comunitaris clandestins o pirates.

Els escamots que ja estaven funcionant, com els d'escortes, el 16, els de la Divisió de Brigades de Joc i Espectacles o el de Patrimoni Històric, seguien fent les feines que els encarregaven les respectives direccions generals o conselleries. Amb l'arribada de la segona promoció a la PA es van poder ampliar tots els escamots i brigades del cos i de la mateixa manera les delegacions territorials també van veure com incrementaven una mica els seus efectius.

El suport a les policies locals

Amb l'arribada dels estius els alcaldes demanaven al Govern Civil l'increment de dotacions de la GC per fer front a l'increment de població que tenien en aquells mesos. En no atendre aquella petició, els alcaldes van traslladar-la al Departament de Governació que va planificar un nou servei. L'estiu del 1986 es va fer el primer Pla Costa Brava; per primer cop la PA, durant els mesos de juliol i agost, donava suport a la PL del litoral nord-gironí. El suport a la seguretat dels municipis va ser una de les estra-

tègies que va fer servir el cos per tenir presència al territori i aconseguir que els agents poguessin anar agafant experiència.

La zona nord de la Costa Brava es va dividir en dos sectors —nord i sud— amb un comandament en cada un d'ells. Ens allotjàvem en uns hostals de la zona i per un període de 7 dies no tornàvem als nostres domicilis. Se'ns va dotar d'un vehicle mòbil que actuava de suport i com a oficina mòbil per rebre denúncies de les víctimes d'infraccions penals, i aquelles que es tramitaven es lliuraven directament al jutjat. Es va començar a treballar directament a les ordres dels jutges i fiscals de la Bisbal de l'Empordà i de Figueres, es van començar a portar els primers detinguts a presència judicial directament, la qual cosa obligava a una precària ressenya dactiloscòpica i fotogràfica de cada detingut. D'altra banda, en aquesta època es van fer les primeres diligències d'aixecament de cadàver i les primeres persecucions de delinqüents professionals, les primeres entrades i persecucions per ordre judicial per detenir presumptes traficants de drogues a Roses i Cadaqués; en resum, es començava a treballar com una policia integral.

Els tres estius del 1986 al 1988, quan es va dur a terme el Pla de Costa Brava, s'ha de reconèixer que va ser una escola de pràctica policial per a la gran majoria de nosaltres. Sense tenir cap referent, ni cap mestre, ens vam haver d'espavilar com podíem.

El 4 de juliol del 1988 va ser nomenat conseller de Governació Josep Gomis i Martí, en substitució d'Agustí Bassols i Pares.

Amb el poc personal de què es disposava, però amb voluntat de tenir presència en tot el territori, l'any 1989 es van obrir dues delegacions territorials més: la de Tona, a la comarca d'Osona, i la de Vielha, a la Vall d'Aran.

El primer acord de delimitació de funcions, l'any 1990

L'any 1990 marca una data important en la història del CME i és que, per primer cop, s3 signà un acord entre el Ministeri de l'Interior i el Departament de Governació. Era un acord de delimitació de serveis entre les FCSE i la PA de la Generalitat. Es reconeixia la PA com a policia ordinària i integral. L'acord qualificava el model de seguretat com de «complementarietat» global de les funcions.

A partir del 1990 la Generalitat de Catalunya assumirà la competència de vigilància de les presons, però no serà fins a la sortida de la tercera promoció que es farà efectiva la substitució de les FCSE de l'Estat per la PA

en el control i la vigilància de les presons catalanes. El servei de vigilància penitenciària s'iniciarà per assumir el control i la vigilància de les noves presons de Quatre Camins, a la Roca del Vallès, i de Can Brians, a Sant Esteve de ses Rovires. Durant els següents anys —1991, 1992 i 1993— els ME es faran càrrec de la vigilància de tots els centres penitenciaris de Catalunya. Cal destacar que per assumir aquesta competència es va decidir que la Unitat d'Ordre Públic, recentment creada, s'ubiqués al si de la Divisió de Serveis Penitenciaris. En el motí del centre penitenciari l'any 2002 es constatarà l'encert o no, d'ubicar els policies antidisturbis en aquesta divisió.

La Brigada Mòbil com a tal va néixer, formalment, el mes de setembre del 1992, però els seus orígens cal buscar-los anys enrere. Al meu entendre, els fets del solar de la Palmera a Sant Adrià de Besòs, l'octubre del 1990, van fer veure al personal que dirigia la PA en aquell moment la necessitat de disposar de personal format i dotat de material específic en matèria d'ordre públic. En aquella ocasió i com a conseqüència de les protestes veïnals per a la construcció de nous habitatges (196), el CNP va haver de fer una dispersió dels veïns que volien ocupar el solar. El Govern Civil de Barcelona va retirar els membres del CNP i la PA es va haver de fer càrrec de la protecció dels treballadors i de la maquinària que hi havia en aquell solar.

N'hi ha prou de recordar que les primeres 6 escopetes Rudo, per llençar pilotes de goma, van ser cedides pel CNP i, durant molts anys, es van fer servir atesa la seva eficàcia: arma d'un sol canó, molt més curta que les actuals i amb el brocal soldat a l'extrem i no amb rosca com passa actualment.

Anteriorment ja s'havien fet algunes actuacions en matèria de desordres públics, com van ser els casos de les protestes per les incineradores, o les actuacions en algunes oficines del Departament de Benestar Social, i sobretot en les múltiples protestes que es feien a la plaça de Sant Jaume, seu del govern, on, en algunes ocasions, es llençaven objectes contra la guàrdia de l'edifici o contra les parets del mateix palau de la Generalitat.

Disposar d'unitats especialitzades en ordre públic no és ben vist per una part de la societat i sempre hi ha persones que critiquen l'existència d'aquestes unitats, però és ben cert que tots els governs i tots els països tenen unitats com aquesta o similars atès que sempre hi ha manifestacions, concentracions o moviments de masses que provoquen importants aldarulls i cal disposar de personal i material antiavalots per poder fer front a aquesta mena de situacions. En els fets de Sant Adrià es van mostrar

les deficiències que tenia el cos en aquest camp, ja que a més d'haver de demanar prestades les escopetes al CNP, es van haver de demanar pilotes de goma a l'Ertzantza perquè les que ens havien lliurat amb les armes ja s'havien emprat. Fruit d'aquells dramàtics enfrontaments entre la PA i els veïns de Sant Adrià es va veure la necessitat de comprar un vehicle que llencés aigua per dissoldre manifestants violents o per apagar incendis produïts pels llançaments de còctels Molotov o per apagar focs que fessin els manifestants en fer barricades. Aquell vehicle es va adquirir uns mesos més tard, però no es faria servir fins 27 anys després (també en el mes d'octubre casualment) en els disturbis de Barcelona ocasionats per les protestes contra la sentència del procés.

En el període 1983-1994 es pensava, per part de la Generalitat, que la PA es podria anar desplegant pel país a partir de donar compliment i executar les competències que tenia la Generalitat. Era una forma de desplegar-se a partir de les funcions que el govern català havia d'executar.

Durant tota aquesta època es van crear la majoria de les unitats especialitzades del cos i gran part del personal de la PA es va anar formant. La formació es feia en dos sentits: una des del vessant personal, ja que alguns mossos varen poder finalitzar els seus estudis universitaris en aquests temps, i l'altre més professional, especialitzant personal del cos en diverses matèries tant d'investigació com de seguretat ciutadana.

Durant els anys 80 i principis dels 90, el Ministeri de l'Interior no acceptava que membres del cos es formessin en les seves acadèmies policials, la qual cosa va suposar que alguns dels membres del cos fossin escollits per formar-se fora del país. Per aquesta raó nou membres de la PA van viatjar fins a Alemanya i es van formar durant el mes de maig del 1990 a la localitat de Göppingen (Baden-Württemberg) en un curs que va durar 5 setmanes, de tal manera que a mitjan juny d'aquell any, la PA ja disposava d'un Grup Especial d'Intervencions (GEI), malgrat que les armes i el material de què disposaven era l'ordinari del cos.

L'any següent, el 1991, dos membres de la PA varen anar a l'Escola de Policia de Friburg (Baden-Württemberg) per fer un curs de dos mesos de fotografia criminal i inspecció ocular. Un cop finalitzat el curs varen treballar conjuntament amb els efectius de la Comissaria de Friburg durant un mes per acabar la seva formació.

L'estiu del 1991, una delegació de la Direcció General de Seguretat Ciutadana va viatjar als Estats Units per conèixer l'estructura i el funcionament de la DEA, i un comandament del cos, l'any següent (1992), va fer

el curs que s'imparteix per a comandaments de policia de parla hispana a la National Academy, de l'FBI a Quantico (Virgínia).

L'any 1992 uns policies israelites i uns agents de la DEA varen venir a casa nostra per impartir uns cursos als agents del cos que treballaven en feines d'informació i de tràfic de drogues.

A la vista del que estava succeint en matèria de formació el Ministeri de l'Interior va canviar d'estratègia i a partir del 1992 ja van acceptar membres de la PA per formar-se a les seves escoles. És cert que anteriorment al 1992 hi va haver algunes excepcions en què personal dependent de l'Estat va formar membres del CME, com el curs de TEDAX que es va impartir a membres del cos amb anterioritat a ser PA, i també de manera excepcional la Direcció General de Trànsit va permetre que funcionaris seus fossin professors a l'EPC des dels primers cursos.

Entre les primeres experiències formatives de membres de la PA per part del CNP hi va haver la formació que la Unitat d'Intervenció Policial (UIP) número 2, amb seu a la Zona Franca de Barcelona, va impartir als membres del cos. Els agents de la PA van poder rebre el curs bàsic d'ordre públic per a policies i caporals, el mateix que rebien tots els funcionaris de la UIP. Era el que s'anomenava «curso de ejecución para policías y cabos», però no van tenir accés a poder fer «el curso de coordinación» ni «el curso de dirección». Aquesta formació la van rebre els agents de la Brigada Mòbil. La dotació inicial d'aquesta Brigada va ser de tres furgonetes Mercedes amb 6 agents i tres furgonetes Ford, amb obertura de porta lateral, amb 6 agents més. En total 42 agents.

Ampliació de funcions del Departament de Governació i dels Mossos d'Esquadra per lleis autonòmiques i estatals. Llei 16/1991, de 10 de juliol, de les policies locals, del Parlament de Catalunya

La Llei 16/1991, regulava la PL Catalunya, però també possibilitava l'ampliació de tasques de la PA així, l'article 23, estableix que:

> 1. Els municipis que no disposen de Policia Local poden establir convenis de cooperació amb el Departament de Governació per tal que la Policia Autonòmica exerceixi, en l'àmbit d'aquells, a més de les funcions que li són pròpies les actuacions concretes i de cooperació, corresponents a les policies locals.
>
> 2. Els municipis que disposen de policia local poden sol·licitar al Departament de Governació el suport de la Policia Autonòmica per als serveis tem-

> porals o concrets que, per raó del volum o de l'especialització, no puguin ésser assumits per la policia local respectiva.»

El capítol segon de la norma està destinat a la coordinació de les policies locals i, per aquest fet, crea la Comissió de Coordinació de Policies Locals, i establirà els límits i l'abast de la coordinació. Estructuralment dins del Departament de Governació s'ubicarà la Sotsdirecció General de Coordinació de la PL.

Les lleis estatals

Prèviament a la celebració dels Jocs Olímpics de Barcelona el 1992, es va aprovar a les Corts Generals espanyoles una llei que ampliava les responsabilitats del Departament de Governació, i per extensió, les de la PA. Era la Llei orgànica 1/1992, de 21 de febrer, de protecció de la seguretat ciutadana, que en la disposició addicional establia:

> tenen la consideració d'autoritats als efectes d'aquesta Llei les corresponents de les comunitats autònomes amb competències per a la protecció de persones i béns i per al manteniment de la seguretat ciutadana, d'acord amb el que disposen els corresponents estatuts i la Llei orgànica de forces i cossos de seguretat, i poden imposar les sancions i altres mesures determinades en aquesta Llei en les matèries sobre les quals tinguin competència.

Per tant, a partir de l'aprovació de la norma, els membres de la PA van passar a ser competents per denunciar a Catalunya les possibles infraccions que es cometessin i seria el director general de Seguretat Ciutadana[27] qui determinés qui havia d'instruir el corresponent expedient i en funció a la gravetat dels fets li pertocaria sancionar l'infractor.

Posteriorment, i durant els Jocs Olímpics de Barcelona, es va aprovar la Llei 23/1992, de 30 de juliol, de seguretat privada, que en la disposició addicional quarta, punt 1, establia:

> Les comunitats autònomes amb competències per a la protecció de persones i béns i per al manteniment de l'ordre públic, d'acord amb el que disposen els estatuts corresponents i, si s'escau, amb el que preveu la Llei de forces i cossos de seguretat, poden exercir les facultats d'autorització, inspecció i sanció de les empreses de seguretat que tinguin el domicili social a la mateixa comunitat autònoma i l'àmbit d'actuació limitat a aquesta.

---

27 Posteriorment, el director general que determini el cap del Departament del Govern serà qui tindrà competències en seguretat pública.

Aquest precepte és l'origen, l'any 1994, de la creació de la Unitat de Seguretat Privada en la PA, sota la responsabilitat de l'àrea central de policia administrativa. Aquesta Unitat es va afegir a les Unitats de Joc i Espectacles que venien treballant des de feia uns quants anys.

Els Jocs Olímpics de l'estiu de Barcelona, l'any 1992

Per organitzar la seguretat dels Jocs Olímpics de Barcelona es va crear un centre de coordinació de la seguretat olímpica en el qual la PA va estar perfectament representada. La PA es va fer càrrec de la protecció d'algunes instal·lacions, com el Centre d'Alt Rendiment de Sant Cugat, la Residència Blume (a Esplugues de Llobregat), l'Institut Nacional d'Educació Física, l'Anella Olímpica de Montjuïc (on es van celebrar les proves de lluita) i, per suposat, l'Escola de Policia de Catalunya, a Mollet del Vallès (lloc on es van fer les competicions de tir). En la planificació operativa dels dispositius de seguretat olímpica qui va tenir un paper rellevant en la seva execució va ser el sergent Ricard Robles. El responsable màxim de tot el dispositiu de seguretat olímpica era el secretari d'Estat, Rafael Vera, i en aquella ocasió la coordinació va funcionar perfectament i la PA va poder demostrar la seva capacitat operativa.

L'any 1992 també ser l'any en què els serveis centrals del cos van deixar la seu del passeig de Pujades per passar a instal·lar-se a la nova seu del carrer de Bolívia de Barcelona. Aquell edifici durant molts anys va ser conegut com a edifici Base.

El 22 de desembre del 1992, la senyora Maria Eugenia Cuenca i Valero va ser nomenada consellera de Governació en substitució de Josep Gomis i Martí. Era, per tant, la primera dona que es feia càrrec del CME i, per tant, de la PA.

La consellera Cuenca va ser una bona consellera, valenta, i va aconseguir uns acords suficientment avantatjosos per al desenvolupament de la PA. Segurament va gaudir de la circumstància que suposava que en les eleccions del 6 de juny del 1993 el PSOE no obtingués majoria absoluta i fossin necessaris els vots dels nacionalistes bascos i catalans per governar.

Maria Eugenia Cuenca va tornar a plantejar l'espinós tema del finançament i després de les propostes de la secretària d'Estat, Margarita Robles, es va arribar a l'acord d'incrementar les partides pressupostàries que l'Estat transferia per finançar la PA.

La consellera Cuenca també va cessar del comandament del CME, Josep Peris Prats, que havia protagonitzat forts enfrontaments amb el director general de Seguretat Ciutadana, Antoni Cruells. El cos va ser dirigit transitòriament pel sergent major David Piqué fins que es va nomenar, el mes de juny del 1994, Joan Unió i Gracià, membre del CNP, destinat a Lloret de Mar com a cap del cos. Poc temps després, la consellera també va cessar el director general de Seguretat Ciutadana, Antoni Cruells, i el va rellevar Xavier Pomés i Abella.

La creació de la Policia de la Generalitat. La Llei 10/1994, d'11 de juliol

Amb uns quants anys de retard, el Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 10/1994, d'11 de juliol, de Policia de la Generalitat/Mossos d'Esquadra (PG/ME). La llei va ser aprovada pel Parlament sense cap vot en contra i només amb 21 abstencions. Per primer cop els ME, la PA, passen a ser nomenats PG/ME.

La Llei creà l'estructura actual de la PG/ME, amb 5 escales[28] i 8 categories. La norma regula l'accés i promoció dels membres del cos i estableix una dispensa per pujar de categoria en uns supòsits concrets.[29] La Llei també va regular els drets i deures del funcionaris, entre els quals es reconeixen els drets sindicals i es crea el Consell de Policia com a òrgan de representació paritària de la Generalitat i dels membres del cos. Es regula la segona activitat per primer cop i es preveu un règim disciplinari propi, així com un apartat de distincions i recompenses.

En la Llei es defineixen les funcions que ha d'assumir la PG/ME i els principis d'actuació. La norma divideix les funcions de la PG/ME en funcions de seguretat ciutadana, de policia administrativa, de policia judicial, d'intervenció en la resolució amistosa de conflictes privats, de cooperació i de col·laboració amb les entitats locals. Finalitza aquest apartat amb un precepte de caràcter obert, que estableix que qualsevol altra funció que se'ls encomani per una llei o per traspàs en aplicació de l'article 150.2 de la Constitució espanyola també serà competència de la PG/ME. És d'interès apreciar que la norma dedica tres articles —els 13, 14, i 15— a la regulació de la funció de policia judicial, atès que era la més controvertida.

---

28 Inicialment la Llei preveia crear llocs de facultatius i tècnics i no una escala completa per als facultatius.

29 Aquesta va ser una solució perquè uns quants policies de la Generalitat que no tenien estudis es poguessin promocionar.

L'1 de febrer de l1995, el fins aleshores director general de Seguretat Ciutadana, Xavier Pomés i Abella, va passar a ser nomenat conseller de Governació i ho serà fins al 4 de novembre del 1999 i, posteriorment, nomenat conseller d'Interior fins al 4 de novembre del 2002. Serà, per tant, el conseller que més temps estarà en el càrrec.

Els acords del 17 d'octubre del 1994

Dies després d'aprovar-se la llei de PG/ME, el dia 17 d'octubre, es convoca la Junta de Seguretat a partir de la qual s'aproven els acords de delimitació de funcions. Uns acords de substitució per la qual la PA es desplegarà i assumirà progressivament les funcions que li corresponen i es reserva per a les FCSE les tasques supra i extracomunitàries, i la confecció de documentació com el DNI i el passaport per al CNP, i control d'armes i explosius per a la GC. Malgrat això, s'acorda que les FCSE tindran dependències en totes les comarques per desenvolupar les funcions que els són pròpies. L'acord també fixa que cada any hi haurà una promoció d'almenys 700 PA. L'acord també establia que l'inici del desplegament territorial es faria el mateix any iniciant-se per la comarca d'Osona.

Semblava que amb aquella signatura s'havien d'acabar els problemes de considerar la PG/ME com a policia judicial, però no va ser així. Aquells acords entre els representants dels dos governs no van tenir publicitat i durant uns anys alguns jutjats i advocats encara ho qüestionaven.

En relació amb aquests acords el govern català va aconseguir que en la delimitació de funcions s'optés per una clàusula residual que jugava a favor dels Mossos d'Esquadra.

TERCERA PART: 1994 -2006
El desplegament de substitució territorial

Tal com s'havia acordat, la comarca d'Osona va ser la primera en la qual es va desplegar la PA, en substitució de les FCSE. Segurament es va escollir la comarca d'Osona per diverses raons, la seva centralitat en relació amb el territori català, una baixa conflictivitat criminal, una constant del treball policial sense grans problemes d'estacionalitat ni a l'estiu ni a l'hivern, però segur que dues raons van pesar molt en la tria d'aquesta comarca. En primer lloc, perquè la PA disposava en aquell territori d'una unitat comarcal des de feia 5 anys i, segon, perquè la majoria, per no dir tots

els ajuntaments eren convergents. Qui va ser el cap del cos de la PA, Joan Unió, deia al respecte:

> l'Estat ens deixa fer de policies penant que Osona és una comarca petita sense un volum important de feina, però en qualsevol cas ens farà falta un nivell d'autoexigència molt alt per tenir bons resultats.[30]

En el model que es va dissenyar es va fugir d'obrir una caserna de la PA en cada municipi i es va decidir prestar el servei de seguretat des de la central de Vic. Es trencava d'aquesta manera amb el model de treball de la GC que tenia gairebé una caserna en cada poble. El canvi de model va significar un recel per part d'alguns municipis que van veure com es rebaixava el nivell de presència policial al seu terme i alhora s'obligava la majoria de gent que volia interposar una denúncia a traslladar-se a la capital de la comarca.

La central de la PA a Osona es va obrir en l'espai conegut com el Sucre. Les obres d'adequació de l'espai es van perllongar només 15 dies, i tothom tenia molts dubtes que s'arribés a temps. Els membres del cos destinats a Vic van ser tots voluntaris i els problemes que anaven sorgint es resolien amb bona voluntat i esperit de resolució. Amb l'assumpció de la responsabilitat a la comarca d'Osona va ser necessari, paral·lelament, desenvolupar els serveis d'Informàtica i Telecomunicacions.

A partir d'aquest any cada 1 d'octubre s'inaugurava una nova àrea bàsica policial (ABP), el nom va sorgir a partir de la translació de les àrees bàsiques de salut que tenia el Departament de Sanitat arreu del territori.

Així l'any 1995 la PA es va desplegar en substitució de les FCSE, a la Selva i el Ripollès, i l'any 1996, a l'Alt i Baix Empordà i a la Garrotxa. L'any 1997 va tocar el torn a la Cerdanya, el Pla de l'Estany i el Gironès, i així es tancava la primera regió policial del cos, la regió policial de Girona. També aquell any es van desplegar els membres de la PA al Berguedà, l'Alta Ribagorça, els dos Pallars i la Vall d'Aran. El 13 de març del 1997 es va presentar al Parlament de Catalunya el Pla Director del Desplegament de la PG/ME.

---

30 Jané, P. *Crònica d'un compte enrere*, p. 153.

La regió policial de Girona

El 16 de març del 1996 s'aprova una ordre del conseller Pomés segons la qual es creava la regió policial de Girona. Un cop acabada la primera promoció d'intendents del cos, es va destinar un dels dos intendents a gestionar la que seria la primera regió, on s'havia desplegat la PA. Per coadjuvar en les tasques de direcció i gestió de la regió es va nomenar un inspector com sotscap de la regió. Vaig tenir l'honor de ser el primer intendent cap de regió de Girona i em va acompanyar en aquella tasca l'inspector Manel Castellví.

La PA fins aquell moment disposava de Serveis Centrals i diverses ABP. Les ABP es defineixen com la demarcació territorial mínima en relació amb uns criteris policials i geogràfics.[31] A partir del 1996 apareixia en l'estructura territorial del cos un nou nivell: la regió policial. Un conjunt d'ABP constituirien una regió policial que es podria definir com la part de l'estructura de la PA encarregada de coordinar els diferents serveis de les ABP.

Una ABP disposa, en general, d'un cap, un sotscap, una petita oficina de suport als caps i dos unitats; una de seguretat ciutadana, que dirigeix els cotxes patrulla i l'Oficina d'Atenció al Ciutadà (OAC), i una altra que dirigeix els equips d'investigació, que a les ordres de jutges i fiscals investiguen les infraccions penals que es cometen al seu territori. A més, alguna ABP disposa d'un equip d'especialistes en matèria de policia científica per fer les inspeccions oculars tecnicopolicials. En aquella època les ABP també disposaven de sala de comunicacions que, en general, s'ubicava a «la peixera», que era el punt estàtic de seguretat que s'establia a l'entrada de l'ABP i estava servit per un o dos funcionaris. A un d'ells li corresponia vetllar per les comunicacions amb els vehicles i el personal que via ràdio es volien comunicar amb l'ABP.[32] En dotar-se de recursos humans la regió policial de Girona estava previst donar suport als caps en la gestió de la regió: un administratiu per gestionar el dia a dia i que faria les funcions de secretaria, un facultatiu per resoldre les qüestions jurídiques que es poguessin

---

31 Guillén, F. *Policia i seguretat*. Barcelona, Servei de Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, 2012, p. 54.

32 Amb el pas del temps les ABP van deixar de gaudir d'una sala de comandament pròpia i la sala de comunicació va passar a ser un servei regional, excepte que durant uns anys encara van mantenir una sala pròpia. Amb el projecte futur i amb les noves tecnologies podria ser possible que el cos només disposés d'una sala de comunicació malgrat que en l'actual disseny es mantenen com a mínim tres sales de comunicació una a Egara, una Reus i una a Barcelona.

plantejar i un cap de servei del personal administratiu que dirigia tot el personal administratiu de la regió.

En crear-se formalment la regió es van anar desenvolupant els serveis regionals com podien ser l'Àrea Regional d'Informació (ARIF), l'Àrea Regional d'Investigació (ARI) —que assumia la Unitat Regional de Policia Administrativa (URPA), que s'encarregava, principalment, del control i la supervisió de la seguretat privada, el joc i els espectacles—, la Unitat Regional de Policia Científica (URPC) i la Unitat de Suport Regional (USR) —prevista inicialment per donar suport a les patrulles de seguretat ciutadana.[33]

Aquella estructura per gestionar una regió policial a la tardor del 1998 es va veure del tot insuficient i va ser necessari improvisar i crear nous serveis policials. En primer lloc, es va crear una plantilla, formada per persones amb formació universitària o experts en alguna especialitat per coadjuvar els caps de la regió en les planificacions de serveis i en la coordinació de les distintes ABP. A la plantilla, el gener del 1998, s'hi van destinar un parell de persones per atendre a les víctimes de violència domèstica[34] i, posteriorment, es va crear el Grup Regional d'Atenció a les Víctimes (GRAV).

També i adscrits a la plantilla, primer una persona i després vàries, van ser destinades a fer d'interlocutor amb les distintes comunitats, tant ètniques com religioses, i amb el teixit comercial i associatiu gironí. Cal dir que, gràcies al seu treball, es va aconseguir la confiança de moltes persones que, posteriorment, van donar informacions que van generar importants serveis policials que, sense aquelles aportacions i la seva implicació, probablement, no s'haguessin pogut resoldre. Aquesta figura de l'interlocutor comunitar, atès que es va veure molt útil, va donar lloc anys més endavant a l'Oficina de Relacions amb la Comunitat (ORC). També en aquella època es va descentralitzar, en part, el Servei de Premsa i Comunicacions i es va crear l'Oficina del Portaveu de Girona, dependent funcionalment del Servei de Premsa i Comunicació del Departament, però orgànicament dependent del cap de regió.

---

33 La USR posteriorment es va dir ARCO: Àrea Regional de Coordinació i, més endavant, Àrea Regional de Recursos Operatius.

34 En aquella època el magistrat de l'Audiència de Girona, Carles Cruz i Moratones, va impulsar un Ppotocol d'actuació en els casos de violència domèstica (7 de maig del 1998). Del protocol, en neix una Comissió de Seguiment i calien recursos policials per assolir allò a què ens havíem compromès.

Per als aspectes més socials de la PA, es va crear el Club Esportiu dels ME, i per poder atendre millor les demandes i peticions de les dones policies es va crear una Comissió de la Dona, específica per poder debatre i estudiar els aspectes relatius a la professió que no estiguessin ben resolts amb la intenció de cercar una major igualtat en el cos.

En aquest apartat, l'any 1997 es va establir que el 22 d'abril seria la data Oficial del Dia de les Esquadres. Es va decidir que fos aquell dia per fer-lo coincidir amb l'aniversari del dia que la Generalitat havia acceptat el traspàs de la transferència de la secció dels ME de la Diputació de Barcelona a la Generalitat de Catalunya.

L'any any 1998 es va crear la Divisió d'Afers Interns de la Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra per tal d'executar aquelles investigacions en què es presumís que els agents de la PG/ME havien executat de manera incorrecta les seves funcions o en què, fins i tot, podien haver comès un delicte. La Divisió es va conformar amb dues àrees: l'àrea d'investigació interna, per a investigacions de personals de la PG/ME que haguessin pogut cometre delictes, i l'àrea disciplinària, que s'encarregava d'instruir els expedients disciplinaris incoats als efectius de la PG/ME. En el mateix Decret es va crear la Divisió de Planificació Estratègica.

La competència de trànsit

El Parlament de Catalunya va aprovar la Llei 14/1997, de 24 de desembre, de creació del Servei Català de Trànsit. El traspàs de les competències en matèria de trànsit a la Generalitat de Catalunya va ser possible gràcies a l'aprovació de la Llei orgànica 6/1997, de 15 de desembre, de transferència de competències executives en matèria de trànsit i circulació de vehicles a motor a la Comunitat Autònoma de Catalunya. En la disposició transitòria única d'aquella Llei s'establia:

> 1. Les unitats de trànsit de la policia de la Generalitat- Mossos d'Esquadra assumeixen l'exercici de les funcions de vigilància de trànsit en les vies interurbanes d'acord amb el calendari següent: any 1998, província de Girona. Any 1999, província de Lleida. Any 2000, províncies de Barcelona i Tarragona.

El traspàs de la competència en matèria de trànsit i circulació de vehicles, es va fer seguint el procediment establert en la Constitució espanyola

del 1978, en l'article 150.2,[35] i va ser possible, a més d'estar previst en la Constitució, perquè el PP va guanyar les eleccions generals (156 escons) del 3 de març del 1996, però necessitava el suport dels grups nacionalistes catalans, bascos i canaris per poder governar. Pels pactes entre CiU i el PP signats pel president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, i pel candidat del PP, José Maria Aznar (coneguts com a Pactes del Majestic), els diputats de CiU van donar el seu suport al candidat José Maria Aznar i, a canvi, van pactar, entre altres assumptes, el traspàs de la competència en matèria de trànsit a la PG/ME a Catalunya. Aquell traspàs es va materialitzar per la via prevista en l'article 150.2, de la Constitució espanyola. Per poder executar la competència prevista l'any 1997, es va crear la Divisió Central de Trànsit i les àrees regionals de trànsit de la PG/ME i durant els mesos de juny i juliol es van formar en l'EPC 22 persones del cos. Durant el mes d'agost van gaudir de vacances i el mes de setembre aquests 22 PG/ME van fer el curs de trànsit a l'Escola de Trànsit i Transports de la GC a Mèrida (Badajoz). Cal destacar que de les places que sortien a concurs de la PG/ME per ingressar a la Divisió o a les regions de trànsit, es va reservar el 15% de les places regionals per a membres procedents de l'Agrupació Provincial de Trànsit de la Guàrdia Civil.

Tal com deia, gràcies a la Llei del traspàs de competències cap a la PG/ME, l'1 de desembre de l'any 2000 els ME es van fer responsables de les carreteres de tot Catalunya.

El 4 de maig del 1988 va començar la substitució de membres de l'Agrupació de Trànsit de la GC, per membres de la Divisió de Trànsit de la PG/ME a la província de Girona. L'acte de traspàs es va celebrar a l'àrea de manteniment d'ACESA, a Borrassà, on l'inspector Josep Milan de la PG/ME va passar a ser el responsable policial de Trànsit a la província.

Les juntes locals de seguretat i els convenis de col·laboració municipals

Les juntes locals de seguretat estaven previstes en l'article 54 de la LOFCS, i pel Decret 151/1998, de 23 de juny se'n va regular el funcionament a Catalunya. En alguns municipis els JLS tindrien molta rellevància (i encara la mantenen); en altres no han tingut la mateixa importància.

---

35 L'Estat podrà transferir o delegar en les comunitats autònomes, mitjançant una llei orgànica, facultats corresponents en matèria de titularitat estatal que per la seva pròpia naturalesa siguin susceptibles de transferència o delegació…

En crear un model de seguretat a Catalunya en el qual convivien cossos de la PL i la PG/ME era necessari dotar-se d'un organisme de coordinació des del qual es poguessin debatre les polítiques públiques de seguretat del municipi.[36] La composició de les JLS està prevista en l'article 3 del Decret i a més de l'alcalde, el cap de la corresponent comissaria del CME i el cap de la PL del municipi, hi poden assistir (si hi són convidats) el cap de la GC, i/o el cap del CNP, els representants de la judicatura, o de la fiscalia, i el representants de les associacions o entitats que actuïn en el municipi.

En els municipis on s'acordà la creació de la JLS, es creà la Mesa de Coordinació Operativa (MCO), un espai previst per a la discussió dels aspectes més tècnics entre el cap de la PL i el cap de la PG/ME en aquell municipi.[37] En la JLS l'alcalde pot fixar les seves prioritats en matèria de seguretat i els responsables policials poden exposar els seus problemes per dur a terme les seves obligacions.

El pas següent va ser signar uns convenis amb els ajuntaments per desenvolupar el nou model de seguretat pel qual es determina que l'administració responsable en matèria de seguretat ciutadana en els municipis són els efectius de la PG/ME. Es reconeix que les PL tenen un paper cabdal en la seguretat i no només en matèria de trànsit o vetllant pel compliment de la normativa municipal sinó també a l'hora de coadjuvar en la funció de seguretat ciutadana. Aquests convenis de coordinació i cooperació en matèria de seguretat pública i policial tenen una taula annexa dividida en àmbits: seguretat ciutadana, investigació i trànsit, i es determina en les graelles qui és titular d'una competència i quines competències es poden fer conjuntament. El problema que es planteja és que en els casos de res-

36 Les juntes locals de seguretat són òrgans col·legiats que tenen per finalitat la coordinació, col·laboració i informació entre les diferents forces i cossos de seguretat que actuen en l'àmbit territorial municipal i es poden constituir als municipis dotats de policia local quan així ho acordi el ple de l'ajuntament.

37 La Mesa de Coordinació Operativa.
Article 10. Creació i funcions.
10.1. Als municipis on s'acordi la constitució de juntes locals de seguretat, cal crear al seu si una Mesa de Coordinació Operativa amb les funcions previstes a l'apartat següent.
10.2. La Mesa de Coordinació Operativa es reunirà sempre que sigui necessari a criteri dels seus components, i té com a funció ordinària l'execució de les accions, els plans o els programes acordats per la junta local de seguretat, la qual ha de supervisar-ne el desenvolupament i avaluar-ne els resultats.
11.1 La Mesa de Coordinació Operativa està formada pel cap de la corresponent comissaria del Cos de Mossos d'Esquadra i pel cap de la policia local i, si escau, pels altres comandaments policials que la junta local de seguretat determini en funció dels seus acords.

posta urgent tots dos cossos són titulars i en molts dels supòsits de l'annex tornen a ser titulars de la competència ambdós cossos.

El primer conveni que es va signar va ser amb l'Ajuntament de Girona l'any 1997. En aquest sentit Jaume Bosch diu:

> intueixo que molts caps de policia local deuen dubtar sobre si el reconeixement mutu signat l'any 1996 ha presidit sempre l'actuació del Departament d'Interior.[38]

Al meu entendre, si be és cert que els alcaldes i la PL no tenen la competència en seguretat ciutadana, ni en ordre públic del seu municipi, la constitució de les JLS va significar la sistematització i el reconeixement col·lectiu que els alcaldes són una peça clau en el desenvolupament de la seguretat municipal. Dit d'una altra manera, d'esquenes als alcaldes no és pot fer la seguretat. A l'alcalde li arriben totes les queixes i exigències que els ciutadans eleven a les autoritats en relació amb la inseguretat o el civisme, i malgrat no ser competència seva l'ordre públic, si hi ha un problema de desordres públics els partits polítics, els mitjans de comunicació i la ciutadania exigeixen a l'alcalde que resolgui el problema.

La creació del Departament d'Interior

El Decret 297/1999, de 26 de novembre, de creació i reorganització de departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya del 1999 crea per primer cop el Departament d'Interior i li transfereix les competències que tenia el Departament de Governació.[39] S'hi manté Xavier Pomés, el mateix conseller que era titular de l'antic Departament de Governació. La creació del Departament d'Interior va significar posar els temes relacionats amb la seguretat en el lloc que es mereixien .

---

38 Bosch, J. *La nostra policia*, *op. cit.*, p. 90.

39 Article 13. Atribució de competències i estructura al Departament d'Interior.
13.1. Al Departament d'Interior li corresponen les competències que, amb anterioritat a aquest Decret, tenia assignades el Departament de Governació i que no han estat atribuïdes al Departament de Governació i Relacions Institucionals.
13.2. El Departament d'Interior s'estructura en els òrgans directius que amb anterioritat a aquest Decret depenien del Departament de Governació i que, per aquesta norma, no han estat adscrits al Departament de Governació i Relacions Institucionals. Les actuals Secretaria General i Direcció de Serveis del Departament de Governació passen a dependre amb l'estructura i les funcions que tenen atribuïdes del Departament d'Interior.

En la JSC, del 14 de desembre del 2000, es va fixar un nou calendari de desplegament fins al 2005[40] en què es preveia que abans del desplegament a la ciutat de Barcelona hi hauria un any de predesplegament en el qual uns efectius de la PG/ME treballarien a les comissaries del CNP.

L'activitat d'ETA durant l'any 2000 a Catalunya[41] es va incrementar molt, concretament durant el darrer trimestre de l'any, i la JLS del desembre va acordar que s'augmentaria la participació de la PG/ME en matèria antiterrorista. Aquell any o, més ben dit, la nit del 31 de desembre del 1999 al matí del dia 1 de gener del 2000 va ser molt tensa a la PG/ME, pràcticament tothom que podia estava de servei. La por per l'efecte 2000 havia impregnat totes els administracions. Aquell vespre anàvem seguint el que succeïa al Japó, Austràlia, i la resta del sud-est asiàtic, l'Orient Mitjà i altres països. Es temia que tots els sistemes informàtics caiguessin i no es pogués fer funcionar per part de cap administració ni servei públic. Es deia que els problemes informàtics derivarien del fet que els programadors no havien previst la possibilitat de passar del 1999 al 2000 i que podrien col·locar-se els sistemes en un 0000, la qual cosa provocaria que el programa no entengués què havia de fer i, per tant, s'aturarien les infraestructures i altres serveis. Cap a les 6 del matí, ja es va poder apreciar que no succeïa cap problema i tothom es va retirar amb normalitat.

L'any 2001 el primer mosso d'esquadra assassinat per ETA

El 17 de març del 2001 ETA va assassinar el ME Santos Santamaría Avedaño. Tres policies més van resultar ferits lleus per l'explosió del cotxe bomba estacionat davant de l'Hotel Montecarlo de Roses.

40 2001: Desplegament pel Bages i per una part del Vallès Oriental (Granollers, Sant Celoni i Caldes de Montbui). 2002: Desplegament pel Maresme. 2003: Desplegament pel Barcelonès Nord (Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià de Besòs). 2004: Preparació per l'arribada a Barcelona sense realitzar substitució territorial. 2005: Substitució de les FCSE a les ciutats de Barcelona i l'Hospitalet.

41 21 de setembre del 2000: Jose Luis Ruiz Casado, regidor del PP a la localitat barcelonina de Sant Adrià de Besòs.
2 de novembre de 2000: Artefacte explosiu que fereix un vigilant jurat i un membre de la GUB.
21 de novembre de 2000: Ernest Lluch és assassinat al garatge del seu domicili a Barcelona.
14 de desembre de 2000: Francisco Cano Consuegra, regidor del PP a l'Ajuntament de Viladecavalls.
20 de desembre de 2000: Juan Miguel Gervilla Valladolid, membre de la GUB, assassinat a Barcelona.

Aquell acte criminal va marcar la trajectòria professional de molts de nosaltres i vàrem patir el dolor de perdre, de manera incomprensible, un dels nostres. Santos va morir en acte de servei formant el cordó de seguretat i demanant a les persones que es trobaven en aquell moment sopant a l'hotel que sortissin de davant de la vidriera. L'artefacte va explotar 6 o 7 minuts abans del que deia l'avís donat per un comunicant anònim.

L'any 2002

El Decret 19/2002, de 22 de gener, de reestructuració de la Direcció General de Seguretat Ciutadana es creen les tres comissaries generals, la territorial, la d'Investigació Criminal i la Tècnica. Es nomenen els tres primers comissaris generals. Josep Milan, Joan Martínez Roma i David Piqué i Batallé.

La creació del Departament de Justícia i Interior

El 4 de novembre del 2002 Núria de Gispert passà a ser la consellera del Departament de Justícia i Interior en substitució de Xavier Pomés. Si quatre anys enrere hi havia una certa satisfacció al cos pel fet que Interior fos un departament específic per a temes relacionats amb la seguretat, en aquell moment es tenia la sensació que es feia un pas enrere en haver de compartir les prioritats del Departament amb Justícia.

La Junta de Seguretat de Catalunya, en la sessió del 9 de febrer del 2002, va modificar el calendari previst per al desplegament de la PG/ME.

L'any 2002 es va produir el desplegament a una part Vallès Oriental (Mollet del Vallès) i una gran part del Maresme (Arenys de Mar, Pineda i Mataró) i es va convocar la setzena promoció amb una convocatòria de 1.120 places de ME.

L'any 2003
La Llei d'ordenació del sistema de seguretat de Catalunya

Des del vessant del sistema de seguretat pública que s'aplica a Catalunya l'any 2003 va ser molt important perquè es va aprovar la Llei 4/2003, de 7 d'abril, d'ordenació del sistema de seguretat pública de Catalunya. En l'exposició dels motius de la Llei s'exposa clarament les intencions del legislador, s'indica:

> En els darrers vint anys el Parlament de Catalunya, en l'àmbit de les seves competències, ha aprovat lleis sectorials que regulen els diversos àmbits en els quals la Generalitat té competències pròpies: PL, PG/ME, protecció civil , emergències, trànsit, seguretat privada, i joc i espectacles. [...] es dóna la conveniència i l'oportunitat d'integrar els sectors esmentats en un sistema coordinat i únic de seguretat pública de Catalunya.

La norma defineix les autoritats en matèria de seguretat a Catalunya; indica que les PL, en qualsevol denominació que tinguin, i la PG/ME constitueixen la policia de les institucions pròpies de Catalunya:

> el sistema de seguretat pública de Catalunya es dota, finalment, d'un centre integrat i permanent d'atenció i gestió de les emergències en matèria de protecció civil, policia i urgències sanitàries, per mitjà del telèfon unificat 112, d'accés universal i gratuït.

El contingut de la Llei s'estructura en cinc capítols, relatius a les disposicions generals, l'organització del sistema de seguretat de Catalunya, l'administració territorial de seguretat, les relacions entre les administracions i les relacions amb els ciutadans, als quals segueixen diverses disposicions de caràcter addicional, transitori, derogatori i final.

La Llei també va crear diferents organismes de coordinació, així com eines de planificació com el Pla General de Seguretat de Catalunya, i va desenvolupar les Juntes Locals de seguretat i les Meses de Coordinació Operatives en aquells municipis on hi ha PL.

La Llei necessita un sistema de seguretat que sigui capaç d'aconseguir que les polítiques públiques de seguretat siguin més eficaces i eficients per als ciutadans. Segons Assumpta Palau:

> Una forma d'aconseguir aquesta eficàcia és mitjançant els Convenis de col·laboració amb els ajuntaments, que permeten concretar formes i procediments de coordinació i cooperació, tant en els serveis policials com en altres polítiques de seguretat.[42]

Aquell any va entrar a l'Escola de Policia la 17a promoció, i els ME es van desplegar a Badalona i Sant Adrià de Besòs, a principis d'any, i a l'Hospitalet de Llobregat, Santa Coloma de Gramenet i Premià, més enda-

---

42 Palau, A. «Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra: de la creació al final del desplegament. 25 anys d'història», *Activitat parlamentària*, núm. 17. Especial Mossos d'Esquadra, p. 37.

vant. La Junta de Seguretat de Catalunya, en la reunió del dia 3 de juny, va aprovar un increment del 15% de les places de les promocions 17a a 21a per ser cobertes amb membres de les FCSE amb destinació a Catalunya mitjançant el sistema de concurs oposició restringit.

A les eleccions del 16 de novembre del 2003 el resultat electoral va donar la majoria d'escons al Parlament de Catalunya als grups d'esquerres. I el 14 de desembre del 2003 es va signar el Pacte del Tinell, que incloïa l'Acord per a un Govern Catalanista i d'Esquerres a la Generalitat de Catalunya. El 22 de desembre va prendre possessió el nou govern. El 17 de desembre del 2003 la consellera Montserrat Tura, durant molts anys alcaldessa de Mollet del Vallès, substituïa Núria de Gispert.

L'any 2004

El 9 de maig del 2004 es va inaugurar el I Fòrum Internacional de les Cultures i, durant poc més de 4 mesos, fins al 26 de setembre del 2004. 200 ME van començar a patrullar per Barcelona i Sant Adrià de Besòs. Aquest dispositiu es va muntar conjuntament. Atès que la PG/ME ja estava desplegada per Sant Adrià de Besòs i atès que el Fòrum comprendria part dels dos municipis les autoritats van creure oportú que es dirigís l'operatiu conjuntament. Per part de la PG/ME un inspector, Josep Saumell, i una sotsinspectora, Remei Linares, es van fer càrrec del dispositiu. La seu central del dispositiu es va ubicar a la planta -1 del pàrquing del mateix recinte del Fòrum i, evidentment, els dies més complicats van ser el dia de la inauguració i la jornada de cloenda, pel gran número d'autoritats que presents als actes.

Paral·lelament al dispositiu policial del Fòrum de les Cultures, es va iniciar l'operació Turisme per la qual els ME es feien càrrec del patrullatge i de la seguretat en una zona concreta de la ciutat de Barcelona i tenien uns quants efectius integrats en les OAC del CNP. El dispositiu el coordinava el CNP i hi participava també la GUB.

L'operació consistia en un patrullatge a peu per determinats punts considerats conflictius i amb molta afluència de turistes a la ciutat de Barcelona. Als ME els va pertocar patrullar a peu per la zona del carrer d'Escudellers i cada cop que es feia un detingut calia lliurar-lo a les dependències del CNP. El comandament del CNP era qui supervisava com es feia el servei i això va ocasionar algun conflicte en més d'una ocasió. En un d'aquests conflictes un inspector de guàrdia del CNP, es va negar a

mantenir la detenció d'una persona i instruir les corresponents diligències d'un detingut fet per la patrulla dels ME. Després d'insistir-hi fins a tres cops i per part de tres comandaments diferents es va arribar a l'acord de traslladar el detingut fins al partit judicial de Sant Adrià de Besòs, i per això es va demanar la corresponent autorització a la jutgessa de guàrdia dels jutjats d'instrucció de Barcelona.

La magistrada va acceptar el detingut directament i va esbroncar el representant del CNP. Aquest conflicte va causar malestar als màxims comandaments del CNP que van convocar una reunió urgent amb els comandaments de la PG/ME.

Predesplegament

Després de les festes de la Mercè d'aquell 2004, es va posar en marxa el dispositiu predesplegament. El dispositiu policial consistia en el fet que uns 700 efectius dels ME s'incorporessin a treballar a les comissaries del CNP a la ciutat de Barcelona, tant en els equips d'investigació com en el patrullatge de la ciutat. Es tractava de familiaritzar-se amb la singularitat i la idiosincràsia de la ciutat, conèixer els carrers, parcs, bars, discoteques, zones problemàtiques, etc. i alhora que els investigadors poguessin aprofitar aquell any per identificar els delinqüents habituals, els carteristes, els punts de dispensació de drogues, etc. La idea era bona, però calia materialitzar-la i adaptar-la.

El CNP tenia la ciutat dividida en mòduls integral de proximitat (MIP)[43] i cada MIP era un sector de patrullatge. La pretensió dels comandaments del CNP era que els ME patrullessin sempre pels mateixos MIP i la voluntat dels comandaments dels ME, d'acord amb l'objectiu cercat, era que cada tres mesos els agents canviessin de MIP per poder conèixer tots els barris i tots els sectors de patrullatge. Finalment, els comandaments del CNP ho varen acceptar. Tampoc els semblava oportú als responsables del CNP que s'instal·lés en les seves dependències el sistema informàtic que feia servir la PG/ME i, si bé inicialment no es va aconseguir, passats un parell de mesos es van instal·lar les línies de dades perquè es pogués fer servir el programari de la PG/ME en els punts on treballaven agents de la PG/ME. Una altra de les negociacions a executar en el predesplegament va ser el número de funcionaris en torn de nit que havia de posar la PG/ME, atès que no semblava que de nit es poguessin aprendre moltes coses més

43 Denominació que avui ja no es fa servir.

que de dia i aparentava un especial interès de part del CNP que els ME fessin més nits que els policies del seu cos.

Pel que fa als ME, a les Unitats d'Investigació Criminal en aquell any de predesplegament es van destinar uns 100 agents aproximadament als grups d'investigació de les comissaries dels districtes i uns altres 100 a les brigades provincials amb seu a la Prefectura Superior de Policia de la Via Laietana.

Aquell treball conjunt va servir per adonar-nos que estàvem suficientment preparats, que no havíem de tenir complexos, atès que el que feien els nostres antecessors també ho fèiem nosaltres i amb millor qualitat jurídica, si era possible. Diríem que els jutges i magistrats des dels inicis, com a policia judicial, eren molt exigents amb nosaltres, i ens havíem acostumat a fonamentar molt bé les nostres peticions als òrgans judicials. Teníem ja una dilatada experiència a picar atestats i a interrogar malfactors.

Cal reconèixer que pels efectius del CNP aquella situació tampoc devia ser agradable i havia de ser complicat veure com, de resultes d'un pacte polític, estàvem a punt de fer-nos càrrec de les tasques que ells havien fet durant anys. Al nostre favor jugava la il·lusió, les ganes, la motivació i la joventut —la majoria dels agents de la PG/ME estaven en una forquilla d'entre 26 i 40 anys, i la mitjana d'edat de la plantilla del CNP era uns anys superior.

Un grup important d'agents del CNP, volien ser traslladats a altres províncies de l'Estat per apropar-se al seu domicili i a les seves famílies. La majoria dels ME tornàvem a la nostra ciutat després d'haver fet el «Catalunya pam a pam»[44] i després d'haver estat deu anys en diferents destins i donant voltes pel territori.

Alguns agents del CNP, amb molta experiència en diferents àrees, com per exemple els de la policia científica, van ser traslladats a altres unitats operatives del cos i probablement s'hauria pogut trobar alguna altra solució per no perdre els seus coneixements i la seva experiència. Altres agents van viure amb incertesa uns quants mesos i fins i tot anys per saber què es faria amb ells, atès que voluntàriament no volien marxar de Catalunya. En unes declaracions al *Periódico de Catalunya*, el 31 d'octubre del 2005, responent unes preguntes de la periodista Mayka Navarro deia:

44 Expressió que es feia servir per exposar els molts destins pels quals havíem passat.

fa 23 anys que sóc Mosso i he treballat amb policies i guàrdia civils des d'un principi de lleialtat. He après d'ells i de gent que m'ha ensenyat, tot i que des de les seves institucions els deien que no havien de tenir contacte amb mossos. El que em dol és que algú pensi que això és una retirada o que fem fora la policia del seu lloc de treball.

A més del que he dit fins ara, com conseqüència d'aquell treball conjunt a les Unitats d'Investigació es van aconseguir unes 16.000 fitxes de delinqüents que van engrandir la base de dades de la PG/ME.

2005, l'any del desplegament a la ciutat de Barcelona

El dia 10 de gener del 2005 vaig ser destinat a Barcelona per fer les meves jornades de predesplegament i vaig tenir l'ocasió d'acompanyar la consellera Tura en les moltes reunions que vàrem fer per donar a conèixer el model de servei de seguretat que volíem implantar a la ciutat. Es va fer un vídeo publicitari on s'explicava des d'una breu història del cos fins als números d'efectius del desplegament. Aquelles visites em van permetre tenir contacte amb una part del teixit associatiu barceloní i així vaig conèixer des dels representants d'institucions com la Cambra de Comerç, el Foment del Treball, CCOO, UGT, el Bisbat, el Futbol Club Barcelona, el Reial Club Deportiu Espanyol, l'Audiència Provincial i la Fiscalia Superior, a una llarga llista de consolats i mitjans de comunicació, moltes associacions de veïns, comerciants, botiguers, col·legis professionals, etc.

El 27 de gener del 2005 es va enfonsar el túnel que s'estava construint al barri del Carmel per ampliar la línia 5 del metro. Es va produir un esvoranc enorme i gràcies al fet que dos dies abans s'havia desallotjat la finca i el pàrquing del carrer de Calafell no es van produir desgràcies humanes. Es van haver de desallotjar les persones afectades per l'esvoranc i dues escoles van haver de tancar les portes. Molts d'aquells veïns van haver de ser allotjats en hotels de la ciutat i la vigilància en prop d'un centenar d'habitatges va correspondre al membres de la PG/ME i de la GUB. Les diligències les va instruir un inspector cap de la comissaria d'Horta del CNP, i els màxims responsables polítics s'entrevistaven a les tardes amb els veïns afectats. El centre de coordinació es va instal·lar al centre cívic ubicat sobre el túnel de la Rovira al carrer de Pedrell. El dia 31 de gener un grup de 350 veïns va rebre permís per poder entrar al seu domicili i recollir objectes essencials com roba, documentació, medicaments, etc., però no tots s'hi van traslladar perquè temien per la seva seguretat.

A les primeres hores del dia 2 de febrer hi va haver un segon despreniment i gràcies al fet que els habitatges estaven buits no hi va haver cap desgràcia humana. El segon despreniment va provocar molta més inseguretat en els veïns a l'hora de tornar als seus domicilis i va ser necessari que els arquitectes i enginyers dies després, un cop assegurada la zona, signessin certificats per cada un dels pisos. En aquell incident es va veure la necessitat de disposar d'un servei municipal important per casos de catàstrofes i calamitats (CUESB).

A les 4 del matí del dimarts 16 de juliol es van produir uns importants aldarulls quan un grup de joves va desobeir les ordres dels agents de la GUB i no volien abandonar les places. Els incidents es van repetir un parell de nits més i la GUB i la UIP van haver d'intervenir per poder resoldre la situació. En aquella època les Unitats d'Ordre Públic del CNP no entraven al barri de Gràcia durant les festes d'estiu, els problemes de baralles i desordres públics els afrontava una unitat de la GUB equipada i especialitzada per a aquestes funcions. Aquell any, a petició de l'alcalde Joan Clos, les UIP varen haver d'actuar.

La Llei orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la violència de gènere va crear els jutjats i la violència sobre les dones. La Llei donava un període de sis mesos per a l'entrada en funcionament dels nous jutjats, però pretenia també una nova forma de fer per part de la policia, amb més protecció per a les víctimes de la violència de gènere. La norma exigia jutges i fiscals especialitzats i també obligava els cossos policials a disposar d'unitats especialitzades.[45] Atès que les previsions eren que l'1 de novembre els mossos ens despleguéssim a Barcelona, la consellera Montserrat Tura va ordenar que el 29 de maig, en entrar en vigor la nova llei, ens féssim càrrec ja de les denúncies, de la instrucció dels atestats i del seguiment i la protecció de les víctimes a la ciutat de Barcelona, malgrat que no tinguéssim encara el desplegament finalitzat.

Tres caporals —Anna Choy, Carmen Afonso i Iolanda Garcia— i un inspector —Jordi Rodon— van dedicar tot el seu esforç personal per tal que en el curt període de 6 mesos es poguessin formar 50 persones destinades a la seu de la PG/ME al carrer de Bolívia de Barcelona, que s'adscriurien inicialment a l'Oficina d'Atenció a la Víctima de Barcelona. Per actuar com a policia judicial adscrita als jutjats de violència sobre la dona

45 Article 31. Forces i cossos de seguretat. 1. El govern establirà, en les forces i cossos de seguretat de l'Estat, unitats especialitzades en la prevenció de la violència de gènere i en el control de l'execució de les mesures judicials adoptades.

de Barcelona es va designar el caporal de la Unitat d'Investigació Jordi Boladeras i 4 ME més. Els nous jutjats de violència sobre les dones es van construir al carrer de Veneçuela de Barcelona i aquells dies es va fer la famosa la frase: anem de Bolívia a Veneçuela.

Sense disposar de les seus de les ABP operatives, des de l'edifici del carrer de Bolívia cantonada Àvila es va prestar el servei durant aquells primers 4 mesos. El servei homònim del CNP estava ubicat a Via Laietana i responia al nom de «Servicio de Atención a la Mujer» (SAM). Les persones encarregades de muntar el servei d'assistència a les víctimes de violència masclista van desplaçar-se fins a la Prefectura i allà es van fer càrrec de les capses de cartró que contenien els papers oficials amb les ordres judicials d'allunyament i protecció. Al dia següent de disposar dels documents es van començar a efectuar les trucades telefòniques a les víctimes i, a mesura que es localitzaven i s'actualitzaven les dades, se'ls va oferir el nou servei de protecció que donava la PG/ME.

A finals del 2004 i primers del 2005 es va iniciar el desplegament de la xarxa de Radiocomunicacions d'Emergències i de Seguretat de Catalunya (RESCAT) al Barcelonès. Aquesta xarxa va substituir la xarxa de telecomunicacions Nexus.

La nit del 31 d'octubre al l'1 de novembre del 2005 els efectius de la PG/ME van substituir els efectius del CNP a la ciutat de Barcelona. Aquell vespre els vehicles policials van sortir de les comissaries del CME a les 12 del vespre per fer-se responsables de la Seguretat Ciutadana a la capital catalana. Les autoritats del Departament i el cap del cos estaven a la comissaria de la travessera de les Corts i saludaven les dotacions policials a mesura que anaven sortint per la rampa del pàrquing. Els agents carregats d'il·lusió, després de molts d'anys de preparació, arribàvem sense complexos per aplicar el nostre model, per aplicar tot allò que en els darrers anys havíem après en altres parts del territori.

El desplegament es feia en 10 comissaries amb edifici propi —dels quals 3 van ser adquirits al CNP; 4 edificis encara estaven en obres, unes obres que es perllongarien uns mesos més; 3 edificis eren nous, s'inauguraven oficialment aquella nit. La dotació era de 538 vehicles, dels quals 203 eren turismes logotipats, 153 turismes camuflats, 22 furgonetes logotipades, 18 furgonetes de trasllats de detinguts, 105 motocicletes logotipades i 37 furgonetes camuflades, i el més important: 2.614 mossos.

Per fer el desplegament es va signar dies abans un conveni de col·laboració amb l'Ajuntament de Barcelona, pel qual els ME havien de tenir

presència en cada districte de la ciutat i per aquest motiu eren necessàries 10 comissaries que es van convertir en 10 ABP, ja que Barcelona ciutat se la considerava una regió policial en l'estructura del CME. El compromís era que no se'n tancaria cap als vespres ni a l'estiu. Es va obrir una sala de comunicació conjunta al carrer de Lleida de Barcelona entre els ME i membres de la GUB. En aquella instal·lació, seguint les paraules de Xavier Vilaró, cap de la GUB a Barcelona, la coordinació havia de ser «codal», referint-se a la posició que un ME estava assegut al costat d'un GUB. Malgrat aquell nivell de coordinació cada cos va mantenir el seu programari informàtic per gestionar les patrulles i el servei policial, Micelium per part de GUB i SIP per part de PG/ME.

En el brífing d'aquella nit van ressonar a la comissaria de les Corts les paraules de la consellera Tura:

> Els ciutadans esperen que els mireu als ulls i us sentin propers. La sort és dels audaços i les audaces que són valents i a la vegada intel·ligents. Que tingueu molta sort!

Posteriorment les meves paraules tan sols per recordar-los que aquella nit es feia realitat un somni de moltes persones; per fi ens desplegàvem a Barcelona. Els deia que la llei ens dona un cert poder i que calia emprar-lo amb seny. Al dia següent, el 2 de novembre del 2005, es va celebrar el primer partit de Champions League del qual els membres de la PG/ME es varen fer càrrec. Coordinador de la UCO Inspector Josep Saumell, Xavier Pastor UCO.

L'any del nou Estatut d'autonomia de Catalunya (2006)

El 9 d'agost del 2006 va entrar en vigor l'Estatut d'autonomia de Catalunya conegut com Estatut de Miravet que recollirà les funcions i competències de la PG/ME en els articles 163 i 164.[46] El PP va presentar un recurs davant

46 Article 163. Seguretat privada. Article 164. Seguretat pública.
1. Correspon a la Generalitat, en matèria de seguretat pública, d'acord amb el que disposa la legislació estatal:
a) La planificació i la regulació del sistema de seguretat pública de Catalunya i l'ordenació de les policies locals.
b) La creació i l'organització de la Policia de la Generalitat – Mossos d'Esquadra.
c) El control i la vigilància del trànsit.
2. Correspon a la Generalitat el comandament suprem de la Policia de la Generalitat - Mossos d'Esquadra i la coordinació de l'actuació de les policies locals.

del Tribunal Constitucional que va modificar el contingut del l'Estatut que havia acceptat el poble de Catalunya,[47] les Corts espanyoles[48] i, fins i tot, el rei d'Espanya; i es modificà per una sentència del 28 de juny del 2010 ocasionant, al meu entendre, un greu problema d'encaix de Catalunya dins de l'Estat espanyol.

Malgrat que l'Estatut d'autonomia va ser declarat inconstitucional en part pel Tribunal Constitucional, els articles que tenen a veure amb la PG/ME no van ser ni impugnats ni corregits per l'alt tribunal. Bàsicament el que afegia el nou Estatut a les tasques de la PG/ME era la concreció del treball en matèria de terrorisme i crim organitzat, atès que fins aquell moment l'Estat es volia reservar aquelles competències per a les FCSE.

El problema de les ocupacions de béns immobles va començar a ser molt preocupant a la ciutat de Barcelona. El 4 de febrer del 2006 un GUB va quedar en estat crític al carrer de Sant Pere més baix i provocarà els anys següents un seguit de protestes i manifestacions contra l'empresonament de dues persones per aquest fet.

El Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació

El 27 de novembre del 2006 Joan Saura va substituir Montserrat Tura al capdavant del Departament d'Interior.

Pel Decret 421/2006, de 28 de novembre, de creació, denominació i determinació de l'àmbit de competència dels departaments de l'Administració de la Generalitat de Catalunya, es van assignar al nou Departament les competències relacionades amb la seguretat ciutadana, la

---

3. Corresponen a la Generalitat, en el marc de la legislació estatal sobre seguretat, les facultats executives que li atribueixi l'Estat i en tot cas:
a) Les funcions governatives sobre l'exercici dels drets de reunió i manifestació.
b) El compliment de les disposicions per a la conservació de la natura, del medi ambient i dels recursos hidrològics.
4. La Generalitat participa, per mitjà d'una junta de seguretat de composició paritària entre la Generalitat i l'Estat i presidida pel president de la Generalitat, en la coordinació de les polítiques de seguretat i de l'activitat dels cossos policíacs de l'Estat i de Catalunya, i també en el bescanvi d'informació en l'àmbit internacional i en les relacions de col·laboració i auxili amb les autoritats policíaques d'altres països. La Generalitat, d'acord amb l'Estat, ha d'ésser present en els grups de treball de col·laboració amb les policies d'altres països en què participi l'Estat.

47 El referèndum es va dur a terme el 18 de juny del 2006. Es va aprovar per majoria, malgrat que no va arribar al 50% del cens. Electors: 5.310.103. Votants: 2.594.167 (participació del 48,9%) Sí: 1.899.897 (73,2%) No: 533.742 (20,6%) Blancs: 137.207 (5,3%) Nuls: 23.321 (0,9%)

48 Es promulgà per la Llei orgànica 6/2006, de 19 de juliol.

seguretat pública i el trànsit; les emergències i la seguretat civil; el joc i els espectacles; entre altres funcions. A partir d'aquell temps va passar a nomenar-se Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació.

Bibliografia

Bosch, J. *La nostra policia. El model de seguretat de Catalunya des de 1978 fins als atemptats de 2017 i l'1 d'octubre*. Vic, Editorial Eumo, Punts de Vista 4, 2018.

Bouza, G. *Els millors dels nostres fills*. Cerdanyola del Vallès, Ed. Montflorit, Col·lecció La Pal·las 4, 2000.

Jané, P. *Crònica d'un compte enrere. Història recent dels Mossos d'esquadra*. Barcelona, Ed. Dèria, 2003.

Palau, A. «Policia de la Generalitat-Mossos d'Esquadra: de la creació al final del desplegament. 25 anys d'història», *Activitat parlamentaria*, número 17. Especial Mossos d'Esquadra. Generalitat de Catalunya - Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació - Direcció General de Relacions Institucionals, febrer del 2009.

Papell, J. *et alii*. *Mossos d'esquadra. Història i present*. Barcelona, Generalitat de Catalunya - Departament d'Interior - Producció l'Avenç S. L., 2005.

Risques, M. *Identitat democràtica o tradició espanyolista? La repressió sobre els Mossos d'Esquadra a la postguerra.* Barcelona, Edhasa, Generalitat de Catalunya - Departament de Justicia i Interior, 2003.

Sellarès, M. *Un pas endavant. La història dels Mossos que mai no s'ha explicat.* Barcelona, Ed. L'Arquer, 2008.

Valls, I. *Escola de Policia de Catalunya. Vint anys de formació policial.* Mollet del Vallès, Generalitat de Catalunya - Escola de Policia de Catalunya, 2003.

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Les dotze aportacions que presenta aquest volum recullen les anàlisis de les vicissituds del cos policial dels Mossos d'Esquadra i els seus membres del segle XVIII ençà. Un recull dels moments més rellevants de la nostra historia: la seva constitució arran del conflicte de la Quàdruple Aliança, la importància de la nissaga Veciana al capdavant dels Mossos d'Esquadra, el paper que van jugar en conflictes bèl·lics com la Guerra del Francès o les guerres carlines, el paper durant la II República i la Guerra Civil Espanyola, o la transició democràtica i el naixement de la policia autonòmica.

CECOS
CENTRE D'ESTUDIS SOBRE CONFLICTES SOCIALS

UNIVERSITAT ROVIRA i VIRGILI
Departament d'Història i Història de l'Art

Universitat Rovira i Virgili